

נוסח השער בדפו"ר

סדר

הגדה של פסח

עם פירוש יקר ונחמד ונגעים בדרך פרד"ם הנקרא בשם

מחזה אברהם

מכבוד רבינו הגאון הקדוש המפורסם רבן של כל בני הגולה צדיק יסוד עולם איש מופת חסידא ופרישא מרן אברהם הוא אברהם אביש וצוק"ל האב"ד דק"ק ליסא וק"ק פראנקפורט דמיין. וכבר יצאו לו מינוטין בס' ברכת אברהם ובס' עמק המלך על הרמב"ם. ועוד לו בכתובים השי"ת יעזור להוציאם לאור.

הזעיר באלפי הק', יוסף לעוונישמיין האבד"ק סעראצק.
ובראשו לקמתי כל הדינים השייכים לפסח בקצרה מכמה שו"ת האחרונים מהש"ע

פיעטרקוב

נוסח השער בדפו"ר

הגדה של פסח

מנוקדת ומוגהת כראוי עם המנהגים והדינים בלשון אשכנזית

עם פירוש יקר נחמד הנקרא בשם

ברכת אברהם

מאת כבוד רבינו הגאון הגדול המפורסם רבן של כל בני הגולה צדיק יסוד עולם חסידא ופרישא מרן אברהם אבוש וצוק"ל אב"ד דק"ק פראנקפורט דמיין יע"א.

הוצאתו לראשונה לאור עולם אנכי נני ונכדו דוד ב"ר אליעזר וצ"ל זאקש.

מגנצא שנת תרמ"ז לפ"ק.

ההגדה נדפסה בב' חלקים בשם 'מחזה אברהם', ובשם 'ברכת אברהם' וצירפנו שניהם יחדיו בצירוף ליקוט משאר ספריו מעניני סיפור 'יציאת מצרים'.

ובסופו הלכות הכנה לפסח וליל הסדר

התשפ"א

כל הזכויות שמורות

©

אפשר להשיג אצל המו"ל: בלונדון

11 Heathland Road London N16 5PD

E:olivetree4916@gmail.com

עימוד ע"י

(+44) 7956 039 526

ברוך שהחיינו וקיימנו לקיים מקחו של צדיק להדפיס שוב את הגדה של פסח מכבוד רבינו הגאון הקדוש המפורסם רבן של כל בני הגולה צדיק יסוד עולם איש מופת חסידא ופרישא מרן אברהם הוא **אברהם אביש** זצוק"ל **האב"ד דק"ק ליסא וק"ק פראנקפורט דמיין**.

ההגדה נדפסה בב' חלקים בשם '**מחזה אברהם**', ובשם '**ברכת אברהם**' וצירפנו שניהם יחדיו בצירוף ליקוט משאר ספריו מעניני סיפור 'יציאת מצרים'.

גדלות המחבר אין צריך לפרט כידוע וכמבואר בהסכמת כאן.

נתעוררתי לעסוק בספרי הגאון המחבר זיע"א ע"י אבי שליט"א וכבוד דודי הרבני הרה"ג ר' חיים צבי אלבום שליט"א מברוקלין. לעשות זכר ולעי"נ הגאון מוה"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן בן הגאון מ' אברהם חיים זצ"ל שהיה מרבני וורשא לפני המלחמה והיה שלוחו של מקום להציל משפחתו מגיא ההריגה שהשיג עבורינו סערטיפקעטס במסי"נ בימים טרופים. שהיה ש"ב ומחו' של הגאון מסראצק נכד הגאון המחבר שעודדו וסייעו בהדפת ספרי המחבר זיע"א.

תהא שנת פדיון אמן

חביבות מיוחדת להציא ההגדה בהאי שתא 'תשפ"א' שיהא לזכות כלל ישראל, וכמו שסיים הרב מסרוצק את ספרו: אודה ה' בפי ובתוך רבים אהללנו אשר נדרתי בעת צרה במחלת המגפה אשר דכאה רבים מעירנו בחודש מרחשוון ג"ד אחרי אשר נשפט ה' אתנו באש ביום כ"ו תמוז ג"ג. יסוד יסדני יה ולמות לא נתנני. כאשר יקימנו ונח' להדפיס כת"י ביאור ההגדה ש"פ מא"ז הגאון הקדוש המחבר זי"ע כן תקבל תפלתנו "ברחמי"ם וברצו"ן לפ"ק: הק' יוסף במוה"ד א"ז"ל האב"ד ק"ק סעראצק יע"א:

הנני בתפילה לגמור ולהדפיס שוב ספרי המחבר. ובזה הנני להודות לבני וחתני שעזרו לי בעריכת הספר ובפרט לחתני כבני הרה"ג ר' אברהם יעקב טוביאס הי"ו זכות המחבר יגן לנו להוושע בכטו"ס.

שבט תשפ"א

יצחק שלמה אלבוים לונדון יצ"ו

❧ אבינו מלכינו מנע מגיפה מנחלתך ❧

דברים פרשת וילך (לא יח - יט), ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים: ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: קבלה מצדיקים שבזמן לא טוב וצריכים רחמי שמים ידפיסו ספר מאחד מגדולי ישראל המפורסמים [מתוך הסכמת הבאר משה לספר מאור ושמש].

ובס' מאיר עיני הגולה [או' תרסד] סיפר הרב שלמה בוכוויץ מווארשא שכאשר בא לאלכסנדר אל הרה"ק רבי חנוך העניך זיע"א ואז היה שורת מחלה הנוראה בכל העיירות, אמר לו הרה"ק שבימי נעוריו היה גם כן מחלה הזאת והדפיסו אז ספר של אחד מהראשונים ונפסקה המחלה לכן כשיסע חזרה לוורשא יסע תיכף לגור לבעל השפת אמת ויאמר לו משמו שימה לסדר הכתבים חידו"ת מרבינו החידושי הרי"ם זיע"א ובוודאי יהיה סגולה שיפסק המחלה כשיתפרסמו דברים של גאון וצדיק אשר למד לאמיתה של תורה בקדושה וטהרה, ועל ד"ת כאלו נאמר גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה, וסיפר הרב שלמה הנ"ל שכאשר בא לפני השפת אמת עם השליחות נתפעל מאוד ואמר שזה 'איינפאל' [רעיון מחדש] מצדיק וגדול ובודאי יהיה כן, והשפת אמת בחר להדפיס ראשונה את השו"ת כאשר נכתב בהקדמה ממנו וכאשר אך הופיע לאור הדפוס נפסקה המחלה.

הסכמות על הספר בדפוס ראשון

א

לכבוד ידידי הרב המאוהב החו"ב שלשלת היוחסין כו' מו"ה יוסף נ"י אבד"ק סעראצק. ע"ד ההסכמה הננו שולח לו כמבוקשו: הן נדרשתי מכבוד ידידי הרב המאוהב החריף והבקי מגזע היחס ומעלה כו' מ' יוסף נר"י האבד"ק זאקילקאב וסעראצק שרצונו להעלות על מזבח הדפוס חידושים מכבוד זקנו הגאון החסיד האמיתי איש אלוקי מ' אביש ז"ל שהי' אב"ד במדנתינו בק"ק רוצוועל ולוקאבי ובכמה קהילות ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק פפד"מ הן אמנם להסכים ע"ד זקנו הצדיק הנ"ל מלבד אשר לא ראיתי את החידושים ואין אומרים למי שלא ראה החדש יבא ויעיד גם היה נחשב לעזות להעיד על השמש בצהרים איש מפורסם בזמנו וכבר בזמן המחלוקת הגדולה שהי' בין זקנו של הרב מסעראצק הגאון בעל פני יהושע והגאון בעל אורים ותומים הי' הוא ראש להנבחרים לדון בענין הקמיעות אלא שלא אסתייע מילתא ובעת ההוא הי' הרב ז"ל בק"ק ליסא כמבואר בס' לחות העדות לכן לא יהא דברי אלא לבקש מאחינו ב"י לסמוך את ידי נכדו יקר רוח הרב מר"י נ"י ולקנות בכסף מלא החי' הנ"ל ובזכות זה נזכה לרוב טובה. יום א' ו' ניסן ה'תרל"ה לפ"ק, קוטנא. נאום ישראל יהושע החוב"ק קוטנא.

ב

כה הראני הרב המאוהב החריף המופלג בתורה ויראה בנש"ק מו"ה יוסף לעוונישטיין נ"י האבד"ק זאקילקאב נין ונכד להגאונים האדירים בעל פני יהושע ז"ל, והגאון החסיד מו"ה יצחק הלוי איש הורוויץ האבד"ק אה"ו בידו אוצר יקר ונחמד מכתבי מר זקנו הגאון החסיד נר ישראל המפורסם בדורו איש מופת ר' אביש ז"ל האבד"ק פפד"מ, אשר לשמע אוזן ישמחו כל יודעי שמו. ונכדו הרב שיחי' הראני גם ספריו כתבי יד חידושים בנמוקים וטעמים על יו"ד ח"א בפלפולי נכונים. גם מפיו שמעתי כמה וכמה חידושים והערות נכונות וע"ד לקובעו בדפוס, וביקש מעמי לאמר זה חסדיכם אשר תעשו עמדי להכירני במקום שאין מכירין, והנה על חדושי זקני א"צ לשום מכתב כי מי לא שמע מהרב הגאון החסיד המחבר הנ"ל גודל תמימתו אשר לא ימצא בדורנו כמותו. אך גם על חדושי ראיתי כי שאלתו רצוי' אמרתי לתת בידו ותהי השורה הזאת לעדה כי הוטב בעיני להכיריהו בתור אדם המעלה. דברי המדבר לכבוד התורה ולומדיה. לבוב יום ג' לך תרל"ב לפ"ק. הצעיר יוסף שאול הלוי נאטינזאהן האבד"ק לבוב והגליל.

ג

ב"ה לעומת יוקר המצוה ההכרח לבוא ההתעוררת בדבר הספר הנכבד הנמצא בכת"י מכבוד הרב הגאון הג' בוצינא קדישא נר ישראל ר' אבלי זצוקלה"ה האב"ד דפראנקפורט דמיין אשר בדעת נכדו כבוד הרב המאוהב החו"ב המופלג מו"ה יוסף נ"י האבד"ק סאראצק להביא הספר הלזה להדפוס אבותינו ספרו לנו מגודל קדושת תורתו על כן מוטל על כל מי שיכולת בידו ליקח ספר א' לביתו כי גלוי וידוע לכל מעלת הרב הגאון הגדול המפורסם הלזה זצוקלה"ה בנגלה ובנסתר ואין צריך את עדותנו רק לחזק את לבבות אחב"י הקונים ובזכות הזה תצליחו ותתברכו בשפע וכ"ט. ועי' בעה"ח יום ה' שלשים למב"י תרל"ה לפ"ק סעראצק. הקי' יעקב דוד האבד"ק אמישינאו בהרה"ק מווארקין זי"ע.

ד

ב"ה לכבוד שארי הרב הגאון המובהק ומפורסם סיני ועוקר הרים, מגזע אראלים ותרשישים, נזר הנבונים, חסיד ועניו אין גומרין עליו ההלל כקש"ת מו"ה יוסף לעוונינשטיין אבד"ק סעראצק מחזו לאמזא. שוכט"ס! עת שמחה היא לנו לשמוע קול מבשר שמעלין בקודש על מזבח הדפוס בק"ק מאגענצא ספר קדוש ונורא "ברכת אברהם" על הגדה ש"פ מכ"ק זקינו הרב הגאון הצדיק המפורסם בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים, אביר הרועים, גאון הגאונים, שר התורה, עמודא דנהורא, מופת הדור והדרו עה"י פ"ה רבן של כל בני הגולה, כל העם עונים אחריו מקודש מקודש וכו' גדול מרבן שמו כקש"ת מרנא ורבנא ר' אברהם אביש זצ"ל האבד"ק פפד"מ יע"א, וכת"ר במכתבו הנכבד דורש ממני לשלוח הסכמתי. האמת אני ולא אכחד קושט דברי אמת כי חיל ורעדה אחזתני להזכיר שמי במחברת על טהרת הקודש מקדוש עליון יחיד בדורו אשר כל אדירי התורה ארזי הלבנון קדושים וטהורים חרדו לכבודו ומי אנכי זבוב קצוץ הכנפים להעיד על אור השמש בצהרים, כי לא לאורה הוא צריך מי שהאור שלו מעניק חמה בקומתו, אשרי יולדתו והורתו, הלא כשחר פרום על ההרים, כן שמו נודע בשערים המצויינים בהלכה וממזרח שמש עד מבואו לשתות מימיו בצמא נאספו אליו כל העדרים עדרי צאן קדשים, כולם אהובים וברורים וגם גאוני דורינו זכו להתענג מאור תורתו הזכה וברה אשר הניח אחריו ברכה ממריכה העליונה חבורו הנפלא והנורא "ברכת אברהם" על הש"ס ונתגלגל הזכות ע"י זכאי הוא כת"ר שאירי הגאון שליט"א להוציא לאור עולם ונפל נהורא בבית מדרשא. כל חכמי הדור יתענגו מטובו חוקקי ישראל גאוני עולם שותים בצמא מימיו הטהורים אשר מן המקדש המה יוצאים על כן כל דברי בזה אך למותר המה. אמנם לעשות רצון אדם גדול (הוא שאירי הגאון שליט"א) חפצתי והנני שולח לו את מכתבי זה אשר בו שפכתי לפניו את רגשתי לבכי כי שש אנכי לקראת הברכה "ברכת אברהם" כמוצא שלל רב מה נכבד היום המאושר שאזכה להביא הברכה אל ביתי במחיר אשר ישית עלי כי מאד נכספה וגם כלתה נפשי להתענג מאור הבהיר בשחקים אשר דברי קדשו מצהירים כברקים, ואת כת"ר שזכה לגשת אל הקודש פנימה לזכות את הרבים בכתבי קודש יקרים ונחמדים מאירים כספירים אברך ממעמקי הלב כי אך טוב וחסד ישכון באהלו תמיד ויוזכה להגדיל תורה ולהאדירה כמשאלת נפשו החשובה יראו ישרים וישמחו. כל חכמי לב ואצילי בני ישראל יקחו חס' בכסף מלא, ויביאו ברכה אל בתיהם וזכות הגאון הקדוש המחבר זצ"ל תגן עליהם להנצל מכל צרה וצוקה ולהצליחם כשנים הטובות לברכה. והירא דבר ה' מקול אזהרה ולאן שבכללות לא תסוג תבוא עליו ברכת הטוב וכל המסייע לדבר מצוה כולם יעמדו על הברכה ככל חפץ לבכם לטובה אשריהם זורעי על כל מים ישבו בטח ושאנן מעתה ועד תבנה ירושלים ראש שמחתינו משוש תפארתינו ועיניהם יראו את מוריהם וחותר מגזע ישי ונצר משרשי אפרים פי המדבר לכבוד התורה יום ה' ז' אדר שנת "זמרת" לפ"ק פה קאמינא. הק' משה נחום במו"ה בנימין מחופ"ק מח"ס מנחת משה, ולשד השמן על הרמב"ם, וס' ברכת משה.

ה

כבוד הרב המאוהב"ג החרוף והבקי המפורסם שלשלת היוחסין וכו' כבוד שמו תפארתו מו"ה יוסף לעוונינשטיין נ"י האבד"ק דק"ק סעראצק ע"ד בקשתו שאכתוב הסכמה על ספרי של מר זקנו הגאון הגדול המפורסם בתורתו וקדושתו וחסידותו נזר דורו מאור הגולה כקש"ת מוה"ר אברהם אביש זי"ע שה"י אב"ד במדנתנו ק"ק קאריב וואין ובכמה קהלות ואח"ז בק"ק פפד"מ, הנה זה רבות בשנים שגדרתי בעדי מבלי לתת שום הסכמה על ספר זמה גם שספרו של אדם גדול כמותו אין צריך לשום הסכמה ודברים יקרים אשר בו קיצורין לעינים והמפורסמים א"צ ראי". אך אנינא לפועלא טבא י"שר חילי" לאורייתא ולעורר לבות אמב"י לתמוך ידי עושה מצוה גדולה לקוח במחיר את חס' הנ"ל ומטובו ישבעו וזכות הגאון המחבר זצוק"ל יעמוד להם. כ"ד הכותב לכבוד התורה ולומדיה, יום ג' ב' אדר"ש "בזכות וצדק" לפ"ק. "זה הגאון רבי אביש ז"ל" לפ"ק. נאום שניאור זלמן חופ"ק לובלין והגליל.

י

ב"ה יום ה' בהעלותך נאשעלסק. שלום וכט"ס לכבוד ידיד נ' הרב המאוה"ג החריף ובקי מגזע היוחסין כש"מ יוסף אב"ד דק"ק סעראצק יצ"ו. בדבר אשר בקש מאתי להסכים על כתבי קודש ממר זקנו הג' הקדוש איש אלוקים ר' אביש זצלה"ה האבד"ק פראנקפורט דמיין הלא דבר שפתים אך למחסור להעיד על האדם הגדול בענקים שהי' צדקתו ידוע בכל התבל לא נצרכא אלא לעורר לבבות בנ"י לקנות הספר הזה בכסף מלא וזכות המחבר הקדוש יגן עלינו ועל כל המסייעים להוציא לאור דבריו הקדושים ועל כל בית ישראל. דברי המדבר לכבוד התורה. הק' אברהם חופ"ק הנ"ל.

ז

ב"ה הנה בא בצל קורתי האברך הרב החריף והבקי המופלג השנון מו"ה יוסף לעוונישטיין נ"י והוא מגזע היחס והמעלה ובא בכתובים חדושי זקנו הרב הגאון הקדוש האדם הגדול בענקים רבינו אברהם אביש מפפד"מ זי"ע והוסיף נכדו הרב הנ"ל איזהו פרחים ומידי דברי בו מצאתי מלא וגדוש בספרי הראשונים ושו"ת אחרונים מתמיד ומצא כדי מדתו ויען כי הוא מילדי פ"ק לובלין לא חדלתי ממנו להודיע חזונו לרבים לקרבו ולהוציא לאור חפצו וה' יחזקה ויאמצהו להנות בתורת ה' ויראה סימן טוב בלמודו ויהי כזית הודו ולכלות מלאכתו בכי טוב כנפש הכותב ומגיד לאדם ישרו. היום יום ד' ט"ב מרחשון תרכ"ה, שנת "חיים של ברכה" לפ"ק. הק' יושע העשיל אשכנזי חופ"ק לובלין.

ח

מידי עברי דרך פפד"מ בא אלי היקר ונכבד י"א מו"ה דוד זאקש נ"י והראה לי כתי' מחדושי זקנו הגאון החסיד האמיתי מאורן של ישראל ר' אביש זצ"ל שהי' אב"ד דפה ק"ק הנ"ל דברים מתוקים מדבש ועריבים מנופת צופים על הגדת פסח. והנה דברי קדשו של הגאון הנ"ל א"צ לשום הסכמה, רק לחזק את ידי נכדו הנ"ל שרוצה להעלותם על מכבש הדפוס, באתי לבקש את פני יודעי ומכירי להיות בעזרו למען יהי' ביכולתו להוציא מחשבתו הטובה לאורה, ולא יהי' שלוחי מצוה נזקין. באתי עה"ה יום א' י"ג טבת תרמ"ז פה ק"ק הנ"ל. שמואל בהרב מוהר"ר מאהליעזר החובק"ק ביאליסטאק.

ט

ב"ה ב' תולדות פולטסק. להיות כי כבוד הרב המאוה"ג החו"ב גזע תרשימים שלשלת היוחסין כש"ת מ' יוסף נ"י אבד"ק סעראצק יצ"ו ביקש ממני לתת הסכמה על החיבור הגדול והיקר הלו הנה לשבח את כבוד קדושת הגאון החסיד האמתי צדיק תמים רבינו אברהם אביש זצלה"ה זי"ע אך למותר כי רוב הדרת גאוני וגודל תמימות צדקתו הי' נודע ומפורסם בכל קצוי ארץ ולו דומי' תחלה ומה גם משפל כמוני לבוא על ההסכמה, אכן לגודל הפצרת כבוד הרב וכו' הנ"ל הנני לקיים מאמרם יודע אני בעצמי שאין אני כהן ואלו אמרו וכו' והנני מבקש מכבוד אנ"ש כי יפזרו ממאודם ולקנות בכסף מלא להביא ברכה בתוך ביתם וכל המסייע להרב הנ"ל ולהזיל מכיסו לקנות הספר יתברך על גפי מרומי הצלחה מעלה מעלה ויניח ברכה בתוך ביתו, וזכות המחבר הגאון הגדול הקדוש זצלה"ה יעמוד לו ולורעו ע"ע אמס"ו. הק' יחיאל האבד"ק פילץ בהרב מו"ה שרגא פייבל זצלה"ה.

בעזה"י ית"ש ד' י"ב ניסן תרמ"ז ראזינאי.

החיים והשלום שמחת יו"ט וברכה לכבוד ידידי הרב הגאון החר"ף ובקי מפורסם מגוע קודש מחצבתו. ומבין ארזים צמרתו כש"ת מוה' יוסף לעוונישטיין נ"י האבד"ק סעראצק יצ"ו: שלום וברכה לו ולכא"ל. אחדשה"ט כמשפט. טרדת הימים הם יעידו ויגידו כי אין הלב לר' יוצא בקולמסו להשיב בארוכה. ורק מאהבתו עיינתי במכתבו כעת מקופיא כו' בדבר זקינו הגאון החסיד רש"י מוה' אברהם אביש מפפד"מ. אף כי רבות וגדולות שמעתי על אודותיו. אבל לא כל הניתן לדבר ולשמוע ניתן לכתוב בלתי אם דברים מבוררים ומקובלים מפי אדם נאמן מוחזק. ואשר דרש הסכמתי לא ידעתי מדוע זה ידרוש לשמי והלא במקום הדפוס ה' לו לדרוש סמוכין גאוני הדור אשר ראוהו. המה יעידו ויסהידו אבל אין אומרים למי שלא ראה החידוש יבוא ויעיד. גם ס' ברכת אברהם מהגאון הקדוש זקינו הנ"ל אין בבית עקד ספרי ואם מצד פרסום גאונו וצדקתו א"צ להסכמה. ואם יוגמר החיבור אדרוש לשלוח לי במחירו הקצוב וכו' ובכלל נחתתי מדבריו כי איש מלחמה הוא משיב מלחמה שערה כן יחזקה ד' ית"ש בתורתו ושמו יהי' לתפארה ושלום כנפשו ונפש ידידו הדור"ש מברכו בשמחת החג הק' הבע"ל ביתרין הכשר. מרדכי גימפל:

יא

בעזה"י ברוך ד' אשר לא עזב חסדו מכבוד ידידי הרב המאה"ג החר"ף ובקי מוה' יוסף נ"י בהרב הגדול המנוח מוה"ר אברהם אביש ז"ל מק"ק חארזעל אשר איקלע לאתרון מחמת עתים הללו וד' נתן חינו והטיבו עמו פ"מ דפה עד גמירא ושופתי עיני עליו ודברתי עמו הרבה בחריפות ובקיאיות ומאוד ה' לי למשיב נפש כי ראיתי אשר האיש הלזה ברכת ה' עליו ברב חכמה ותבונה ותורה מחזרת לאכסניא שלה כי מקור מחצבתו הוא נכד הקדוש מו"ה אביש זצ"ל מפראנקפורט דמיין ולהגאון רבן של כבה"ג מרן הפני יהושע ז"ל וגם הוא הולך בה כדרכם בקודש ע"פ אמיתת התורה בפילפול וסברא וששתי כעל כל הון אשר ראיתי בקיאתו בש"ס ופוסקים ראשונים וגם מאחרונים לא מש ידו לפלפל על ידם בדברי הראשונים. והנה אף כי אין דרכי ולא באתי עד הלום ליתן אמרים על פני תבל ומעולם מנעתי. עכ"ז לאיש כמותו אשר באמרות טהורות נגלו תעלומות לבבו אמרתי לבא באמרים וליתן יקר סהדותא עליו כי הוא חריף ובקי גם בהוראת או"ה ידיו רב לו ובקי בהוראת ולדעתי יכולים לסמוך עליו כאחד מהרבנים המפורסמים. ומי שיתמוך ידו עליו להיות בעזרו. זכות אבותיו הראשונים הגאונים הקדושים יעמוד לו כי האיש הלז הולך בדרכי אבותיו ביראת ה' ובחכמה ותבונה וה' יהי עמו וישכיל בכל דבריו ויגדל כסאו לעד להגדיל תורה ולהאדירה. דברי המדבר אל האנשים אשר המה מיודעי ומכירי לכבוד התורה ולומדיה. יום ה' כ"ז מרחשון תרכ"ט לפ"ק פה פלאצק: הק' אברהם משה בן הרב הגדול מוה' יצחק ז"ל ראב"ד פה פלאצק

יב

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם סוע"ה פ"ה נ"י וכו' כקש"ת מו"ה שלום מרדכי הכהן שליט"א אבדק"ק בערוואן יע"א בעמ"ח ספר 'משפט שלום' ותשובות מהרש"ם ועוד ספרים ב"ה למלא בקשת הגאבד"ק דק' סעראצק הנני שולח ליד ר"מ הסכמה על ספר מחז"א שמדפיס ר"מ כעת וזו תוארה בעזה"י הן השמייע לאוני ידי"ג הרב הגאון המפורסם אבדק"ק סעראצק נ"י כי העלו על מזבח הדפוס ספר היקר מחזה אברהם על הגדה ש"פ וחילה פני להגיד לאדם מה שיחוו. והנה הרב המחבר ה' אחד מגאוני הדור זה ערך ק"נ שנים ושמו גדול בישראל ואבדק"ק פפד"מ וא"צ להסכמת חכמי דורינו ושלמות הפועל תעיד על פעולתו ולשמחת לבבי בשמעתי כי יצא לאור אביע תודתי לאשר העיר ד' את רוח המעלהו להפיצו בישראל וכל אפונה כי כל רואהו יביא ברכה אל ביתו ובכסף מלא יקננו: וע"ז באתי עה"ח יום ה' לסדר ויצא תרס"ה ברעיואן הק' שלום מרדכי הכהן אבדק"ק הנ"ל

יג

הסכמת הרב הגאון הגדול ה"ה חו"ב סוע"ה נ' מופה"ד בנש"ק כקש"ת מו"ה חיים ברלין שליט"א אבדק"ק יעליסאוועטגראד והגליל יע"א עמ"י

יום א' לסדר וישכן באהלי שם. א' דר"ח מרחשון אהב עמו ישראל לפ"ק יעליסאוועטגראד ברכות לראש צדיק ונשגב כבוד ש"ב ידיד עליון ומופת הדור. הרב הגאון הגדול המפורסם חו"ב סוע"ה איש חי ורב פעלים כש"ת מו"ה יוסף לעוויןשטיין הי"ו האב"ד דק"ק סעראצק יע"א

לרוב עונג הנגיעה היום הזה נעימות ימין קדשו. וברכתי עליו ברכת הנהנין יען רבות ראיתי שמו הגדול מהולל בתשבחות וזכור לטוב בכמה ספרים ועוד לא חקרה ה' לפנינו לבוא בכתובים איש לרעהו. אף כי אנשים אחים אנחנו ואב אחד לכלנו רבינו מהר"מ לובלין ז"ל. והודות לה' כי נתמלא חפצי בזה. ומאוד הנני שבע רצון מזה. יאריך ה' ימיו ושנותיו בשלוח והשקט ונעימות נצח ועוד צדיק כתמר יפרח תורה ומעש"ט ותפארת ישראל כאשר עם לבבו:

הדור אתם ראו דבר ה' חמדה גנוזה זה רבות בשנים כ"ק מאת קודש הקדשים שר התורה ואמון מוצנע הגאון החסיד הקדוש מו"ה **אברהם אביש** זצוק"ל אבד"ק **פפד"מ** אשר האריך האירה מכבודו בעוד זרחה שמשו ע"פ תבל. ועתה זכינו לראות באור תורתו הטהורה ולהתבשם מחידושו על הש"כ בהלכה ועל הגדת ליל פסח באגדה היוצאים לאור עולם ע"י נכדו הרב הגאון הגדול מופת הדור איש חי ורב פעלים מ' יוסף לעוויןשטיין שליט"א אבד"ק סעראצק ויוסף הוא השליט בגנוי מרומים בכל חמודות כ"ק מזקיני הגאון זי"ע הוא המשבר בר לכל ישראל בהוציאו כבר לאור עולם ספרי **ברכת אברהם** חלק ראשון בהלכה על איזהו מסכתות מסדר מועד. ובאגדה עה"ת ס' בראשית. ועוד. ועתה הגדיל לעשות להפיץ בקרב ישראל את החלקים האחרים בהלכה ובאגדה וכמעשהו בראשון. כך מעשהו בשני שמלבד שהגיה ולבן וזיקק וצירף את כ"ק זקיני הגאון הק' זל"ה. עוד הוסיף ידו להביא לנו בזה מחידושו הנחמדים להגדיל תורה ולהאדירה ועל שפתיו יוסיף לקח. המקום יהא בעזרו ועל כל ישראל יגיה אורו. וזכות צור מחצבתו הגאון הקדוש זצ"ל יעמוד לימינו לגמור בעדו לטובה. ויברכהו רבים וכן שלמים הצמאים לדבר קדש ה' מכובד נ"ע. והרבה שמעתי מכבוד מר אבא הגאון זצלה"ה שהפליג בשבחו בתורה ובחסידות ובקדושה יתירה כו' ובעה"ח לכבוד הגאון המחבר נ"ע יום א' א' דר"ח מרחשון שנת "ומה גדול מעשה יוסף" לפ"ק נאום חיים ברלין החופ"ק יעליסאוועטגראד והגליל:

יד

יתן ה' אומר המבשר תורה וגדולה יחד. ליי"ג האברך הרב החר"ף ובקי ברק החריצות מו"ה יוסף נ"י נכד הגאון הקדוש מו"ה **אברהם אביש** זי"ע החסיד **מפפד"מ**: הגעתי כבר דברי קדשו בפלפולים ישרים המשמחים לב ע"י ידי"ג הרבני החר"ף מו"ה ישעי' הסופר המובהק נ"י. ואם שלא הי' לי פנאי לראות הכל. בכל זאת מה שראיתי מצאתי לאמרי יושר כה יתן וכה יוסיף ה' ב"ה למעב"ת נ"י להגדיל תורה ולהאדירה ללמוד וללמד ולהיות בין כנסת ישראל כולהו בהגאולה שלימה. דברי אוהב נפשו הק' אלי' במוהר"ש זצ"ל חופ"ק גרידיץ יע"א:

קצת מתולדותיו

אברהם אביש אב"ד פרנקפורט נולד בשנת ה' ת"ן נפטר י"א בתשרי ה' תקכ"ט מגדולי הרבנים שבדור נולד לאביו רבי צבי הירש אב"ד מזריץ' למד תורה אצל רבי צבי הירש מהאלברשטדט רבי נפתלי הכהן בעל סמיכת חכמים ובעל בית שמואל על אה"ע

בעל מידות נעלות חסיד ועניו במשך תקופה ארוכה הסתיר את גדולתו וישב בכפר בהתבודדות גמורה, אשתו פתחה לה חנות קטנה ומזה פירנסה את בעלה והוא ישב על התורה ועל העבודה בנגלה ובנסתר עד שאמרו שזכה לגילוי אליהו.

בעת ההיא שימש כרב בעירה קוריב רבי פינחס והוא ידע על גודל קדושתו של רבי אברהם אבוש. לפני פטירתו צוה שאת מקומו ימלא הצדיק הנסתר רבי אב"רהם אבוש היושב בכפר, מקוריב הלך לריציבול וממנה לערים יאנובי ליקוב מזריץ' ווישניץ. בשנת ת"ט נתמנה לאב"ד בפרנקפורט כממלא מקומו של בעל פני יהושע.

כל גדולי הדור סמכו על הוראותיו והיה לתל שהכל פונים אליו בעת שפרצה המחלוקת הגדולה בין רבי יהונתן והפני יהושע הסכימו שני הצדדים להביא את דברי ריבם לפני רבי אברהם אבוש ששימש אז כרב בליסא. הבעש"ט אמר עליו כי נהירין לו שבילי דרקייע כשבילי דפרנקפורט, והיהודי מפשיסחה אמר עליו שלא היה עוד בעולם איש תם וישר כמוהו. הצטיין במידת הכנסת אורחים וכל כספו פיזר לאביונים לא הלין אצלו פרוטה ועל אף גדולתו ופירסומו הרב כיתת את רגליו מבית לבית בשביל לאסוף כספים לעניי עירו. ר' חיים מולוזין אמר עליו כי במצות הכנסת אורחים הגיע לדרגתו של אברהם אבינו. הרבי מלובלין בהזכירו את שמו חרד כל גופו ואמר עליו מאברהם אבינו עד רבנו **אברהם אביש** לא קם כאברהם איש צדיק תמים כזה.

על גודל ענוותנותו מספרים כי בבואו לפרנקפורט יצאו נכבדי העיר בלוויית כל התושבים לקבל את פניו במרכבת מלכים פרנסי העיר ברצותם להביע את הוקרתם לרבם התירו את הסוסים ורתמו את עצמם אל העגלה כדי להביא את הרב העירה. כשהרגיש בדבר ירד בחשאי מהעגלה והתערב בצבור. בבואם העירה הרגישו כי העגלה ריקה והרב הולך ברגל.

בשבת כשעלה על הבמה לדרוש אמר כי יש לו להקשות שלוש קושיות על עצמו ועל פרנקפורט וכביכול על הקב"ה על עצמו איך הוא מרשה לעצמו לשבת על כסא הרבנות שישבו עליה גאונים מפורסמים כמו השל"ה בעל ברכת הזבח והפני יהושע, על קהילה פרנקפורט איך היא משפילה את עצמה ומקבלת אותו לרב בעירם, על הקב"ה כביכול הלא הוא מזווג זיווגים וכי באמת לא מצא רב יותר מתאים ממנו.

בהוראה היה מן המקילים וצדד להתיר רגיל היה לאמר אם הרב טועה בדבר הלכה ומכשיר את הטריפה הרי זוהי עבירה שבין אדם למקום שיום הכפורים מכפר

עליה לא כן אם הוא טועה ומטריף את הכשירה אז עבירה שבין אדם לחברו הוא שהרי על ידה הוא גורם הפסד לאדם ועל עבירה כעין זו אין יום הכיפורים מכפר.

אם כי היה עניו גדול לא נשא פנים לאיש וכשנכנסו ת"ח לבירור הלכתי בדבר הגט המפורסם מקליווה עמד רבי אברהם אבוש יחידי על דעתו לפסול את הגט נגד כל גדולי הדור ביניהם הנודע ביהודה והשאגת אריה.

מספריו נדפסו ברכת אברהם על הש"ס עמק המלך על הרמב"ם קנה אברהם על התורה חמש מגילות והפטרות, מחזה אברהם על הגדה של פסח ועוד. הניח בנים גדולי תורה רבי אלעזר אב"ד שוועל רבי יעקב אב"ד לוקניק רבי משה אב"ד קאריב רבי אריה ליב מקאהיב רבי יוסף מקאליש רבי צבי הירש לפרנקפורט רבי עוזר ממזריען וחתנו רבי אשר למיל הכהן נפטר בשיבה טובה למחרת יום הכיפורים והוא בן שבעים ושבע שנים.

כתב בס' חוט המשולש: בימים ההם בהיותו רבה של פרנקפורט בערב שבת קודש עם חשיכה כרעה ללדת אשתו של רבי שמואל סופר שהיתה מפורסמת בתור הצדקת **רייזלה** עוד מעט ינטו צללי ערב ולב היולדת נתפעם בקרבה שמא חלילה יצטרכו לחלל שבת בשבילה אז שלחה אל הרב דמתא רבי אברהם אבוש, ונפשה בשאלתה כי יצוה בבית הכנסת להמתין ולחכות בקבלת שבת עד לידתה. רבי אברהם אבוש נעתר לבקשתה באמרו כי בטוח הוא שהילד היוצא ממעיה יהיה מגדולי ישראל, והילד הזה היה ר' משה סופר זיע"א

סדר בדיקת חמץ

יש נוהגים לומר קודם הבדיקה:

חֲרִינִי מוֹכֵן וּמוֹזֵן קָקִיִּים מַצּוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל בְּדִיקַת חֲמֵץ: קָשֶׁם
יְחוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיהָ עַל יְדֵי הַחֹא טָמִיר וְנַעֲלֶם בְּשֵׁם
כֹּל יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נֵעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יְדִינוּ בּוֹנֵנָהוּ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמַצּוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל בָּעִיר חֲמֵץ:

אחר הבדיקה מבטל החמץ ואומר:

כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַבָּא בְּרִשׁוֹתֵי, דְלֹא חֲמִיתָהּ וְדִלָּא בַּעֲרִיתָהּ
וְדִלָּא יִדְעָנָא לִיה, לְבָטִיל וְלִחְיֵי הַפֶּקֶר בַּעֲפָרָא דְאַרְעָא.

יש נוהגים לומר "כל חמירא וכו'" ג' פעמים

סדר שריפת חמץ

יש נוהגים לומר קודם שריפת חמץ:

חֲרִינִי מוֹכֵן וּמוֹזֵן קָקִיִּים מַצּוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל שְׂרִפַּת חֲמֵץ: קָשֶׁם
יְחוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיהָ עַל יְדֵי הַחֹא טָמִיר וְנַעֲלֶם בְּשֵׁם
כֹּל יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נֵעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יְדִינוּ בּוֹנֵנָהוּ.

אחר שריפת חמץ יבטלו בליבו ויאמר:

כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַבָּא בְּרִשׁוֹתֵי, דְחִזִּיתָהּ וְדִלָּא חִזִּיתָהּ,
דְחֲמִיתָהּ וְדִלָּא חֲמִיתָהּ, דְבַעֲרִיתָהּ וְדִלָּא בַּעֲרִיתָהּ, לְבָטִיל וְלִחְיֵי
הַפֶּקֶר בַּעֲפָרָא דְאַרְעָא.

יש אומרים "כל חמירא וכו'" ג' פעמים

סדר ערוב תבשילין

לוקח מצה שלמה וכזית תבשיל ואוחז את העירוב, והמערב גם לאחרים יזכה לחבירו את העירוב, ויגביה אותו הזוכה טפח והמזכה נוטל את העירוב ומברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל מִצְוַת עֲרוּב:

בְּהֵדִין עֲרוּבָא יְהִי אֲשֶׁרִי קָנָא לְמִיפָא וְלִבְשָׁא וְלֵאמָנָא וְלֵאדָּקָא שְׂרָנָא,
וְלְמַעֲבַד כֹּל צְרָכָנָא, מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְתָּא, קָנוּ וְלִכְלֹא יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים
בְּעִיר הַזֹּאת.

סדר הדלקת הנרות

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר אֶת יוֹם טוֹב (בפסח שחל בשבת אומרים:

שֶׁשׁ שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם טוֹב):

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ
לְזֶמֶן הַזֶּה:

אחר ההדלקה אומרים:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיְבַנֶּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ, וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בִּירְאָה בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים
קַדְמוֹנִיּוֹת, וְעֲרֹבָה לְיֵי מְנַחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים
קַדְמוֹנִיּוֹת.

סדר הגדה

סדר הקערה
לדעת האר"י ז"ל

יסדר ג' מצות

ביצה

זרוע

מרור

כרפס

חרוסת

חזרת

מחזה אברהם

יסדר ג' מצות

דרוש כ"ב בפסוק ראה ה' כי צר לי
מעיי וגו' ובדרוש ג"כ בפסוק תייסרך
רעתך וגו'. ובעוללות אפרים (מאמר
נ"ט) ומרמז על טיבם בעוה"ז
כמאמרם ז"ל בברכות (ה'). נאמר
ברית במלח ונאמר ברית בייסורים
מה מלח ממתיק הבשר כך הייסורים
ממרקין עונותיו של אדם וק"ו משן
ועין. ובכתובות (ק"א.) אר"א כל הדר
בא"י שרוי בלא עון שנא' ובל יאמר
שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון
א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאי
מתנינן לה. ופירש בס' אמרי שפר
(ס"פ צו) דאנן שאין דרין בא"י כפרת

ויש לרמז בלישת הבצק לבריאת
האדם מעפר האדמה כגבל הזה
וכמו שדרשו חכז"ל (רבה בראשית) על
ואד יעלה מן הארץ וגו' וכמ"ש
האלשיך (פ' בראשית) בפסוק וכל שיח
השדה טרם יהי בארץ.

וגלגול והקיטוף רומז על האדם
המדוכא ומעומל ביסורים
והיא פת עמילה וכתושה דקה
ומנוקבת היפוך הגלוסקא יפה הוא
האדם השליו מהייסורין ופחד כי
לילה הזה רומז לחיי האדם בעוה"ז
הנק' לילה. וכמ"ש בס' בינה לעתים

מחזה אברהם

הדור בסובלי חלאים מתנינן לה אף בלא דירת א"י שהייסורין ממרקין עונות ק"ו משן ועין וידרש הכתוב ובל יאמר שכן חליתי השוכן בא"י לא יצטרך לומר חליתי בייסורין כי העם היושב בה נשואי עון בלא ייסורין. ומזה נלמוד שאנו שאין שרויין בא"י מכופרין בייסורין.

ולפי דרכינו יפורש בעת היותינו בארצנו היינו שלווים ושקטים ברמז גלוסקאות יפות וכמ"ש ביומא (דף כ"א.) ופרח לבנון אומלל בשעה שבנה שלמה את הבהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירות בזמניהם וכשהרוחות היו מנשבין בהן נושרים שנא' ירעש כלבנון פריו כו' ה' הנטיעה להשיג כל מיני ההשפעות אם היו מוכשרים לזה בזמניהם שלא ירום לבכו לשכוח וכשהבריות הרוחות מנשבין בהם בתפלה ברוח נשברה נושרים ההשפעות להם כמ"ש במלכים (א' ח') וזהו (תהלים ע"ב) יהי פיסת בר הרומז לגלוסקאות יפות בכתובות (דף ק"א:). בארץ שהעם היושב בה נשואי עון בלא ייסורים. בראש הרים זו ירושלים ע"ד (ישעי' ב) נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים כמ"ש (אבות פ"ה) ולא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים ושם ירעש כלבנון פריו היא התפלה ברוח נשברה ולא

יצטרכו לייסורין ויציצו מעיר כעשב הארץ כמובא בכתובות שם אח"ז (א"ל רבא לרב אשי כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח). אבל אנן בעוה"ר בסובלי חלאים מתנינן לה שצריך להיות סבלן וחביבין עליו הייסורין ובל יאמר שכן חליתי להתאונן על יסוריו אז העם היושב בה נשוא עון. וזה רמז על הייסורין שבגלות הנרמז במצה כהנ"ל:

יסדר ג' מצות. לפי דרכינו האמור ירמז על היסורין אשר יבאו בג' ענינים. הא'. הם באים על עון אשר חטא כמ"ש ביומא (דף ס"ט.) חותמו של הקב"ה אמת. שלפעמים באים על דרך ההתחלה הרומז על אות א'. ולפעמים על מה שיבא להרבות שכרו בסופו לעוה"ב על צד הנסיון והמבחן שילך ממדריגה למדריגה הרומז על אות מ' כנודע. ולפעמים הם על צד העונש כמ"ש (תהלים צ') תשב אנוש עד דכא דכדוכו של נפש. הרומז על סוף חיותו והווייתו הרומז על האות האחרון היא ת'. וזהו (שם ל"ב) אתה סת"ר לי כו' ר"ח. סו"ף. תו"ך. רא"ש. בבחי' הסתר פנים וזהו (שם כ"ה) ידרך ענוים במשפט וגו' כל ארחות ה' חסד ואמת וגו' כמ"ש האלשיך. ובחובת הלבבות פכ"ז מחשבון הנפש וז"ל החלק הג' נחלק לב' חלקים והוא הסבל וכו'.

מחזה אברהם

והובאת לפניו סידור המצה המנוקרת והעומלת לזכר הדחקות שעברו עליו בכל השנה מן השמים. הראשונה היא המצה המונחת מיד למעלה הרומזת במושכל ראשון שהיא על העון וחטא לוקחה מברך עלי' המוציא לחם מן הארץ ע"ד (קהלת ג') מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה וגו'. ביאורו עפ"י מה שהתעוררו הראב"ע (פ' האזינו) והרמב"ם בס' המדע (בפ"ט מתשובה) במה שלא בא בתורה השכר הנפשי. והחובת הלבבות והרמב"ן ביארו שכל היעידים שבתורה הם למעלה מן הטבע אבל העלאת הנפש למקום חוצבה היא דבר טבעי לחזור לשורשה ואחר שמצינו בתורה עונש כרת להנפש החוטאת שתהא נכרתת ממקום חוצבה מזה נלמד שאם לא תחטא תשוב לשורשה אל המקום אשר הי' שם אהלה בתחילה.

ובבלי יקר (פ' בחקותי) ביאר בזה (תהלים ל"ז) קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה. היינו שבאותו כרת המיועד בתורה לרשעים תראה כי יש שכר נפשיי שירוממך ה' לרשת ארץ החיים כי תעלה הנפש למקום חוצבה ע"ש. ומעתה בהיות החטא כרוך בנפש כאלו הי' אבן קשור בה שעל ידה מכבידה להפילה למטה לארץ

ובהסיר המונע היא חטא צרורת אבן ע"י יסורים הממרקים חשוב למעלה למקום חוצבה והלחם רומז לגוף האדם ע"ד (צפני' א') ולחוטם כגללים. לפי שנילוש כגבל הזה. מברך לה' ע"ז שבזה הוא מוציא לחם הוא הגוף האדם מן הארץ מלרדת מטה כמו הבהמה. השני' היא המצה החשובה ומונחת באמצע כדרך החשוב כמבואר ביומא (ל"ז). הרומז להיסורין מענין השני שהם ע"ד נסיון והמבחן כדי להרבות בהם גמולו לעוה"ב כמ"ש רש"י בברכות (ה'). והם של אהבה. ורובה גנוזה תחת הכר הרומז להיות סמיכה לראשו לעוה"ב עין לא ראתה ע"ד (תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' ומשומרת לאפיקומן עולם שאין בו לא אכילה ושת'.

ולבן בברכו על המצה הראשונה לא יאכל עד שיקח עמה בכריכה

מהמצה השני' הזו עד"ז שהיסורין שבאו עליו על איזו חטא ועון צריך לקבל מאהבה ולא לבעט בהם כמו שדרשו חכז"ל בברכות שם ע"פ וה' חפץ דכאו החלי יכול אפי' לא קבלם מאהבה ת"ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת כו' ע"ש ברי"ף. וזהו הענין בלובשו לבנים לסדר לרמז על יום האחרון וגם רומז על התנהגותו בכל ימי חייו ע"ד (קהלת ט') בכל עת

העולם מחמת שיורד לאומנתו ופרנסתו של חבירו והיא דעת הסכלים כמבואר בח"ה שער הבטחון פ"ד כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו בפרנסתו. וזהו שמברכין עלי' המוציא לחם מן הארץ. שרומז על היותו משגיח על צורכי העולם והכל בא על ידו ויש סיפוק בידו ומשביע לכל חי רצון ואפי' שתי שערות אין יונקים מגומא אחת כמבואר בב"ב (דף ט"ז.) ובגיטין (דף ז.) מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם. השני' היא המצה החשובה הרומז להרחקת החנופה ומחולקים בדיעות בעניני מצות הבורא ית' ואלו ואלו דברי אלהים חיים כמחלוקת שמאי והלל. ולגודל חשיבותה מקומה באמצע ופורסין אותה ובמיעוטה מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו שהפרישנו והבדילנו להיות גם אנחנו חיבור וצוותא אליו וציוונו על אכילת מצה לכלות המצה וריב במחלוקת של מצוה שבין בני אדם לבטל דעתינו נגד הרוב. ורובה גונזים אותה לאפיקומן לרמז שברייב ומצה זו יהי' חלקו ושכרו צפון לעוה"ב ע"ד (תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם שאתה פעלת להיות החוסים כך נגד בני אדם קדמאה ולא יהיו בדיעה אחת כי מהמחלוקת נתברר האמת. השלישית היא המצה התחתונה

בגדיך יהיו לבנים ולעסוק בשירות ותשבחות, השלישית היא המצה התחתונה שאוכלה בלא טיבול ובלא ברכה הרומז על היסורין מהמדרגה התחתונה בחטא לה"ר וכמה עבירות שהנגעים באים עליהם לפשפש במעשיו ולעוררו לתשובה כמ"ש בברכות שם אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ומצא יעשה תשובה כו' ובוועט הוא ביסורין הבאים עליו כמ"ש (ישעי' א') על מה תוכו עוד תוסיפו סרה ואמר לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו וגו' אז לא יכופר עונו כמ"ש האלשיך (פ' בחוקותי) בפסוק עד אלה לא תוסרו וגו'. ואמר רבא לתלמידיו אל תיראי תרתי גיהנם. וכורכה במרור כי היא שורש פורה ראש ולענה וזה הי' במצרים ואני אכביד את לב פרעה אבל הבטיחנו (פ' בשלח) כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך והכל לפי רוב המעשה.

או יאמר בסידור הג' מצות. כי שם מצה ישמש בלשון ריב כמ"ש (ישעי' נ"ח) הן לריב ומצה תצומו וגו' וכן (משלי י"ג) רק בזדון יתן מצה וגו' (שם י"ז) אוהב פשע אוהב מצה. ורומז על ג' מיני מחלוקת בעניני בני אדם. הראשונה היא המצה המונחת למעלה במושכל הראשון המצוי ברוב

סדר סימני הסדר

קִדְּשׁ. וְרַחֵץ. בְּרַפֵּס. יַחַץ. מַגִּיד. רַחֲצָה.
מוֹצֵיא. מִצָּה. מָרֹר. בּוֹרֵךְ. שֶׁלֶחַן עוֹרֵךְ.
צָפוֹן. בָּרֵךְ. הִלֵּל. גְּרָצָה.

קִדְּשׁ

מוזגים לו כוס ראשונה, נוטלה בשתי ידיו, מחזיקה ביד ימינו ומקדש

יש נוהגים לומר לפני הקידוש:

תְּרִינִי מוֹכֵן וּמוֹזֵמֵן לְקַיִים מִצֻּת קִידּוּשׁ וּמִצֻּת בּוֹס רֵאשׁוֹן מֵאַרְבַּע בּוֹסוֹת.
לְשֵׁם יַחּוּד קִידּוּשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְיָנִיתִיה עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם
בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נֵעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יְדֵינוּ בּוֹנֵנָהוּ.

מחזה אברהם

לא נאמר בשני 'כי טוב', מפני
המחלוקת ולכך כורכין אותה במרור
ע"ש שאחריתה מרה כלענה והעוזרו
הקב"ה מאבד זכרו כמבואר ברבה (פ'
קרח) ובאלשיך (פ' תצוה) ובעוללות
אפרים (מאמר ק"ב רמז סדר הלילה), על
כל משך חייו בעוה"ז. היאך להתנהג
בלבישת לבנים כמלאכים שאין בהם
לא קנאה ותחרות:

מבואר בזוה"ק (פ' תצוה) כתיב אלהי
מסכה לא תעשה לך וכתוב

מכולם שהיא המחלוקת שבין בני
אדם שאינו נוגע לפרנסה וגם אינו
נוגע לכבוד שמים רק שהיא קנאת
איש מרעהו להרבות כבודו בהשפלת
זולתו כמ"ש בח"ה שער יחוד
המעשה (סוף פ"ה), וז"ל: ואם יהיה
בחבירים מי שיש לו יתרון עליך
בעבודת האל ומעשהו הטוב
ממעשיך והוא משתדל כו' ע"ש.
והמצוה הלז מקומה בתחתית לכך אין
בה שום ברכה כי היא שאול צעדי'
תנחשו, ובמדרש (רבה בראשית) שלכך

בשבת מתחילים כאן

ויהי ערב ויהי בקר

יום הששי ויבלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים פיום
השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת פיום השביעי מכל
מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו
כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

בחול מתחילים כאן

סברי מרנן ורננן ורבותי

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא
פרי הגפן:

מחזה אברהם

בתרי' את חג המצות תשמור מאי
עביד האי לגבי האי אלא הכי אוקמי'
מאן דאכיל חמץ בפסח כאלו פלח
לע"ז ע"כ יש ליזהר בסדר אפיית
המצות שלא יכשל ח"ו באיסור כפי
המבואר בש"ע א"ח סי' תס"א. גם
נודע מהאר"י ז"ל מעלת הטורח בזה
לתיקון פגם הברית:

בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן

בורא פרי הגפן. במדרש רבה (פ'
וישב) ויספר שר המשקין והנה
גפן לפני אלו ישראל שנא' גפן
ממצרים וגו' וכוס פרעה בידי מכאן
קבעו חכמים ד' כוסות של לילי פסח
כו'. יבואר דאיתא ברבא (איכה א')
בפסוק גלתה יהודה וכו' אוכלים
מפתם ושותים מיינם. ושם בפסוק
שמעו כי נאנחה כו' ונסבון מנהון.
שכל האומות אעפ"י שאין אמונתן
שוה מ"מ מתערבים זה בזה באכילה
ושתי' וחיתון משא"כ ישראל. ובזה
(פ' וירא) בפסוק ויעש ה' לשרה וגו'
אשתך כגפן פורי' וגו' מה גפן לא
אתנטע אלא בזינה ולא בזינא אחרא
כו' מה גפן לא אית בי' רכיבא
מאילנא אחרא אופי הכי אתתא
דכשרא ע"ש. ולכך יוסף בשמעו

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל
עַם וְרַמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וּמִכָּל שָׂנֵי בְּמִצּוֹתָיו. וְתַתֵּן
לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לְשַׁבַּת שְׁבָתוֹת לְמִנוּחָהּ וּ) מוֹעֲדִים
לְשִׁמְחָה חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׁשּׁוֹן אֶת יוֹם (לְשַׁבַּת הַשְּׁבַת הַזֶּה
וְאֵת יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֲרוּתֵנוּ (לְשַׁבַּת בְּאַהֲבָה)
מִקְרָא קָדֵשׁ זָכָר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם. כִּי בָנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתָנוּ
קִדְשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים (לְשַׁבַּת וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קִדְשְׁךָ
(לְשַׁבַּת בְּאַהֲבָה וּ) בְּרָצוֹן בְּשִׁמְחָה וּבְשִׁשּׁוֹן הִנַּחֲלָתָנוּ. בְּרוּךְ
אַתָּה יי מִקְדָּשׁ (לְשַׁבַּת הַשְּׁבַת וּ) יִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים:

במוצאי שבת קודש אומר קודם שהחיינו בורא מאורי האש
והבדלה:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמָנוּ
וְהַגִּיעָנוּ לְזְמַן הַזֶּה:

מחזה אברהם

שלא שינו לשונם וכו' ושהיו גדורים
בעריות. לכך קבעו ד' כוסות של
לילה פסח בפרי הגפן:

בספר מטה אהרן על הגדה של
פסח. מקשה אמאי לא נברך
בורא פרי היין ע"ש תירוצו. ונ"ל
דנעלם ממנו הגמ' ברכות (דף ל"ה):
מ"ש יין דקובע ברכה לעצמו משום
דאשתני לעלוייא שמן זית נמי. אמרי
התם משום דלא אפשר לברך בורא
פרי זית. פירי גופי' זית איקרי. וא"כ

מהשר המשקים שראה גפן לפני וגו'
המורה על אחדות ישראל המתגדל
ע"כ פתר לו לטוב אבל שר האופים
פתר באף וגו' שלשה סלי חורי וגו'
הס"ל עולה 'המן' לכך פתר לו
התליי' והשלשה סלי רומז על מאמר
אסתר צומו עלי שלשת ימים וגו' ויהי
ביום השלישי ותלבש אסתר. וזהו
בורא מלשון ברר שלקח לעצמו פרי
הגפן שאינו מתערב באינך. ואיתא
במדרש (רבה ס"פ אמור) בשביל ד'
דברים נגאלו ישראל ממצרים בשביל

למוצאי שבת קודש אומר קודם שהחיינו

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול בין
אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת
ימי המעשה. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת ואת
יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת. הבדלת וקדשת את
עמך ישראל בקדשתך. ברוך אתה יי המבדיל בין קדש
לקדש: ומברך שהחיינו

שותה הכוס כולה ולפחות רובה בבת אחת בהסיבת שמאל, ואינו
מברך אחריה

נרחין

נוטל את ידיו לאכילת הכרפס הטבול במי מלח ואינו מברך על
נטילת ידים

ברפס

לוקח מהכרפס פחות מכזית ומטבילו במי מלח ומברך בורא פרי
האדמה, ומכוון בברכה זו לפטור גם את המרור, ואוכל בלא
הסיבה, ויש נוהגים להסב

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

מחזה אברהם

פרי הגפן. ואין יכולין לברך בורא
פרי היין. דזה נמי הוי בידי אדם.
ודוחק לומר דקושייתו הוי כמו
דפריך בגמ' ונברך בורא פרי עץ יין.
זה לא הוזכר בדבריו:

הוי שמן פרי הזית. ועל זה לא שייך
לומר בורא. דזה בריאה בידי אדם
ואין זה בריאת שמים. אבל גבי גפן
הגפן הוא העץ וענבים הם פרי הגפן
ע"ש ברש"י. ושפיר מברכין בורא

יחין

בוצע את המצה האמצעית לשתיים, את הפרוסה הקטנה מניח בין שתי המצות השלמות, ואת הפרוסה הגדולה מצניע לאפיקומן

מגיד

יכוון לקיים מצות עשה מן התורה לספר בלילה זה בסיפור יציאת מצרים. ויש נוהגים לומר:

הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְקִיּוּם הַמִּצְוָה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים. לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיה עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נָעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵנָהוּ.

מגלה את המצות ומגביה את הקערה ואומר בקול רם:

הָא לַחֲמַא עֲנִיא דִּי אֲכָלוּ אֲבֹהֵתנא בארעא דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּבֹּל. כָּל דְּצָרִיךְ יִיתִי וַיִּפְסַח. הַשְׁתָּא הָבֵא. לְשִׁנָּה הָבֵא בארעא דְּיִשְׂרָאֵל. הַשְׁתָּא עֲבִידִי. לְשִׁנָּה הָבֵא בְּנֵי חוֹרִין:

מחזה אברהם

כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים

לחם עוני ולא מצה עשירה	נראה לכוון שיש שני טעמים על מצה, אחד על החירות שלא הספיק בצקם וכו', עד שנגלה ממ"ה הקב"ה וגאלם. ואחד לעבדות שמזכיר העוני שהיה במצרים בהיותם עבדים שהיו המצריים מאכילין אותם לעולם מצות ולא
לאכול חמץ מפני שמצה הוא מאכל עבדים, ולכן כתב המהר"א שנקרא לחם עוני, והנה נפקותא בין שני הטעמים דלפי הטעם הראשון גם במצה עשירה שייך טעם זה שגם מצה עשירה יכול לבא לידי חימוץ אם יש בו גם מים לשיטת רש"י בפסחים, ואפילו הכי אין יוצאים	

מתרץ הא כלחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, פי' היותם עבדים במצרים אכלו לעולם מצה שיהא מאכל עבדים כנ"ל לכן צריך המצה להיות דוקא לחם עוני ולא מצה עשירה כדי להזכיר העוני של מצרים.

בהם, והטעם הראשון ודאי שייך גם במצה עשירה, אבל טעם השני לא שייך במצה עשירה. וזה שאמר הא כלחמא עניא וכו', שקשה להבעל הגדה אמאי אנו עושים דוקא מצה לחם עוני ולא מצה עשירה והלא גם במצה עשירה שייך טעם הנ"ל, ולזה

כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח

בגלותינו אותן המעשים מאחר שאכתי עבדי אנן שהרי כל דכפין ייתי ויכול האפיקומן שהוא נגד הפסח, ברעב ואינו על השובע וכל דצריך עתה שאינו למנויו ייתי ויפסח לאכול אותו במקום פסח, ובא כמתרץ השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין, פי' שזהו הנפקותא בא לנו מחירות מצרים שאעפ"י שאכתי עבדי אנן בארץ נכריה לשנה הבאה בארעא דישראל יכולין לבא בארץ הקדושה ולצאת לחירות מאחר שהיו אז חירות הנפש מן הקליפות, אבל אלו לא הוציא את אבותינו ממצרים היינו משתקעים בקליפות חלילה והיו אנו ובנינו משועבדים חלילה ולא היה לנו תקנה ח"ו, וגם בא לנו נפקותא שהשתא עבדי לשנה הבאה בני חורין שיהא חירות לגמרי חירות הגוף והנפש והגיענו למעלת לשון קודש כנ"ל, לכך אמר בני חורין

לכוון הענין כי לכאורה קשה דאמאי עבדינן אנן בגלותינו כל הדברים האלו מאחר דאכתי עבדי אנן, והרי אנו משועבדים למלכי ישמעאלים, אך ששני חירות היו אחד גזירות הגוף ואחד חירות הנפש שיצאנו ממ"ט שערי טומאה שאלו היו נשתהו עוד רגע אחת במצרים היו מגיעים לשער הנון, והיינו משתקעים חלילה בתוך הקליפה ולא היינו יוצאים משם עולמית חלילה. ועז"א 'ואותנו הוציא משם וגו' ר"ת מ'רכבה ש'ל מ'עלה, ולא הגיענו למעלה הזה 'אשר בחר בנו מכל עם', למעלה מהמזלות, 'ורוממנו מכל לשון' שהוא לשון הקודש לכן היה מהירות הגאולה כדי שנוכל לבא לזה המעלה וידוע שהפסח נאכל על השובע ואינו נאכל אלא למנויו.

וזה שאמר בעל הגדה 'הא כלחמא עניא', אמאי עבדינן אנן

אמרים, שהלואי שלא יהיו עניים בישראל רק בני ביתו, ביתו זו אשתו, שכל זמן שהם קטנים הם קרויים עניים]. ג. שאמר אח"כ השתא הכא וכו' מאי סמיכות הוא לכאן. ד. כפל הלשון השתא עבדי וכו'.

לשנה הבאה נזכה שיתבטל היצה"ר

ונראה לפרש בהקדם להבין הטעם אכילת מצה בפסח, ואכילת פסח הוא צלי אש, דזה ידוע ה' שכל כוונת ה' שהוציאנו ממצרים היא כדי לקבל התורה שזהו עיקר החירות כמ"ש (באבות פ"ג), כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול וכו', וגם אמרו (שם פ"ב), ולא אתה בן חורין כו', ורצה ה' להורות לנו במה יזכה לכתר תורה צריך מתחילה לבטל מהלב מותרות תאוות אכילה ולטהר מחשבתו מהפניות וגם לבטוח בה' שיתן לו מזונו בעת שיצטרך ולא לדאוג על מחר וכמ"ש לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן כוי וכשיש בו כל המדות הללו יוכל לעסוק בכל יום בתורה, לכך ציוה ה' באכילת מצה לרמז שכשאנו רוצים לקבל את התורה אתם צריכים לאכול לחם עוני ולא להמתין עד שיחמיץ, וכן כשיש להם בשר לאכול אין להמתין עד שיבשלם רק צלי אש שהתיקון בקדירה היא מכלל מותרות התענוגים

בלשון קודש ולולי שהוציא את אבותינו ממצרים שלא שינו לשונם לא הגענו למעלה זו חלילה והיינו משתקעים לעולם ולא היה לנו תקנה חלילה.

היכי קאמר 'כל דכפין', והבית סגור

עוד יאמר בפסקא הלזה חוץ לדרכינו, ולדקדק בה כמה דקדוקים. א, היכי קאמר 'כל דכפין', והבית סגור. ב. מפני מה הוא פזרן בלילה זה כל כך, הלואי שאדם יתן בכל השנה מכל סעודתו פרוסה אפי' לעני אחד. ובאמת בזהר (פ' יתרו) איתא עונש גדול מי שאינו נותן מכל סעודה לעני. וכדי ללמד זכות על ישראל קדושים כו', נ"ל לומר שיצא במה שיש לו משרתים עניים בתוך ביתו כמ"ש (באבות פ"א): יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך, ואם אין לו משרתים יוצא במה שמפרנס בניו כמאמרם ז"ל (כתובות ג'). איזהו עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו שמן הדין אי"צ לפרנסם רק מצד צדקה. [ובזה יש לפרש בדרך הלצה המשנה זו, דקשה אמרי שאמר יהי ביתך פתוח לרווחה להזהיר על הצדקה, למה הוצרך לומר זה דמסתמא עשיר אין רוצה שיהי משרת אצל אסר, ולהנ"ל אמר דרך ברכה, אחר שיהי ביתו פתוח לפרנס

מחזה אברהם

לכך בא הרמז ממצות מצה על ז' ימים אף שאינו אלא רשות והרמז של פסח כ"א בלילה ראשונה משום שעל הלחם יחיה האדם, ואח"כ הולכים במדבר לרמז שצריך לבטל המותרות מהבנינים רק לישב באהלים כמ"ש 'מה טובו אוהליך' יעקב' וכמו שמצאנו אצל בני רכב, ואח"כ הוריד להם המן וציוה להם שאל יותירו ממנו עד בוקר לרמז שאם אתם רוצים לקבל התורה צריכים לבטוח בכל יום בה' ולא לטרוח להרבות בסחורה כדי להכין מזונות על שנים הרבה כמאמר המשנה באבות ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ומי שמבטל מלבו מותרת ותענוגים ומסתפק בהכרח בנקל יגיע למדת הבטחון, כי באמת מה שצריך אדם למזונותיו קצובים לו מר"ה, ולכך עושין בליל פסח אתערותא והכנה לקבל עליו לעסוק בתורה.

וה"ש 'הא כלחמא עניא' וכו' פי' על לחם עוני כזה בודאי יוכל לבטוח דכל דכפין ייתי ויכול וכל דצריך ייתי ויפסח, רק מה שברצוני לזכות עשירות צריך לטרוח להתייגע.

'השתא הכא' לכך אין להרבות בתענוגים. לשנה הבאה בארעא דישראל, ואז לא יהי' ע"י מזל רק בזכותא כמ"ש ארץ אשר וגו', ונתעדן בתענוגים ע"י השגחת הקב"ה, וידוע שכשעושין רצונו של מקום נקראו בנים וכשאין עושים רצונו של מקום נקראו עבדים, ועיקר הגאולה היתה להיות עבדים לה' כמו"ש (ס"פ בא) למען תהי' וגו' רק שכאשר נזכה אז להשיג כל טעמי סודות התורה מפי ה' שהוא עיקר תענוג הג"ע כידוע, אז אנו נקראים בני חורין בחי' בנים וז"ש השתא הכא השתא עבדי, בבחי' עבדים לה' שיש לנו יצה"ר אבל לשנה הבאה בא"י נזכה להיות בבחי' בני חורין שיתבטל היצה"ר ממנו ונתעדן בתענוגי מצוה דהיינו שלמי שמחה ובלא גבול.

ובפי' פשוטו דאיתא בשבת (ס"ג) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות, לזאת אמר לשנה הבאה בארעא, ויהי' הסילוק דהשתא אנו עבדים להמלכות ולשנה הבאה נהיה בני חורין משעבוד מלכיות.

'ייתי ויפסח'

אין לאומרו עתה שאין לנו פסח אלא יאמר כל דכפין ייתי ויכול, וכל דצריך, השתא הכא כו', וי"ל שגם

הראב"ן כתב שכשחזרו מגלות בבל ועשו פסח אז תקנו המאמר זה וקאי 'ייתי ויפסח', על הפסח ולכן

מחזה אברהם

בבבל אמרוהו וה"פ כל דכפין למצה וכו', וכל דצריך לאפיקומן שהוא זכר לפסח ייתי ויפסח כלומר עושה מצות אפיקומן כדין פסח שנאכל באחרונה עכ"ל. ובזה מובן מה שנאמר בלשון ארמי להיות שמאז הלכו בני ישראל בגולה בראשונה ע"י נבוכדנאצר מלך בבל וישבו שמה ערך שבעים שנה למדו בניהם לדבר אשורית ופסקה שפה עברית להיות לשון מדברת, וגולי בכל השתמשו רק בלשון המדינה אשר גלו שמה וגם אח"ז כאשר שבו לארץ אבותיהם עם עזרא וזרובבל ברשיון המלך כורש לא סרו מלדבר, גם שמה בלשון ארמי ובכל משך בית שני לא היתה שפת עברי משתמשת רק לחכמים ולנביאים ואולי גם לשרי המדינה וליושבי על המשפט אבל המון העם נשארו בלשונם אשר הביאו אתם מבבל ואז נתקן למענם המתורגמן להשמיט לעם פתשגן התורה בלשון המובן להם כמ"ש (המאור עינים פכ"ז), וע"כ נתקן בלשונם להבין להנשים והטף ומיושב בזה לשון המשנה שבכל הלילות אנו אוכלים צלי ושלוק הלילה הזה כלו צלי [נע"י בס' המצרף סי' רל"ה] אך דלפי"ז קשה קושיית הבעל מעשי ה' דאם היה בזמן הבית, הא הוי פסח שלא למנויו, ואם נאמר כמ"ש האבודרהם שיבא ויקח צורכי הפסח, א"כ למה כתב למנוע לאומרו

בזמן הגלות כיון דלא קאי על הפסח, וגם דמלשוננו מוכח דבזמן הבית היה הכוונה על הפסח, וגם בס" התניא כתב בשם הרבי' ישעי' דלא גרסי' לי' לפי שאין לנו פסח עתה. ומסתברא שיכול לאומרו ופתרון "ייתי ויפסח", כמו ויפסע יעבור עלי לסעוד אצלי ע"ש, ומלבד שקשה קר' הנ"ל דהא הוי פסח שלא למנויו יקשה דאמרי שנתקן בזמן הבית היאך אמר לשנה הבאה בארעא דישראל וכו' בני חורין, הא היו אז בארעא דישראל ובני חורין.

רק בזמן הגלות
אומרים הא לחמא

ולבן נראה שתקנוהו בזמן הגלות כמ"ש הרמב"ם ז"ל ריש סדר ההגדה, וכן דייק בשל"ה שרק בזמן הגלות אומרים הא לחמא כמ"ש המעשי ה' שזה בא להתאונן על הבהמ"ק וחורבן ירושלים, ולפי המקובל סדרו אליהו הנביא זכור לטוב ומלתו על לשונו ברוך המקום ברוך הוא ורמז בראש דבריו הא כלחמא ר"ת ה'נביא א'ליהו כ'תב ל'ומר ח'ילוף מ'קדש א'בותינו. אך דאחר חורבן בית שני עד חורבן ביתר הקריבו הפסח במקום המזבח דמקריבין אעפ"י שאין בית כמבואר בפסחים (ע"ד) אר"ג לטבי עבדו צא

במנחות (ס"ה) כתבו דתרי ריב"ב הוי מהך שהיה בזמן הפסח, ולהנ"ל אינו ראי' די"ל שהקריבו גם אז הפסח, ויותר הו"ל לה"ר מהך דפ' אלו דברים שבני בתירא לא ידעו אם פסח דוחה שבת, עד שבאו שמעי' ואבטליון והלל והם היו אז בזמן הבית כמבואר, אך לפמ"ש בסדר הדורות האריך ימים עד אבזה דשמואל. ומעתה יצדק לשון 'ייתי ויפסח', וממילא כיון דלא נתחייבו מה"ת בקרבן פסח שהיתה משובשת בגייסות, א"כ מדרבנן יש ברירה לומר מקודם 'כל דצריך ייתי ויפסח', דאגלאי מלתא למפרע שלזה כיון, וגם עתה יתכן סדר זה כיון שאין זה נגד תוה"ק, וכיון שאז היו תחת יד הרומיים יתכן לומר לשנה הבאה בארעא דישראל לשנה הבאה בני חורין אכ"ר.

וצלה עלי את הפסח והוא ר"ג דיבנה [וכ"כ הגאון יעב"ץ במאמר ר"ג כל שלא אמר ג' דברים בפסח פסח וכו', להביא ראיה שהיו עושין הפסח בימיו ע"ש, ובימיו עיברו השנה מפני הטלאים שהיו רכין כמבואר (בסנהדרין י"ג. ועי' בחי' הר"ן שם). וכן ר' מאיר הלך לרגל בירושלים כמ"ש הסדר הדורות, וז"ש (בחולין י"ב) לר"מ פסח וקדשים מאי איכא למימר, וכן בברכות (נ"ח) בן זומא עמד ע"ג מעלה בהר הבית, (ובחגיגה ט"ז) מעשה בר"י יהושע שהיה עומד ע"ג מעלה בהר הבית, וריב"ב היה אחר החורבן כדאיתא בפסחים (ק"ט) ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין שמחה אלא ביין, ולכך לא עשה הפסח בעצמו כיון שאינו חייב מה"ת לעלות, ומיושב קושיית התוס' בריש פסחים על ריב"ב, ואף שהתוס'

הא לחמא עניא - כל דכפין

בזה ולכך לא פי' על נשיאות פנים שמורה על הבע"ד כמ"ש (משלי י"ח) שאת פני רשע לא טוב. אלא מפרש מלשון כעס שיכבש כעסו. אך מדברי הגמ' נדה (דף ע'). דמקשה כתיב אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך. משמע שהיא מלשון נשיאות פנים. (ב' כפל הענין דל ויתום עני ורש וכן דל ואביון. גם לפי דקדוק הלשון הול"ל שפטו דל ויתום ועני ורש או דל יתום

הבינה לעתים (דרוש כ"ד) התעורר על קישור התחלת המאמר עם אמרו על דכפין כו'. ונאמר לפרש (תהלים פ"ב) עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו תשאו סלה שפטו דל ויתום עני ורש הצדיק, ולפי פשוטו קאי על הדיין שנושא פני הבע"ד כמ"ש (פ' נשא) 'ישא ה' פניו אליך', ומשמע שנושא פני עצמו להסביר להבע"ד. וכנראה שרש"י שם הרגיש

ראוי להטיבו מצד ההשגחה מסיבה ראשונה אף שאינו ראוי מצד המערכת ועי"ז כופרין בההשגחה לומר שהעולם מסובב ממערכת השמים ומזרות ונותנין התנשאות לטובת העוה"ז.

מצדיקים עלינו הדין עפ"י האמונה

אמנם אנחנו מצדיקים עלינו הדין עפ"י האמונה בשכר ועונש הרוחני אשר כל תענוגי גשמי מהעוה"ז כאפס ותהו נחשבו נגד התענוג הרוחני וע"כ אין זה נחשב בעיני הצדיק לקרח טוב העוה"ז בשם גמול טוב רק מערת המכפלה משני אופניים. כי בכל טוב העוה"ז ההעדר כרוך בעקבו ואף אם לו ימלא ביתו כסף וזהב וסגולת יקר וכבוד ותפארת לא יגיע תועלת כ"א להגוף הכלה ונפסד מחרסי האדמה מבשר וגידין ועצמות. ובטח הטיב המדומה ההיא אינו עושר אמיתי ואם יש לו מנה רוצה מאתים וכל מה שיוסיף בעושר העוה"ז יתאוה להוסיף עוד וחסר לו יותר עד כי יקרא לכל טוב תענוגי העוה"ז בשם לחם עוני, ועוד שאף אם יצויר שיתענג נשמתו חלק הנפשי בימי צבאו עד בא עת חליפתו מה היא להחשב טוב העוה"ז להגמלת צדקתו אם האדם ביקר בל ילין והמות עומד

עני ורש. ומסידור הלשון נראה שבא לסדר זוגות זוגות).

אך לתרץ זה נקדים בביאור עיקרי האמונה להיותו משגיח על כל הארץ ורואה ויודע את מעשיהם וחפצו להיות יושבי' בחרים בטוב לאהבה אותו ולעבדו ולגמול טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו וכל המאורעות אשר יעברו על האדם הכל עפ"י השגחתו. ולא עפ"י טבע ומקרה. וכבר הביא המורה נבוכים (ח"ג פ"ט והעיקרים מאמר ד' פ"ז) הכופרים בהשגחה בטענתם שרואין צדיק ורע לו ורשע וטוב לו. וזו (תהלים נ') ולרשע אמר אלהים וגו' פוך שלחת ברעה וגו' היינו מדוע הסדר שעל הרוב הרשעים מצליחים דרכם והצדיקים עונם ישאו וכל ימיהם רעים המה, והנה על רשע וטוב לו אינו קושי' כ"כ כי יוכל להיות מצד מערכת מזלו הטוב כאשר יטיב להרשעים מצד המערכה ועי' בעקרים (שם פ"ב) ופתאום יבא אידי שלא עפ"י הטבע כמ"ש (תהלים ל"ז) ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן ויעבור והנה איננו, למען יתייחס מפלתו כי מידו ית' עליו בא אחרי עבור המערכה וכמאמר (איוב ה') אני ראיתי אויל משריש ואקוב נוהו פתאים שלא בהנהגת הטבע, אבל עיקר השאלה בצדיק ורע לו שהי'

מחזה אברהם

מאחוריו ואז הנשמה מופרשת מכל ענייני הטובות. וזהו סיבת ייסורי הצדיקים בעוה"ז מחסדי השי"ת על האדם אשר אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא באחת ממצות ה'. להענישו בעוה"ז עונש גשמי וימצא שכרו משלם על מעשיו הטובים בעוה"ב המעותד להם בחיי הנצחיים עולם שאין בה לא אכילה ולא שתיי' וכו'. וגם לא קנאה ולא תחרות וכמ"ש בכלי יקר (פ' קדושים) בפסוק לא תקום ולא תטור וגו' לבאר מאמרם ז"ל (ברכות ל"ג) גדולה נקמה שניתן בין שתי אותיות אל נקמות ה', שתחילת הנקמה וסופה לא תהי' כ"א לשם ה' להתחזק נגד איזה אדם הקם להדיחך מעל מצות ה'. והביא שם משל מתינוק שכל ענייני כ"א המסגלים בעוה"ז דומים ממש לצחוק בעיני הקב"ה ע"ש. ובשבת (ק"ח.) א"ר יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי כו' אלא לאשתי ביתי פירש"י שהיא עקרת הבית ולשורי שדה שהוא עיקר השדה דכתיב ורב תבואת בכח שור. וידוע שמחטא אדה"ר ואילך המיתה הכרחי אף הצדיקים שעה אחת קודם תחיית המתים ישובו לעפרן. ועי' בשבת (קנ"ב.) בעובדא דהנהו קפולאי כו' ובאלשיך (פ' בראשית) בפסוק הן האדם ה' כאחד ממנו. ובשל"ה שם ובאמרי שפר (פ' חוקת) וזה אומרו

אלהים הן סדרי מערכת השמימי בטבעיותם הנקראים אלהים כמ"ש בחידושי עה"ת (ריש בראשית) והן כל הע"א שרים למעלה הנקראים אלהים ג"כ (ועמ"ל במאמר אני הוא ולא אחר) הכל נצב ומתעכב מלפעול בכלל ישראל הנקראים עדת אל כי הכל לפי מעשה הצדיקים למטה כמבואר במ"ק (ט"ז.) מי מושל בי צדיק בקרב אלהים ישפוט העדת אל האיך יתנהג סדרי מערכת השמים ושרי מעלה כמ"ש באבות (פ"ב) דע מה למעלה ממך הכל וזהו (סוכה כ"ח.) יונתן בן עוזיאל כשהי' עוסק בתורה עוף הפורח נשרף כי ידוע במדרש רבה ריש בראשית עשרה כתות מלאכים ומהם שרפים והם נקראים עוף השמים שנעשים על ידו וזהו ענין הסולם שהראה ליעקב (פ' ויצא) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, שע"י האדם יש להם עליה או ירידה כמ"ש בב"מ (פ"ה) מחיוהו שיתין פלסי דנורא. והצדיקים נקראו בלשון יחיד ישפוט. ואח"כ מדבר לשון רבים לרשעים עד מתי תשפטו עול. להיות צדיק ורע לו ורשע וטוב לו. ופני רשעים היינו העשירות והטוב שאצל רשעים הנק' פני כמ"ש רש"י (פ' מקץ) בפסוק והרעב ה' על פני כל הארץ. תשאו הלה ליתן התנשאות להטוב המדומה כאלו היא נצחי וסלה ועי"כ כופרים בהשגחה לומר

התקן עצמך בפרוזודור כדי שתכנס לטרקלין:

דעלמא דאזלינן מיני' כבי הילולא

ומבואר באו"ח (סי' תע"ב במג"א סק"ב) שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחורבן ובליל פסח ירבה בכלים נאים ע"ד (פסחים קט"ז). מתחיל בגנות כו' שסיבת גלות מצרים הי' על שנשאו נפשם לעושר וטוב העוה"ז והרבו לקנות חלקי האדמת מצרים וזו (פ' שמות) ובני ישראל פרו וגו' ויעצמו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם. כי הממון נקרא מאוד כמ"ש וכל מאודך עד שהארץ נקנית להם במילוי, וזה אומר לבני ביתו הא כלחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. שסיבת גלות מצרים הי' עי"ז שהרבו במותרות טובת העוה"ז שהיא באמת לחם עוני כהנ"ל. וע"כ מצינו במדרש אבכיר (הובא בילקוט) שגאולת מצרים הי' בזכות הצדקה הרומזת על השגחתו ית' ושהכל בא לו מאתו, כמבואר ברבה (פ' תשא פמ"א) וברש"י (פ' וירא) כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שבזה נתהפך מדה"ד למדה"ר ע"כ כל דכפין ייתי ויכול ע"ד או יחזיק במעוזי שלום יעשה לי. כל דצריך ייתי ויפסח. שהפסח מורה על

כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה ונמנעים לתת צדקה לאיש אשר לא עמל בו. ואמר שפטו דל ויתום עני ורש להקטין עניני העוה"ז שהיא עניות ושוב לא תתרעמו על רוע סדר ההנהגה. הצדיקו להגיד כי צדיק וישר הוא ואין עול. כמאמר אליפז (איוב ד') זכר נא מי הוא נקי אבד וגו' כאשר ראיתי חורשי און וזורעי עמל יקצרוהו מנשמת אלוה יאבדו מרוח אפו יכלו לעוה"ב. לזה תדעו כי הכל בהשגחה ואז פלטו דל ואביון ליתן צדקה מיד רשעים הצילו נפשכם מדין גיהנם לבא ליד ודרך רשעים בכפירת ההשגחה. לא ידעו ולא יבינו. כי אלו הי' בדרך מקרה וטבע לא הי' נגרע גורל הצדיקים מהרשעים שמצד זה נראה כי הכל בהשגחה לטובתינו. ומחוסר בינתם בחשיכה יתהלכו כמ"ש (מלאכי ב') אמרתי כל עושי רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ. עד שכופר בהשגחה. ואמר אני אמרתי אלהים אתם שאין כח במערכת השמים וצבא מרום לפעול רק לפי מעשיכם ובני עליון כולכם להנהיג העולם כמאמר ר' יוסי לאשתו ביתו ולשורו שדה אכן כאדם תמותין בהכרח לטובתכם להזדככות הגוף וכאחד השרים תפולו מלשון (ס"פ חיי שרה) 'על פני כל אחיו נפל', שיהיה לו משכן במקום שורשו כאחד ע"כ

מחזה אברהם

ההסתפקות מה שצריך בלבד ולא להרבות במותרות גם תרגומו ודילג. שאינו דרך הילוך בקביעות כהילוך החגר ע"ד (עירובין נ"ד). ברי ברי חטוף ואכיל חטוף ושתי דעלמא דאזלינן מיני' כבי הילולא היינו שיהי' בדרך ארעי ולא בדרך קבע ואמר השתא הכא לשנה הבא בארעא דישראל כו' בני חורין מהכל:

ראוי להיות טוב עין

כל דכפין ייתי וייכול. לבאר זה נקדים דאיתא בקהלת (ה') ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו. ירצה דאיתא בב"ב (דף י'). זכה הלא פרוס לרעב לחמך ואם לאו ועניים מרודים תביא בית. באים אנשים ריקים וחוטפים את שלו. עוד איתא בסוטה (דף ל"ח:) טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך. ובברכות (דף מ"ו.) איתא שהבעה"ב בוצע ומברך כו'. ובמנחות (דף מ"ג:) חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנא' מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה. אל תקרי מה אלא מאה. וז"ש ברבות הטובה רבו אוכליה. ממנ"פ אם זכה הלא פרוס לרעב לחמך ואם לאו שעינו רעה בעניים עניים מרודים תביא בית. אבל מ"ה כלומר הברכות השייכים למאה ברכות כשרון לבעליה שהבעה"ב יברך לפי שהוא

עם ראות עיניו כלומר שהוא טוב עין כשנותן לחם לרעבים. ולזה ביו"ט שקיום מאה ברכות היא בצירוף הד' כוסות ופסח מצה ומרור. וראוי להיות טוב עין. אמר כל דכפין ייתי וייכול:

כשאינו נותן צדקה אז

מראה שהעניים הם עבדים

אז יאמר בהקדם ביאור מאמרם ז"ל בברכות (ו'). אגרא דתעניתא צדקתא הענין כי בצדקה שנותן ומרחם על הבריות. אזי הוא בבי' בנים כמבואר במס' ביצה (ל"ב:) וכל מי שאין בו מדת רחמנות אינו מזרעו והוא בבחי' עבדים ובזה יבואר מאמרם שבת (קנ"א.) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל מי שאינו מרחם על הבריות כו' שנא' ונתן לך רחמים ורחמך. שכשהוא מרחם על הבריות ונעשה בבחינת בנים והאב אפי' כשהוא כועס על בנו רוצה שאחרי' יתנו לו ולכך היא מדה כנגד מדה שגם הוא נחשב לבנו והשי"ת מרחם עליו כרחם אב על בנים. ונותן בו מדת רחמנות כדי שירחמו עליו מהשמים. וזהו ונתן לך רחמים ורחמך עי"ז. וזהו אגרא דתעניתא צדקתא. שנעשה בן ע"י מדת צדקה ודרך האב כשהבן מתענה ואינו רוצה לאכול עד ששיג הדבר אזי אביו טורח להמציא לו הדבר

מחזה אברהם

השתא הכא לשנה הבא

הסמיכות לדלעיל היא דאיתא בברכות (ל"ד.) כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא אדשמואל דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות. ונראה דקמפלגי בהאי דאמרי' ביבמות (כ"ד.) אין מקבלין גרים לימות המשיח. דאיתא בספר שמנה לחמו (דרוש לשבת פ"ה) טעם על הא דאין מקבלין גרים לימות המשיח. לפי שימי המשיח היא בדמיון יום טוב ועוה"ב שבת קודש ואין יו"ט מכין לשבת אא"כ התחיל מעיו"ט ע"ש. וזהו ענין מצות עירוב תבשילין דאיתא בפסחים (פ"ו.) שהקב"ה פיזר ישראל כדי שיתוספו גרים כלום אדם זורע וכו'. וכדי שלא יהרהרו מה לנו לסבול עול הגלות. אם כדברי ישראל כן הוא. למחר כשיבא משיח נתגייר לכך ציוה השי"ת על ע"ת להראות שאין יו"ט מכין לשבת וכוזה יבינו שאם לא עכשיו אימתי. וזו יומא (כ"ח.) קיים אברהם כה"ת ואפי' עירוב תבשילין. כענין (פ' לך) ואת הנפש אשר עשו בחרן. וע"כ אחר שאמר כל דכפין ייתי ויכול. דמשמע אפי' אינם מישראל כי אז אהפוך וגו' ומקבלין גרים לימות המשיח והיינו

אע"פ שאינו ראוי לפניו. כמו כן ע"י התענית הוא מושיע אותנו. אבל כשאנו נותן צדקה אז מראה שהעניים הם בבחי' עבדים כמ"ש בפ"ק דב"ב שהשיב ר"ע לטורניסרופס וגם הוא במדת אכזריותו מורה שהוא רק עבד ואין דרך האדון להקפיד בתענית העבד שימלא עבור זה מבוקשו לכך השי"ת אין משגיח עליו.

וְזו (קהלת ה') עושר שמור לבעליו לרעתו. שהעשירות הניתן לאדם היא להיות אתו עבור אחרים כמ"ש האלשיך (פ' משפטים) את העני עמך. כי היותו עני מה שממונו עמך. ואם הוא מארץ לבו ואינו נותן לצדקה אז היא סימן שניתן לו לרעתו. והנה אמרו בפ"ק דר"ה בניסן נגאלו אבותינו ממצרים ובניסן עתידין להגאל. ואנו מתעוררים מעצמינו לעורר אהבתו ית' עלינו מאז וע"כ כ' הרמ"א בא"ח סי' תכ"ט שהמנהג לקנות חטים ולחלקם לעניים בפסח. וכתוב (פ' ואתחנן) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים. ע"כ לרחם על זולתו. וז"ש הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. לחמא מלשון חמותי ראיתי כי עתה אני רואה ומרגיש העניות שהיו לאבותינו במצרים. לכן אנו מחלקין צדקה לעניים כל דכפין ייתי ויכול. כדי שבזכות זה יבא הגואל במהרה ואמר השתא הכא וכו' אכ"ר:

מניח את הקערה ומסלקה לקצה השולחן, ויש שאין מסלקים
הקערה רק מכסים המצות. מוזגים כוס שניה, וכאן הבן שואל:

מה נשתנה הלילה הזה מלילי לילי:

מחזה אברהם

ראיי' שלפי הראות עניותינו לפני
הקב"ה שהי' לנו במצרים ע"כ מיהר
להוציאנו משם ע"כ הלחם עוני לא
הי' חמץ כנ"ל ומה שמהר לגאלינו
מוכח שהיינו בבחי' בנים. וכן
מבואר ברבה (פ' בא) ועברתי בארץ
מצרים אר"ש גדולה חיבתן של
ישראל שנגלה הקב"ה במקום ע"ז
וטנופת לגאלם משל לכהן כו' שהכה
בעצמו בכוריהם. ובסנהדרין דף ל"ט
א"ל האי מינא לרבי אבהו אלהיכם
כהן כי קברי' למשה במאי טבל.
וכתבו התוס' דלא קשי' האיך טימא
א"ע משום דישראל נקראו בנים
למקום. וכן מבואר בזוה"ק (ס"פ
שמות) ע"כ כל דכפין ייתי ויכול.
דכיון שנקראו בנים מחוייב ליתן
לעניים כמבואר בב"ב (י.) שהשיב
ר"ע דהעניים אלו נקראו עבדים לא
הוצרכנו לזונם כמו עבד שכעס רבו
עליו אבל אנו נחשבנו לבנים לכך
כל דצריך ייתי ויפסח. ועכ"ז החילוק
היא השתא הכא לשנה הבאה בארעא
דישראל להיות בא"י וא"כ השתא
עבדים לה' לשנה הבה"ה נזכה
להתענוג הנ"ל להיות בבחי' בני
חורין:

כשמואל דאין בין העוה"ז וכו' אמר
לשנה הבאה בארעא דישראל ויהי'
החילוק דהשתא אנו עבדים
להישמעאלים לשנה הבאה בני חורין
נהי' משעבודם:

אנו נחשבנו לבנים לכך
כל דצריך ייתי ויפסח

או יאמר כי ידוע (קידושין ל"ו).
שכשעושין רצונו של מקום
נקראו בנים, וכשאינן עושים רצונו
של מקום נקראו עבדים, ועיקר
הגאולה היתה להיות עבדים לה'
כמ"ש (ס"פ בא) וזהו (דה"ב י"ב) וידעו
עבודתי ועבודת ממלכות. לעבוד
מיראה, אף שמהר הקץ קודם זמנו
מגודל אהבתו כאב לבנים עד שלא
יכלו לאפות חמץ מגודל החפזון כי
אלו נשתהו רגע אחת ח"ו לא היינו
יוצאים עוד משם. היא להיות כי ע"י
העבודה מיראה יזכו להשיג טעמי
סודות התורה מפי ה' שהיא עיקר
תענוג הג"ע כמ"ש בברכות (י"ז).
צדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה
שנא' ויחזו את האלהים, או אנו
נקראים בני חורין ממש, וזהו אומרו
הא כלחמא עניא, לחמא מלשון

שֶׁבֶכָּל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה. הַלַּיְלָה
הַזֶּה בָּלוּ מִצָּה:

שֶׁבֶכָּל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שָׂאֵר יִרְקוֹת. הַלַּיְלָה
הַזֶּה (בָּלוּ) מָרוֹר:

מחזה אברהם

מה נשתנה הלילה הזה

אלא עד חצות אלא כי התם מה התם דאורייתא אף כאן נמי דאורייתא דאל"כ ממי אלא ליחני 'ונאכל עד חצות', נמצא קושיית אביי מתורצת דמשום דנקט אלא עד חצות מוכח דרבי סתם המתני' כראב"ע וע"כ דלכך סתם כראב"ע דאי כר"ע דאתי הגז"ש להורות כדי שלא לאכול הפסח ביום קשה למה לי 'הזה' דהא לר"ע לא בעינן רק הגז"ש בלילה בלילה, וא"ש דהמגיד מקשה מה נשתנה הלילה, בהא הידוע דעל לילה של פסח מקשה למה באמת בשאר קדשים הנאכלין בשאר לילות זמנם עד היום, ובפסח אינו נאכל אלא עד חצות ואין לומר דילפינן בגז"ש וכראב"ע קשה למה לא ילפינן הגז"ש כר"ע דאינו נאכל אלא בלילה אבל זמנו עד היום ולכך מתרץ הזה כלומר דע"כ הגז"ש כראב"ע דאי כר"ע למה לי הזה וק"ל.

ידוע שבכל מקום 'ההיא' האמורה על דבר הידוע ומסיים כמו השמים הארץ וכו', א"כ היה די ומספיק אם שאל 'מה נשתנה הלילה מכל הלילות' וממילא היינו יודעים שקושייתו על לילה של פסח, ותיבת 'הזה' הוא לכאורה כשפת יתר.

ונראה לפרש דאיתא בזבחים (נ"ז) הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות מאן תנא א"ר יוסי ראב"ע הוא, דתניא ראב"ע אומר, נאמר כאן בלילה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות, אמר לו ר"ע והלא כבר נאמר ואכלתם אותו בחפזון עד שעת חפזון, א"כ מה ת"ל בלילה הזה שיכול יהא ככל הקדשים הנאכלים ביום ת"ל בלילה, בלילה יהא נאכל ואינו נאכל ביום א"ל אביי וממאי דמתני' דראב"ע ודאורייתא דילמא דרבנן ולהרחיק מן העבירה א"כ מאי

**שֶׁבַכְל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֶפְרֹ פַּעַם אַחַת.
הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים:
שֶׁבַכְל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסֻבִּין.
הַלֵּילָה הַזֶּה בִּלְנֵנוּ מְסֻבִּין:**

מחזה אברהם

הקדש מפקיע מידי שעבוד

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה וכו', יש להבין למה לא שאל למה אוכלין בסוכה וכי שייך זה להקשות למה ציוה הבורא, וגם מה שהקשה למה אנו מטבילין, וכן למה אנו אוכלין בהסיבה, ע"ז לא נמצא כלל תירוץ בהגדה, ונראה דהמגיד ידע כי חמץ מרמז להיצה"ר לכך מקשה שפיר מפני מה אוכלין כל השנה חמץ. וגם הקשה עוד ג' קושיות ועיקר אינו אלא קושי' אחד, דהנה בלילה זה אוכלין מרור לרמז על

הגלות ואח"כ אנו מטבילין ואוכלין בהסיבה דהוא מרמז על החירות, וכי מה חירות הוא זה מה שהוציא לו ממצרים כיון שעדיין אנו בגלות המר הזה, ועי"ז משיבנו עבדים היינו לפרעה במצרים וכו' שאף בעת שהיינו משועבדים לפרעה במצרים בחר הקב"ה אותנו להיות לו לעבדים וכמ"ש 'עבדי הם ולא עבדים לעבדים' ו'קודש ישראל לה' והקדש מפקיע מידי שעבוד ע"כ 'ויוציאנו ה"א משם' ביד חזקה' תוך הזמן כמו שית' להלן. ובאופן אחר יבואר מאמר הקושי'.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

לבאר המשך כל הד' קושיות והתשובה ע"ז שכבר התעוררו בזה, נקדים מדרש [הובא בס' קרבן שבת סי' ד'] 'אתם מכרתם את יוסף, חייכם שבכל שנה ושנה אתם קוראים עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ד' וכו' ע"כ. ולפי פשטות המאמר הוא תמוה מאוד, שאם הכוונה שבשביל המכירה

נשתעבדו בחומר ולבנים במצרים, וכדעת קצת המפרשים א"כ היה מהראוי יותר לומר אתם מכרתם וגו' ע"כ נשתעבדתם במצרים, ומה ענין הגאולה לזה.

ולבאר זה נקדים מאמרם בעירובין (נ"ד) אמר לי' שמואל לר' יהודה שינא חטוף ואכול חטוף

מחזה אברהם

ואשתי, דעלמא דאזלי' מיני' לבי' הילולא דמי, (כ"ה הגי' בעין יעקב) דלפי הפשט קשה מאוד האיך נתן לו עצה לחטוף ולאכול, והרי מבואר במאמר הנביא (ישעי' כ"ב) כי מחר נמות, שזהו אך מדרך הרשעים, ויותר טוב להיות בישוב הדעת ובד"א, ועוד דלמה המשילו זאת לבי הילולא, אבל נאמר הכוונה בזה על הפתאים שעושים עיקר מעוה"ז, לחשוב כי זהו בתכלית היצירה, כי אמרי גויעתם תכלה הנפש כעשן בין טובים ורעים, והאלקים נתן אותם למשול על יתר יצורי עולם לרדתם, ולזאת אין עליהם שום קיטרוג וחוב כלל, אבל לא כן מחשבת הצדיקים כי לא יחשבו העוה"ז לעיקר וקבע מפאת ב' טעמים. א, שיודעים שהעולם העיקר הוא לעוה"ב שהם חיי נצחית, והעוה"ז כפרוזדור בפני טרקלין ואין מהראוי לעובר אורח בהיותו במלון לבקש תענוגיו בביתו, וזהו 'גר אנכי בארץ אל מסתר וכו'. ב. שיודעים בעצמם שיש כמה קטרוגים עליהם, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וז"ש במדרש (פ' בא) וככה תאכלו אתו כשאכלו ישראל את הפסח במצרים, אכלו אותו בחפזון שנאמר וככה תאכלו אותו עיי"ש, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, אבל לעתיד לבא כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם

ה' ומאספכם אלקי ישראל ע"כ. שלפי פשטות הענין מה מעלה יש באכילת חפזון, ועוד למה ציוה ד' לאוכלו בחפזון, וגם הי' ביכולתו להוציאם במתינת ולא בחפזון כיון שזה תלוי בשלימות הגאולה. אבל אמתת הדבר שבכל דבר אשר מעוררים ומקטרגים עליהם ההכרח לעשות מלאכתו במהרה, שכיון שיראו המקטרגים שהדבר עשוי כבר אינם מקטרגים עוד, כי מי יבא אחרי המלך אחרי שכבר עשהו, וכמבואר במד"ר בראשית (פ' ח') בשעה שבא הקב"ה להבראות את האדם, נעשו מה"ש כיתות כתות, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא וכו', עד שמלאכי השרת מדיינים אלו עם אלו בראו הקב"ה, אמר להם מה אתם מדיינים כבר נעשה אדם עכ"ל.

ראוי העוה"ז שהיא כפרוזדור
בפני העוה"ב

ועי"כ בשעת יציאתם ממצרים שהיו עע"ז והי' המדה"ד מקטרגת עליהם לומר הללו עע"ז והללו עע"ז ומה נשתנו וכו' כמבואר במ"ר (פ' בשלח) ע"כ ציוה שיצאו ג"כ במהרה וחפזון ולאכול קרבן פסח בחפזון כדי להשתיק מדה"ד שלא יהי' לו עוד פה לקטרג, אבל כשיהי' זמן הגאולה שיהיו כולם צדיקים ולא

מחזה אברהם

יצטרכו לצאת בחפזון, וזה שאמר כי לא בחפזון תצאו וכו' יען הולך לפנייהם ה' שהוא מדת הרחמים, ומאספכם אלקי ישראל שגם מדת אלקים שהוא מדת הדין, יסכים ג"כ בצאתכם מהגלות מחמת שתהיו כלם צדיקים ולא יצטרכו להמצאה זאת לעשותה בחפזון, ולזאת אמר בלשון ברי, שאתה שיננא וחריק ובודאי תדע עיקר התכלית לבלות עתך בתורה, חטוף ואכול חטוף ואשתי שלא תעשה העוה"ז לעיקר, רק בדרך ארעי וחטיפה ע"ד גירות (וגם נודע לי"ח שדינין ומקטרגים על האדם בשעת אכילה) דעלמא דאזלינן מיני' לבי הילולא דמי, ודקדק לומר לבי הילולא, ולא אמר להילולא, הרצון שאותן אנשים אשר היו קרואי מועד הנישואין, אף שהם נקראו רק לסעודה זאת, מ"מ יקבעו מקום באכילה חשובה כאו"א לפי כבודו עכ"פ, אבל הדמיון לאותן האנשים העושים השמחה שהם לא יחפצו באכילת קבע לעצמם, כי אם יתנו עיניהם לראות אכילת הקרואים לשמחתם, רק בתוך כך חוטפים מעל השולחן, שיוכלו לתת לכולם סעודה הגונה, כמו כן ראוי העוה"ז שהיא כפרוזדור בפני העוה"ב שיהי' עיקר שעשועים להוסיף אומץ בתכלית חיי העוה"ב, ועי"כ יקבל באהבה כל אשר יגיע עליו כי הכל לטובתו,

וכש"כ אם יגיע ח"ו על כללות ישראל, כי בודאי היא לטובתם וזהו ענין הציווי לאכול הפסח בחפזון.

כוונתו על גלות הזה הנקרא לילה

אך באמת קשה למה עשה זאת הקב"ה להוציא ממצרים בחפזון, בעוד לא היו לזה כדאים, הלא יש מקום לכת המדה"ד לקטרג ואמר מה נשתנו אלו מאלו, לזה נקדים מ"ש בס' יד יוסף (פ' צ"ו) ע"פ (שה"ש ב') דודי לי ואני לו הרועה בשושנים, דודי ירד לגנו לערוגת הבושם לרעות בגנים וללקוט בשושנים. הכוונה שידוע אמרם ז"ל שכשגלו למצרים ירדה שכינה עמהם [וכ"כ בזה"ק (פ' שמות) במאמר המתחיל א"ר שמעון] ולז"א 'דודי לי ואני לו', דהיינו כאשר אני מתייחדת לו, אזי גם הוא עמי בגלות מצרים, ואף שהיא מלאה גילולים ושיקוצים, 'הרועה בשושנים', שמבואר בזה"ק במאמר 'ומשה היה רועה', מה השושנים קוצין מצויין בתוכם, אף הקב"ה מנהיג עולמו בצדיקים ורשעים, וז"ש דודי ירד לגנו לערוגת הבושם, כי מצרים נקרא גן כמ"ש כגן ה' מצרים בשביל ערוגת הבושם, שהם הצדיקים שריחם נודף וכמ"ש בזה"ק שמאז שירדה השכינה בגלות למצרים, הגלה ליוסף להיות מרכבה

מחזה אברהם

למה נשתנו אלו מאלו הללו ע"ז
והללו ע"ז ואעפ"כ נגאלו, ומפני
מה תכלית כוונת הגלות הזה שנהיה
כלנו אוכלים מצה, הכוונה שנהי'
כולנו צדיקים כמאמרם בסנהדרין
(ל"ז) אני מעמיד עליהם מלך קשה
כהמן שיגזור עליכם גזירות עד
שתשובו להיות צדיקים. וקושי' הב'
שבכל הלילות אנו אוכלין שאר
ירקות דהיינו שבכל הגלות שהיה
לנו, לא היה להם מרירות כ"כ כגלות
הזה שכולו מרור, כמ"ש בסוטה
(מ"ח) כל יום ויום קללתו מרובה משל
חבירו כמ"ש בבקר תאמר מי יתן
ערב דלקמי'. וקושיית הג', שבכל
הלילות אין אנו מטבילים אפי' פעם
אחת, דאיתא בילקוט (פ' עקב) למה
נמשלה התורה למים, מה מים מטהר
את הטמאים אף ד"ת מעלים את
האדם מטומאה לטהרה, שבגלות
מצרים נגאלו אעפ"י שלא היה להם
אפי' תורה אחת, שזה נקרא טבילה,
וכן בגלות בבל לא ידעו להשיב לחגי
שאלותיו, הלילה הזה שתי פעמים,
שיש לנו תורות שבכתב ושבע"פ
ועכ"ז לא גאלנו עוד, וקושי' הד',
שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין
ובין מסובין, הסיבה נקרא ע"ש
הקביעות כמאמרם בפ"ק דברכות
משעה שרוב בני"א נכנסים להסב,
שלא היה קביעות ואורך הגלות,
ולמה נשתנה מכל הגלותים, הלילה

לשכינה, וז"ש לרעות בגנים וללקוט
בשושנים, הרצון שיהי' הירידה
למצרים על ב' סיבות. הא', לרעות
בגנים שיהיו ישראל ביניהם ככבש
בין זאבים והוצרכו לרועה לרעותם
במצרים שנקרא 'גן' הב'. ללקוט
בשושנים שיהיו מעורבין בין הגוים
כשושנה בין החוחים, וז"ש (פי שמות)
ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא
ידע את יוסף, שלא ידע שנמכר יוסף
למצרים כדי להיות מרכבה לשכינה.
ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל
רב ועצום ממנו, שרב גדלם הוא מצד
עצמותם בדרך הטבע ולא מהשגחת
השי"ת. וזה אפשר לכוונת המגיד
בהד' קושיות על השתנת הלילה הזה,
וכוונתו על גלות הזה הנקרא לילה
כמ"ש (ישעי') שומר מה מליל.

מה נשתנה הגלות הזה
מכל הגלותים

ירצה מה נשתנה הגלות הזה מכל
הגלותים, שבכל הלילות אנו
אוכלין חמץ ומצה, כי היצה"ר מכונה
בשם חמץ וכמאמרם ז"ל (ברכות י"ז)
ומי מעכב שאור שבעיסה, ומצה
מכונה על שם המתקת הדינים, וזה
ששואל למה נגאלו בגלות הזה בין
עשו תשובה על עוונותם או לא
כמ"ש (ואתחנן) או הנסה אלהים לבא
לקחת לו גוי מקרב גוי ודרשו (רבה
שה"ש) שמחמת זה היי קטרוג גדול

מחזה אברהם

הזה כלנו מסוכים עד שנראה הגלות
הזה בדרך קביעות שזה קרוב ל"ז
מאות שנה מחורבן הבית.

**כי עתה הדבר תלוי
בתשובה לבד.**

אך נודע מ"ש האלשיך ז"ל (פ' בשלח)
בפסוק תביאמו ותטעמו וגו',
שהתפללו לזכות לבנין בהמ"ק
שלעתיד אשר יבנהו הקב"ה בעצמו,
ויהי רוחני של אש, והוא הנברא
קודם שנברא העולם והוא שראה
יעקב וקראו 'בית אל', ולפי שיהיה
מעשי ידי הקב"ה לא ישלטו בו
להחריבו וישראל בהר סיני שפסקה
זוהמתן היו ראויים לבית זה הרוחני,
אלא ע"י מעשה עגל שחזרה זוהמא
לכך לא זכו אז עד לעתיד שיופסק
זוהמא לגמרי ע"ש, וזהו הטעם
עצמו על מאמרם בסנהדרין (ל"ז) 'כלו
כל הקוצין', ואין הדבר תלוי אלא
בתשובה, ולא נתגלה זמן על הקץ
כמו בגלות ראשונות מצרים ובבל
ומדי לפי שבית ראשון ושני שנבנו
בידי אדם והיו עומדים ליחרב לפי
שהי' יצה"ר בעולם המחטיא לישראל
והוצרך הבית ליחרב לכפר עבורם,
ולכך לא בנאם הקב"ה בנין נצחי רק
היה מעשה בני אדם שיוכל ליחרב
לטובת ישראל, אבל בנין שלישי
לעתיד יתקיים לעד שהוא נגד יעקב
ולכך לא יתבנה עד שיבוטל היצה"ר

כי אולי יחטאו ישראל, ומי יכפר
עליהם כי הבית לא יהיה אפשר
ליחרב ולפי שביטול יצה"ר מסור
בידי אדם שיזכו במעש"ט ויכניעוהו
כמ"ש האלשיך (פי תצא) בפסוק והיה
בהניח וגו', תמחה את זכר עמלק
ישראל וגו' ישראל בעצמם יכניעו
היצה"ר שר עמלק, ולכך מתארך
גלות החיל הזה עד שיעשו תשובה
לבטלו כדי שיזכו לבנין רוחני
המתקיים לעד ולגאולה עולמית,
ולזה בא המגיד עבדים היינו לפרעה
במצרים, ויוציאנו ה' אלקינו משם,
ירצה שיש מקום לחלק בין גלות
מצרים לגלות הזה מחמת ב' סיבות.
א, שבגלות מצרים היה מקודם לזה
מכירת יוסף שהיה מרכבה לשכינה
הקדושה, ולזה אמר 'ויוציאנו ה'
אלקינו משם', ר"ת 'מרכבת' שכינה
'מכרנו, וע"כ הוציאנו משם ביד
חזקה ובזרוע נטויה. ב. אלו לא
הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים
הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים
היינו לפרעה במצרים, כמבואר
בזוה"ק שאם היו ח"ו עוד רגע א'
במצרים היו משתקעים ח"ו, וע"כ
הוצרך להיות היציאה מחמת קטרוג
השר שהיה אומר הללו עע"ז והללו
עע"ז, ובזה מתורץ קושי' הד'
שהקשה הלילה הזה כלנו מסוכין,
שהכוונה על אורך הגלות, כי עתה
הדבר תלוי בתשובה לבד.

שבשכר זאת אתם קוראים
בכל שנה ושנה עבדים היינו

ובן קושי' הב', שאז לא היה לנו
שום תורה, וכהיום יש לנו ב'
תורות הרומזים על הטבילות, ועדיין
לא הי' הגאולה עלינו, לזאת אמר
ואפי' כלנו חכמים, בתורה שבכתב,
כלנו נבונים דבר מתוך דבר בתורה
שבע"פ, מצוה עלינו לספר ולהזכך
נפשינו ביציאת מצרים, בביטול היצר
הרע, כל ימי חיך להביא ולקרב
לימות המשיח, והיא הנותנת שאחרי
שכבר יש לנו ב' תורות, וראינו 'עין
בעין כי אין אלקים עוד מלבדו', אבל
מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו,
והוצרכו לגאלם כדי להראותם
מציאותו והשגחתו ויכולתו להוציא
מדעת פרעה שאמר מי ה' אעפ"י
שאינן כדאים. ועל הקר' הג' שבגלות
הזה כלו מרור, שיש לנו צרות רבות
מאוד במרירות הלב, לז"א והיא
שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד
בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא
שבכל דור ודור עומדים עלינו
לכלותינו, מחמת שנתפרסם אלקותו
ואחדותו להחיות כבשה בין אריות
ומקרני ראם, לזאת המרירות הלזה
שהם הצרות רבות הבאות עלינו,
היא שעמדה לאבותינו ולנו שבגלות
המר הזה היא עמידתנו כמ"ש 'כל
כלי יוצר עליך לא יצלח' וכו', וזה

גודל קיום אמונתנו בהש"י אחרי
שאנו רואים בחוש בעין מגודל
השגחתו עלינו שהקב"ה מצילנו
מידם, ובזה מתורץ קושי' הא'
שמחמת שעכשיו קרבנו המקום
לעבודתו, כדי שנחזור בתשובה.
אמרו בסנהדרין (צ"ז) עתיד הקב"ה
שיקים מלך קשה כהמן כדי שנהיה
כלנו בבחי' מצה שהיא המתקת
דינים, וז"ש המדרש אתם מכרתם את
יוסף למצרים, שזהו היה הכנה טובה
להשראת השכינה ח"ו, חייכם
שבשכר זאת אתם קוראים בכל שנה
ושנה עבדים היינו לפרעה במצרים
ויוציאנו ה"א משם שהיה הגאולה
בחפזון כנ"ל.

עיקר גלות מצרים הוא שלא היינו
יודעים כלל מהשגחת הבורא

אין יאמר דהנה אמרו (במדרש איכה):
עה"פ 'השביעני במרורים הרווני
לענה', 'השביעני במרורים', זה יו"ט
ראשון של פסח דכתיב 'על מצות
ומרורים יאכלהו'. 'הרווני לענה',
בט"ב, מה שהשביעני במרורים בליל
יו"ט ראשון של פסח. הרווני לענה,
בליל ט"ב הוי ליל יו"ט ראשון ש"פ
הוא ליל ט"ב, ופי' בס' זרע בירך (פ'
מסעי) דלפי שיצאו ישראל קודם זמן
המוגבל להם מארץ מצרים, הוצרכו
להשלימו בשאר מלכיות, א"כ יש

מחזה אברהם

רמז על העתיד להיות מרוויס לענה, א"כ אותה אכילת מרורים בפסח היא עצמה מה שהרווני בט"ב כי נתן רמז בזה שעוד לפנינו מירור אחר להשלים אותו מירור של מצרים, לפי שהקביעות תמיד שוה ליל פסח וליל ט"ב ע"ש, א"כ המרור הזה שאוכלין רומז על הגלות א"כ למה מטבילין ואוכלים בהסיבה שהוא רומז על חירות, וכי מה חירות הוא זה ממה שהוציאנו ממצרים, כיון שעדיין אנו בגלות המר הזה, וע"ז בא להשיב עבדים היינו לפרעה במצרים וכו', שעיקר גלות מצרים הוא שלא היינו יודעים כלל מהשגחת הבורא בחי' פרעה אותיות הערף שאמר מי ה' אשר אשמע, ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים.

בני חורין מגודל אמונתנו

וה' הוציא אותנו ובחר בנו מכל עם, לכך אפי' אם אנחנו עדיין בגלות, מ"מ הרי אנו מצפים שבודאי יושיע אותנו כיון שבחר בנו להיותנו עם סגולתו, ולזאת אנו נקראים בני חורין מגודל אמונתנו לכך שפיר אנו אוכלין מצה ובהסיבה, לז"א ואפי' כלנו חכמים כלנו נבונים וכו', שע"י חכמה יוכל להשיג מציאת הבורא מבריאת העולם, או נבונים שהי'

ביכולתם להבין דבר גדול מתוך דבר קטן, הרי שיוכל להשיג מציאת הבורא אפי' מדבר קטן, ואפי' כלנו זקנים, שמן הסתם ראה לפניו כמה דברים שהם מעידים על מציאת הבורא, ואפי' כלנו יודעים את התורה, שהגענו למדרגה כזו שיוכל להשיג, כל התורה כולה אפי' אם לא ניתנה כמו אברהם אע"ה עכ"ז מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, שהראה השגחתו עלינו בזה שהוציאנו ממצרים להיות לו לעבדים, לכך וכל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח, כי התורה כולה תלוי ביצ"מ (ועמ"ש בברכות י"ב), כי אפילו אם אנו יכולין להשיג כל התורה כולה כמו שהיו בקרבנות לפני הר סיני. עכ"ז נתן לנו את התורה כדי להיותנו נכלל מצוה ועושה כמש"ל, ועוד יש טעם בדבר שה' נתן לנו את התורה כי אפי' אם אנו משיגים את התורה, אין אנו יכולים להשיג כל ההלכות ודקדוקים שתלוי בכל מצוה ומצוה, כי למשל המצוה דלא תגנוב שהוא מצוה מצד השכל, יש בכללה איסור אפילו אם מכוון כדי לשלם כפל שזה אין זה מצד השכל, כי מצד השכל היינו מסתבר לומר שיחשב למצוה, וכן מצות קרי"ש שהעיקר הוא לכוון שה' אמר ולמסור נפשו לה' מ"מ אם הוא מכוון כך, ולא קרא בפיו לא יצא, ואם קרא בפיו ולא ידע אפי' פירוש

מחזה אברהם

המלות, הדין הוא שיצא, וזה אי"ז מצד השכל, א"כ אין אדם יכול להשיג זולת אברהם אע"ה הי' ביכלתו להשיג אפי' ע"ת, אבל אנו בוודאי אין ביכלתנו להשיג, לזה נתן לנו ה' בחסדו את התורה בכדי שכל איש ידע מה לעשות בעבודת ה', כי הם הוא רק מאמין בלב שה' הוציאנו ממצרים ובחר בנו להיותנו לו לעבדים.

ובזה נ"ל שאלת החכם ששואל מה העדות והחוקים.

שראוי לדקדק בזה. א, דלפי הנראה משמע שהוא שואל, מה הוא עדות ומה הוא חוקים, ומה הוא משפטים, א"כ מה חכם הוא זה, הא אין יודע כלל מדברי תורה. ב. מה תירוץ הוא בזה שאמר איך מפטירין וכו'. ג. אומרו כהלכות הפסח, והיה ראוי לומר הלכות פסח. ד. קר' המפרשים בשאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם, שאיזהו חילוק יש בין שאלת החכם ובין שאלת הרשע, שגם החכם שואל לשון 'אתכם', מפני מה קורא לזה חכם ולזה רשע, אמנם ביאור הענין הוא שהחכם זה הוא צדיק, ושואל כך 'מה העדות והחוקים וכו' אשר ציוה אתכם', פי' למה ציוה ה' אתכם אחרי אשר יוכל מעצמו להשיג כל התורה, א"כ למה הוצרך ה' לצוות, ואף אתה

אמר לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו', דהיינו שאף אם יוכל להשיג מצות הפסח, מ"מ אין יכול להשיג כל הלכותיו, דהנה זה הדין דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא חידוש, שפירוש הדבר שצריך לאכול הפסח דוקא על השובע, ומצד השכל היה ראוי לאוכלו על תחילתו כדי שיהי' נאכל לתיאבון כמו במצה, אפ"ה מצות פסח דוקא אחר האכילה, א"כ אין זה מצד השכל רק מכח התורה שצוה דוקא, לכך משיב לו ממצות פסח שהוא מצוה ראשונה שנצטוו בני ישראל.

אבל הרשע הקשה מה העבודה הזאת לכם, פי' למה צריכים אתם לעשות העבודה, הלא עיקר בכוונת הלב תלוי, ואם אין אתה מכוונים אין מועיל כלל מעשיכם ולמה לכם העבודה, וכמו"ש במורה שיש שואלין הלא עיקר, אהבה ויראה היא, ולזה השיב לו ולפי שהוציא א"ע מן הכלל כפר בעיקר שזהו עיקר ושורש התרי"ג עטין דאורייתא, להוציא על ידם מן הכח לפועל, ואף אתה וכו' אילו היה שם לא הי' נגאל, כי עיקר הגאולה היא שנשיג כל טעמי סודות התורה מפי ה' שהוא עיקר תענוג הג"ע כמאמרם ז"ל צדיקים יושבין וכו' ונהי' עבדים לה', ע"כ מחוייבים לעשות מקודם שנשיג

מחזה אברהם

חורין, אך לפי פשוטו הוא בהקדם מאמרם ז"ל בשבת (ס"ג) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות, לזאת אמר לשנה הבאה בארעא דישראל, ויהי החילוק דהשתא אנו עבדי להמלכות, ולשנה הבאה נהי בני חורין משעבוד מלכיות. ה' יתן בלבם לעשות עמנו טובה שיבא לציון גואל בב"א ונהי בני חורין לגמרי בין בגשמיות בין ברוחניות אמר.

הטעמים, וכשנזכר אי"ה לגאולה אז נהיה קרואים בנים לה', וז"ש 'השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל', 'השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין', דקשה כפל לשון. אך זה המאמר אשר לשנה הבאה נזכה להיות בארץ ישראל, עדיין צריך להבין מה תועלת יהי' שם, לזאת אמר דהשתא אנו בבחי' עבדים לה' שעושין רק עפ"י הציווי כעבד לרבו, אבל לשנה הבאה בא"י נזכה להיות נקראים בשם בני

הלילה הזה מרור

אנחנו עדיין בגלות להשלים הזמן. א"כ למה אנו אוכלין מרור. דבלא זה הו"א שבא לרמז שמחמת הגאולה שהיה קודם הזמן אנחנו כעת בגלות המרורה משא"כ אחר שאמרנו שמרומז זאת גם בטעם מצה. וע"כ שהוא לרמז על העבר שמררו את חייהם ולעולם שלא היו ראויים לגאולה רק מחמת שאילו היו עוד זמן היו משוקעים ח"ו בטומאה. א"כ תיקשי שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי. בשלמא בלא זה היה מקום לומר כמ"ש בספר שפתי כהן (פ' בא) שנתן הקב"ה קרבן פסח לישראל כי רצה לקדשם ולטהרם ולהאכילן קדשי קדשים ללבן גופם ע"ש. וידוע שבמים אין שם נ"ק כי הוא בחלק

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה כו' הלילה הזה מרור. דהנה איתא בספרים טעם גלות האחרון להשלים הזמן ת' שנה שנגזר עליהם במצרים שיצאו קודם הזמן. וזה שהוציאם קודם הזמן הוא לפי שאם היו עוד מעט זמן היו משוקעים בני' שערי טומאה והיינו משועבדים להסט"א כמ"ש ואלו לא הוציאנו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים. וכמ"ש האר"י ז"ל בפסקא מצה זו שאנו אוכלין כו' שלכך לא הספיק בציקם להחמיץ. וזהו שמקשה הלילה הזה כולו מצה וע"כ שבא לרמז על שלא הספיק בציקם מחמת שאילו היו עוד רגע היו משוקעים וע"כ

הגדה מחזה אברהם של פסח מה

מחזיר את הקערה למקומה, מגלה את המצות ואומר:

**עֲבָדִים הָיינו לַפְּרָעָה בְּמִצְרַיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם
בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרֹעַ נְטוּיָה. וְאַלֵּנוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, חֲרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ**

מחזה אברהם

שהיו אז במדריגה טובה ולא יצאו קודם זמנם מחמת שהיו משוקעים. א"כ קשה הלילה הזה ב' פעמים שמטבילין בחרוסת ואמרינן לעיל שהוא זכר לטיט שעשו במצרים. א"כ ע"כ המרור אינו מחמת העבר לרמז על שמררו שכבר ידענו מהחרוסת. וע"כ שהמרור שבגלותינו נמשכת מהגאולת מצרים ולמה נגאלו אז אם לא היו ראויים וקשה כהנ"ל ונמצא שאלו הד' קושיות הם משולבות בקנה אחד:

הדומם. אבל הקרבן שהוא בחי' חי' יש לו מעלה גדולה. לכן לא היה תערוכות מים בהם כי היו כולם בבחי' קדשי קדשים. אבל אחר שלא היו ראויים לכך קשה מדוע לא היה יכול להיות שלוק ומבושל. אך די"ל טעם אחר על אכילת מצה כדאיתא בזוהר (פ' פינחס) ר"ש פתח גער חית קנה כיון דתבר ליה קב"ה אפיק חמץ ועאל עצה ע"ש באורך דאחרי שנתבטל החמץ שהוא הסט"א נשבר הח' דחמץ ואתעביד מצה. ולעולם

עבדים היינו לפרעה במצרים.

ומגיע לו אור, וזה שאמר: 'מתחיל בגנות וסיים בשבח', כענין מי יתן טהור מטמא, שמקודם הוא בגנות אויל ועני וחסר כל, ואח"כ יגיע ע"י יגיעתו להמעלה הראוי.

כי פרעה אותיות הערף, שמשם נמשך מניעת החפץ:

אן יאמר (כי ידוע ל"ח) שבבחי' א"א יש ב' בחי' עורף ופנים, מחמת

שראה בשכלו כי הכסלות היא גרוע

בגמ' פ' ע"פ (משנה ד) מתחיל בגנות וסיים בשבח, ירצה עפ"י מאמר החכם (קהלת) ויתרון החכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך, שאותו החכם שמגיע לו החכמה ע"י התמדתו ויגיעתו והי' מקודם כסיל, יש לו יתרון שישגיח על דרכו הטוב, שראה בשכלו כי הכסלות היא גרוע, כמו מי שחשך לו והדליק אח"כ

מחזה אברהם

שבבחי' רצון יש ב' בחי' פנימיות וחיצוניות, ובחי' פנימיות נקרא חפץ, והחיצוניית נקרא רצון סתם, כי ענין החפץ הוא בחי' פנימיות החשובה מפנימיות הנפש, משא"כ בחי' חיצוניות הרצון שאינו נמשך מעצמות פנימיות הנפש, רק בחי' אחוריים וחיצונים לבד, והיינו בחי' פנים ואחור שברצון. וזה שאמר (ירמ' ב' כ"ז) כי פנו אלי עורף ולא פנים, שלא הי' מתוך פנימיות כנ"ל, וידוע כי פרעה אותיות הערף, שמשם נמשך מניעת החפץ

וז"ש עבדים היינו לפרעה במצרים, ולהמשכיל די.

שמעולם היינו עבדים להקב"ה:

אן יאמר דהנה לכאורה קשה הא אמרי' בקדושין (כ"ב) עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, ולא עבדים לעבדים, אבל הכוונה שמעולם היינו עבדים להקב"ה, אף שהיינו לפרעה במצרים, שהיו ראשונים בקליפה, ע"כ ויוציאנו ה' אלקינו משם.

ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים

לבאר זה נקדים מה שכל גדולי המפרשים השתדלו למצוא טעם על גלות אבותינו במצרים, כי לא מצאנו שיתפרסם להם שום עון בתורה שיענשו עליו בעבודה ועינוי. והנה הבעל העקידה בריש פ' שמות כתב וז"ל: בקיצור, שמהידוע שלא יתכן היות גלות מצרים שימשך במקרה מהפחותים שבמעשיהם, אבל היה זה מצעה עמוקה אלקית למען הביא על אברהם את אשר דבר עליו מהיות זרעו זה מיוחס אחריו, לשמור את משמרת ה' מצותיו חוקותיו ותורותיו, לא יעשה כן לכל גוי והיה זה מן הנמנע בחוק טבעם, אם לא בשיוקדם להם השעבוד הנפלא הלזה

ביד אחד ממלכי האדמה העז והקשה כל הזמן ההיא, כי יקל להם אחרי זה לשמור משמרת ה' הנאותה על כל בעל שכל יעו"ש, ע"כ כשבא אדם לעשות איזהו מצוה והיא כבידה עליו ודומה עליו כמשאוי, ע"כ החיוב להזכיר ביצ"מ שהיה שם עבודה קשה ומרה והצילנו ה' מאותו עבודה כדי לקבל עליו עבודה זו, אזי יקל בעיניו עבודת המצוה ויעשה בלב שלם ושמחה רבה, וכל עיקר הטעם מהגלות הוא לידע ההפרש מעבודתו יתברך ומעבודת מלכי האדמה, וכמ"ש (פ' תבא) תחת אשר לא עבדת את היא בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, שלא הי' עליך

מְשַׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאַפְּלוּ בָּלָנוּ חֲבָמִים,

מחזה אברהם

בספרינו עה"ת ס"פ לך ובס' ואתחנן
מזה.

אנו מצפים שבודאי יושיע אותנו

שְׁעִיכָךְ גלות מצרים הי' שלא היינו
יודעים מהשגחת הבורא ית'
וה' הוציא אותנו ובחר בנו מכל עם
לכך אפי' אם אנחנו עדיין בגלות
מ"מ אנו מצפים שבודאי יושיע
אותנו כיון שבחר בנו ולגודל
אמונתנו גם עתה אנו נקראים בני
חורין. ולכך אנו אוכלין מצה
ובהיסבה בלילה זו כשרים:

העבודה מה' בנקל כ"א בעצלות
וכבידות עשית, ע"כ ועבדתם את
אויביכם, ואזי תדעו ההפרש בין
עבודת אויבין לעבודתו יתברך, ואז
תהי' לך תשוקה וחשקות גדולה
לעבודתו יתברך כמו שהי' העבודה
עלינו בחומר ובלבנים במצרים, וז"ש
ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו
ממצרים הרי אנו ובנינו כו' ע"כ
מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים,
שמתוך כך יהי' עבודת המצוה קלה
בעינינו, וז"ש (בה"ב י"ב) וידעו
עבודתי ועבודת ממלכות, ועמ"ש

משועבדים היינו לפרעה במצרים

והנמשל כי הקב"ה אוהב אותנו
ונקרא 'אב וריע' עד שלמענם שולח
מצרימה, וכאשר ראה פרעה כי
הקב"ה רוצה להוציאם, הכביד
עליהם עול השעבוד עד שנשקעו
במ"ט שערי טומאה, ואם נתעכבו עוד
רגע א' היו משוקעים לגמרי
בנפשותם ורוחם ונשמתם לבלי תוכל
לעלות עוד אל מקור שורשה שנסתלק
מעליהם כל הכחות וניצוצי הקדושה,
וברגע ההוא היפך הקב"ה והוציאו
ישראל הנ"ק מהמצריים כנודע בסוד
וינצלו את מצרים. ובני ישראל יצאו
ביד רמה הקדושה, וזהו הנסה אלהים

ראוי לדקדק שהתחיל בלשון עבדים,
וסיים במשועבדים שהוא ענין
כבד מעבודת עבד, וגם הלאו נשמע
מעצמו.

ונראה לפרש על דרך משל: לשרים
שהיו אוהבים את עצמם
מאוד, ולאחר זמן נתפשו לעבודת
המלך, וברח אחד מהם וחשדו
שיברחו השאר וציוה לתלותם בלילה
ונתנו עליהם חבלים מקודם, והבורח
לאהבתו אליהם מסר את נפשו ובא
לשם והסיר הזיקים מעליהם, ויתנום
על הממונים עליהם וברח עמהם.

בָּלָנוּ נְבוֹנִים, בָּלָנוּ זְקֵנִים, בָּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה - מִצּוּה
עֲלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאת מִצְרַיִם. וְכָל הַמִּרְכָּה לְסַפֵּר בִּיצִיאת
מִצְרַיִם הָרִי זֶה מְשֻׁבַּח:

מחזה אברהם

לקחת לו גוי מקרב גוי כהנ"ל, וירד עליהם כח טומאתם ונתן עליהם כבלי ברזל כי לא היה להם חיות קדושם, משועבד להם ולפרעה מלך מצרים.

ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים - מצוה עלינו

שע"י חכמה יוכל להשיג
מציאות הבורא

שע"י חכמה יוכל להשיג מציאות הבורא אפי' מדבר קטן וכש"כ עתה יתכן שבודאי מבין מצד השכל ענין יצ"מ. כולנו נבונים. שנבון הוא מבין דבר מתוך דבר כמ"ש (תהלים קל"ו) לעושה השמים בתבונה להבין מבריאת שמים וארץ גודל נפלאותיו, כולנו זקנים, שזקן מסתמא ראה כמה דברים המעידים ע"ז ובפרט אותן שהיו במצרים כולנו יודעים את התורה להשיג הכל מצד התורה עכ"ז מצד היותם במצרים ולא הוציאנו הקב"ה לא ה' ביכלתו מצד זה להשיג גודל הכח והזרוע נטוי' ע"כ מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים התועלת להיות עבדים להשי"ת ואחרי שכל התורה תלוי' ביצ"מ וכל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח כהנ"ל:

מהראוי להבין לשון 'אפילו', דאדרבה שהם יודעים יותר לספר.

ונראה לפרש כי ידוע שעיקר יצ"מ היה כדי להזדכך מחומר הגשמי, ועי"כ החיוב על כל אדם לזכור י"מ בלילות, שהוא יצא מחושך העכור הגשמי 'כל ימי חייו', וזה שאמר ואפי' כלנו חכמים מצוה עלינו לספר, מלשון בהירות ולבנת הספיר שיזדכך עוד וליצא ממצרים כנ"ל.

או יאמר עד"מ לא שיוצא מבית האסורים, שמרוב שמחתו יספר לכאו"א אף אם בלתי ישאלוהו על עניניו, לז"א ואפי' כלנו חכמים ולא ישאלנו על שום ענין עכ"ז מצוה עלינו לספר, ע"כ וכל המרבה לספר אף שא"צ לספר להם כלל ה"ז משובח.

מצד אותו הכח

המתעורר בכל זמן

אין יאמר לבאר לשון אפילו דקאמר אדרבה הם יודעים יותר. גם זה שאמר ביציאת מצרים אינו מדויק שהי' לו לומר יציאת מצרים. גם להבין הסמיכות להקודם. נקדים מה שכתבו גורי האר"י ז"ל דר"ע השיג השער הנ'. ולפ"ז יקשה למה מיהר הקב"ה את הקץ קודם זמנו מטעם שהיינו משוקעים בשער הנ' ואנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה כהנ"ל. אחרי שהי' התקנה לזה ע"י ר' עקיבא. ומשה בעצמו שאל להקב"ה (מנחות כ"ט.) יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי. והשיבו כך עלתה במחשבה לפני. והענין כמ"ש בזוה"ק (פ' תרומה) ובתיקונים (תיקון י') דע"י שעשה משה זיווג תתאה הי' יכול שלמה לעשות זיווג עילאה. וכן אמרו בחגיגה (דף י"ד.) רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. היינו שנכנס באותו השלום שהי' לו הכנה וקדושה מצד השפעת מרע"ה מצד זה יצא בשלום. ורמזו (תהלים צ"ז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. שכתבו שס"ת עקיבה. שהי' מקודם

אור זרוע לו ממרע"ה הרמזו בתיבת שמחה. וזהו עלתה במחשבה לפני. שעל ידך ידרוש על כל קוץ וקוץ. ועי' בעשרה מאמרות מח"ד ח"ה כ"י (ועמ"ש' במאמר ברוך המקום) ע"כ גם הוא הוצרך ליצ"מ ע"י משה. וכן בכל עת שהי' הנסים והנפלאות מתעורר אותו כח בכל שנה ושנה. וכמ"ש בר"ה (י"א) בניסן נגאלו אבותינו בניסן עתידין ליגאל. וביאר הר"ן בדרשותיו שלולא כח הגאולה מאז הי' קשה עתה להיות הגאולה בשידוד מערכת הטבע אבל מחמת שהיה אז הגאולה בנקל גם עתה אף בלי היותינו ראויים לכך. וז"ש לקמן המגיד כל ימי חיין להביא לימות המשיח. שגם אז יהי' מכח יצ"מ. וז"ש ואפילו כולנו חכמים כו'. ה' יהיב חכמה לחכימייא לספר כח מעשיו מעצמינו בלי התעוררות הזמן מאז מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים מצד אותו הכח המתעורר בכל זמן שהי' מאז כי אלו לא הוציא אבותינו ממצרים מאז היינו ובנינו משועבדים בלי שום כח. ושפיר הביא ראיה ע"ז מר"ע וכו' והי' מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה:

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

אותו, וכי כל בריותיו אין משבחין אותו. והא כתיב ממזרח שמש עד

איתא בילקוט (תהלים ק"ד) הקב"ה בחר בישראל שיהיו משבחין

מחזה אברהם

מבואו מהולל שם ה'. מכאן אין ערב לו כו' הענין עפ"י מאמר החסיד (תהלים ס"ה) לך דומיה תהלה, ודרשו בגמ' (מגילה י"ח) שהשבח של הקב"ה היא יותר בדומי' ושתיקה. וישראל שהקב"ה בחר בהם ותחילת יצירתם לספר תהלתו כמ"ש (ישעי' מ"ג) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. ועכ"ז הם מוכרחים להפסיק מחמת שא"א לספר שבחו של הקב"ה בודאי שהדומיה שלהם היא תהלתו ית'. לזה אף לנו עיקר המצוה רק לספר ביצ"מ וממילא נשמע תהלתו. ובזה מובן דברי המדרש רבה (בראשית פ"ה). מקולות מים רבים אדירים משברי ים. מתחלת ברייתו של עולם לא הי' עולה קלוסו של הקב"ה אלא מן המים הה"ד מקולות מים רבים ומה היו אומרים אדיר במרום ה' אמר הקב"ה ומה אם אלו שאין להם פה ולא אמירה ולא דיבור הם מקלסין

אותי, לכשאברא בני אדם על אחת כמה וכמה עמד דור אנוש ומרד בו דור המבול ומרד בו אמר הקב"ה יפנו אלו ויעמדו ויבואו אותן הה"ד ויהי גשם על הארץ משל למלך וכו'. ולכאורה מוכח מזה שברא הקב"ה את האדם לפי שידבר בשבח הקב"ה, וקשה מקרא לך דומי' תהלה כהנ"ל. ולפי דרכינו כוונת המדרש שקודם בריאת האדם כשהיו משבחין המים להקב"ה ולהם לא נתן הדיבור הי' מקום לטעות ח"ו שאלו היו יכולין לדבר היו יכולים לסיים שבחו של הקב"ה אבל עכשיו שברא האדם שהוא מדבר ועכ"ז א"א לסיים שבחי כי אם ידבר איש כי יכולע בודאי לו דנמי תהלה, כי למה ידום האדם ואינו מספר שבחו של הקב"ה הלא יש לו פה לדבר אלא שאין יכולת בשום נברא אפי' אדם המדבר לסיים שבחי' דמרי' בודאי הדומי' כזה היא תהלה:

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

הרי זה משובח יותר ממלאך

הענין דלקמן הביא פלוגתת בן זומא וחכמים בריבוי דכל. אי קאי לרבות לילות או לרבות לימות המשיח. ואי קאי לרבות לילות בכל השנה א"כ בליל פסח דהמצוה לספר היינו להרבות בסיפור דווקא כל מה שאירע בו כמו בנס דמרדכי ואסתר

שחייב לקרא המגילה מראשה ועד סופה. ובפסחים (קט"ו:) אמר שמואל למה נקרא שמו לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה, אבל אי קאי לרבות לימות המשיח וא"צ להזכיר יצ"מ בלילות רק מדרבנן כמ"ש בפ"ק דברכות בשם הראב"ד. לזה כתב הרשב"א שם דבהזכרת יצ"מ בלחוד

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה
וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְּרַק,
וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כֹּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ
תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע
שֶׁל שַׁחֲרִית:

מחזה אברהם

דזה תלוי בהך דמצות בטילות לעתיד
א"כ כיון שלעתיד נהיה במדריגה
יותר גדולה ע"כ שהמלאך יש לו
חשיבות יותר מהצדיק, אבל אי אין
בטילות לעתיד א"כ ודאי זה מצד
הסברא שהצדיק שהוא מצווה ועושה
יותר גדול ממלאך. וזה וכל המרבה
לספר ביציאת מצרים שמורה על
שאין המצות בטילות לעתיד א"כ הרי
זה משובח יותר ממלאך כהנ"ל:

סגי בלילי פסח ואין לה קצבה ומש"ה
אין מברכין על סיפור יציאת מצרים.
וכשמרבה לספר ביצ"מ מוכח השיטה
כבן זומא דכל קאי לרבות הלילות
ולא קאי לימות המשיח משום דס"ל
כמ"ד נדה (ס"א:) מצות אין בטילות
לעתיד לבא וא"צ לרבות (וע' בס' שמנה
לחמו דרוש לסוכת פ"ב) והנה נחלקו בזה
אי צדיק יש לו מדריגה יותר ממלאך
או שהמלאך גדול מצדיק. ואפשר

מעשה ברבי אליעזר - שהיו מסובין בבני ברק.

ולאחר כ' בתשרי יש חותם הדין
בליל הו"ר בשעת ממשלת הלבנה
כנודע ובאותה שנה הראשונה חל
הושענא רבה ביום ה' והלבנה
מושלת בלילות בשעה רביעית
והוראותיה נודעת לרבים משעה
חמישית ואילך שהדיין נמסר
לשלוחין א"כ נרמז לו לאדם היום
והשעה באות ה' של איכה והוא כמו
רמ"ג שעות אחרות משעת נעילה עד
אז סימן לדבר לאלו ולאלו הללויהו

איתא בס' עשרה מאמרות (מח"ד
ח"ב פכ"ד) בשעה שבא
הקב"ה אל אדם הראשון בר"ה נכנס
עמו בדברים מעין המאורע ואמר לו
'איכה', הודיעו שאותו היום א'
בתשרי שהיא תחלת דינו של אדם
בכל שנה ושנה ואחריו ב' לחודש
גמר דין והוא בסוף נעילה שערי
שמים שיש מקדושת היום בתחלת
השנה למי שמוסיף מחול על הקודש
עד אותה שעה כמו רמ"ג שעות

מחזה אברהם

בתו"ף ומחול שלסוף תפ"ו שעות תשתלם המחילה והוא בגימטריא השם הגדול של חותם אמת והוא זה יו"ד א' היא מ' וא"ו ת' ה"א ובמספר קטן עולה אדם מעשרו של אמת כמבואר בתקוני בראשית עכ"ל. והקשה בפירושו של הרב ר' משה עמנואל אחר שנמצא בספרים מדויקים בת"ף חסר ו'. לכך הביא בשם הגלאנטי שפירש בפסוק (מלכים א' ג') ויהי בארבע מאות ושמונים שנה לצאת בני ישראל ממצרים אז תבאנה שתי נשים זונות אל המלך. ופי' הוא כי לילית בגימ' ת"ף כמנין חיילות שיש לה. והשנית היא מחלת גי' תע"ח ובאותן שני החיילות דהיינו שני המחנות היתירות יש מלחמה ביניהם בעיירות ולא קרבו זא"ז עד יוה"כ וביוה"כ פ' באים ומתקרבים לאהדדי ויש מלחמה ביניהם ומתוך כך עולה תפלתם של ישראל למעלה בלי קטרוג ומכח זה הקב"ה מוחל עונות כי אין להשטן שליטה באותו יום וכל זמן שהיו ישראל במצרים אזי הי' להם שליטה עד שבא שלמה לאחר ת"ף שנה ובנה בהמ"ק. וזהו הסוד 'ותקח מרים הנביאה את התוף בידה', שכתוב תף חסר רמז לת"ף קליפות. וזהו הללוהו בתף ומחול ירצה כשיבאו מחנות הנ"ל ונלחמים אז הקב"ה מוחל עונות עמו עכ"ל.

וע' בגלאנטי איכה (א' ה') ובשל"ה (פ') בשלח) ובס' מאיר תהלות בפסוק (תהלים צ"א) יושב בסתר עליון ובחידושי להפטרות מקץ הארכנו בזה. ובפסח שהוא ליל שמורים ג"כ אין להם שליטה כשישראל עוסקים בתורה שע"י זה מתעורר אותו כח מאז להכניע הקליפות מהסט"א. וזהו (תהלים פ"ה) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. ירצה כשישראל עוסקים בתורת אמת ומשלימין חותמו של הקב"ה שהיא גימטר' ת"ף ואז מסתבכים שני המחנות חרב איש ברעהו ואין להם פנאי לקטרג. מתוך זה תפלתם של ישראל עולה לעורר העוז והנסים שהי' אז בעת יציאתם ממצרים להיות צדק משמים נשקף בהשקפה לטובה. והנה הבית הראשון עמד ח"י שנה ועם ע' שנה מגלות בבל בגי' ת"ף נבנה הבית השני. ועמד ת"ך שנה ונ"ב שנה אחר החורבן חשבו הזמן קרוב להגאולה ואז התגברה הסט"א ובכחם גזרו על לימוד התורה ובטל הסמיכה ודיני קנסות כדאיתא בסנהדרין (י"ד). והי' חושך מצד הסט"א הנמשל ללילה כמ"ש במדרש (פ' בראשית) ולחושך קרא לילה זה מעשיהם של רשעים תהו ובהו וחושך זה מלכות מדי שהחשיכה עיניהם של ישראל ור' אליעזר ור"י וכו' היו מסובין בבני ברק שהרגישו הבהירות מבריקת ליל

אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה,
ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד
שהרשה בן זומא, שנאמר: למען תזכר את יום צאתך
מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך תמים, כל ימי חייך
חלילות. וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה, כל ימי
חייך להביא לימות המשיח:

מחזה אברהם

<p>שמורים מאותן המחנות אבל הי' לילה וחושך מהתגברות והיו מזככים החשכות בדיבורם (מספרים מלשון לבנת הספיר) ביציאת מצרים כל אותו הלילה. לשון זכר מגאולה העתידה שומר מה מלילה ושח אתא בוקר עד</p>	<p>שבאו תלמידיהם אותן דאינון ברגליה דמשיחא שנשאר להם הארה מזה ההזדככות ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע. שהיא ייחוד השי"ת עם ישראל של שחרית בהתגברות החסדים:</p>
--	--

שהיו מסובים בבני ברק

<p>שמבריקים העולם: שידוע שמעשיהם של צדיקים קרא 'יום' ולחושך קרא 'לילה' אלו מעשיהם וכו', וע"כ נקראו הת"ח בני ברק שמבריקים העולם והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה וכו',</p>	<p>ירצה כי בסיפור יצי"מ הבהירו והזדככו בחי' הלילה עד שנמשך לפעמים להיות מדת יום העליון הראוי עד שבאו תלמידיהם והרגישו בזה וא"ל רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית לחבר עם כ"י.</p>
---	---

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי

<p>מהראוי לבאר ענין ההמשך שתלה הדבר במה שהיה כבן ע' שנה, לזה שלא זכה לזה שתאמר יצ"מ בלילות וכו' והתיו"ט בפ"ק דברכות הרגיש שם בזה ודוחק.</p>	<p>ומקודם שנבוא לבאר מאמר המגיד בהגדה ברוך המקום כנגד ארבעה בנים דברה תורה: חכם מהו אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו</p>
---	--

מחזה אברהם

אתכם. רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם. תם מהו וכו'. הקושי המפורסמת למה יחסו זו השאלה מה העדות והחוקים אשר צוה ה"א אתכם לשאלת חכם. הרי הוא דומה ממש בצביוני לשאלת הרשע. מה העבודה הזאת לכם. ואמרו עליו שהוציא עצמו מן הכלל, ולא כעס עליו ג"כ.

ולבאר זה נקדים מאמר התנא (אבות פ"ג) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נבראו העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, ולפי פירוש הרע"ב נראה שמיותר זה שמסיים 'תורתי אל תעזובו', אכן באמת נאמר, כי לשון התורה נאמר על טעמי המצות לז"א חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, הם המצות בלבד, וחיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה, במה הודיענו בזה שנתן את התורה שהם טעמי המצות ובזה יראה שנתן לנו כלי חמדה לזאת מסיים 'תורתי אל תעזובו', ובזה גילה לנו אהבתו שהודיענו טעמי התורה המתוקים מדבש ונופת צופים ועי"ז עושים המצוה בשמחה רבה, וזה שאנו אומרים 'אהבת עולם אהבתנו, תורה ומצות חוקים ומשפטים', שזהו האהבה שתורה ומצות אותנו

למדת, ע"כ 'ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך', כיון שנודע לנו טעמי המצות.

אכן יש שני מיני תורה, תורה נסתר אשר עפ"י פנימיותה נתגלה לנו כל טעמי תורה אפי' בחוקים, ובנגלה עפ"י רוב לא נתגלה לנו טעמי החוקים, ונסתר נקרא תורת ה', ובזה פירשנו (תהלים י"ט) תורת ה' שזהו נסתר, תמימה בזה שוה לנו כה"ת כאחד חוקים ומשפטים, משיבת נפש, אפי' דברים שאוה"ע מונין את ישראל לומר מה טעם יש במצוה זו, אבל עפ"י אותן הסודות משיבת נפש להשיב על החוקים.

המורם מזה שמגודל אהבת השם נתן לנו את תורתו וטעמי המצות בכדי שיעשו באהבה ובחיבה רבה, וכבר נודע מש"כ לעיל במאמר 'ואלו לא הוציא הקב"ה', שכשבא אדם לעשות איזהו מצוה והיא כבידה עליו ודומה אליו כמשאו החיוב לו להזכיר בעבודת מצרים שהיתה עבודה קשה ומרה והצילו ה' מאותה עבודה כדי לקבל עליו עבודה זו. אזי יקל בעיניו עבודת המצוה ויעשה בלב שלם ושמחה רבה.

ובזה יתבאר לנו מאמר המגיד 'אלו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו'. הקושי

ביצ"מ, עכ"ז מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים שכל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח, שבודאי כאשר הוא אינו מספר ביצ"מ, מורה שכל עיקר סיפור יצי"מ אינו רק לזה שאינו חכם בחכמת התורה, והמצוה עליו כמו עבודה, אבל להחכם אין שום עשיית למצוה נחשב עליו כעבודה, ע"כ א"צ לספר ביציאת מצרים שנראים הדברים שעושה המצוה מחמת התורה, ע"כ אין נחשב לו שמיעת התורה ועשיית המצוה לכולם, אבל כשגם החכם מספר ביצ"מ הורה בזה שאינו עושה מחמת טעמי התורה רק מחמת ציוי השם יתברך ע"כ צריך להזכיר יצ"מ, לזאת הרי זה משובח, שיש לו ב' מצות עשיית המצוה ועמוד התורה.

ובזה נפרש שאלת החכם שראוי לשים לב על תשובת החכם הכתוב בתורה (פ' ואתחנן) שהחכם הקשה 'על העדות והחוקים והמשפטים, ולא נאמר בתשובתו רק חוקים כמ"ש ויצוינו ה' לעשות את כל החוקים, וגם מה שמסיים וצדקה תהי' לנו, אינו מהמובן, לזה נאמר ששאלת החכם הכתובה בתורה, אינו כשאלת תלמיד לרב, אשר אינו יודע מבינה, אלא כשאלת רב לתלמיד אשר שואל אותו לידע אם כתלמיד יודע ונותן לי לעמוד על עיקרי הדבר

מפורסמת מה בצע בעמידת הר סיני בלא קבלת התורה. ולהנ"ל הכוונה 'אלו קרבנו לפני הר סיני' וצוה לנו המצות ולא נתן לנו את התורה, שהם טעמי המצות, דיינו. שהי' ג"כ ראוי שיעשה בשמחה רבה כשיזכור עבודת מצרים כמש"ל בשם הבעל עקידה.

ובזה יפורשו דברי המגיד שאמר 'ואפי' כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו, זקנים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים'. דלפי אף שכלנו יודעים מיציאת מצרים מ"מ מצוה עלינו לספר. א"כ זה שאמר המגיד 'חכמים ונבונים' הם כמיותר, דלזה א"צ חכמה גדולה דזיל קרי בי רב הוא ותשב"ר יודעין אותן, אכן לפי הנ"ל נאמר כי עיקר זכירת י"מ הוא כדי לקבל עלינו עול בקיום מצותיו ית"ו. א"כ היה מהראוי שלא להזכיר ביציאת מצרים, רק אותן שאינם מבינים טעמי המצות, אשר ע"ז לא נחשב להם עשיית מצות והי' עליהם כעבדות, ע"כ מהראוי להזכיר ביציאת מצרים. אבל החכמים היודעים את התורה וטעמי המצות שלא נחשב להם כעבדות עשיית המצוה.

בי בגודל שמחה עושים המצות מחמת טעמיה הנחמדים (ועפמ"ג אר"ח בהקדמה מזה) לא הי' ראוי להזכיר

מחזה אברהם

וטעמיהן, ושאלתו היא מה העדות והחוקים וגו' אשר צוה ה' אלקינו אתכם, ירצה שבאמת החכם אשר הוא חכם אמיתי שהוא בקי בכל התורה כולה, אשר כל רז לא אניס לי', לפניו אין חוקה כלל, כי לכל החוקים יש טעם בנסתר, אכן בטעמים באמת אין כל אדם זוכה למדריגה זו, ע"כ הוא שואל ליתר העם אשר אין יודעים רק טעמי' הגלויים, ובעבורם נקרא שם המצוה הנסתר חוקה, וכמאמרם ז"ל במדרש (במדבר פ"ט) א"ר יוסי אמר לו הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר חוקה. ומבואר שם, דברים שלא נגלו למשה נגלו לר' עקיבא וחבריו ע"ש.

לואת אמר שפיר אשר צוה ה"א אתכם, דלפני החכמים אין כאן שום חוקה לכך הוקשה לומר לו התשובה על מה שצוה ה' אתכם חוקים ומשפטים, דממ"נ אם היה ברצונו לגלות להם טעמי התורה, היה לו לגלותם גם טעמי החוקה, ואם ה' רוצה להסתיר מהם, ה' לו להסתיר מהם כל המצות. והתשובה:

כי הוצרך ג"כ לחוקים, כי מחמת שנתן ה' אותות ומופתים גדולים וראינו במצרים נפלאות ע"כ צוה לנו ג"כ חוקים שיהיה נפלא בעינינו לאות על נפלאות מצרים, ובזה נבוא ליראה את ה' אלקינו, לזאת אמר ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה, זה היה השם י"ת בצווי החוקים ליראה את ה' בכדי לטוב לנו, אבל אנחנו צריכים לעשות מחמת ציוי השם ולא מחמת הטוב לזה מסיים 'וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה', שנעשה מחמת הציוי כדי לזכור אותן נפלאות שעשה במצרים, וזה היה כוונת המגיד בתשובתו להחכם שתפס בקוצר אמרים תשובת החכם. ואמר 'ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח', ירצה החיוב מעשיית החוקים הוי כהלכות הפסח, כמו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כדי שלא יאבד טעם פסח מפיו שצריך לזכור טעם הפסח כמו כן החוקים, כדי שלא יאבד וישכח הנפלאות שעשה ה' עמנו במצרים (חסר).

הרי אני כבן שבעים שנה

י"ל"ד כיון שבאמת לא ה' בן שבעים, א"כ מאי רבותא היא שלא זכה עדיין, ועתיו"ט מה שנדחק בזה, גם אומרו שתאמר, דמשמע שתאמר

לאחרים דהו"ל למימר לא זכיתי לומר, ונראה בהקדם (קהלת ב') החכם עיניו בראשו והכסיל בחושך הולך וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את

כולם, ירצה שהחכם דואג בכל דבר המגיע לו אם לא יוצמח מזה סיבה רע ח"ו, וכמ"ל (ברכות ח':) אל תחתכו על גב היד כו' אבל הכסיל בחושך הולך, שהולך וגדל בהצלחתו אף שאינו יודע אם הדבר הוא טוב, לזה כיון שהכל תלוי בהצלחה אם מגיע שהשעה משחקת לו באחד יגיע בודאי בהצלחה בכל הדברים, ואמר, ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יותר, כיון שאין תועלת כלל בחכמה, אך ודברתי בלבי שגם זה הבל כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשכח,

ירצה כי אין ייחוס לכולל זכרון שניהם יחד, כי תאוות החכם הוא להשיג הדברים הרוחניים אשר קשה להשיגו בימי הבחורות לגודל התנגדות תאוות החומר המתגבר עליו בפיתוי היצר, אך כשמגיע לימי העמידה מונע ממנו תאוות החומריות ונהנה רק מהרוחני הנפשיות, וז"ש זקני ת"ח כ"ז שמזקינים דעתן מתיישבת עליהם, ובגודל חכמתו זוכר מעשיו הראשונים להשמר א"ע באופן שלא ילכד בשום דבר המגיע לו אפי' בעניני עוה"ז, אבל הכסיל שלהוט אחרי תאוות הגוף וסומך לעולם על הצלחתו ואינו משים על לבו מהרפתקאות שעברו עליו. והכל

נשכח ממנו בזמן ארוך ובהגיע ימי ירידה שהם ימי זקנה סר ממנו תאוותיו, כי אז כפי חולשת כחו כמעט חייו אינם חיים, וע"כ זקני ע"ה כ"ז שמזקינים דעתן מטורפת עליהם, וז"ש כי אין זכרון לחכם עם הכסיל, ירצה כי החכם לבד אשר נפרד ממנו בחכמה, אינו בדמיון גם בזכרון בשכבר הימים הבאים הכל נשכח ואזי נלכד במצודה, ואיך ימות החכם עם הכסיל ירצה כי החכם הוא בהיפוך מזה שע"י חכמתו זוכר מעשיו הראשונים כיון שהכל ה' בקו המשקל ודרכו להיות נזהר שלא ילכד במצודה בשום דבר המגיע לו, ונודע ההבדל לאחר ימי זקנותם, אבל בבחורות יש להחכם יותר יגיעות מהכסיל, לז"א (פ' קדושים) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, שלא נוכל להחליט לאמר על ת"ח כי הוא זה ראוי להורות דרכי ה' אלא למי שזוכה מאת ה' לזקנה ועסק כל ימי חייו בתורה ובעבודת ה',

כדי שיהיו דבריו נשמעין לעבודתו

וכמ"ש (פ' האזינו) שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, (ובתהלים קי"ט) מזקנים אתבונן כי הזקן אם יאמר לך דבר סתירה ארו"ל שהוא בנין, אבל לא כשהוא עדיין נער כמ"ש (קהלת י') אי לך ארץ שמלכך

מחזה אברהם

נער וגו' וכן כתיב (ישעי' ג') ונתתי נערים שריהם, (ובכ"מ פ"ז). עד אברהם לא הי' זקנה מאן דהוי בעי למשתעי בהדי' משתעי בהדי יצחק, ובמדרש (פ' חיי) מסיים אם אני ובני באים כאחד אין אדם יודע למי שיכבד לכך התפלל על הזקנה, וקשה וכי אברהם הי' רודף אחר הכבוד, אך הענין אחר שביארנו שאין לשמוע כ"א למי שהוא חכם וזקן ואתא אברהם ובעי רחמי כדי שיהיו דבריו נשמעין לעבודתו, וז"ש (פ' עקב) והי' אם שמוע תשמעו וגו' שתקבלו מצותי שצויתי לכם בעבודת ה' באהבה באין שום ביטול עת וזקן לדבר אחר רק למלאכת שמים לא יישן ויאכל רק בהנאת השגתם להבורא ית' שיגיעו בעוה"ז למעלה גדולה כמו לעתיד שאמרו לקמן (י"ז) הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה, ואמר למען ירבו ימיכם שיהיו ימיכם רבים כיון שלא תפנו הזמן לדבר אחר ותהיו קיימים כל ימיכם בהנאת העוה"ז במילואה כימי השמים על הארץ שהרכין השמים על הארץ במתן תורתנו, אולם כ"ז לאותם בני אדם שלא זכו למדריגת נשמה תיכף, אבל מי שיש לו נשמה קדושה ממקום קדוש אזי דומים בבחירתם כהזקנים שאין נהנים כל ימות חייהם רק בעבודת השי"ת בקבלת תורה ומצות ונשמעים דבריו,

לזה ראב"ע שהי' דור עשירי לעזרא כדאיתא ברכות (כ"ז:) והי' מגלגול נשמתו כמ"ש בגלגולי נשמות מהרמ"ע אות א', ואתרחיש לי' ניסא ואהדרו לי' תמני סרי דרי חיורתא, כדאיתא לקמן אמר הרי אני כבן שבעים שנה, ומן הסתם רצון הקב"ה שיהיו דברי נשמעים ועכ"ז לא זכיתי שתאמר יצי"מ כו' לאחרים עד שדרשה בן זומא כו':

**שנבא להאמין במציאות
ויכולת הקב"ה**

אן יאמר כי עיקר יצי"מ הוא שנבא להאמין במציאות ויכולת הקב"ה, ולזה הזכירה התורה כמה פעמים יצי"מ שמזה יראה וידע שהכל הוא בהשגחתו, ומזה יבא לכלל האמונה אבל כשהוא מתגאה אמרו ז"ל אין אני והוא יכולין לדור, ולא יבא לעולם ליסוד האמונה כי נתרחק מהבורא, וז"ש הרי אני כבן שבעים שנה, שאני בנשיאות כזקן שהוא בתור המעלה, ועי"ז לא זכיתי שתאמר יצי"מ בלילות, שהייתי בגשמיות ולא נצחתי להיות נקבע בלבי יסוד האמונה שמסתעף מנס יצי"מ כמ"ש ויאמינו בה', ולשון שתאמר הוא בלב כמ"ש אמרתי אני בלבי, בלילות שהיא בגלות העוה"ז להבין יסוד האמונה, עד שדרשה בן זומא למען תזכור את יום צאתך כל

ימי חיך, שבא ריבוי כל לרבות הלילות אפי' בגלות ג"כ יוכל להגיע במעלה כשיהיה במדת ההסתפקות שנקרא כל, שידע שהכל הוא מהשי"ת לטוב לנו כמו שהיו אבותינו הקדושים בהשגחתו ית' ויוכל להשיג אפילו בגלות העוה"ז במעלה גדולה ולהיות באמונה שלימה כראוי כנ"ל:

ימי חיך הימים 'כל' ימי חיך הלילות

הענין דבן זומא סבר דמזכירין משום דעיקר גאולת מצרים הוא שבחר בנו לעמו ונתן לנו את התורה כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה שטועם בה עד שמשליך כל עניני העוה"ז אחר גיוו, וזה שאנו אומרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם שהיא התורה לכך מזכירין יצ"מ אפילו בלילות שהגלות נמשל ללילה כמ"ש (ישעי' כ"א) שומר מה מלילה, שאפי' בגלות הנמשל ללילה עוסקי' בתורה ובמצות, וז"ש בגמ' דגאולה מאורתא היא, אעפ"י שלא יצאו ממצרים עד הבוקר מ"מ כיון דהיו עוסקים בלילה בפסח

ובמילה שפיר נקרא גאולה, וז"ש המגיד יכול מר"ח דקשה מאי הו"א דאפי' מר"ח הוא מחמת דמר"ח אמר להם מצות ה' וחכמים ס"ל דעיקר הגאולה היה ע"מ שלא נהיה משועבדים עוד לשום אומה רק לה' לבד, ואח"ז מרוב עונות אני עוד בגלות ולא ערבה לנו לימוד התורה עד ביאת הגואל ב"ב ואז יהיו מזכירים יצ"מ היינו לשמוח בתורה שהוא תכלית יצ"מ ולכך אין מזכירין בלילות שהוא דומה לגלות זמן שליטת הדינים, אבל אנן פסקינן דמזכירין יצ"מ בלילות מחמת שע"י התורה אנו קיימים בגלות:

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות

יש לדקדק כיון שבאמת לא הי' שנותיו שבעים רק כבן שבעים א"כ מאי רבותא היא שלא זכה עדיין, גם אומרו 'שתאמר', דמשמע לאחרים והיה ראוי לכתוב לומר יצ"מ'. ונראה בהקדם המדרש (ב"מ פ"ז) עד אברהם לא הי' זקנה עד שבא אברהם והתפלל ע"ז שנאמר 'ואברהם זקן בא בימים', לפי שאמר אני ובני באים כאחד אין אדם יודע למי שיכבד לכך התפלל על זקנה. ולכאור' הרי אברהם אמר ואנכי עפר ואפר ולא הי' רודף אחר הכבוד. אך הענין שבדרכי ה' יש לשמוע רק למי שהוא זקן ולכן יורה

מחזה אברהם

על שזה קנה דעת כמ"ש (פ' האזינו) שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. וכן (תהלים קי"ט) מזקנים אתבונן וגו' וזו (קהלת י') אי לכך ארץ שמלכך נער וגו' וכן (ישעיה ג') ונתתי נערים שריהם. לכך התפלל אברהם על הזקנה כדי שיהיו דבריו נשמעין וז"ש ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה א"כ מסתמא רוצה הקב"ה שיהי' דבריו נשמעין ועכ"ז לא זכיתי שיתקבלו דברי לאחרים בזה שתאמר יציאת מצרים בלילות. שלא הבינו מה נשתנה הנס יצ"מ מכל הניסים שלא הזהירו להזכירן כ"כ תמיד לשמות. כיון דאכתי עבדי אנן. וגם בתפלותינו ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם קשה שהרי גלו אח"כ לבבל ואדום והגלות נמשל ללילה כמ"ש (ישע' כ"א) שומר מה מליל. ובפרט לשמוח מזה שלקן פרעה ומצרים בשביל ישראל אחרי שנגזר ע"ז מהקב"ה לסבול הגלות הזה. וגם שעיקר הגלות הי' בשביל שאמר אברהם במה אדע וגו' נגזר רק על זמן קבוע. עד שדרשה בן זומא שנכנס לפרדס ונפגע וירד ממחיצתו כדאיתא בחגיגה (דף י"ד.) ועכ"ז התחזק עצמו בהקב"ה ידע לדרוש מריבוי דכל ימי חיך לרבות הלילות שחייב להזכיר הנס של יצ"מ מחמת שמשם זכינו להבטחת הקב"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שהם התורה

והמצות כמ"ש במדרש (ר"פ ויצא) ע"פ ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כי מקודם הי' חסר להם תיקון הברית שיוכלו לקבל התורה ובזה שירדו למצרים ערות הארץ הוסיפו לתקן זה שהיו גדורים בכמה גדרים בעריות וזו (פ' שמות) ואלה שמות ב"י הבאים מצרימה וגו' וי"ו מוסיף על ענין ראשון כי ניתוסף להם שם ויוסף הי' במצרים. מחמת שיוסף עשה להם מקום דנטיר ברית כמ"ש בזהר (פ' ויחי) מאן דנטיר ברית וכו' משם רעה אבן ישראל. וגם בגשמיות כמ"ש (פ' ויגש) כי למחי' (חיי) ושארית (מוזני) שארה כסותה) ולפליטה (כני נתן בניו פלטים) ומחמת שהיו ישראל גדורים בעריות עלו עם ערב ר"ב נ"ק שהיו שם מן הרפ"ח שנתפזרו ונשאר עדיין פ"ו בגי' אלהי"ם שהעלו שם הכל וינצלו את מצרים וגדול ביזת הים שאמרו זה אלי ואנוהו ע"כ הוצרך פרעה ללקות להחליש כחו:

היא מצוה נצחיית ליצא
מהמדות רעות

אין יאמר דהנה כתיב (פ' ראה) למען תזכור יום צאתך ממצרים כל ימי חיך. היא מצוה נצחיית ליצא מהמדות רעות הנשתלשלים משם. ואם אין עצה לנו להגיע למדת עשה טוב יראה עכ"פ להיות סור מרע. וזהו שהיו מספרים מצרים כל אותו

מחזה אברהם

הלילה. האיך היכולת בגלות המר הזה למנוע מעשיית הרע במאור הקטן לממשלת הלילה עד שבאו תלמידיהם הם האיברים הלומדים מהלב והמוח ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע לקרא השמיעה להיות שוחר טוב יבקש רצון. וראב"ע לא זכה להיות סור מרע אחרי שהי' דור עשירי לעזרא ובר אבהן לא הי' לו שום אחיזה ברע עד שדרשה בן זומא במעשה מרכבה ושם ראה כי צריך להיות גם סור מרע בכח מכל ימי חייו והרואה בן זומא יצפה לחכמה כנ"ל:

ימי חייו הימים כל ימי חייו הלילות

הענין דבן זומא סבר דעיקר גאולת מצרים היא אשר ה' בחר בנו לעם ונתן לנו את התורה וזהו לנו עיקר הגאולה לכך מזכירין יצ"מ אפי' בלילות שנמשל לגלות כמ"ש (ישעי' כ"א) שומר מה מלילה שאפי' בגלות ובליילה אנו עוסקים בתורה ובמצות וזו דקאמר בברכות (י"ב:) דגאולה מאורתא הוי אעפ"י שלא יצאו ממצרים עד הבוקר מ"מ כיון דבליילה היו עוסקים במצות פסח ובמילה שפיר נקרא להם גאולה. וז"ש המגיד לקמן יכול מר"ח. דקשה למאי ה"א דאפי' מר"ח. אך היא מחמת דמר"ח אמר להם משה המצות מה, וחכמים ס"ל דעיקר הגאולה היתה שנהיה משועבדים לה' לבד אך בעוה"ר שאנחנו בגלות ולא ערבה לנו שמחת

התורה עד שנזכה שיבא לנו הגואל צדק ב"ב ואז יהיו מזכירין יצ"מ שהיא שמחת התורה שהוא תכלית יצ"מ ולכך אין מזכירין בלילות שדומה לגלות עת שליטת הדינים. אבל אנו סוברים דמזכירין יצ"מ בלילות מחמת שע"י התורה אנו קיימים בגלות, וז"ש המגיד לעיל השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל פ"י אם באמת אנו עוסקים בתורה גם השתא א"כ אין לנו לחוש רק מה שאנו כאן בגלות לכך אנו מתפללין שנהיה לשנה הבאה בארעא דישאל, אבל אם אין אנו עוסקים בתורה ח"ו וכל הפורק מעליו עול תורה נותנים עליו עול גלות, והשתא עבדי אזי אנו מתפללין שנזכה לשנה הבאה להיות בני חורין ע"י עסק התורה אכ"ר:

ימי חייו העולם הזה כל ימי חייו להביא לימות המשיח.

נראה לכווין כ'ל' הוא מדת יסוד כי בשמים ובארץ, כידוע ושם הגאולה במדת יסוד' לכן אמר כ'ל' להביא לימות המשיח:

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל,
בְּרוּךְ הוּא. בְּנֶגֶד אֲרֻכָּעָה בָּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה: אֶחָד
חֶבֶם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שְׂאִינֵנו יוֹדֵעַ לְשֹׂאוֹל:

מחזה אברהם

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל.

זהו שמו של הקב"ה כי קוף
בגימטרי' מקו"ם וכו' ע"ש. וזהו
חביבין ישראל שנקראו בנים למקום.
ירצה מצד אצילות נשמותינו שהם
מאותיות הוי' ב"ה כ"א לפי בחי'
שלו הם בנים למקום שהוא הסוד
קוף והשם של כ"ף וזהו (ישעי' מ"ט)
הן על כפים חקותיך. ובזהוה (ר"פ
שמיני) ובנין כך מאן דאשתדיל
באורייתא כאלו אשתדיל בי' בקוב"ה
בשמא קדישא והא איתמר דאורייתא
כולא שמא קדישא עילאה הי' ובג"כ
דאיהו שמא קדישא פתח בבית
דאיהו שמא קדישא בתלת קשרי
מהימנותא כו' ע"ש עוד. וכאו"א
מישראל יש לו אחיזה בתורה וכנודע
לעיני כל ישראל ר"ת יש ששים
רבוא אותיות לתורה כנגד ששים
רבוא נשמות. ובה נודעת להן חיבה
יתירה אף שאין ראויים מצד
מעשיהם שעכ"ז נקראו בנים למקום
מצד אחיזתם בשורשם בתורה שהיא
כולה שמותיו של הקב"ה. וזהו ברוך
המקום שגאולת מצרים הי' מצד
הקו"ף העולה מקו"ם. ע"כ ברוך

יש לרמוז דאיתא (אבות פ"ג): חביבין
ישראל שנקראו בנים למקום
חבה יתירה נודעת להם שנקראו
בנים למקום. ירצה בזה עפי"ד
השפע טל בהקדמת בן מאה שנה על
אמירת התינוקת דאתי מבי מדרשא
כו' ואמרו קוף זה שמו של הקב"ה
וביאר שם שאותיות שם הוי"ה
נחלקות לשני המערכות ה"ן ה"ם
והיא מאה. מערכה אחת י"ה
ומערכה ב' ו"ה. צא וחשוב כמה
פעמים מספר י"ה שהוא עולה
חמשה עשר תמצא בכל אלפא ביתא
כשתצטרף אני אותיות יחד זוגות
זוגות לא תמצא יותר משלשה זוגות
והם אלו י"ה ט"ו ז"ח. ג"פ מספר
י"ה עולה מ"ה שהיא סוד האדם
העליון כי אדם עולה מ"ה השם
הגדול בן ד' הויה במלואו כזה יו"ד
ה"א וא"ו ה"א עולה מ"ה כו'
מערכה שני' ו"ה שהיא מספר אחד
עשר לא תמצא יותר בכל אלפא
ביתא מחמשה זוגות שבכל אחד
מספר אחד עשר עולין מספר ה"ן
כו', ועולים שניהם מאה וזהו קו"ף

מחזה אברהם

לפי בחי' נשמותינו משורש שם הוי' שהוא אף אחת כהנ"ל. ואמר ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה. שגם אותך שאינם כדאים לזה מצד מעשיהם ג"כ נכללים בתורה מצד חיבה יתירה:

הו"א. שיתברך שמו ויתעלה כסאו להתמלא (א' מכם ו"ה מהשם י"ה) בסוד כי בחר ה' בציון או"ה למושב לו. ברוך שנתן תורה. להיותה מכוונת לעמו ישראל מצד נשמותינו שיש לנו אחיזה בתורה בכח לפעול בה

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

אמור לו כהלכות הפסח. שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ופי' הרמב"ם בפי' המשניות לפסחים כדי שישאר בפיו טעם הפסח. וע"כ הי' הציווי ג"כ מה"ט.

אינו יוצא בהרהור רק לספר בפה

אן יאמר ע"ד הנ"ל שבאמת אין ביכלתנו להשיג כל ההלכות והדקדוקים שתלוי בכל מצוה כמו לא תגנוב שהוא מצוה שכליית שיש בזה ג"כ דבר שהי' ראוי לומר שהיא מצוה לגנוב ע"מ לשלם תשלומי כפל. להנותו. שאינו רוצה הנגנב להנות משום אדם שלא עפ"י הדין. ובאמת יש בזה איסור. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל. אף שביכלתו להשיג מצות הפסח. עכ"ז לא יוכל להשיג כל דקדוקי שהרי מן הדין אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא חידוש שצריך

בי יש ד' בחינות בעסק עשיית המצוה. (א) מי שעושה המצוה בכוונה גדולה. (ב) שאין עושה המצוה כלל מחמת שאין חשוב בעיניו כלום והוא הרשע. (ג) מי שלפעמים לא יוכל לכווין כ"כ מ"מ הוא עושה כפשוטו. (ד) מי שאין לו שכל כלל רק שעושה כמו שהורהו אבותיו:

חכם מה הוא אומר מה העדות וגו'. לפי הנראה שהוא שואל מה הוא עדות וחוקים ומשפטים. א"כ במה הוא חכם כשאינו יודע כלל מדברי תורה. ונראה שהוא שואל מה העדות וגו', אשר ציוה ה"א אתכם הלא הי' יכול להשיג הכל אפי' בלא הציווי. אך התירוץ לזה שאף אם היה ביכלתנו להשיג התורה כמו שהיה בקרבם לפני הר סיני. עכ"ז נתן לנו את התורה כדי שיהי' בכלל מצווה ועושה שיכנס בקרבו כח הקדושה מצד ציווי הבורא. וז"ש ואף אתה

מחזה אברהם

לאכול הפסח על השובע דווקא. ומצד השכל ה' ראוי לאכול דווקא מתחילה כדי שיהא נאכל לתיאבון כדאשכחן במצה בריש ער"פ א"כ הוא רק מצד הציווי, וכן בק"ש שהעיקר הוא לכווין שהשם אחד למסור נפשו לה' ועכ"ז לא יוכל להשיג קיום המצוה בלא קרא בפיו ולא יצא וכן אם קרא בפיו ולא ידע אפי' פי' המלה יצא וזה אינו מצד השכל וכן בסיפור יצ"מ אינו יוצא בהרהור רק לספר בפה. וע"כ נתן לנו התורה להתייעץ בה לידע האין לעבדו בדרכי התורה:

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

בירושלמי פ' ערבי פסחים בן חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם אף אתה אמור לו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. בן רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאינם מטריחים עליו בכל שנה ושנה מכיון שהוציא עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו והקשה את שיניו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי עשה לו לא עשה אלו ה' אותו האיש במצרים לא ה' ראוי שיגאל משם לעולם. בן טיפש מהו אומר מה זאת אף אתה למדו כהלכות פסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מהו אפיקומן שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת ושאינו יודע לשאול את פתח לו ע"כ. לתרץ זה צריך להקדים הגמ' בחגיגה (י"ד. ד') נכנסו לפרדס אלו הן בן עזאי בן זומא ואחר ורבי עקיבא. אמר להם ר"ע כשתכנסו אצל אבני שיש טהור הזהרו שלא תאמרו מים מים משום דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. בן זומא הציץ ונפגע ופירש"י נטרפה דעתו. ויש לרמז הן הד' בנים שדיברה התורה. והבן חכם הוא ר' עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום. וכל דבר שצפה בחכמתו חשב מחשבה טובה וע' עשרה מאמרות (מח"ד ח"ה פ"י). ואחר אעפ"י שהי' חכם גדול בתורה. לכבודו של הקב"ה נוכל לומר שנעשה רשע כיון שהכריזו עליו שובו בנים שובבים חוץ מאחר וכהיה ינוקא דאמר לי' ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי. ולא עמדה לו תורתו כיון שכפר בעיקר וכיוון למרוד ברבו אלמלא הצילו אותו ר"מ ור"י, ובן זומא נרמז להם שנטרפה דעתו והוא בכלל תם. ובן

עזאי לא ידע לשאול כי במתים חפשי עכ"ז יפתח לו ולא יאמר הן אני עץ יבש:

ולזה נראה שר"ע דוקא שאל שאלת החכם כי בלילה זו עושים דבר מה שכנגד סברת ר"ע לכך הוכיח שכן הוא כדבריו אלא שנולד לו קושיא אחרת ואף אתה אמור לו ליישב גם הקושי' זו. דאיתא בסוטה (ה.) אמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית כו' בשמתא מאן דאית בי' בשמתא מאן דלית בי' ארנב"י לא מינה ולא מקצתה מי זוטרא מאי דכתיב בי' תועבת ה' כל גבה לב. ונראה דר"ע סבר דשרי עפ"י דברי הרמב"ן באגרתו דהא דגאווה אסורה משום דכתיב ה' מלך גאות לבש ואסור להשתמש בשרביטו של מלך (והביאו בר"ח שער הענוה פ"ו) ואי אמרי' דת"ח קרויים שרים שחלק להם הקב"ה מכבודו נאה להם להתגאות אבל לא יותר משמונה שבשמינית. ואיתא בפסחים (כ"ב:) שמעון העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה"א תירא פירש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח. א"כ סובר שהקב"ה חלק מכבודו לת"ח שנקראו גם הם שרים וכמו שדרשו ע"פ (משלי ח') בי מלכים ימלכו ומותר להם הגאווה שמונה שבשמינית. ובזה יש לפרש

מאמרם ז"ל ביבמות (ס"ב.) כ"ד אלפים תלמידים היו לר"ע וכולן מתו מפסח עד עצרת. דמה ענין זה לזה. אך לפי שהן היו תלמידי ר"ע והוא סבר את ה"א תירא לרבות ת"ח והיו נראין כאלו חולקין כבוד זולת לכבוד השם. ואיתא במדרש רבה (פ' לך) אמרת אלוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו. לא נתן הקב"ה המצות אלא לצרף בהם הבריות. וכי מה איכפת לו להקב"ה לשוחט מן הצוואר לנוחר מן העורף אלא שנתן המצות לצרף בהן. ובמדרש (פ' אמור) איתא שבאלו המצות הי' כוונתו לקדש אותנו. ובקידושין (ד.) האומר רגל בהמה זו עולה עולה עולה שהקדושה נתפסת בגוף. ואיתא (וזהר פנחס) שרמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח איברים שס"ה מצות לא תעשה כנגד שס"ה גידים. ואם נאמר שהקב"ה נתן המצות לקדש אותנו הי' די במצוה אחת ומאבר אחד היתה הקדושה נתפסת בתוך הגוף כמו האומר רגל זו עולה עולה עולה. לאפוקי אי אמרינן צריך לקיים כל התרי"ג מצות. והנה בס' יד יוסף הקשה למה ציוה הקב"ה אותנו תרי"ג מצות הא א"א לאדם לקיים כולם שהרי אי אפשר לקיים ייבום אם אין לו אשת אח וכדומה לזה ואין הקב"ה בא בטרונא עם בריותיו. אך יש לתרץ שאפי' במצוה

מחזה אברהם

אחת ניצול מדינה של גיהנם ולא ניתנו תרי"ג מצות אלא להרבות לנו שכר כדאיתא במכות (כ"ג:) רחב"ע או' רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ע"ש. אך בספר מתת יה כתב ליישב דלעולם צריך לקיים כל המצות ומה שאי אפשר לאדם לקיים במעשה יקיים בלימוד כמו שאמרו חכז"ל מנחות (ק"י) זאת תורת העולה כל העוסק בתורת כו' ע"ש. ותלי' בזה אי אמרי' שהמצות ניתנו לצרף כו' וקשה קושיית היד יוסף ומוכרחים לומר שיכול לקיים בלימוד. אך דבזה נחלקו קידושין (מ:) אי תלמוד גדול או מעשה גדול ונמנו דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה, ומוכח מזה דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה דאז אפשר לתקן בתלמוד. אבל אי אמרינן שהמצות ניתנו לקדש אותנו ובאמת די במצוה אחת כנ"ל נוכל לומר דמעשה גדול. ומינה אי אמרינן שתלמוד גדול י"ל שלכך הרבה הקב"ה תורה ומצות כדי להרבות שכר ולחלוק כבוד לת"ח שמשחירין פניהם על ד"ת כמ"ש עירובין (כ"ב.) קווצותיו תלתלים שחורות וכו'. ואלמלי נתן הקב"ה מצוה אחת היו כולם בקל יודעים את התורה כמו שאמר ר' חנניא בן עקשי' רצה הקב"ה לזכות את ישראל. ירצה הת"ח הרמוזים בריבוי מאת ה"א

תירא לפיכך הרבה להם תורה ומצות כנ"ל. והנה בטעם אכילת מצה וביטול החמץ מבואר בזה"ק (פ' תצוה) שהאוכל חמץ כאלו עובד ע"ז. והענין כי חמץ ושאר רומז לגאווה שמגביה עצמו ממהותו ותועבת ה' כל גבה לב ואין אני והוא יכולי' לדור כו' א"כ הוא כאלו ע"ז ומוכח שגם להת"ח אסור הגאווה מכל וכל. וזהו נגד סברת ר"ע הנ"ל שהקב"ה חלק מכבודו לת"ח מכח שיהיו נקראים שרים ומותר להתגאות דהא הקב"ה הרבה להם תורה ומצות ואם היתה כוונתו לקדש אותנו הי' די במצוה אחת ואם ניתנו לצרף אותנו קשה קושיית היד יוסף הנ"ל דהא אין הקב"ה בא בטרונא. אלא ע"כ מוכרחים לומר דמה שא"א לקיים במעשה יקיים בלימוד לכך הרבה לנו תורה לחלק כבוד להת"ח וא"כ מותר לת"ח להתגאות בשמיני שבשמינית משום דקרא את ה"א תירא לרבות ת"ח. רק דלפ"ז נולד לר"ע קושייא אחרת דאיתא בשבת (פ"ח.) בשעה שעלה משה למרום אמרו מה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו וכו' תנה הודך על השמים אמר לו בן עמרם השב להם תשובה אמר להם משה מה כתיב בה לא תרצח ולא תגנוב כו'. ואם נאמר דתלמוד גדול ממעשה גם המלאכים היו יכולים לקיים התורה בלימוד. ותליא

מחזה אברהם

בזה דאיתא בע"ז (ל"ה.) כי טובים דודיך מיין חביבים דברי סופרים מיינה של תורה. וידוע שדברי חכמים הם סייגים וגדרים לתורה שלא יעברו על התורה עצמה ואצל המלאכים לא הי' צריך סייג אף ללמוד ולזה יוכל לומר שהמה"ש טענו שאנחנו נצטרך להוסיף בסייגים ונוגע להלאו דלא תוסיפון כו' שהיא מצוה תנ"ה מתרי"ג מצות. א"כ תנ"ה הודך על השמים. וזה בעצמו כוונת מרע"ה באמרו כלום יצה"ר יש ביניכם כלומר אף אם תאמרו שתלמדו התורה ולימוד גדול ממעשה הלא הסייגים שהם ד"ס חביבים מד"ת וזה שייך רק בינינו. אבל אתם א"צ לסייג כי אין יצה"ר ביניכם. נמצא אי אמרינן חביבין דברי סופרים מד"ת שפיר קאמר משה שהוריד לנו עוז ומבטחה ולא ניתן התורה להמלאכים וגם דרשת ר"ע את לרבות ת"ח כארי מוצק כהנ"ל. משא"כ אי אמרינן דד"ת חביבין מד"ס יש להבע"ד לחלוק. ואיתא בר"ה (י"א.) פלוגתא ר' אליעזר ור' יהושע. ר"א סובר בתשרי נברא העולם ור' יהושע סובר בניסן נברא העולם. וכתבו המפרשים דמ"ד בתשרי נברא העולם סובר ע"ד תשר"ק נכנסו האותיות לברא בהם העולם הפוחת והולך בלי קיום התורה. ומ"ד בניסן בחודש אביב

נברא העולם סובר דהאותיות נכנסו דרך א"ב לברא בהם העולם. ובשבת (ל"א.) מעשה דהאי גוי אתי לקמ' דהלל אמר לו גירני ע"מ שתלמדני תורה שבכתב יומא קמא למד עמו אבג"ד למחר אפיק לי' תשר"ק ואמר לו אתמול לאו אדידי קא סמכת כו'. נמצא אבג"ד היא תורה שבכתב ותשר"ק תורה שבע"פ. לפ"ז אי אמרינן שבתשרי נברא העולם מוכח שחביבה תורה שבע"פ שהיא דברי סופרים. לאפוקי אי אמרינן בניסן נברא העולם והאותיות נכנסו דרך א"ב מוכח שהתורה שבכתב חביבה יותר. ואיתא בכנפי יונה בראשית נוטריקון בת רי אש או בא' תשרי. ואיתא במפרשים כי בחוזק יד הוציאנו ה' לפי שמבריא את העולם נגזר ת' שנה ועדיין לא הגיע הזמן לכך היו צריכין לבא עוד הפעם בגלות. ולפ"ז ע"כ מוכח שבראשית בא להורות שבתשרי נברא העולם דאי בניסן נברא העולם קשה למה פתח בבראשית נוטריקון בתרי אש הא מוכח מדכתיב כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים (ולכל היד החזקה אשר עשה משה כו') והשתא יש לומר שבא ר"ע להחזיק ראייתו דלעולם את ה"א תירא לרבות ת"ח ותלמוד גדול ממעשה. והא דטענו המלאכים אשר תנה הודך וגו' ותקשי למה נתן לנו התורה ולא למלאכים. י"ל משום

מחזה אברהם

לחמו דרוש לשבת פ"א) דלהך מ"ד
 דנמשלה למים עיקר מה מים הולכים
 למקום נמוך אף ת"ח צריך להיות
 עניו ביותר והא דנמשלה לאש אתי
 ללמוד שד"ת אין מקבלין טומאה.
 ולהך מ"ד דנמשלה לאש עיקר מה
 אש הולך ממקום נמוך למקום גבוה
 אף ת"ח צריך להיות לו גבהות שמיני
 שבשמינית והא דנמשלה למים הוא
 ללימוד אחר. והנה אם אמרי' דהא
 דנמשלה התורה למים היא עיקר הי'
 מן הראוי להבין שבמקום אבני שיש
 טהור שם מים. ולשיטתו דת"ח הוקש
 כבודו להקב"ה א"כ הא דנמשלה
 התורה לאש הוא עיקר. המראה מים
 היא תולדת האור הרוחני כמ"ש
 בחגיגה (י"ג:) שהוא זיעת החיות לכך
 א"ר עקיבא אל תאמרו מים מים שזה
 שנמשלה התורה לאש היא עיקר
 ובמקום אבני שיש טהור שם אור
 אור הרוחני כנ"ל:

דחביבין דברי סופרים מד"ת. וזה
 מוכח לפי שברא הקב"ה העולם
 באותיות תשר"ק ולא באותיות
 אבג"ד. אך דאכתי מנ"ל זה דלמא
 לעולם דברי תורה חביבים ובאמת
 בניסן נברא העולם. וזה שהתחילה
 התורה בבראשית להורות בא שיהיו
 ישראל בגלות רק ר"י שנים. לכך
 אמר כי בחוזק יד הוציאנו ה' מארץ
 מצרים. ואלמלי לא הוצרכו להיות
 בגלות יותר מר"י שנה לא היו
 צריכים כלל לחוזק יד:

ולפ"ן יש לפרש בחגיגה שם הא
 דא"ר עקיבא כשתכנסו
 למקום אבני שיש טהור הזהירו שלא
 תאמרו מים מים דכתיב דובר שקרים
 לא יכון לנגד עיני. דהנה מצינו סוכה
 (נ"ב.) שנמשלה התורה למים דכתיב
 הוי כל צמא לכו למים. ובברכות
 (כ"ב.) מצינו שנמשלה לאש דכתיב
 הלא כה דברי כאש. ואיתא (בשמנה

אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול.

אחת מתרי"ג מצות. והקשו התוס'
 דהא ק"ו היא מי"ג מדות שהתורה
 נדרשת בהם. ועוד קשה דהאיך יתכן
 שיעשה משה דבר מדעתו, ואם
 מחמת שהסכים עמו הקב"ה בזה
 שהוסיף יום אחד מדעתו. האיך ידע
 שיסכים עמו גם בשבירת הלוחות.
 אך דבלא"ה הקשו המפרשים ואימא

איתא במדרש חכם זה משה מה
 חכמתו ששיבר את הלוחות
 ותם זה הלויים היו אומרים מה זאת
 ואמרת אליו כי בחוזק יד הוציא וגו'.
 ביאור זה דאיתא בשבת (פ"ז:) ג'
 דברים עשה משה מדעתו והסכים
 עמו הקב"ה כו' שיבר הלוחות מה
 דרש ק"ו מפסח מה פסח שהיא מצוה

כל גבה לב אבל כל שהיא שרי ומשה
הוי ס"ל דכל אפי' כל דהוא לכך הי'
עניו מאוד. ובזה יש לפרש (ש"ב א')
גבי שאול המלך שנפל על חרבו וגר
העמלקי קירב זויתו ויאמר דוד אתה
פגעת במשיח ה' דמך בראשך.
ופירש"י משיח ה' והוא הי' עניו מכל
אדם. דאיתא בב"ק (כ"ז.) הכהו עשרה
ב"א בעשרה מקלות בין בב"א בין
בזא"ז כולן פטורים ר' יהודה בן
בתירא אומר בזא"ז האחרון חייב
מפני שקירב מיתתו. והיינו דרבנן
ס"ל איש כי יכה כל נפש דוקא כל
נפש וריב"ב ס"ל כל נפש אפי' כל
דהוא וא"כ שאול שהי' עניו ביותר
סבר דאפי' כל דהוא אסור א"כ איש
כי יכה כל נפש אפי' נפש כל דהוא
חייב בקירב מיתתו ע"כ גר העמלקי
חייב. ובמדרש (פ' תשא) ויחל משה
הה"ד חמת מלך מלאכי מות כשעשו
ישראל אותו מעשה עלתה חמתו של
הקב"ה ושלח מלאכי חבלה לחבל
ישראל ואיש חכם זה משה שנקרא
חכם כו'. ושם (מ"א ה) מלאכי חבלה
היו שם אף וחמה וקצף והשמד
והשחת כו' נשתיירו אף וחמה, וז"ש
(תהלים ע"ח) והיא רחום יכפר עון ולא
ישחית. אבל יגורתי מפני האף
והחמה ויחל משה והרבה להשיב
אפו ולא יעיר כל חמתו ולפי הדרש
הנ"ל שהי' עניו מוכח לומר דדרשינן
כל חמתו אפי' כל דהו וזו שמע

דיו לבא מן הדין להיות כנדון דהא
קיי"ל בפסחים (ס"א:) בפסח שנשחט
למולים ולערלים כשר משום דכתיב
זאת וגו' דכולה ערלה פסלה מקצתה
לא פסלה. ומקשה דהא כתיב וכל
ערל לא יאכל בו ומשמע דכל דהיא
ערלה. ומשני דה"נ דקרא וכל ערל
וגו' אתי דכולה ערלה פסולה מקצת
ערלה לא פסלה. והנה זה תלי' אי
לחומרא מקשינן בודאי כל דהו
משמע אבל אי אמרי' דלקילא
מקשינן ילפי' מזאת חוקת הפסח.
ואיתא במפרשים למה הוצרכו
ישראל לחזק יד בשביל יד אדם
הראשון שמעל בהקדש. שהאילן
שאכל ממנו עקרו הקב"ה ממקום
קדוש ושתלי בג'ע וגידולי הקדש
כהקדש. ותלי' בזה דכתיב כי תבא
בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך
ודרשו בגמ' ב"מ (פ"ז:) רעך ולא של
הקדש ולחד מ"ד רעך ולא של
עכו"ם. דאי אמרינן רעך ולא של
הקדש חטא בזה אדה"ר. אבל אי
אמרינן רעך ולא של עכו"ם לא
שמעי' להקדש א"כ לא חטא אדה"ר.
והנה במשה כתיב (פ' בעלותך) שהי'
עניו מכל האדם מאוד. והיינו משום
דאיתא פלוגתא בסוטה (ה'). דרבנן
ס"ל תועבת ה' כל גבה לב לא מינה
ולא מקצתה דכל אפי' כל דהוא
ורחב"א ורבא ס"ל דת"ח מותר
להתגאות שמיני שבשמינית דדווקא

**חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יי אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם? וְאַף אֵתָּה אֹמֵר לֹא בְּהִלְכוֹת
הַפֶּסַח, אֵין מִפְטִירִין אַחֵר הַפֶּסַח אֶפִּיקוֹמָן:**

מחזה אברהם

אלהים ברא בראשית שמוהו למד
הענוהו כמ"ש במדרש ריש בראשית
הה"ד וענוותך תרכיני כו' כלן
אגיסטוס ע"כ שיברה לוחות. והשתא
א"ש חכם זה משה מה חכמתו
ששיבר הלוחות כמ"ש במדרש (פ'
תשא) פסל לך כו' שתהא נדונים
בפנוי' כו' אמרו הלויים מה זאת
כלומר למה לי זאת חוקת הפסח.
דאין לומר משום דכל בן נכר משמע
אפי' כל דהו דמה חזית דנדרוש
לחומרא דלמא לקולא דרשינן ושבת
לוי לא עע"ז לז"א ואמרת אליו כי
בחוזק יד הוציאנו דמזה מוכח
דלחומרא דרשינן כנ"ל:

ישראל ה' אחד. הע' והד' גדולים.
לרמז על המשחה שמד בתיבות ש"מ.
אבל ה' אחד בתיבות את רמוז אף
חמה. ומה שעשתה חכמה כו' עשתה
ענוה עקב ענוה כו'. דכמו כן בשבירת
הלוחות הי' שבת לוי שלא עבדו ע"ז
כלל וא"כ לא הי' לו לשבר הלוחות
דהא כולה ערלה היא דפסלה וליכא
ק"ו כהנ"ל. אלא דמכח ענותנותו הי'
ס"ל דכל אפי' כל דהו, וזו ולכל היד
החזקה אשר עשה משה לעיני כל
ישראל. ופירש"י ששיבר הלוחות
משום דכל אפי' כל דהו ושפיר דרש
ק"ו מפסח כנ"ל. וענוה זו למד
מבראשית ברא אלהים ולא אמר

אשר צוה ה' אלוהינו אתכם.

וע"כ נצטוו תיכף בתפילין שהם זכר
ליצ"מ מצה לרמז על עוה"ב שכולו
טוב. והוזהרו על החמץ שאור
שבעיסה מצד היצה"ר שהי' בחטא
אדה"ר. ובא החכם להתעורר את
עצמו בהעדות לאות אהבה שהיא
המצה, והמשפטים הוא אזהרת
אכילת חמץ, והחוקים התפילין שבאו
תיכף ביציאת מצרים:

הוא מביט על השי"ת המצוה הדבר
הזה, שהוא מלך גדול והאור
א"ס, ובודאי מצותיו אמת אלא
שרצונו היה שבהתעוררותו מלמטה
בתורה ומצוה עשה נחת רוח לקונו,
לכך אף שבעצמותם הם אורות
רוחניים למעלה. עכ"ז נתלבשו
בלבוש גשמי מחטא אדה"ר וביצ"מ
נתגלה אור העתיד להיות בלא לבוש.

רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם? לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר, ואף אתה הקהה את שניו ואמר לו, בעבור זה עשה יי לי בציאתי מצרים. לי - ולא לו. אלו היה שם לא היה נגאל:

מחזה אברהם

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם.

קושייתו למה צריך לעבודה בפועל והי' די בכוונת הלב דרחמנא לבא בעי. ואם הכוונה אינו מועיל גם העבודה לא יועיל וע"כ אין הרשע עושה כלום שמחזיק עצמו להדיוט שא"י לכווין, ובאמת הקב"ה ברא כמה נשמות בכללות אדה"ר יש שתלויים בראשו ויש ברגליו כדאיתא במדרש והקרוב קרוב יותר לאדה"ר בראשו שם עיקר הוא הכוונה. לכך ניתנה תורה לכ"ו דורות שהתרחקו

יותר ורובם בבחי' איברי המעשה ואמרו אלמלא וכו', ושניהם צריך לבריאת האדם. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. ואף אתה הקהה את שניו כו'. שיכווין גם באכילה במחשבה הרי שהמחשבה צריכה לכלי המעשה. ואף אתה אמור כו' אלו הי' שם לא הי' נגאל. שעיקר הגאולה הי' להיות עבדים לה' כמו שעבדו במצרים כמ"ש ויפדך ה"א מבית עבדים כנ"ל:

ואף אתה הקהה את שניו.

שואם אינו מאמין כ"א מה שרואה בעיניו. הלא אינו רואה תועלת המאכל בשיניו מיד. אבל זה הטחינה בשינים הוא פועל להיות ניתך

המאכל שבמעיו אח"כ. וכמו כן העבודה במצות בא התועלת למעלה כביכול מוסיפין כח בפמליא של מעלה:

חכם מה הוא אומר - רשע מה הוא אומר

כבר כתבנו למעלה להעיר במה הוציא הרשע עצמו מן הכלל יותר מן החכם. גם מיותר אומרו מה

הוא אומר ומהראוי יאמר חכם אומר רשע אומר. אך יובן עפ"ד החו"ה (שער אחרון משער אהבת ה' בספרו מעלת

שלו והיא גדלותו ורוממתו שאיש שפל בערכו ישמם לפני ממ"ה אשר בנערותו יחריב ים ומפניו ירגזו תהומות וכל מלאכי מעלה ושרפי קודש יסלדון בחילה לשמו וחיל אלף אלפים לשמשותי וחדתין נבוט לצפרין טפי יקידין שרפים טעם עד יתיהב להון כולהון שתיקי באדישתא עד שקדמו שרים אחר נוגנים והחכם יחשב לו לזכות גדול עסקו בה ולא תפול עליו שם עבדות כלל. ויפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב וכמ"ש המדרש שמואל בביאור (אבות פ"ו מ"ז) ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך. שאין אתה צריך כבוד יותר מגוף עסק הלימוד שאתה עוסק בתורת ה' שזהו הכבוד היותר גדול מהכל ע"ש. וביד יוסף (פ' בשלה) דרוש שלישי ביאר (תהלים ס"ג) טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך. היינו טוב חסדך יותר מחסד החיים היא החסד הזה שאתה מחשבני ששפתי ישבחונך. ופי' עוד (שם ק"ד) אשירה לה' בחיי וגו'. והנה תיבת מה יורה על ג' עניינים פעמים ישמש על גדלות הדבר כמו מה רב טובך וגו'. וכן ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו'. ופעמים להיפוך יורה על קטנות הדבר. כמו ונחנו מה פירושו מה אנו חשובין. וכן מה אנוש כי תזכרנו וכדומה. ופשוטו יורה שאלה על דבר שאין יודעין טבעו

אוהבי ה' וז"ל: המצווה אשר ציום הבורא כו' שמהם שס"ה ל"ת שלא נעלה בחשבון מפני שהעמידה מהם היא עשייתם וס"ה מצות שהציבור חייבין בהם ואין היחיד חייב בהם ומהם מצוות התלויות בזמן ומהם מצוות התלויות בארץ ומהם מצוות תלויות בדברים כשימצאו מתחייבין בהם וכשיתפקדו יסתלקו כמצות מילה למי שאין לו בן ופדיון בכור למי שאין לו בכור ומצות מעקה למי שאין לו בית ומצות כיבוד אב ואם ליתום כו'. ותקטן בעיניהם עבודתם לאלהים וימעטו אצלם מעשיהם בצד מאוויים וכוספם למה שיגיעו בו אל רצון אלהים ובקשו מ"ע מחובת האיברים אשר הם חובת היחיד בכל זמן ובכל מקום ובכל עניין ולא מצאו אלא קריאת התורה ולימוד המצוות כמ"ש והיו הדברים האלה וגו'. ואם אתה חפץ בחברתם ולהכנס בכיתותם עזוב מותרי עולמך והתעלם מהם והי' מסתפק במזון מהם והרגל עצמך ללמוד בצעדיהם והקל טורח עסקי העולם כו' ע"ש. וההיפוך ברשע שבעיניו יפלא לאמר מי יקום באלה ומה גדלה העבודה והעול המצוות שיקיים כ"א תרי"ג מצוות. ולאיש כזה נקראים התורה והמצוות עבודה וטורח משא"כ לסיג הראשון שאינם נחשבים לו המצוות לעבדות כלל. ואדרבא המשכיל יבין שהיא החירות

נחלתי עדותיך וגו' נטיתי לבי לעשות חוקיך וגו'. ועל כל אלו מרמז ואומר מה המה כל אלו העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם כולם ביחד הלא מועטים המה בצד חובת טובתו שהטיב לכם. ועי' בעוללות אפרים (עמוד י"א מאמר צ"ח וצ"ט) ביאור הא לחמא עניא כו'. ובדרשות מהר"י מינץ דרוש א'. ומסיים המגיד להחכם. ואף אתה. אעפ"י שחכם אתה בתכלית השגת השלימות עדיין לא יצאת ידי חובתך במה שאתה מפשיע עצמך. אבל אמור לו לכאו"א בפ"ע כהלכות הפסח היא הפה סח שצריך כל א' להשלים בחובת האיברים והמה קריאת התורה ולימוד המצות ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן היינו אחר שרוצה להרבות בלימוד התורה אינו רשאי לדקדק במיני מתיקה ולפת ומזון וכדברי הח"ה הנ"ל ואם אתה חפץ בחברתם כו' עזוב מותר עולמך והתעלם מהם והי' מסתפק במזון מהם כו'. וע"ש (בשער הפרישות פ"ה) והשתדל אח"כ לאסור חוש הטעם שתקח די מזונך מן המאכל והמשתה וכו' ותמעט במיני הלפתן כו' ע"ש וזהו ממש הדברים שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא אפיקו מיני מזון כנודע. אבל הרשע מה הוא אומר שאומר מה אבל לענין אחר שהוא אומר מה העבודה כו'

ומהותו כמו מה זה או ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא והכל לפי עניינו. ובזה יש לפרש בברכות (נ"ח.) אורח טוב מה היא אומר להפליג גודל ההכנה שהכין הבעה"ב כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי להרבות בסעודה ואלו לא הייתי לא הי' הבעה"ב מרבה בסעודה כ"כ. וזהו על ענין הראשון. אורח רע מה הוא להקטין העניין מה זה שהכין כלום טרח אלא בשבילו שאלו לא הייתי הי' מרבה בסעודה יותר:

וזהו בא המגיד לספר החכם הוא המופלג בעיר ומנהיגם ופוחח אזנם לעבודת ה' מה הוא אומר ורשע מה הוא אומר ותם מה הוא אומר. כולם פותחים את פיהם בשאלת מה. אבל ראה ההפרש שבין מכוון של זה ובין מכוון של זה ולכל אחד יש דעת אחרת. והוא חכם מה הוא אומר. בהרמת קול לעוררם לעבודת השם. והיא על החלוקה השנית המורה על קטנות הדבר ואומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם. נודע שיש ג' חלקי מצות והם. השכלית שהשכל מחייב אף בלא ציווי. השמעיות שע"י הצווי אנו מבינים טעמם אבל בלא הצווי לא הי' השכל מחייב. החוקים שאין בזה שום טעם כי אם גזירת המלך. ועי' בעיקרים (ח"ג פל"ג) פי' (תהלים קי"ט)

שנחלכו בשו בחמדיי העוה"ז בשליטת הע' שרים. והחכם כשהוא משגיח על המצוה מצד הבורא ב"ה אשר ציוה והוא אור אין סוף הוא מעיין עד שבא לטעם המצוה המשתלשלת מצד אורה הרוחני. אבל הרשע כשהוא משגיח על עשיית המצוה מבזה אותה בלבו לומר מה תועלת בזה. וזה אומר חכם מהו אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלהינו אתכם. לא אמר בלשון שאלה רק להתעורר א"א בזה מהות העדות שבא מצד ציווי ה' ואחרי שבא זה מאתו אף שלפי מראה עינים הוא דבר קטן אבל אחרי שבא מאור החכמה העליונה מסתמא היא דבר גדול מהלך נפש וצריך לעיין בה עד שמוצא בה דבר טעם ויחפשה במטמונים לילך ממדריגה למדריגה. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו' שאעפ"י שהוא עושה המצוה בכוונה מ"מ צריך להכליל באהבת ישראל ביחד להשי"ת. ופסח מצוותה לאכול בחבורה יחד ואסור לאכול בשתי חבורות לפי שמורה שאין חבורה הראשונה נוח לו והוא אוכל עמהם לפי שהם חברים ביחד. וזהו יתכן גם בעכו"ם אבל צריך לאהוב הכל בלי שום טעם רק מחמת שהם עם ה' הנשמות ישראל ששים רבוא נגד ששים רבוא אותיות שבתורה האחוזים בה כמו שאין

והוא דבר הלמד מעניינו ע"ד מה רב טובך וגו' שפירושו מה גדול דבר זה העבודה והיגיעה בקיום תרי"ג מצות. תם מה הוא אומר ששואל כפשוטו להביט זאת:

מתחיל להשגיח על מצות השם יש בהם חידושים גדולים

אין יאמר בהפרש שבין חכם והרשע נקדים מאמר הירושלמי שקלים פ"ג ה"א תורה שנתן הקב"ה למשה נתנה לו באש לבנה חרותה באש שחורה כו' הענין שכשהאדם מתחיל להשגיח על כל מצות השם יש בהם חידושים גדולים. כי בעצמה היא דבר גשמי ציצית הם רק חוטין בעלמא, ותפילין הם חתיכת קלף מעור. סוכה פסולת גורן ויקב וכדומה. אבל מקורם הם אורות עליונים רוחניים אשר בהם קיום העולם שנחלכו בשו בעולם העש"י וכמ"ש במדרש הנעלם (פ' בהעלותך) דאי לא מתלבשא בלבושא דהאי עלמא לא יכול עלמא למסבל. כי האורות העליונים אשר יתגלו לנו לעוה"ב הם בדוגמת אש לבנה שאי אפשר להשיג וכמ"ש הרמב"ן (פ' תזריע) בפסוק ומראה הנגע עמוק מעור בשרו אבל נתלכשו בלבוש חומרי במראה שחרות המצות הנגלים בפרטי המצוה לאין חקר. וע"כ הס"ת נכתב בכל לשון

דברכות ונכתבין בלשון הקודש שהוא אור הפשוט ומיוחד כמ"ש בזה"ק (ס"פ נח) ובכתב אשורית הרומז לאימא עילאה. ואחרי שרומז לאחדות ישראל הוא נאכל בחבורה אחת ולא בשתי חבורות ע"כ אין מפטירין וכו'. אבל הרשע משגיח רק על המעשים הגשמיים קל בעיניו לבזותו לזה אמר מה העבודה הזאת לכם פי' שאינו עבודה כלל רק שחוק ודבר בטל כי מה תועלת בתפילין שהם עור בעלמא וכדומה ובא התשובה שאינו בכלל ישראל אלו הי' שם לא הי' נגאל:

הפרש בין פרשת אלופי עשיו לפרשת עשרת הדברות בכולם דינם שוה וכן השי"ת אוהב אהבה עזה לישראל אף לקטן שבקטנים. וכמ"ש רש"י (ר"פ בהעלותך) ואתנה את הלויים חמשה פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן כמנין חמשה חומשי תורה שאף שבחר בשבט לוי עכ"ז אין הפרש בינם לישראל כמו שאין הפרש בחמשה חומשי תורה ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ובתפילין הרומז לאהבת ה' כמ"ש ואהבת וכו' האוהב אותנו ובתפילין דמרי עלמא ומי כעמך ישראל גוי אחד ברפ"ק

מה העדות והחוקים והמשפטים

תולדות) שהאבות קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה. ורצון השי"ת הי' להיותנו במדריגה הזאת והם לא היו יכולין להשיג ואולי הי' זה מחמת שאוכלין לחם הגשמי לכך לא היו יכולי' להשיג לז"א ה' הנה אנכי ממטיר לכם לחם שהוא מן השמים שהוא לחם שהמלאכים אוכלים למען אנסנו הילך בתורתי אם הם צריכין לתורתי אם לא אלא הם יכולין להשיג מעצמם ולעתידי כתיב (יואל ב' כ"ו) ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' ע"י האכילה אשר עשה עמכם להפליא לתקן הניצוצות קדושות. וזש"א מפני מה ניתנה תורה לישראל.

לכווין הענין דאיתא בביצה (כ"ה:) מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. ולכאור' קשה הא הקב"ה חזר על כל האומות ולא רצו לקבל א"כ היכי נימא שלא ליתן תורה ח"ו לישראל. ועיקר כוונת הקב"ה בהוציאנו ממצרים הי' לקבל התורה כמ"ש (פ' שמות) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. אך יבואר בהקדם הפסוק (פ' בשלח) הנה אנכי ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. ולכאורה הא היו צריכים ללחם לאכול. ולמה אמר למען אנסנו. אמנם מצאנו במדרש (פ'

מחזה אברהם

הלא היו יכולין להשיג מעצמם מעצמם כאבות. לז"א מפני שהן עזין. פ"י שיש להם חומר ולא היו יכולים להשיג מעצמם. וז"ש מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה"א אתכם דלמה הוצרכו לציווי הקב"ה.

לז"א ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. לפי שאכילת רשות מבטל אח"כ אכילת מצוה ומזה באים לתאוות החומריים ע"כ הי' צורך ליתן התורה לישראל מפני שהם עזין:

לכם ולא לו - אלו היה שם

לבווין הענין שהרשע אינו מאמין בחירות הנפש רק בחירות הגוף ולכן מקשה קושי' זו מה העבודה הזאת לכם עתה בגלות מאחר שאכתי עבדי (פרעה) אחשוורוש אנן ואנו בגלות ועז"א לכם ולא לו פ"י שהרשע אמר שאינו אלא חירות הגוף שהוא לשון לכם לכל צרכיכם שהוא צורכי הגוף ולא

לו שהוא הנפש שמשמעתו שלא הי' חירות הנפש ובאמת הי' חירות הנפש ג"כ והיה צורך גבוה ובזה 'כפר בעיקר' ואף אתה 'הקהה את שיניו' ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים שכל א' מאתנו יצא ממצרים שזה מורה על חירות הנפש ואלו הי' שם לא הי' לו חירות הנפש ולא היה נגאל:

חכם מה הוא אומר - רשע מה הוא אומר

י"ל"ך בזה. א, מה חכם הוא כששאל מה הוא העדות והחוקים והמשפטים, א"כ אינו יודע כלל מתורת משה. ב, אמרו אשר צוה ה"א אתכם, מה חילוק יש בינו לבין הרשע שאמר 'לכם'. ג, אמרו ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו', מה הוא היישוב על הקושי', וגם אמרו כהלכות, שהי' ראוי לומר בהלכות. ד, שעל שאלת הרשע לא אמר שום תירוץ כלל, רק 'הקהה את שניו' ואמור לו' שאינו בכל ישראל כלל.

ה, הלא שאלה זו בלשון זה יבואר (פ' בא) שאמר שם (י"ב כ"ו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם? ואמרתם זבח פסח הוא לה' וכו', והמגיד ייחס שאלה הזאת לרשע שאין לו שום תירוץ כלל רק הקהה את שניו.

ו, ליישב זה נאמר שיש אנשים שהם חכמים בעיניהם וחושבים שעיקר החכמה היא במי שיודע בטוב העולם, ובמשא ובמתן בכל מיני

שיהיה חכם או גבור ועשיר, ובענין החכמה אפשר שיתוסף לו חכמתו מצד יגיעתו בחכמת ה' וזהו יגיעת ומצאת תאמין, שימצאו מכמה יותר ממה שנגזר עליו משא"כ בלא יגיעה שאף מה שנגזר לו חכמתו לא תעמוד לו ותועלת הנגזר עליו הוא רק לזה שימצא בקל חכמתו הנגזרת עליו בלא יגיעה רבה, משא"כ חכמה הבאה מצד הבחירה שצריך יגיעה רבה ואז ימצא, ואין זה נגד הגזר כי ענין יגיעה היא יראת ה' וע"ז אדם בחירי כמ"ש בנדה שם שצדיק ורשע לא קאמר, והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ושכר הבא על התורה הוא על מה שבאה אליו מצד יגיעתו ולא על מה שנגזר, וזה שאמרו בעירובין, דוד דגלי מסכתא נתקיימה תורתו בידו משא"כ בשאול וכו', שפירש"י ז"ל שדוד יגע בתורה וכו', לפי שהיתה ע"י יגיעה מצד בחירתו נתקיימה שכר תורתו שהגינה עליו, וזהו זאת התורה אדם כי ימות באוהל שימית עצמו עליה, ירצה זאת היא התורה החביבה לקבל שכר עליה במה שממית עצמו עליה, משא"כ הבאה לו בלא יגיעה שלא תתייחס אליו רק נקראת תורת ה', שמה' בא אליו שכך גזור עליו, וכן לתפלה בכוונה לידע לפני מי הוא מתפלל הוא עבודה גדולה כמאמרם בתענית (ב.) איזה עבודה שבלב זו תפלה, וכן

סחורות ויודע לדבר עם כל מיני בני אדם ושרים ויודע לפעמים לעשות חכמה של מרמה לרמות בני אדם זה נקרא חכם אבל מי שיושב תמיד בבהמ"ד ועוסק תמיד בתורת ה' ואין יודע לרמות זה נקרא תם בעיניהם, וכן גבור נקרא מי שיש לו כח גדול לעסוק במלאכות כבדות, ויכול לילך כמה פרסאות בכל יום, וכן עשיר נקרא מי שיש לו ממון הרבה, וכן עקר נקרא מי שאין לו בנים, אך באמת זה אינו כי חכם הוא מי שיודע וזוכה בחכמת התורה ויודע לחדש חידושים בתורה, ומקבל עליו עול מלכות שמים בכל עת ושם בטחונו עיקר בה' ומתגבר תמיד על יצרו זה נקרא באמת חכם ועשיר וגבור, אבל אותן הם שוטים שאינם משגיחים בתכלית האמת, ונקראים עקרים, כי מי שאינו יודע לחדש בתורה זה עקר שאינו מוליד, וכמ"ש במדרש (עקב) לא יהי' בך עקר ובבהמתך, בבהמ"ד שלך, והמה חכמים רק בעיניהם כמאמר הנביא (ירמ' ד') 'חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו', אך הרוצה לזכות לכתרו של תורה צריך להתייגע בה הרבה מתחילה ולטעום בה טעם מרירות כמ"ש במגילה (ו.) יגעתי ומצאתי תאמין וכו', וכן אמרו בברכות (ס"ג.) אין התורה מתקיים אלא במי שממית עצמו וכו', ויבואר זה לפמ"ש רז"ל שגוזרין על הטיפה

בעצמו שזכה לטעום קצת ממתיקת התורה.

אבל מי שהוא רשע אומר על החכם הנ"ל שיושב ומתייגע תמיד בתורת ה' שזה אין עבודה כלל ונחשב בעיניו כשוטה, רק זה שעוסק בהבלי העוה"ז במלאכות וסחורות זה נקרא עבודה, ומי שהוא חכם בחכמת העולם ויודע לרמות, זה נקרא חכם, מעתה ההפרש בין דיבור החכם לבין דיבור הרשע, שהחכם אם הוא אומר מה העבודה הזאת נחשב כלל הוא מחמת גודל הכנעה, והא ראי' שכל מלאכות ועבודות מהעוה"ז הוא הבל בעיניו.

והרשע אם הוא אומר שהעבודה הזו אין נחשב בעיניו לכלום היא מחמת שבזוי בעיניו באמת עבודת ה', רק עבודתו של העוה"ז נחשב בעיניו וזה אפיקורס גמור, נמצא בתורה כתיב סתם שאלת בנו 'מה העבודה הזאת לכם', ולא ביאר כוונתו, א"כ נוכל לדון אותו לכף זכות כי שואל באמת שאין יודע טעם מצות פסח לכך צריך אתה מתחילה לומר לו טעם הדבר כי זבח פסח הוא לד',

אבל המגיד ביאר כוונתו שאומר לכם ולא לו, דהיינו על עבודה שלנו הוא מבזה שאינה עבודה כלל,

בכל מצוה לעשות כדת, וצריך בכל עת לעשות מלחמה עם היצר ומי שזוכה להתגבר עליו בודאי הוא נקרא גבור והמון עם סוברים כשרואין מי שזוכה לעסוק בתורת ה' תמיד ומתפללין בכוונה הם מתקנאין ואומרים שהוא יושב במנוחה תמיד והם אינם יודעים כלל כמה יגיעות האדם צריך להעמיק בהלכה להבין על בוריו, וכן להתפלל בכוונה לידע לפני מי הוא מתפלל, רק שזהו המלאכה מוסתרת במוח ואינו נראה כלל לבני אדם לכך הם סוברים שאינו מלאכה כלל, אבל באמת לא לחינם נקרא עול תורה ועול מלכות שמים ומתישים כח האדם אף שבאמת הוא מתוק מדבש, זה הוא לאחר יגיעה גדולה, מכש"כ אם אדם חכם הוא שמסתכל בכל שעה ורואה שלא התחיל כלל ללמוד תורת ה' ולא להתפלל כלל, אז בודאי לבו נשבר תמיד כמ"ש 'יוסף דעת יוסף מכאוב', רק האדם צריך להתחזק א"ע ולומר ברוך השם אשר נתן לי שכל להבין כי טועם אני קצת מנעימת התורה, ודומה אני רק כמי שנוטל פרי בידו ועושה בו רושם קצת לטעום טעם פרי קצת, ומעיקר הפרי לא נהנה כלל, כן מי שהוא חכם אמיתי רואה שלא זכה כלל לטעום ממתיקת התורה רק רושם קצת, אלא שצריך ליתן שבח והודי' לה' ע"ז

לי ישועה וע"כ צריך לשמוח גם ע"ז שמחה גדולה, וז"ש (שם קי"ט) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, כאלו עשיתי עבודה הראוי' לפני הקב"ה במציאת שלל רב מהנ"ק שנפלו שם ביניהם.

אן יאמר שכוונת החכם הוא כי משפט הוא אותו החלק ממצותיו יהיו שהשכל מחייב לעשותם אפי' בלי ציוי, ובזה יש תועלת לנו ולו כביכול לאני כי שמו נקרא עלינו, ואם נחדל מלעשותם יתחלל שמו כביכול ח"ו, וגדר חוקים הוא הדברים אשר לא נמצא בו שום תועלת וטעם רק מגזירת הבורא יתברך עלינו כמ"ש 'אמרת אלוה צרופה', לצרף בהן את הבריות וכמ"ש 'גזירה גזרתי כו', ואנו מחויבים לעשותם כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו, וגדר עדות, הוא ברית האהבה העצומה אשר בינו ובין יראיו כאהבת האב לבנו, שהכונה בו הוא להרבות שכרו ולהשפיע לו טובה מרובה בעשייתו, וכאב שמעמים שליחות וציויים הרבה לבנו כדי שיתברך באריכות ימים, ושיש מצות המורים על השגחתו עלינו שלא נבעט ח"ו מחמת יסורים כמו קידוש החודש שנאמר החודש הזה לכם, וארז"ל כזה ראה וקדש, שישאל נמשלו ללבנה שמאפלת

ועל עבודתו של העוה"ז היא נחשב לעבודה ה"ז אפיקורס גמור, ועל זה אמר 'ודע מה שתשיב כו' לכך אם אתה לאו בר הכי מוטב שלא ללכת עמו בדבורים כלל רק לומר לו שאין אתה בכלל ישראל רק אתה ראוי שיפלו שיניך מפיו שלא תוכל לדבר כלל, אבל החכם שואל כך על כלל התורה 'מה העדות' וכבר פי' שהחכם אומר כך כיון שזה צוה השם, א"כ בודאי בכל דיבור של תורה או בכל עשיה של מצוה יש בודאי ענינים גדולים, א"כ בזה הענין כמו שאנו עוסקים בתורה ובמצות יהיה נחשב לעבודה לפני מלך גדול ונורא כזה שהוא מדבר בתמיה בלשון הכנעה גדולה וזהו החכם האמיתי, רק שאתה צריך לאמץ את לבבו בהתחזקות ולומר כהלכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ירצה דהיינו אם רואים במצות הפסח שמצוה לאכול על השובע דוקא ולא לטעום כלל שום דבר אח"כ כדי שישאר טעם הפסח בפיו, הרי שאעפ"י שלא היה נהנה מן הפסח יקח טעם בעלמא זה עיקר מצותו ועבודתו, כמו כן אם אנו זוכים קצת דקצת מטעימה התורה שלו דיינו, וז"ש (תהלים קי"ח) פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה ה' זה השער לה' צדיקים, ואמר 'אודך כי עניתני ותהי לי לישועה', שע"ז, היה

מחזה אברהם

ומאירה וכן כמה מצות שנעשה זכר ליציאת מצרים שכמו במצרים הדין של קושי השעבוד הי' לרחמים למהר הקץ כן נזכור תמיד ונאמין בהשגחתם שהוא עיקר גדול לעבודת השי"ת.

והנה בשלחן הערוך הלז סדר כולם, וכבר ביארנו בפסקא עבדים היינו לרמז על עון מכירת יוסף להישמעאלים, ועל כן אמרו בפסחים כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשילו לאחריו א"ר עיליש 'טייעא', ופירש"י דרך סוחרים ישמעאלים הוא זה, לרמז על ענין הנ"ל, וע"ז רמזו הב' טיבולין על סיבת הגלות וכמ"ש (פ' וישב) 'וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם', והטיבול הב' על סיבת הגאולה זכר לדם פסה שבזכות זה נצולו וכמ"ש 'ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף', ולענין זה יש חוקים שראובן ויוסף ובנימין לא היו בעון זה, וכן יש חוקים שנצטוונו על חמץ ואפי' דמשהו ובכרת ואיסור הנאה וב"י וכדומה, אבל הוא מגזירתו יתברך, וכן יש עדות ג"כ כדמיון צלי אש שמבואר במדרש (פ' בא) לפי שהציל הקב"ה לאברהם מכבשן האש עי"ש שהם רק למען הוסיף להם שכר, וזה שואל החכם על מה ולמה זה, וע"ז אמר

המגיד 'אף אתה אמור לו כהלכות הפסח' דקיימ"ל בפסחים (ו). דשואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום, כדי שיהיו מלומדים ומבינים הכל כראוי בהגיע החג שיהיה העשי' בשמחה והתלהבות עצומה ולא כמצות אנשים מלומדה, ועול שעבוד מצרים הי' ג"כ בכדי שתקיים מצותו בשמחה, כמ"ש 'כ לעיל במאמר 'ואלו לא הוציא', ושיהי' מתוקן כל זוהמתם בכור גלות עבדות מצרים, וע"כ מרוב אהבתו אותנו הרבה לנו תורה ומצות, ולזה יש עדות לישראל שבטי יה, ואמר עוד טעם בזה 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', שהוא גמר ותכלית הפסח ואין אוכלין אחריו שאר מינים כדי שלא ישתכח מהם טעמו שהוא להמשיך עצמו מע"ז שהוא להכניע אלוהי מצרים שעבדו למזל טלה, וכמבואר בספרים הק' שמחמת שעבדו ע"ז מדור אנוש ולא היו מכירים שמו ית', ומצרים היה ראש לטומאה וקליפה מע"ז הוצרכו להיות שמה להכניע על ידם אלוהי מצרים שהיה מקום מטונף ביותר, ומסרו נפשם בקדוש השם ליראתם, כמ"ש במדרש עה"פ 'למכה מצרים בבכוריהם', בכדי שגם אנחנו נעבדהו בלב שלם, ואלו הב' טעמים בעצמם הם אותם שאמרה התורה 'ואמרת לבנך עבדים היינו

תם מה הוא אומר? מה זאת? ואמרת אליו בחזק יד
הוציאנו יי מצרים מבית עבדים:

מחזה אברהם

בישראל כיתד חזק שלא ימוט כי
הוא אלקי אלקים ומלכותו בכל
משלה ואין מי יוכל לעמוד נגדו אפי'
הקליפה ממצרים כלה כעשן מן
הארץ, ואמר 'ויצונו ה' לעשות את
כל החוקים האלה ליראה את ה'
אלקינו לטוב לנו', שזהו הסיבה הב'
שהגלות היה לטוב לנו ולחיותינו
כהיום הזה בנתינת התורה כהלכות
הפסח ממש שנדרש ל' יום קודם
לפסח, שכאשר יגיע הפסח יהי' הכל
מוכן כבר, וזהו בכל דור ודור חייב
אדם וכו' כנ"ל.

לפרעה במצרים, ע"ד שכתוב 'תחת
עבד כי ימלוך' ותחת שפחה כי
תירש גבירתה' וכו' שכתבו
המפרשים לרמוז על רוח הטומאה
שהי' עבד מקודם לסטרא דקדושה,
והנה כמו כן גם אנחנו היינו אז
בבחי' עבדים שהנ"ק נפלו ונתפזרו
בקליפות מצרים 'ויציאנו ה' אלקינו
משם' ביד חזקה ויתן ה' אותות
ומופתים גדולים ורעים בפרעה ובכל
ביתו שזהו הסיבה הראשונה בכדי
להראות יכולתו יתברך, בכדי
להתחזק ידיעת השם ומציאותו

תם מה הוא אומר מה זאת.

ועבדת את העבודה הזאת וגו' וכן
כתיב (שם) ושמרתם את העבודה
הזאת. והוקשה לו דהו"ל עבודה
סתם ומסתמא הוי קאי על העבודה
דלעיל מיני'. וע"כ הוי משמע ל'
דזאת שם דבר הוא. ע"כ שאל 'מה
זאת'. ולא למה זאת השינויים
כפשוטו. ואמרת אליו בחזק יד
הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.
שמחמת שהי' קודם זמנו הוצרך
להיות הגאולה ע"י מדה הנק' 'זאת'
ואמר הטעם מבית עבדים שהיינו בב'

הענין ידוע ששיקר הגאולה הי' קודם
זמנו ע"י שירדה השכינה
עמנו למצרים כביכול שהיתה
ההשגחה עלינו במדה יתירה כמ"ש
גלו למצרים שכינה עמהם. והיא
נקראת בשם זאת כמ"ש בשערי אורה
שער א' (דף י"ב ע"ב) וז"ל ועלי' נאמר
אם תקום עלי מלחמה בזאת אני
בוטח. והיא היושבת עם ישראל
בגלות ומנחמת לבם ועלי' נאמר זאת
נחמתי בעניי ונקראת ג"כ תפילין של
יד ע"ש. ולעיל מזה כתיב (פ' בא)

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֹׁאֹל אֶת פֶּתַח לוֹ. שְׁנֵאֲמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה יי לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרָיִם:

מחזה אברהם

וגו' כמו שה' הוציאנו ממצרים בחוזק
יד שלא היינו ראויים כמ"ש (ובה
בשלח) הללו עע"ז כו' עכ"ז בחר ה'
בנו מאהבתו כמו כן בחר במעשינו
בפשטות ויש לו תענוג מהם. וז"ש
מבית עבדים. שאף שהשי"ת גזר
עלינו להיות עבדים אבל לא עבדים
לעבדים. וכמ"ש ואף גם זאת בהיותם
בארץ אויביהם לא מאסתי וגו' ע"כ
לא המדרש עיקר אלא המעשה:

מיני עבדות בגוף ונפש ואלו לא
הוציא אז היינו משועבדים בנפש:

להיות נקרא בזאת עובד עבודה

אן יאמר שהתם יודע שצריך לעשות
המצוה בכוונה רק שאינו יכול
להשיג ע"כ שואל לעצמו מה זאת
להיות נקרא בזאת עובד עבודה. וע"ז
בא התשובה ואמרת אליו בחוזק יד

ושאינו יודע לשאול את פתח לו.

תשמרו את התורה הזאת, 'בפיך',
דקאמר אינו מובן, ועוד שארי
דקדוקים מקודם שנבא לבאר זה
נקדים מאמרם ז"ל (במדרש שוח"ט
תהלים י"ח) על פסוק יצילנו מאויבי
עז ומשנאי כי אמצו ממני יקדמוני
ביום אידי ויהי ה' למשען לי
ויוציאני למרחב יחלצני כי חפץ בי,
ר' סימן פתר לה מאויבי עז וזה
פרעה שנאמר אמר אויב ומשנאי אלו
המצרים, קדמוני ביום אידי זה
עמלק, שנאמר אשר קרך בדרך, ויהי
ה' למשען לי, וידי משה כבדים,
ויוציאני למרחב שנתן לי את התורה

שהוא אין לו שום שכל אף לשאול
ראוי לפתוח לו שנא' והגדת
לבנך. מלשון המשכה להמשיך לבו.
או מלשון מגד ומתיקה להמתיקו
לשמוע לחכמים:

עשה ה' לי בצאתי ממצרים

בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה
שיש מצה ומרור מונחים
לפניך, וראוי לשים לב ע"ז שהיה
ראוי לומר עשה ה' לי שהוצאתני
ממצרים וגם תיבת לי אינו מדויק,
גם מסיים פ' בא למען תהיה תורת
ה' בפיך שהרי ראוי לומר למען

והאלקים וכו' (ובמ"ר ויקרא כ"ז) מוסיף אפי' צדיק רודף רשע והאלקים יבקש את הנרדף, רבי יהודא ברבי סימן לעולם הקב"ה תובע דמן של הנרדפים מן הרודפים תדע לך שהוא כן, שכן הבל נרדף מפני קין, ולא בחר הקב"ה אלא בהבל שנאמר וישע ד' אל הבל וכו' (ועי' מש"ל פ' בראשית בזה) נח נרדף מפני דורו ולא בחר הקב"ה אלא בנח שנאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (ועי' מש"ל פ' נח בזה) וכו', עד ישראל נרדפים מפני האומות, ובחר הקב"ה בישראל שנאמר (כי יעקב בחר לו ייה) ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה, עד שהקב"ה שונא הרודף שגם בקרבנות כן וכו'. עד לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים.

ובזה פירשנו בפ' בחוקתי בברכה ורדתם את אויביכם ונפלו לפניכם לחרב, דקשה ולמה לא אמר סתמא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב, רדיפה זו למה, ובתוכחה ורדף אותם קול עלה נדף וכו', ונפלו ואין רודף, שראוי לשים לב ע"ז שסיים בזה ואין רודף, מאי נ"מ לנו בזה באם יש רודף או אין, אך הענין הוא דצריך לחקור מאיזה סיבה בא שהאלקים נבקש את הנרדף אפי' רשע, אם נאמר שבא מצד הנרדף

שנאמר 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים', יחלצני כי חפץ בי ע"כ. ומהראוי לשום לב ע"ז מה היה קשה להמדרש על מקרא קודש הנ"ל שדרשו זה. ב', דנהי דהפסוקים שבמדרש דרשו, ניחא שהביא, אבל זה שסיים יחלצנו כי חפץ בי, ע"ז לא דרש כלום א"כ למה סיים את זה. הנה לביאור המדרש הנ"ל אמרנו לנושא הדרוש הפסוק (תהלים כ"ט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, דקשה דכיון דעוז ג"כ ברכה היא, למה שינה בלשון העוז מבשלום, ולא אמר ה' יברך לעמו בעוז ובשלום,

מקודם שנבוא לביאור הנ"ל נקדים דהסיבות אשר המה לעזר האדם להצילו מצרותיו שתיים המה. א', זכות אדם בעצמו, אשר בא זכרונו לפני הקב"ה לטובה מעשיית מצות ולבבו שלם עם ה' אלקיו. ב', שהאדם בעצמו אינו כדאי להצלה, מחמת רוב חטאיו ועונותיו עדיין יש מקום וסיבה להנצל מרעותיו בהיותו הוא נרדף מאיש אשר זולתו והאלקים יבקש את הנרדף, כמבואר במדרש רבה קהלת (ובילקוט שמעוני ג') ע"פ והאלקים יבקש את הנרדף, רב הונא אמר לעולם האלקים יבקש את הנרדף אתה מוצא צדיק רודף רשע והאלקים יבקש וגו' רשע רודף רשע

מחזה אברהם

ויבוא אחר להכות את בנו, יורד עמו עד לחייו, כי מה לו להכות את בנו, אבל כשיש לו בן אחר טוב ונחמד, והוא מכה לבנו השנאוי, יש לאב הנאה מזה, ולכך בצדיק גמור מותר להתגרות ברשעים, אבל צדיק שאינו גמור אסור להתגרות, ולזה בברכה בפ' בחוקתי שנהי' צדיקים גמורים אמר 'ורדפתם את אויבכם', אפי' שתהיו אתם רודפים עכ"ז לא יהי' בזה אלקים יבקש את הנרדף ונפלו אויביכם, ובתוכחה כאשר אמר, 'ורדף אותם קול נדף', ע"כ איפשר שתצפו שתהי' לכם תקומה מצד 'אלקים יבקש את הנרדף', ועכ"ז 'ונפלו', משום 'ואין רודף', בכל העיקר הסיבה בא מצד הרודף.

מורם מדברינו שזה שהאלקים יבקש את הנרדף הוא מצד הרודף, אף שהוא צדיק כיון דאינו צדיק גמור, אזי נפקד עליו עונותיו ותובע הקב"ה דמי' של הנרדף מהרודף, אך עדיין ראוי לשום לב ע"ז, דא"כ הי' מהראוי שיגיע עונש להרודף שלא יוכל לעשות להנרדף, אבל עכ"פ לא יתעלה הנרדף, ומקרא 'והאלקים יבקש את הנרדף' משמע שיתעלה הנרדף, ועוד צריך להבין הסיבה למה.

ונאמר עפ"י שמבואר, בחו"ה (שער הכניעה ספ"ז), ואמר א' מן

שאפי' הוא רשע הקב"ה מתמלא רחמים עליו ורחמיו על כל מעשיו והקב"ה מצטער כביכול אפי' בשפילת של רשעים כמאמרם ז"ל (מגילה י"א). מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני, וכן לא נאמר כי טוב בצאתו לפני החליל, כמבואר בפ"ק דמגילה, לכן אפי' בצדיק רודף רשע והאלקים יבקש את הנרדף, דקשה ע"ז, דזה נראה סותר למה שאמרו חז"ל בברכות (ד'). מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם, ואף שבאמת הקשו ע"ז בגמ', מזה דאמר רבי יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו, אל תתגרה בו שנאמר יחילו דבריו בכל עת, ומסיק בגמ' הא בצדיק גמור והא בצדיק שאינו גמור עי"ש. מ"מ לפי מה שכתבנו שבא הרחמים מצד הנרדף מאי נ"מ בזה שהרודף צדיק גמור, וע"כ צ"ל שהסיבה הוא באה מצד הרודף ע"ד מאמרם ז"ל (ברכות נ"ה). ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם, קיר נטוי, עיון תפלה, ומוסר דין על חבירו לשמים, כמו כן זה הרודף גורם שמזכיר לו עונותיו לעיין במעשיו אם ראוי הוא להיות רודף, וכאשר נמצא עליו איזה חטא אשר יחרה עליו אפו של הקב"ה מי אתה להיות רודף, כמו האב שיש טינא על בנו

אצלם סוף יהי' קטרוג גדול ע"כ עשה הקב"ה סיבה 'ויחזק לב פרעה' לרדוף שיהי' הוא הרודף וישראל נרדפים כדי שיהי' האלקים יבקש את הנרדף, וזה הי' הגרם 'ובני ישראל יוצאים ביד רמה'. ובוזה נבא לבאר המדרש 'יצילני מאויבי עז וכו' עד ויוציאני למחרב', זה התורה שבזה לא נהיה אנחנו צריכים להיות נרדפים רק יהי לנו זכות עצמינו ויחלצני כי חפץ בי בזכותי. וזה יש לכוון פ' שאויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית וכו'. וזה שאמר 'והגדת לבנך בעבור זה', ירצה 'בעבור שאקיים מצות השי"ת עשה ה' לי בזכותי בצאתי ממצרים, ירצה כי היציאה לא היה בזכותי רק מצד היותי נרדף ממצרים אבל אחר היציאה שלא הייתי נרדף מאיזהו סיבה עשה לנו השי"ת הטובות, זה היה בזכותי עבור קיום מצות, והיה לך לאות וכו', למען תהיה תורת ה' בפין שתעשה התורה לעיקר שלא תאמר והלא מקודם שהיה לנו תורה עשה ג"כ הקב"ה עמנו טובות שהוציאנו ממצרים, לזאת אמר שתדע 'כי ביד חזקה הוציאך ד' ממצרים', שבאמת לא היינו ראויים להגאל אם לא שהיה בכח גדול, וזה הכח מחזק יד לא הי' כ"א על היציאה אבל אחר היציאה לא היה מועיל הנס רק התורה כנ"ל.

החסידים, הרבה בני אדם, יבואו ליום החשבון וכו', עד שמראין זכיות לאדם שלא עשה, ויאמרו לו הזכיות באו מאותן שדברו עליך לה"ר שהטילום עליך ע"ש, ועמש"ל פ' ויחי במאמר ויאמר אליהם יוסף, ובוזה נפרש מאמר הכתוב (פ' שלח) ויהושע בן נון וכלב בן יפונה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם הכוונה הוא שמחמת שהמרגלים דברו עליהם רע עד שכל העדה רצו לרגום אותם, מזה זכו לקרוע אותן המלבושים שנעשו מהמצות ומעשים ליטול לעצמן וכמ"ש בזה"ק פ' אמור, וצדיק אתחפו ממה דאיהו אתקן, הה"ד יכין רשע ילבש צדיק, והה"ד כסוי חטאה עי"ש וכבר ביארנו מזה שהקב"ה מסבב סיבות כדי שימצא מקום ליקח העונש מישראל וליתנה לאוה"ע, וז"ש (תהלים נ"ח) ושמח צדיק כי נקם, שקאי על הקב"ה שמוצא מקום לנקום, פעמיו ירחץ בדם הרשע, מה שהי' הכרח להיות בדם הצדיק שאינו גמור ויאמר אדם אך פרי לצדיק, ועמ"ש בתהלים קי"ז מזה, שכשאין לישראל זכות אשר הקב"ה יעשה סיבה להנקם מאוה"ע, והנה באמת לא היו ישראל כדאים לקריעת ים סוף עבור זכותם, משום מיעוט אמונה שהיה בהם, שע"כ 'לא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים', וגם

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום זה. אי ביום
ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה.
בעבור זה - לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור
מונחים לפניך:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשו קרבנו
המקום לעבודתו. שנאמר: ויאמר יהושע אל כל

מחזה אברהם

יכול מראש חודש

דעיקר גאולת מצרים היא אשר ה' בחר בנו לעם וצונו לעשות המצוה ואז מר"ח אמר להם המצוות מה' והחיוב להתחיל לדרוש אז כמ"ש (רשב"ג בפ"ק דפסחים). תלמוד לומר בעבור זה וגו', כמ"ש בפ"ק דפסחים ב' דברים אינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאלו הן ברשותו

חמץ בפסח כו', וזו עשה ה' לי להיות שלי לעבור בכל יראה וב"י בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אבל מקודם שאני עובר בב"י אין החיוב לפתוח ביציאת מצרים, וביום ההוא קאי ע"כ שהחיוב הוא תמיד לדורות ואפילו לימות המשיח.

ועכשו קרבנו המקום לעבודתו

בי עיקר גאולת מצרים הי' ליתן לנו התוה"ק אעפ"י שהיו משוקעים בטומאה כי ידע השי"ת שסוף הדבר להיותנו עם קדוש כמ"ש (פ' יתרו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ויעיד בפסוק 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. לכך בחר בנו אף בלי אתערותא דלתתא ולזאת כשהקב"ה שלח למשה לבשר גאולת ישראל (פ' שמות) אמר והן לא יאמינו

לי ואמרו כי לא נראה אליך ה'. אעפ"י שמשה הי' מסתמא בחזקת נאמן בעיני ישראל מ"מ כיון שהוא דבר היוצא מגדר השכל אפשר שזה המראה שראה לא היה מד' כלל כי כמה מדריגות יש בעינים אלו. כי גם בעיני משה היה הדבר לתמיה גדולה כמ"ש רש"י שם בפסוק מי אנכי וגו', וכי אוציא וגו', פירש"י באיזה זכות. וכשרוצה מלך להתחתן

הָעַם כֹּה אָמַר יי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הִנָּהּ יֹשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם
מֵעוֹלָם, תֵּרַח אָבִי אֲבִרָהֶם וְאָבִי נָחוֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים. וְאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבִרָהֶם מֵעֶבֶר הִנָּהּ וְאוֹלָךְ
אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וְאַרְבֶּה אֶת זֶרְעוֹ וְאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק.
וְאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וְאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הָר שֶׁעִיר
לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וַיַּעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

מחזה אברהם

עם עני ובזוי עם לא יוכל אחר
להכנס בזה לשליח בלי אותות
ומופתים כי לא יאמין לו העני, לזה
השיבו הקב"ה כי יתן לו מופת בכדי
להאמינו אבל מה שאתה בעצמך
תמיה אני משיבך כי ידעתי שתעבדון

את ה' על ההר הזה וכדמיין העשיר
שלוקח עלם יחזיק לו מורה. לז"א
שגם עוד בהיותינו בעומקי הקליפות
עד שהגיענו כמעט בשער ה' ח"ו.
באותה שעה אז קרבנו המקום
לעבודתו מצד העתיד:

ואקח את אביכם את אברהם

לרמז הרצון מכונה אבה מלשון
'אבה יבמי', כי לקחתי הרצון
שלכם שהיה משורש אברהם אף
שהייתם בבחי' שפלה וטמאה עכ"ז
גם שם נמצא ניצוצי קדושה מאור
החיות א"ס ע"ד שאמרו בברכות (בפ'
הרואה) גנבא אפוס מחתרתא רחמנא

קרי' 'מעבר הנהר', מאותו מקום
עבירה שעבדו משם בעצמו בא אור
ונהורא ואולך אותו בכל ארץ כנען.
מלשון הכנעה שע"י החיות הזה
באתם אח"כ להכנעה ושפלות
להתחרט על העבר להתקרב
לעבודתו:

ואתן לעשיו את הר שער לרשת אותו

לבאורה מה נפ"מ בסיפור הזה
נקדים (פ' בראשית) אל
הנחש אמר וגו' ועפר תאכל כל ימי
חיך לכאור' מה זו קללה אם אכילתו

הוא כך. אך ידוע מ"ש המורה נבוכים
(ח"ג פי"ח) שההשגחה האלהית
בפרטות לא תחול בכל מיני הנמצאים
וכל הקרב במדריגה היותר גדולה

**בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהִקְדִּישׁ בְּרוּךְ
הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת בָּמָּה שְׁאֵמַר לְאַבְרָהָם**

מחזה אברהם

להפיל עצמו תחת השגחתו ית' הוא יותר בההשגחה העליונה ולזה ברא את האדם להיותו חסר ונצרך תמיד בכדי לבא להשגחתו ית' ולזכות מעשיו לכך, אבל להנחש נתן לו בכל מקום מה שצריך לו ולא יצטרך להתפלל אליו להיותו מייחל תמיד להשגחתו הפרטיית וזהו לקללה תחשב לו כהא דשמואל הקטן בתענית (כה). וזהו ואתן לעשיו את הר

שעיר לרשת אותו, וא"צ להשגחתו כלל בפרטיות ויעקב ובניו ירדו מצרימה, בגלות להיות חסר חירות בכדי שיושפע השגחתו עליהם. וזהו הי' כוונת יצחק (פ' תולדת) בהמטעמים שצוה לעשות לעשו עבדו ולברכו בתענוגי העוה"ז כדי שמעצמו יזכה מעשיו לבא לההשגחה העליונה בהחשיבו לצדיק כי ציד בפיו וזו (פ' עקב) ה"א דורש אותה תמיד וכו':

ברוך שומר הבטחתו לישראל

אֵיתָא במדרש רבה (פ' לך) שהראה הקב"ה לאברהם התורה והגיהנם והגליות והקרבנות ובירר לו הגליות להנצל בניו מגיהנם וזהו הי' חסד גדול. וזהו (פ' תולדות) אלה תולדות יצחק בן אברהם כנודע עפ"י סדר גדולה וגבורה ותפארת שמגדולה נאצלה מדת גבורה אברהם שהוא מדת החסד הוליד עול הגלות והדינים

שכדומה אצלינו שהוא הדין קשה. אבל באמת היא מצד מדה"ר להצילנו מדין גיהנם וזו שאמר יצחק לעשו (פ' תולדות) ועשה לי מטעמים וגו' בעבור תברכך נפשי בטרם אמות להיות הגלות שבירר אברהם להנצל בו מגיהנם שאחר המות אצל בני עשו וע' בשערי אורה שער ה'. וזהו ההבטחה שמר וחיכה ליעקב שנק' ישראל:

ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקץ לעשות.

נקדים ברכות (נ"ד). חייב אדם לברך על הרעה כשם כשמברכין על הטובה. העניין כי היה ראוי לברך על הטובה ברוך אתה ה' בשם הוי' שהוא מקור הרחמים והטוב. ולהיפוך בברכו על הרעה יברך ברוך אתה

והעיקר כתירוף המפרשים והבינה לעתים (דרוש כ"ה) שהגזירה לא הי' על קושי השעבוד כ"כ והוא ע"ד אני קצפתי מעט ואתם קצפתם הרבה ולא נגזר עליהם לעבוד בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ונחשב איכיות העבודה לכמיות הזמן וכמ"ש האלשיך (ר"פ תבא) וכן מדרך העבד לעבוד ביום ולנוח בלילה ופרעה הכביד עבודתו עליהם ביום ובלילה כמאמרם ז"ל (רבה שמות) שהי' הנוגשין הולכין לבתי השוטרים בהשכמה להוציאתן למלאכתן לקריאת הגבר כו' עמד לשעת קריאת הגבר והוציאו מביתו וחזר המצרי ובא על אשתו, וכל זה נצטרף להשלים גזירת ת' שנה וכל יותר שהיה מכביד עולו עליהם היה סיבה יותר להקדמת השלמת זמן הגאולה וזהו 'ברוך הוא' שע"ז אנו מברכין אותו שנתן בלב פרעה להכביד עולו עלינו בכדי למהר הזמן גאולת ישראל כי כבר היו משוקעים במ"ט שערי טומאה ואלו היו שם אף רגע אחד שוב לא הי' להם תקומה והיו משוקעים בשער הנ' ולא היו נגאלים שוב לפיכך לא יכלו להתמהמה וגם צידה וגו', וזהו הפי' 'ואלו לא הוציא הקב"ה את את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו וכו' שהוא שאלו לא הי' נשתהים רק שעה אחת שוב לא הי' להם תקומה ח"ו:

אלהינו שהוא מקור הדינים. ולמה יברך בשניהם בשני השמות. ובגמ' שם (ס'). לא נצרכא אלא לקבלינהו בשמחה. אך העניין כמ"ש הרמב"ם (בפי' המשניות שם) שאין אנו יודעים הטוב המוחלט והרע המוחלט ויוכל להיות שהטוב לדעתו היא רע בהחלט ועושר שמור לבעליו לרעתו. והרע לעינינו היא בתכלית הטוב לכן אנו מברכין בשני שמות בכל דבר שינוי (ועמ"ש לקמן במאמר ונאמר לפניו שירה חדשה וכו' ביתר ביאור) ובס' בינה לעתים (דרוש ל"א) ביאר בזה מאמר החסיד (תהלים ק"ל) ממעמקים קראתיך ה'. שגם בהיותו עמוק שפל ברך למטה לארץ בעמק הבכא והצרות אני קורא אותך ה' בעל חסד ורחמים כי לטובה ייסרתני. והמפרשים כתבו על גזירת ד' מאות שנה שנגזר עלינו להיות בשעבוד והיו רק רד"ו שנה ומה גם שהשעבוד הי' רק זמן קצר מעת לידת מרים שנקראת ע"ש וימררו את חייהם. ויש מתרצים שזה פעל מה שפרו וירבו שהיו ריבוי עם והיו משתעבדים בזמן קצר בריבוי אנשים כמו במשך ת' שנה. ובאמת זה אינו שהרי הקב"ה אמר כי גר, יהי' זרעך בארץ לא להם וגו' ולא נגזר על סכום הזרע ואם יהיו אלף פעמים ככה אם הם נולדו באותן ת' שנה הלא על הכל ליפרע אותו שטר חוב ועל כולן נגזר שהם זרע אברהם.

אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. שְׁנֵאמֹר: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע
תִּדְרַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אוֹתָם

מחזה אברהם

כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים

ועליך הורגנו כל היום מחמת
מנהגינו בדת תוה"ק ואחרי שהם ג"כ
רשעים אינם ראויים למשול עלינו
כמ"ש משה (פ' שמות) רשע למה תכה
רעך. שאף שחבירך רשע מ"מ אחרי
שגם אתה רשע למה תכה. ולזה
'שפוך חמתך על הגוים אשר לא
ידעוך'. שלא הכו אותנו בשמך לומר
שאתה צוית שהרי גם לא ידעוך וזהו
'הצילני מאויבי אלהי' הרומז על
מדה"ר 'ממתקוממי תשגבני', כי עי"ז
שהתקוממו לשמוח על צרתי
תשגבני. הצילני מפעלי און וגו',
שבעצמה פעלי און כי הנה ארבו
לנפשי יגורו עלי עזים לא פשעי ולא
חטאתי וגו', שזה שארבו עלי לא
עשו מחמת פשעי וחטאתי לה' כ"א
שנאת הדת. וגם בלי עון ירוצון שאף
אם לא הי' עון וגזירת ה' הי' רצים
מעצמם ואמר לראיה 'הנה יביעון
בפיהם' וגו' 'כי מי שומע', א"כ אין
מאמינים כלל בהש"ת. וכמו כן הי'
בפרעה שלסיבת רשעו נגזר עליו
להיות מיצר לישראל שמגלגלין חוב
ע"י חייב ולכך נגזר על הממזר לא
יבא בקהל ה'. אף שהוא לא חטא

יש לדקדק בזה שהיה לו לומר
'שנאמר' לאברהם דזו פשיטא
שהי' כך. ב' לשון 'וגם', ג' מה
שהקשו המפרשים בזה שנלקה פרעה
בשביל ישראל אחרי שמבואר כ"פ
שהיו ישראל ראויים לכך. ד' כפל
או' ברוך וגו':

ונקדים מאמר דהע"ה (תהלים נ"ט)
הצילני מאויבי אלהי וגו',
הצילני מפעלי און וגו' כי הנה ארבו
לנפשי וגו' לא פשעי ולא חטאתי ה'
וגו' הנה יביעו בפיהם חרבות
בשפתותיהם כי מי שומע וגו'. וקשה
אומר 'לא פשעי' וגו' וכי הס"ד שה'
עשה זאת בלי חטא כלל. והרי בשבת
(ק"ה) אמרו שאין ייסורים בלא עון,
והול"ל שלא פשע להם כלל. וגם לא
הי' לו להזכיר עניין פשע וחטא כלל
אך הענין בביאור המאמר לקמן
שפוך חמתך אל הגוים וגו', שאלו
היו הגוים (הקדמונים) מאמינים בה'
שהוא נתן אותנו בידם על חטאתינו.
ורק בשביל זה היו נותנים 'עולם
עלינו' לא הי' עליהם שום משפט
כלל. אבל הם אינם מאמינים כלל

אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דֵּן אֲנֹכִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכָּשׁ גָּדוֹל:

מחזה אברהם

והוצרך לגבר על הטבע לרחם עליו. וזה התרוהו א"כ סופו הוכיח על תחלתו ובדין ראוי לו להלקות וידוע שישאל לא ישובו בעבדות מצרים כ"א רד"ו שנה וחסר ק"צ וזהו ברוך שומר הבטחתו לישראל. שהי' מצפה ושומר לקיים הבטחתו לישראל. ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקץ שנים לעשות כאלו כבר עברו. שנא' ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום ד' מאות והרי הם לא היו שם כ"א רדו ע"כ שחישב את הקץ ונכה אותם ממספרם וזהו 'פקוד' יפקוד', ויחסר אלהים אתכם מזה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכ"י גמ' 'אלהים', אחרי שידוע כי יקבלו חמשה חומשי תורה להצטרף לעשרת הדברות שבאנכי שמן הסתם הם רשעים ומגלגלין כו' ואחרי כן כו':

וקורא עליו הפסוק (איכה) 'אבותינו חטאו ואינם' לפי שמן הסתם נשמתו ממקום הסט"א, תדע שבזכות התורה נזדכך נשמתו ואמרו ממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה. אך כדי שלא יהי' להם פתחון פה ויאמרו הכל שהדין אמת. לכך גרם שיאמר פרעה מי ה'. ולא רצה לשלוח ישראל. נמצא שלא הי' לפרעה מענה מצד שנגזר עליהם גלות. שאם מה שהוא עשה היה רק מחמת גזירת ה' למה לא עשה מה שגזר ה' שישלח. וגם בהכביד לבו אמר בא אל פרעה (והתרה בו) כי אני הכבדתי את לבו. שידע כי הסיר לבו בטבע ולא ירחם עליהם כי אלו רחם עליהם היה מרחמין עליו מן השמים כמ"ש 'ונתן לך רחמים ורחמך', כל המרחם על הבריות. ופי' שנותנין לו בלבו רחמים כדי שירחם עליו השי"ת

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

קושיית המפרשים דלמה נענשו פרעה ומצרים במה ששעבדו ישראל הא היה נגזר על ישראל שיהיו משועבדים אך דמסתמא אם היה פרעה סיבה לזה ע"כ הי' רשע שמגלגלין חוב ע"י חייב וכן בממזר

לכא' יש להבין האם לא היה די בזה שהוציאם בחוזק יד ממצרים אשר לא היו ראויים לפי ערכם עד שהוצרך ג"כ להבטיחו לצאת עם עושר גדול. ועוד אמרו וגם את הגוי כו', מהו לשון וגם. אך ידוע

נתקיים בו אבותינו חטאו ואינם וגו' שנגזר עליו שלא יבא בקהל ה' אך שהוא לא חטא כלל מחמת שבוודאי הוא נשמת רשע ולכך אם הממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה שהתורה זיככה נשמתו וע"כ נענשו המצרים. ועוד שהרי פרעה לא רצה לשלח את ישראל שאם היה השעבוד שעבד עמהם מחמת גזירת ה' למה לא עשה מה שגזר ה' שישלח א"כ סופו הוכיח על תחילתו ובדין נשתלחו עליו המכות וזו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לא מיבעי' אותן שהיו בעצה שלא לשלחם שבוודאי ידון אותם אלא אפי' הגוי אשר יעבודו לבד דן אנכי שבוודאי הם רשעים כיון שלא נגזר עליהם דוקא שיעבידו אותם, ע"כ שנתגלגל החוב ע"י החייב בדוקא וממילא יהי' הדין גם על ישראל שיפרעו שט"ח מתוך הדחק ועבדות וישראל היו גדורים בעריות ולא שינו שמם ולשונם ומלבושם עד שהגיעו לאמונת השי"ת כמ"ש ויאמן העם וגו' עד שיגיעו לקבלת התורה, אך לשלמות קבלת התורה הוצרכו לבא מקודם לכמה נסיונות ומהידוע כי נסיון העושר גדול יותר מנסיון

עוני ומטעם זה חפץ הקב"ה שישאלו כלי כסף וזהב להגיע בנסיון העושר באמונה שלימה אזי יגיעו למעלת קבלת התורה וזהו (פ' בא) דבר נא באזני העם וישאלו וגו' נא ישמש בלשון עתה שיגיעו למדריגת עזיבת הטומאה להתדבק בקדושתו כמ"ש במד"ר ע"פ משכו וקחו וגו' ע"ש אני מצוה אתכם לשאול איש מאת רעהו להיות ג"כ בנסיון העושר וזהו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שזהו הבשורה אשר יגיעו לרכוש גדול אשר יגיעו מזה לקבלת התורה. ובברכות (ט'). אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ובחי' עה"ת (פ' בא) כתבנו לישב קושית המפרשים הא בלא"ה צריך לקיים הבטחתו ולדרכינו פה נאמר שבוודאי עיקר כוונת הקב"ה ביצ"מ הי' ליתן התורה הק' כמ"ש (פ' שמות) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו', וזהו בעצמו רכוש גדול כמ"ש במד"ר (פ' ויצא) ע"פ ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה אבל מחמת שאברהם רכוש גשמי לנסיון העושר אמר שפיר שלא יאמר אותו צדיק.

ברוך שומר הבטחתו לישראל - חשב את הקץ לעשות

ראוי לשים לב ע"ז מאי עדיפותא איכא אצלו ית' שהוא שומר הבטחתו הרי כיון שהבטיח בודאי עליו לשמרו ולקיימו ב. נראה דתרת

ברוך הם כוונה אחת. שזה שהוא שומר הבטחתו, שחישב את הקץ ג. צריך להבין סמוכות פסקא הלז לפסקא הקדום.

ע"ב נאמר דהגזירה בברית בין הבתרים לא היה כ"א כי גר יהי זרעך בארץ דוקא ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ירצה כשלא יהיה הגלות כ"א בזרעו 'ועבדום לא יהיה כי אם בזרעו אז יהיה ד' מאות שנה, משא"כ אם יהיה הגלות השכינה מזה לא דיברו כלל שבזכותו ית' יכול לגאלם קודם גלות השכינה כמ"ש במגילה פ"ב העם גלו למצרים שכינה עמהם, וכן מבואר במדרש פט"ו החודש הזה לכם, 'לי ולכם', הוא הגאולה כביכול אני נפדית עמכם. וזה שאמר במדרש שה"ש, בפסוק קול דודי בשעה שבא משה ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים אמרו לו משה רבינו האיך אתה אומר כן והלא אמר הקב"ה לאברהם ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא ר"י שנים אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם. ולכאור' כיון שאמר הקב"ה בפירוש לאברהם 'ידוע תדע', בדרך ידיעה 'כי גר יהי זרעך ד' מאות שנה', האיך יהיה היפוך הידיעה, אך שהרבה מפרשים בטעם שהקדים לגאלם או משום שקושי שעבדום

היה משלים לזמן ד' מאות שנה, או משום ריבוי עם שהיה משלים לזמן הנ"ל, ולפי"ז היה מהדין שיגאל כיון שבא העת האמיתי א"כ האיך יאמר הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, דמשמע בזה משום שהיה חפץ ברצונו עשה לפנים משה"ד והלא מהדין בא הפקודה.

שנוגע הגאולה בד' ית',

ולחנ"ל י"ל הואיל והוא חופץ בגאולתכם פירוש שנוגע הגאולה בה' ית', ע"כ אינו מביט בחשבונותיכם, 'חשבונותיכם' דייקא בדבר הנוגע לכם לבד, ומבואר ממדרש פ"ג וארד להצילו מיד מצרים אמר הקב"ה למשה אני אמרתי ליעקב אביכם אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך, ועתה ירדת להעלות בני, כמו שאמרתי ליעקב אביכם וכו', הנה אף שהבטחה מאנכי אעלך היה ליעקב אאפ"כ קיים לבנים, כמו כן בודאי ההבטחה מאנכי ארד עמך קיים ג"כ בבנים, ע"כ היה גלות השכינה בבנים, וכמבואר במדרש בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים א. שלא שינו את לשונם ב. שלא שינו את מלבושיהם ג. שלא גילו מסתורין שלהם ד. שלא היה א' מהם פרוץ בעריות עיי"ש. ומחמת זאת שהתייחסו לזרע יעקב שמר הבטחתו

לעשות רצון המלך ונודע הדבר להמלך בבירור כי תאוותו הוא להיות בנו ממלא מקומו אחריו לשרת המלך באהבה והבטיחהו המלך על הדבר הזה, אמנם להגיע במעלה זו להיות ממשרתי המלך ההכרח להיות מלומד בחכמות הרבה ע"כ התייעץ ליקח לבנו הנ"ל חכם גדול ללמדו בספרי החכמות כדי שיוכל למלא מבוקשו. וכ"ה בנמשל להיות כי אבותינו הקדושים היו כל מגמתם לעשות רצונו יתברך ולהדריך בניהם בתורת ה' כמ"ש פ' וירא, 'כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו', ולכן הבטיח אותם שגם בניהם אחריהם יזכו לעבדו ולשרתו כמ"ש פ' יתרו 'והייתם לי סגולה מכל העמים', וזה שאמר ר"ח בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל מחמת הבטחתו לאבותיהם, לפיכך הרבה להם תורה ומצות בכדי שיוכל להגיע במעלה גדולה. שנאמר ה' חפץ למען צדקו ירצה כדי לקיים הבטחת האבות יגדיל תורה ויאדיר שע"ז נוכל להגיע ג"כ למעלות אבותינו שעשו רצונו בלי שום תורה, ותיבת 'שומר', ישמש לפעמים בלשון המתנה כעניין 'ואביו שמר את הדבר', וז"ש ברוך, שהוא שמו הקב"ה, שע"ז שהבטיחם לגאלם המתין להם זמן רב מבלי להוציאם עד שבזמן יקיימו התורה לעשות רצונו ית"ו, וז"ש שומר הבטחתו

ליעקב לקיים על זרעו שהם דומים לו, וזה שאמר המגיד 'ברוך שומר הבטחתו לישראל', אחרי שהקדים 'ויעקב ובניו ירדו מצרימה' והבטיחו השי"ת שילך עמו בגלות. עז"א 'ברוך שומר הבטחתו לישראל' סבא שהיה עם זרעו ישראל בגלות שלכך הקדים הגאולה לנכות מניין הק"צ שנה עבור גלות השכינה וז"ש ברוך המקום שהקב"ה חישב את הק"צ שנה החסרים לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, כי כאשר הגירות לא יהיה רק לזרעך כנ"ל אזי יהיה ד' מאות שנה וכמו כן פירש המוהר"ם אלשיך בפסוק 'עתה לכה ואשלחך והוצא את עמי', 'את' לרבות השכינה פ"י השכינה של מעלה היה ג"כ בגלות יעו"ש. ועמ"ש בחי' עה"ת פ' שמות יעו"ש.

בכדי שיוכל להגיע במעלה גדולה

או יאמר ונקדים מאמרם ז"ל סוף מכות ר"ח בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנא' ה' חפץ וכו' להמתיק זה עד"מ למלך שיש לו שרים רבים ונכבדים והקרובים אליהם ובתוכם היה איש חכם אשר המלך נתן אליו חיבה יתירה עבור חכמתו ועבודתו באמת, ולהיות כי חפץ המלך להשיב גמולו מחמת שכל מחשבת השר היה רק

להשגיח עלינו על הטובה העתידה לצפות לנו להטיב את מעשינו מחמת שאנו נצר מטעו, ויש לנו נשמה קדושה מאוד, וחשב את הקץ בכדי לעשות שהיא קיום מצותיו כמה שאמר וכו', ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, שיתחזק מאוד ידיעת השי"ת ומציאותו אצלנו שיהיה קבועה בלבנו כיתד שלא תמוט, וזהו 'הרכוש גדול' שבכח האמונה ההיא באנו למעלת קבלת התורה ולזה אמר 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו'.

לישראל אף שלא היו ראויים לכך כנ"ל, ואמר ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקץ לעשות, ירצה כי ידוע של טובה הוא חפץ חסד להסתכל בטובה שהן עתידים לעשות, וכמאמרם במדרש פ' שמות וביאר הרמב"ן שצפה הקב"ה שיהיה עתיד שבטו של לוי לעבוד השי"ת ע"כ לא נשתעבדו לפרעה, ולזה גאל הקב"ה את ישראל ממצרים לפי שיהיו עתידים לקבל התורה על ההר הזה, מחמת הבטחתו לאבותינו הקדושים

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

כי אם עבור בן הילוד כו', וגזירת הבן הילוד לא הי' מהגזירה זו ועבדום וענו אותם, שזה גזר עליהם פרעה מעצמו ובבחירתו גזר עליהם, ועל עבדות ועינוי לחוד היה הבטחת הקב"ה 'ואח"כ יצאו ברכוש גדול', וע"כ ראוי שיקיים הקב"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול תיכף בצאתם ממצרים, וביזת הים מגיע להם עבור שהוסיף פרעה ברשעתו בגזירת כל הבן הילוד כו', וזה הי' מחמת אמירת אותו צדיק, אבל באמת אף שקי"ס היה מגיע להם עבור גזירת פרעה, אעפ"כ הביזה מקי"ס לא הי' מגיע להם מגזירת כל הבן הילוד, רק שהקב"ה עשה לפנים משורת הדין לטבעם בים וגם שיהיה לישראל ביזה:

אִתָּא (ברכות ט:) דבר נא באזני העם וגו' א"ל הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, דהקושיא מפורסמת דבלא אמירת אותו צדיק צריך הקב"ה לקיים הבטחתו, ונראה דבאמת בלא שאלתם ממצריים במצרים הי' מקוים ואח"כ יצאו ברכוש גדול בקי"ס בביזת הים, כי גדול ביזת הים מביזת מצרים כמ"ש (שה"ש א') תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף עיין שם ברש"י, אך שלא יאמר אותו צדיק שקי"ס לא הי'

מכסה את המצות ומגביה את הכוס ואומר:

וְהִיא שְׁעֻמָּה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא אֶחָד בְּלֶבֶד
עָמַד עָלֵינוּ לְבַלּוֹתֵנוּ אֶלָּא שְׁבֶכֶל דּוֹר וָדוֹר
עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְבַלּוֹתֵנוּ. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

מניח את הכוס וחוזר ומגלה את המצות

צֵא וּלְמַד מֶה בִּקְשׁ לָבֶן הָאֶרְמִי לַעֲשׂוֹת לַיעֲקֹב אָבִינוּ.
שְׁפִרְעָה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְכָּרִים וְלָבֶן בִּקְשׁ לַעֲקֹר
אֶת הַכֹּל. שְׁנַאֲמַר:

אֶרְמִי אוֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיֵּגֶר שֵׁם בְּמַתִּי מַעֲט, וַיְהִי
שֵׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרֵב.

מחזה אברהם

ארמי אוֹבֵד אָבִי.

התכלית שרימהו ונתן לו לאה והי' יוסף בכור במחשבה ולא במעשה והסתבב השנאה בין האחים ומכרוהו למצרים שלח לפניהם איש לעבד נמכר יוסף ושקעו ארוננו בנילוס כמ"ש בסוטה (י"ג). ויהודה נקרא אריה ויוסף בכור שורו והעלהו משה ע"י הכתב 'עלי שור', מהים סוף כנודע ומזה יצא העגל בחרשי משחית בכל חיות הקדושה והכל הי' בכח מחשבת ארמי [נועי' בזה"ק פ' ויצא עמוד שס"א ופי' וישלח עמוד ת'] ופרש"י סנהדרין (קג).

ביאר בגבורת ה' (פ' נ"ד) במחשבה לבד ע"ש והענין כמ"ש (משלי י"ב) חמד רשע מצוד רעים ושורש צדיקים יתן, כי צורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד והוא היה ראוי לישא רחל להוליד יוסף בכור במחשבה להבה בית עשו לקש תבער ובזה תלוי הגאולה כמ"ש במד"ר (ר"פ שמות) יוסף ע"ש שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל ובס"פ בשלח זקנך אמר 'את האלהים אני ירא', וסופו של אומה זו ליפול ביד בניה של רחל ולבן הרשע הביט על

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם - אָנוּם עַל פִּי הַדְּבוּר.

וַיֵּגֶר שֵׁם - מִלְמַד שְׁלֹא יֵרֶד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ
בְּמִצְרַיִם אֲלֵא לָגוּר שֵׁם. שְׁנַאֲמַר: וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרָעָה
לָגוּר בְּאַרְץ בָּאֲנוּ כִּי אֵין מְרָעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי
כָבֵד הָרָעַב בְּאַרְץ כְּנָעַן, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאַרְץ גִּשְׁן:
בְּמַתִּי מָעֻט בְּמָה שְׁנַאֲמַר: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ
מִצְרַיִם וְעַתָּה שְׁמֹךְ יי אֱלֹהֶיךָ כְּבוֹכְבִּי הַשָּׁמַיִם
לָרֹב.

מחזה אברהם

מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע

הענין כי יעקב ידע מהגזירה ת' שנה בארץ לא להם לזה חשב שיהי' בדרך גירות כמ"ש (תהלים) ויתהלכו מגוי אל גוי וגו' לז"א ועתה ישבו נא. לעת עתה אך בניו התקבצו יחד וישב ישראל בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד (פ' ויגש) ופי' רש"י לשון אחוזה שקנו אדמה ואחוזה וירבו מאוד. להרבות כסף הנק' מאוד ולזה נסמכה לה ויחי יעקב. שהי' ראוי אז לבא קושי השעבוד לולא זכות

יעקב. ולכך נסתמא פרשה זו שכיון שנפטר יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל היינו הגדולים שמכונים בשם עיני ולב העדה שראו דבר מראשיתו מצרת השעבוד אע"ג שלא התחיל השעבוד כ"ז שהשכטים חיו, עכ"ז הרגישו וז"ש 'עצום', כמ"ש 'ויעצמו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם'. שרוב כספם וזהבם הביאו להיות הארץ שלהם ולקנאתם וירעו אותנו המצרים כו':

ועתה שמך ה' אלהיך כוכבי השמים לרוב

הנה מצינו בשעת כריתת הברית נאמר (פ' לך) ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור

אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך. ובס' עשרה מאמרות (מח"ד ח"ב פל"א) כתב שבנין בית השלישי תחיית המתים תלויה בו שאין לו זמן מוגבל אלו

וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי - מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שֵׁם.

גְּדוּלָּה, עֲצִים - בָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ
וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמָאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם.

מחזה אברהם

מזה כשהקב"ה רוצה לקרב הגאולה
אז מפריח ומפיץ זרע ישראל עד
שירבו לרוב ואז כרובם כן גדלו
והצליחו וגם עושים פרי תבונה
ושואבים הניצוצות קדושות מבין
הסט"א אם הם גדורים מעריות ולזה
סמוך 'ויהי שם לגוי גדול', שהיו
ישראל מצויינים שם וזהו הסיבה
להשעבוד והגאולה ביחד:

לא זכו ארוכות זכו קצרות דהיינו
אחישנה הארוכות הן עצמן קצרות
דהיינו בעתה אחישנה כי הדדי
מפורש ברישי' דקרא הקטן יהי'
לאלף שישרצו במאוד מאוד ויכלו
מהרה נשמות שבגוף דא ת"ת כמ"ש
האר"י זצ"ל ואז תפסוק הזוהמא מכל
היצור שהוא נכלל באלף דור והם
לגולגלותם ששים אלף כו'. העולה

ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו

צניעות. ובנדרים (כ). לבעבור תהיה
יראתו על פניכם לבלתי תחטאו
שכל המתבייש לא במהרה הוא
חוטא וכו' ואחרי שלא נהגו עצמם
במדת יוסף הצדיק שעלה לגדולה
ע"י נטירת הברית כמ"ש בזה"ק
(ועמ"ש בחי' עה"ת פ' ויחי) ע"פ אשר
לקחתי וגו') לכך כתיב (פ' שמות) ויקם
מלך חדש אשר לא ידע את יוסף.
ודרשו בסוטה (י"א) שנתחדשו
גזירותיו ועשה עצמו כאלו לא ידע
והיא מדה כנגד מדה וזהו סיבת
הגלות ומבואר במדרש (פ' אמור)
שבזכות ד' דברים נגאלו שהתגדלו
עצמם מן העריות:

והקשו המפרשים אמאי כתיב לשון
שריצה בין פרו ורבו והרי
מצינו שעיקם הכתוב הרבה דברים
כדי שלא להוציא לשון מגונה.
והבינה לעתים (דרוש כ"ח) כתב
שבאמת סיפר הכתוב בגנותם שהיו
מתנהגים כשרצים שלא התנהגו
בצניעות בקדושת הזיווג. כי אף
שעדיין לא ניתנה להם התורה מ"מ
מדת צניעות היא מכח השכל כמ"ש
בעירובין (ק). אלמלא לא ניתנה
תורה היינו למדין כו' ובאו"ח (סי'
א' ס"א) בהג"ה שמי שמאמין שה'
מלא כל הארץ כבודו עומד עליו
ורואה במעשיו. יתנהג במדת

וְרַב - בָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: רִבְכָּה בְּצִמְחַת הַשָּׂדֶה נִתְּתִיךָ וְתִרְבִּי וְתִגְדְּלִי וְתִבּוֹאִי בְּעַדִּי עֲדָיִים שָׂדִים נִכְנּוּ וּשְׁעָרָךְ צִמָּה וְאֵת עֶרְם וְעֶרְיָה. וְאֶעֱבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ, וְאֶמַּר לָךְ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי, וְאֶמַּר לָךְ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי:

וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה.

וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים - בָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הָבָה נִתְּחַכְמָה לּוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְּחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׁנָאֵינוּ וְנִלְחָם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

וַיַּעֲנוּנוּ - בָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֵת פְּתֹם וְאֵת רַעַמְסֵס.

מחזה אברהם

הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה

הענין עפ"מ"ש לעיל שבכל דבר נמצא חיות הבורא ית"ו, ע"ד השוכן אתם בתוך טומאתם (פ' אחרי) וישראל נפזרו למצרים ומשם שאבו הנ"ק שמהם חיות הסט"א וכחם וכשמוציאים מהם הקדושה אז הם מתים לכך בצאת ישראל ממצרים נאמר (פ' בשלח) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. שדרשו (ברכת שם) על שר של מצרים. וז"ש פרעה הן בני ישראל רב ועצום והכל ממנו שהן שואבים הניצוצות הקדושות, 'הבה נתחכמה לו',

כפירש"י למושיען, למושיען של ישראל שהוא רוצה לקרב את הגאולה אעפ"י שהזמן ת' שנה לא עברו אך לסיבת היותם רב ועצום ושאוה הנשמות ממנו והי' כי תקראנה מלחמה עמהם אחרי שירבו ונוסף גם הוא על שונאינו. גם הוא קאי על הניצוצות הקדושות כשהן יוצאות מתח"י הסט"א חפשים אז נוקמים נקמתם מיד עושקיהם וכמ"ש"ל (בהמאמר ועתה שמך וגו') בשם הע"מ. ונלחם בנו ועלה מן הארץ והמדרש הוא אמר פן ירבה ורוה"ק

וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה - בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֲדוּ מִצְרַיִם
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וּנְצַעַק אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת
עֲנִינֵנוּ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ.

וּנְצַעַק אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ - בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַיָּמִים
הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה.

מחזה אברהם

אמר כן ירבה וכן יפרץ וישימו עליו שרי מסים שהם מטבעם אכזרים
לגבות מס למען ענותו בסבלותם. שיתענו יותר:

ויזעקו ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה.

לפחות ימים יותר ואלו היו משתהים שם יותר שוב לא הי' להם גאולה לפי שהיו נכנסים לשער החמשים בטומאה (ועמש"ל במאמר ברוך הוא שהקב"ה חשב כו') אבל מחסדי האל הי' משער ומצמצם כמו עת לדת יעלי סלע (איוב ל"ט) לא יוקדם ולא יאוחר רגע ממש רק להעניק עליהם הכבוד העבודה בשיעור שינוכה מהארכת הזמן ולצאת גאולים באותו רגע הראוי ממצרים. ומשה בעת שהקב"ה רצה לשלחו לפרעה נתקשה בזה ואמר שלח נא ביד תשלח וגו' לא איש דברים אנכי וגו', וזהו וידבר אלהים אל משה שהוא הדין ויאמר אליו אני ה' על

י"ך שהרי כבר הזכיר ויאנחו בני ישראל מן העבודה וגו' ונראה לפרש בהקדם הכתוב (פ' וארא) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל וגו' פירש"י דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות וכו' יבואר עפ"י הבינה לעתים (דרוש כ"ה) שקושי שעבוד השלים לזמן ת' שנה והקב"ה חשב האיכיות לכמות ואלו לא הי' הכבוד העבודה הלזו מאז בא משה לפרעה כמו (פ' שמות) תבן לא נתן לעבדיך והם ילכו לקושש קש לתבן וגו' ותוכן לבנים תתנו וכדומה היו צריכים להיות בשביל זה איזהו שנים יותר במצרים או

מחזה אברהם

שהקשה לדבר אל פרעה מחמת שהי' קודם הזמן וזה לא הקשה עליו לומר להשי"ת למה הרעות לעם הזה והצל לא הצלת וגו' אמר אליו הדין הזה העצמי אני הוא ה' היא הרחמים גדולים שע"י הכבדת העבודה תהי' להם הגאולה וכמ"ש ביומא (ס"ט) חותמו של הקב"ה אמ"ת שאותיות אלו הם התחלת הכ"ב אותיות ואמצען וסופן שבהם נברא העוה"ז שם רואים כי הכל נעשה ברחמים גמורים אף שאינו משיג בתחילתו ואח"ז אמר וארא אל אברהם וגו' שאותו הדבר שהיא לדעתך דין גמור הראיתי להאבות הגירות בארץ לא להם ת' שנה ע"כ מחמת שקרובים להשתקע ח"ו. ואזכור את בריתי ע"י קושי השעבוד. וזהו ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים ונתקבל קודם זמן השלמת הגאולה זה הי' מן העבודה וקושי השעבוד:

'ותמלא הארץ אותם'

מלת 'רב הוא' בגדלות שהתגאו את עצמם עד 'ותמלא הארץ אותם' שבדעתם כי המה הם הממלאים את הארץ ע"כ וירעו אותנו המצרים ויענונו.

הבה נתחכמה לו פן ירבה

שנתחכם לעשות פירוד ביניהם וגילה דעתו להעמיס עליהם גזירות חדשות כדי להכניעם ישראל, שאולי יתגאו ויתעצמו ע"י אחדותם שהן מכנים עצמם בשם 'בני ישראל', וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם להפריד בין הדבקים.

ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל

הקושי מפורסמת כי אדרבה היה ראוי להם לשמוח ע"ז, ונראה לפרש עד"מ לאחד שנשא עליו משאוי כבידה שבעוד שנושאה על כתיפו אינו מרגיש כ"כ בכובד המשאוי כי ע"י שמתאמץ ודוחק את נפשו לא יתן לב להיות נאנח, כי לא ייעף ולא ייגע. וכן הדמיון בזרע קודש בני ישראל שכ"ז שעבדו עבודתם בחומר ובלבנים לא הרגישו כאוב ומחלה בגופם, רק אחר שמת והונח להם מעט מעבודתם אז הם אנחו מן העבודה, ואח"כ 'ותעל שועתם אל האלקים' שמקודם לא הי יכול ליכנס שום תפלה לאלקים כי פרעה היה מסך המבדיל ואז עלתה שועתם.

וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ - בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת
נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת
יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

וַיֵּרָא אֶת עֲנִינוֹ - זוֹ פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:
וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים.

מחזה אברהם

ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם וכו'.

הכוונה בזה כי ראינו כמה אנשים אשר הם אבירי לב במזגם שכאשר יזדמן להם בסיבה איזו מקרה רעה שמגיעים ע"ז לזעקות גדולות שאינן יוצאים מן הלב כי הוא בפנימיותו סגור ומסוגר בהרגשה זו, רק שע"י הזעקות והבכיות נפתח לבם ולזאת אמר שמחמת שהיו בני רכי לב, שמקודם היו נאנחים בשבירת הלב ואח"כ הגיעו ג"כ לזעקה גדולה על כן ותעל שועתם וישמע אלקים את נאקתם כנ"ל.

וישמע אלקים את נאקתם

מהראוי להבין שהקב"ה שמע נאקתם מן העבודה, כי עבודתו ית' על אופן עבודה קשה כזו המוטלת עליהם, הוא עבודה גרועה מאוד, ולמה הפליג הכי עוד ויזכור אלקים, וירא וידע, ולפרש זה נקדים דברי הבינה לעתים דרוש י"ג על מאמר אדונינו החסיד (תהלים נ"א י"ט) זבחי אלהים רוח נשברה, שהרי אח"כ אמר 'לב נשבר ונדכה לא תבזה' שהענין הוא שבודאי העיקר בתפילה להיות ברוח נשברה מצד יראת השם המוטל על האדם, אך אם התפלה הוא רק ע"י שלבו נשבר מצד

וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם שיש להם התנצלות בזה, שע"י קושי שעבודם לא ישיגו תאוות רוחניות בקיום מצותיו ית'.

ויזכור אלהים את בריתו את אברהם

כמ"ש מקודם תעבדון את האלהים על ההר הזה. אבל לישראל לא תאמר רק אהי' שלחני אליכם מצד כריתות בריתי לכך אני בוחר אותם לי לעם ולא תזכיר להם אשר אהי' כי אז יהיו מוכרחים לקבל התורה ורצוני להיות הבחירה בידם רק לך אמרתי שבודאי אהי' להם לאלהים וזה אומר אף כי שמע נאקתם מצד זכות קבלת התורה מ"מ להם לא זכר להודיעם רק את בריתו עם אברהם.

מה שכפל בשמו: הענין כי בעת ששאל משה להקב"ה (פ' שמות) ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ירצה שהם ידעו בעצמם שאינם ראויים מצד עצמם לגאולה אם לא מצד שמותיו הרומזים על על הגאולה ודביקותו בהם. ויאמר אלהים למשה אהי' אשר אהי' היינו מצד כריתת הברית עם אבותם שאמרתי אהי' גואל אתכם והם היו ראויים לכך אשר אהי' כי גם הם עתידין לקבל התורה

וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ

מלאכתו ממש הוא כאלו שחת הזרע ארצה ע"ד שפירש"י (פ' משפטים) בכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה אזהרה הוא במקום לאו והיא כאלו עובר ל"ת בפועל. והיא מחמת שהמצרים הי' שולטין בנשותיהם כמ"ש במדרש רבה (פ' שמות) בפסוק וירא בסבלותם וגו' ובשביל זה פירשו מדרך ארץ משום הבחנה וזהו וירא אלהים את בני ישראל כמ"ש (פ' בלק) ומספר את רובע ישראל להעיד עליהם שהם זרע ישראל כמ"ש (תהלים קכ"ב) שבטי יה לישראל עדות אבל הם כולם פירשו וידע אלהים שכביכול השי"ת בעצמו הרגיש בזה

מלשון אם תענה את בנותי כמה שנא' וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים הענין יובן במאמרם ז"ל (אבות פ"א) אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחרים וימותו ונמצא שם שמים מתחלל. יל"ד שהיה לו לומר ונמצא ש"ש מתחלל וימותו. וכתבנו שם שע"י שימותו נמצא שחסר א' מחיילותיו וזהו חילול כבוד ש"ש. ולכך אמרו ז"ל (יבמות ס"ג). מי שאינו עוסק בפ"ו כאלו ממצט הדמות וזו (משלי י"ח) גם מתרפה במלאכתו את הוא לבעל משחית כמ"ד (סוטה ל"ו).

וְאֵת עַמְלֵינוּ - אֵלֵינוּ הַבָּנִים, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֵּן הַיְלֹד הַיָּאֲרָה תִשְׁלִיכֵהוּ וְכָל הַבֵּת תִּתְחִינֶן.

מחזה אברהם

יותר גדול ואם לא שמעשיהם לא גדלה כ"כ אזי אדעה אסתפק להענישם בהפעל הידיעה ולזה אחרי שחשב מה שראה בעניים ושמע נאקתם וזכר ברית אבותם אמר וירא אלהים כאלו בא הדבר נוכח אל הפועל הנגלה, ועכ"ז בא עליו ידיעה לבד מחמת שהיה במחשבה בכח שגרמו להיות הפרישות ע"י המלאכה והעבודה. שבזה יפול הב' סגנוני הלשון ידיעה וראי' ע"ד (ירמי' כ"ט) וינאפו וגו' ואנכי היודע ועד ע"כ דבר למשה לדבר אל פרעה:

מיעוט כבוד שמו ודמותו ומזה שהי' גדורים בזה הושיע אותם קודם זמן כמ"ש (יחזקאל כ') ואעש למען שמי: או יאמר כי ידוע ההפעל מהראי' יותר מאוד מעפ"י השמיעה כמ"ש (פ' נח) וירד ה' לראות ואתגלי ה' להתפרע וכן (פ' קדושים) ואני אתן את פני וגו' וזהו בסודם (פ' וירא) ארדה נא ואראה הכצעתם הבאה אלי כלה, פ"י אם עשו כולה כמו הצעקה שבא לפני אזי כביכול לא אסתפק בעונש שלהם כפעולת הידיעה כ"א בראיה שיהיה העונש

ואת עמלינו אלו הבנים

שקנהו מיד ישראל אלא למעשה ידיו וכ"כ התוס' שם (מ"ג:) ד"ה אבל כו' שהקשו אהא דתנינן המוכר עבדו לא יצא לחירות וצריך גט שחרור מרבו הראשון דמשמע דיש לו תקנה בשטר ולעיל אמר אמימר המפקיר עבדו אין לו תקנה בשטר ותירצו דהכא שאני שהגוי אינו קונה גופו רק למעשה ידיו ואכתי פש לגבי האדון גופו לקנס אם חבל שום אדם בעבד הקנס לרבו ראשון וכן הוולדות לכך מועיל גט שחרור מרבו ראשון ע"ש. לכך אם אנו נתבעים אמעשה ידיו שהם

יובן כי לפי הענין שהי' עבדים לפרעה כמ"ש מתחלה עבדים היינו כו' א"כ יש להם טענה להאווה"ע עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה כלום יש לו עליו וישראל בעצמה טענו זה כמבואר בסנהדרין (ק"ה.) וע"ז נאמר (ישעי' כ') כה אמר ה' אי ספר כריתות אמכם מבישה אשר מכרתי אתכם ולמה נענשו המצרים ע"ז. אבל הישוב לזה דאיתא בגיטין (ל"ח.) מהם תקנו עבד ואמה אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם. שאין להם זכיי' בגוף אף

וְאֵת לְחֻצְנוֹ - זֶה הַדָּחֵק, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי אֶת
הַלֶּחֶץ אֲשֶׁר מִצְרִים לְחֻצִּים אֹתָם:
וַיֹּצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל
וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתִּיּוֹת.

וַיֹּצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם - לֹא עַל יְדֵי מֶלֶאךָ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף
וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ אֱלֹהֵי הַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא
בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַבְרָתִי בָאָרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָהּ

מחזה אברהם

תשקוט אל כי הנה אויביך יהמיון
בטענת מכירתינו ומשנאיך נשאו ראש
ביתר שאת. על עמך יערימו סוד שאין
אנו עמך רק שלהם בקניין הגוף ומה
שקנה עבד כו' ויתייעצו על צפוניך
תמלא בטנם שאינם מתייחסים
אחרינו כעבד שאין לו חיים אמרו
לכו להכות עבדיך ונכחידם מגוי ולא
יזכר שם ישאל עוד כל הבן הילוד
וגו' ובוזה כבר נלחם להם במצרים
אבל אתה כי מחדש נועצו לך וגו'
עשה להם כמנין וגו' כל אשה יודעת
איש (פ' מטות) מדה כנגד מדה:

המצות ומעש"ט יש לנו טענה עבד
שמכרו רבוי לגוי למעשה ידינו מה יש
לרבו ראשון עליו. אבל המצרים הם
התנשאו לשלוט בגופינו כל הבן
הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת
תחיון עבורם וגם ראיתי את הלחץ
אשר מצרים לוחצים אותם בחבלות
ומחץ מה שאינו מן הדין וע"ז נאמר
(פ' האזינו) כי דם עבדיו יקום. כמ"ש
והנה עבדיך מוכים. וזהו (תהלים פ"ג)
אלהים אל דמי לך מה שמגיע לך
שאתה אדון לנו על גופינו ועמלינו
אלו הבנים על שניהם על תחרש ואל

לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף

ולא מלאך וגו' אי הכי כי יקרא סגיאה
היא למצראי דלא דמי מאן דתפיש
מלכא למאן דתפיש הדיוטא ועוד אין
לך אומה מזוהמת בכל טומאה כמו
המצרים דכתיב בהו אשר בשר

במדרש הנעלם (פ' וירא) תני' א"ר
יוסי כל מה שעושה הקב"ה
אין צריך לעשות אלא בדיבור דכיון
דאמר ממקום קדשו יהא כך מיד
נעשה וכו' ועברתי בארץ מצרים אני

מחזה אברהם

חמורים בשרם וגו' שהם חשודים וכו' והם באים מחם שעשה לאביו מה שעשה וקילל אותו ולכנען בנו וכי לא הי' לקב"ה מלאך ולא שליח לשגר לעשות נקמה במצרים כמו שעשה באשור שהי' בן בנו של שם דכתיב בני שם עולם ואשור וגו' ושם הי' כהן גדול ונתברך וגו' וכתוב במ' ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וע"י השליח נעשה כ"ש המצרים שהם מזוהמים יותר מכל אומה ואמר אני ולא מלאך א"ר יהודה מכאן למדנו כח וגבורה של הקב"ה וכו' אמר הקב"ה אומה זו של מצרים מזוהמת ומטונפת ואין ראוי לשגר מלאך ולא שרף דבר קדוש בין רשעים ארורים ומטונפים אבל אני עושה מה שאין יכול לעשות לא מלאך ולא שרף ולא שליח שאני אומר ממקום קדשי יהא לך ומיד נעשה מה שאין המלאך יכול לעשותו וכו' לפיכך לא נעשית נקמה זו לא ע"י מלאך ושליח בשביל קלון מצרים להראות גדולתו של הקב"ה שלא רצה שיכנס ביניהם דבר קדוש ועד"ז נאמר אני ולא מלאך אני יכול לעשותו ולא מלאך כיוצא בו א"ר יהודה ויאמר ה' לדג וכמה צדיקים וחסידים שלא דבר עמהם הקב"ה כו' לדג כמו בשביל הדג וממקום קדושתו אמר כו' ע"כ. לבאר זה עד"מ למלך שדרכו לישב בביתו בחדר משביתו לבדו וגודל בחדרי

חולדת הסנאים להשתעשע בה ונתגדלה על ברכיו למודה לקולו לעשות כל אשר ברצונו ופ"א בהפתח חלון חדרו קפצה משם ועלתה על ראש אילן גדול ויצו המלך לשריו ומשרתיו ויסובו עלי' עד כי החזירוה וכן כמה פעמים. ופ"א קפצה דרך החלון לעונה גדולה מרפש וצואה אז לא יכלו לגשת אליה אם לא שיכלו אחריה לטנף עצמם עד צווארם אז הלך המלך בעצמו שם והראה עצמו אליה ומרחוק נתן עליה בקולו שהיתה מכרת ולמודה ומיד הלכה אחריו במרוצה וישטפיה וירחצוה ויושבת בחיקו כמקדם.

והנמשל כי ידוע שרפ"ח ניצוצות נפלו לתהומא רבה בשבירת הכלים. ובמדרש הנעלם (שם) אית מייא מגדלין חכימין ואינן מייא הוי נוטיפה בג"ע דכתיב שם האחד פישון מה שם האחד המיוחד שבכולם פישון והוא הנופל בארץ מצרים ולפיכך היתה חכמה לישראל במצרים יותר מכל העולם ומשנגזרה הגזירה דכתיב ואבדה חכמת מצרים נטל הקב"ה אותן טפות וזרקן לג"ע דכתיב ונהר יוצא מעדן כו' ומאותו הרוח היוצא מג"ע הוציא כל נביא רוח"ק ע"ש. ועיקר הגלות ושעבוד מצרים הי' ע"מ שבני ישראל יבררו ויוציאו כל הניצוצות קדושות

הנבלעים שם ע"ד חיל בלע ויקיאנו. וזהו פסחים (פ"ז:) שהקב"ה פיזר ישראל כדי שיתוספו גרים כלום אדם זורע וכו'. וזו (פ' וארא) קח מטך ונטה יד"ך ע"ל מימ"י מצרי"ם. עולה בגימטרי' חכמ"ה בינ"ה דע"ת. (רי"ד) לקבץ הנ"ק שנבלעו שם ויהיו דם שיהיו בבחי' דומם כמצולה שאין בה דגים והדגה אשר ביאור מלשון וידגו לרוב שהחיות מחב"ד שמתפשט במוח מתה וכלה. וזהו (פ' בא) וגם ערב ר"ב עלה אתם הם הר"ב ניצוצות מהרפ"ח ונשאר פ"ו בגימ' אלהים ובים גם זה עלה משם כמ"ש (פ' בשלח) זה אלי ואנוהו אלהי אבי וגו' וזו (שם) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ודרשו חז"ל על שרי של מצרים על הכוונה הנ"ל. וזו (שה"ש א') משכני אחריו נרוצה. שאחרי שמשך אותם עם הנ"ק רצו אחריו תיכף כמ"ש (ירמ' ב') לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. וכ"ז הי' מחמת שהקב"ה בעצמו הי' שם כמ"ש (פ' אחרי) השוכן אתם בתוך טומאתם. ומזה סתירה להאומרים שהקב"ה מצד גדלותו אינו משגיח בשפלים כמנו ח"ו:

גאולים הוי כאלו אמר
ישראל לחודייהו

ובזה יבואר ענין שאנו סומכין גאולה לתפלה בהנוסח שסדרו אנשי

כנה"ג. ממצרים גאלתנו ה' אלהינו ומבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת וגו' על זאת שבחו אהובים וגו' רם ונשא וגו' משה ובני ישראל לך ענו שירה וגו' שירה חדשה שבחו גאולים לשמך וגו'. דיש להבין מכיון שאמר ממצרים גאלתנו. וזו הי' ע"י העשרה מכות. ומה ענין שמפרש אח"כ כל בכוריהם הרגת. הלא זה הי' בכלל הי' מכות שע"י היתה הגאולה. ואי תימא שרוצה לפרש ענין הנסים והמכות. למה מיוחד מכה זו מזולתה ומהראוי לפרש כולם. או שיאמר סתם ממצרים גאלתנו ה' אלהינו ומבית עבדים פדיתנו וים סוף לנו בקעת. ב'. או' על זאת שבחו אהובים וגו' אין לו ביאור לפי פשט הענין. ג'. אומרו משה ובני ישראל לך ענו שירה וגו' דהא משה בכלל כל ישראל (ואי תימא דפרט אותו דכך כתיב נמי באורייתא אז ישיר משה ובני ישראל יקשה דאח"כ אומר שירה חדשה שבחו גאולים כו' חזר וכלל כולם קשה. א'. גוף הענין שכופל ענין השירה ללא צורך. ב'. שכאן אומר דרך כלל גאולים ואינו פורט משה כמו שאמר לעיל. ואדרבה בתיבת גאולים משולל משה כנודע דשבט לוי לא הי' בכלל גלות. ומה גם משה שלא יתכן עליו כלל לאמר שנגאל ממצרים כי לא הי' במצרים אם לא שהלך שם בשליחות ה' שא"ל קום לך ואשלחך למצרים ומכיון שאמר גאולים

מחזה אברהם

הוי כאלו אמר ישראל לחודייהו ושולל משה). ד'. אומרו שירה חדשה שבחו וגו' ולעיל לא אמר חדשה רק סתם משה ובני ישראל לך ענו שירה ואינו אומר חדשה. וכפי דרשת רז"ל שמשה אמר אשירה לה' והם ענו אחריו אשירה לה' וכן עד גמירא. מהראוי להיפוך. דלעיל שפורט משה ובפי משה היתה השירה חדשה משא"כ בישראל שענו אחריו שוב לא היתה חדשה בפיהם שלא אמרו רק מה ששמעו מפי משה. וליישב זה נקדים (פ' יתרו) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ וגו' ופרש"י לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כזקן מלא רחמים כו' ומצינו בתנחומא (פ' חוקת) אז ישיר ישראל מפני מה לא נזכר משה שם מפני שנענש על המים ואין אדם מקלס לספקלטור שלו ולמה אין שמו של הקב"ה נזכר בה משל לשלטון שעשה סעודה למלך אמר המלך פלוני אוהבי שם אמרו לו לאו אמר המלך אם אין אוהבי שם איני שם (והובא בילקוט) ובאלשיך (שם) עלי באר ענו לה פי' לבאר גופה הי' השירה ולא לה'. ומזה יש ג"כ מופת חותך שה' שוכן את דכא ומשגיח אף בפרטי האישים הדבק בה' עד שאמר אם אין אוהבי שם איני שם ברצון שמיעת השיר. וזו אות גדול על כח תפלותינו שאנו מתפללין לה' שיענה אותנו בעת צרתינו אבל אם הי' ח"ו

כדעת האומרים שעזב ה' את הארץ תחת משטרי השמים ומזרותיהם ואינו משגיח בשפלים גם כי אזעק ואשוע שתום תפלותינו ולהבל וריק יגיעותינו אכן מזה שהקב"ה בעצמו השפיל כביכול עצמו למקום ערוות מצרים לגאלם ראינו סתירת דעת הזאת. וזהו שסדרו אנשי כנה"ג בסמיכות גאולה לתפלה ליתן בלבנו שורש אמונת השגחתו ית' על ב' עניינים הנ"ל בכדי שנהי' בטוח בתפלותינו. ושירת הבאר יכונה לשירה חדשה ע"ש שלא נזכר בה שירתנו לה' רק לבאר ענו לה סתם.

והארכנו בזה (בתהלים ק"ו) וזה אומרו 'ממצרים גאלתנו ה"א ומבית עבדים כו' כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת', כביכול אתה בעצמך כנ"ל אני ולא מלאך וים סוף בקעת ונגלית בעצמך כגבור מלחמה. וקשה קושי' המדרש הנעלם הנ"ל איך עשה זה הקב"ה בעצמו ולא שלח מלאך וצ"ל כתי' שהשגחת הקב"ה בהשפלים ולכן על זאת שבחו גאולים וכו' יתנו שבח ורוממות לאל ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות וגו' כי הוא רם ונשא גדול ונורא אעפ"כ מושל בתחתונים משפל גאים ומגביה שפלים וגו' ועונה לעמו בעת שועם אליו בעת צרתם. אח"כ אמר עוד

הָזֶה וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה
וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אָנִי יי. וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה - אָנִי וְלֹא מִלֵּאדָּה. וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - אָנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה
שְׁפָטִים - אָנִי וְלֹא הַשְׁלִיחַ. אָנִי יי - אָנִי הוּא וְלֹא אֲחֵר:

מחזה אברהם

כהנ"ל. ועל שפת הים יחד כולם הודו
והמליכו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד.
וכאן בשירה חדשה על הבאר לא
נאמר לא ה' ולא משה. וזהו הוראה
עצומה על שהקב"ה דבק בדביקות
עצמי להדבקים בו לפיכך צור
ישראל קומה כו' ומתפללין:

בחי' יותר להביא ראי' השנית ואמר
תהלות לאל עליון ברוך הוא ומבורך
שמו כי הנה משה ובני ישראל לך ענו
שירה בשמחה רבה ואמרו כולם יחד
מי כמוך באלים ה' וגו' ואח"כ שירה
חדשה היא שירת הבאר שבחו רק
גאולים לשמך ומשה משולל מזה

אני ה' אני הוא ולא אחר

במצרים הפליא הבורא ב"ה לעשות
הנס הגדול הנבחר בחודש האביב
היא חודש ניסן במזל טלה הוא הראש
לכל המזלות וציווה לקיחתו מבעשור
שהוא שלישי החודש שאז הוא בתוקף
השליטה וכמ"ש האלשיך (פ' בא)
והעקרים מאמר (ג' פ"ח) ובשל"ה
שזה ה' המזל שר מצרים שה' ראש
לכל שרי מעלה ע"א בסוד וזרעו יהי'
מלא הגוים מלא עולה בגמ' ע"א
וכנגדן בפרעה אותיות הערף בסוד
ראו כי רעה נגד פניכם וכנגד הפנים
היא הערף וע"א פעמים אלהים יש בו
שנ"ה אותיות מניין פרעה שכלול

הענין ידוע בזוהר (פ' וירא) ויבא
אלהים אל אבימלך וגו' וכי
קוב"ה אתא לגביהו דרשיעייא כמה
דכתיב ויבא אלהים אל בלעם אלא
ההוא ממונה שליחא דאתפקדא
עלייהו הוה בנין דכולהו כד עבדי
שליחותא נטלי שמא דא' ומסטרא
דינא קאתיין ועל דא ויבא אלהים
אל אבימלך וגו' וע"ש (פ' בחוקות)
נמצא ששרי מעלה מכוונים בשם
אלהים. והוא הכח הטבעי כמ"ש
המורה נבוכים (ח"ג פ"ו) שזהו ענין
המלאך [ועמ"ש ר"פ בראשית
ובשו"ת חכם צבי (סי' י"ח)] אבל

בִּיד חֲזָקָה - זו הַדְבָּר, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יָד יְיָ הַיּוֹיָה
בְּמִקְנֶה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּסוּסִים בְּחֲמֹרִים בְּגִמְלִים בְּבִקֵּר
וּבְצֹאן דָּבָר כָּבֵד מְאֹד.

וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה - זו הַחֶרֶב, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָרְבוּ שְׁלֹפָה
בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם.

וּבְמִרְאָה גָדֹל - זו גִּלּוּי שְׂכִינָה, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הַנֶּפֶשׁ
אֱלֹהִים לָבֹא לָקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמִסַּת
בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה
וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כָּבֵד אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם
בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ.

וּבְאֵתוֹת - זֶה הַמַּטָּה, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת הַמַּטָּה הַזֶּה
תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתוֹת.

וּבְמִפְתִּים - זֶה הַדָּם, בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מוֹפְתִים
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ

מטיפים מעט יין מן הכוס שלוש פעמים

דָּם נֶאֱשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן:

דָּבָר אַחֵר בִּיד חֲזָקָה שְׁתִּים. וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה שְׁתִּים. וּבְמוֹרָא
גְּדוֹל שְׁתִּים. וּבְאֵתוֹת שְׁתִּים. וּבְמוֹפְתִים שְׁתִּים.

מחזה אברהם

מקליפת ע"א שרים שהיא ע"א	המושגחת מסיבה ראשונה היא הוי'
פעמים אלהים העולה שנ"ה. ולהורות	ב"ה. וזה דייק אני ה' ולא אמר אני
שכולם אין להם שליטה וסדר באומה	אלהים להורות אני הוא ולא אחר:

הגדה מחזה אברהם של פסח קיא

מטיפים מעט יין מן הכוס בכל מכה ומכה

אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים. ואלו הן:

דם. צפרדע. בנים. ערוב. דבר. שחין. ברד.
ארבה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

מחזה אברהם

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה ואלו הן

לכאורה מיותר אמר ואלו הן: אך ידוע (ילקוט בשלח) כי יד על כס יה. שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שיגאלו ישראל (ועמש"ל במאמר לא המתים יהללוה). והענין כמ"ש בשפע על בהקדמה שהשם של הקב"ה ידוד יש לו שני מערכות קדושות. מערכה אחת י"ה משם ידו"ד. מערכה שני' ו"ה צא וחשוב כמה פעמים ט"ו תמצא באלף בית עד י' כשתצטרף שני אותיות זוגות לא תמצא יותר מג' זוגות י"ה ט"ו ז"ח. ג"פ ט"ו עולה מ"ה וזהו סוד אד"ם העליון ב"ה וב"ש. מערכה שני' שהיא ו"ה צא וחשוב כמה פעמים ו"ה דהיינו מספר י"א נמצא באלפא ביתא לא תמצא יותר מה' זוגות ו"ה ז"ד ח"ג ט"ב י"א עולים מספר נ"ה. היא הן המורה על מילוי השם בשידוד מערכת הטבע בשיהי' הגאולה ע"י הקב"ה בעצמו וז"ש (פ'

אך לדרכינו יובן עפמ"ש במאמר ויוציאנו ה' ממצרים כו' שהי' ההכרח להיות הגאולה בשידוד מערכת הטבע הבא מהשם הוי' ב"ה במלואו וע"כ היתה השכינה מדברת מתוך גרונו של משה. והמצרים אמרו אצבע אלהים הוא שאין זה בשידוד מערכת הטבע. וכן פרעה

הכניעו הקליפה הסבו שמה שלא
ישאר שום רושם מהקליפה והיא
כנגד עיר הקודש ירושלים ושם העיר
מיום ה' שמה ובירמיה (מ"ח) הגפן
שבמה. וע' בשל"ה (פ' משפטים) מזה
ובס' תורת משה שם והיא כמ"ש
במג"ע אופן קס"ו וז"ל ארבע
אותיות רבתי הם בראש הספרים והם
ב' של בראשית מ' של משלי ש' של
שה"ש א' של אדם שת אנוש בדה"י
שעומדים עליו ד' קליפות במש"א
דאינון בור שור מבעה אש ע"כ.
והיא ר"ת שמע בני מוסר אביך
ובזוה"ק (פ' תרומה) ואתוון רברבין
מההיא עלמא דאתי כו' והיא עולם
הבינה וקליפת האש שהיא ה' הבער
הנמשך מהא' נמשך מהפגם שבה
אב"י עד עולם העשיי' ונעשה מאדם
דם ומאדני דין ומאמת מת בעת
הריגת קין להבל שהי' בערב פסח
כמ"ש בתרגום ירושלמי (פ' בראשית)
על ויהי מקץ כו' והי' הכרח לגלות
מצרים לתקן זאת וזהו (פ' שמות)
בלבת אש הא' רברבא ולקמן הסעיד
נוצצים עוגות מצות בפסח ואל
הבקר רץ זכר לשור פסח זועמו
סדומים ולוהטו באש בפסח שמחמת
שהאש לא הי' יכול לשלוט באברהם
מחמת קדושת הפסח נהפך זה על
סדומים כמס"ל במאמר הבה
נתחכמה וגו' ונוסף גם הוא על
שונאינו וביצ"מ נצטוו כל ישראל

אמר מי ה' אשר אשמע בקולו וזה
אמר משה והן לא יאמינו לי שיהי'
במילוי השם ב"ה ו"ה העולה
במספר הן רק בשם יה הראוי
להשתמש בעוה"ז כפי דרכי הטבע
כמאמרם בעירובין (י"ח) ולא ישמעו
בקולי כי אתה מדבר והטעם כי
יאמרו לא נראה אליך ה' בכח הוי'
ב"ה בשידוד המערכה רק בכח
הטבע הנשפע משם אלהים כמ"ש
פקוד יפקוד אלהים ואז הראה
הקב"ה כח המטה שיש ביד
הצדיקים להטות רצון השי"ת
בתפלתם כמ"ש במ"ק (ט"ז) צדיק
מושל יראת אלהים הקב"ה גוזר
וצדיק מבטלו ויכולים להוריד
השכינה לארץ בשידוד מערכת
הטבע (ועמס"ל במאמר ונודה לך שיר
חדש) ויהי למטה בכפו כ"ף עולה
מאה בסוד שתי המערכות ה"ם ה"ן.
ובמס' ראש השנה אמר ארבעה
ראשי שנים הן ודקדקו בתוס' דאיכא
דוכתא במתני' דתני הן כגון ארבעה
ראשי שנים וד' שומרין הן ודוכתי
דלא תני הן באבות נזיקין ומחוסרי
כפרה. וכתב בס' עשרה מאמרות
(מאמר חקור דין ח"א פ"ג) שהתנא נשמר
בצדק שלא להוציא מפיו הוי' לנזקין
נוטריקון שלהם שבמ"ה "שור"בור
"מבעה"הבער שהי' עיר קטנה
אחרונה לערי הכנעני בעבר הירדן
שהיא בקליפה וכשכבשו הארץ

מטיפים מעט יין מן הכוס בכל סימן וסימן
רבי יהודה היה נותן בהם סימנים
דצ"ך. עד"ש. באח"ב:

מחזה אברהם

ולעתיד יהי' גמר התיקון מקליפת שור וז"ש בפסחים (ק"ב) ניהא דתורא ופירש"י לחש על השור שלא ינגחנו ה"ן ה"ן רומז לשם הקדוש ויתמלא השם והכסא בסוד או"ה למושב לו. וזש"א אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הו"א שיתברך ויתמלא שמו וכסאו ה"ו משם י"ה וא' מכסא בשידוד מערכת הטבע על המצרים במצרים ואלו הן שנמשכו משם ה"ן מילוי ו"ה כנ"ל (וע' בעוללות אפרים רמז רס"ו ביאר הן המורים על האחדות):

בשחיטת הפסח והי' הדם להם לאות א' וצלי אש לתקן הפגם הנ"ל ומילוי האלף עולה ק"י ומחמת שמשה לא עבר הירדן ירד ג' תיקן חציו עולה נ"ה וזו (איוב כ"ח) ה"ן יראת ה' היא חכמה ירצה כי האור שם הן שהיא יראת ה' היינו התורה שעולה במספר ירא"ת היא חכמה כח מ"ה וגנוז בתורה. ולכך הי' שידוד המערכה כמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים וגו' ולכך נשמר התנא ולא תני ד' נזיקין הן שלא רצה להוציא הוי' מפיו אצל המזיקין

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב

דבר הנביא בשם ה' הי' מהצורך לדביקות גדול בה' שהדיבור יעשה פעולה ומרע"ה אמר אז מתחלה שמעו נא המורים וכ' המפרשים שזה נחשב לו לחטא. כי ראוי להוכיח בלשון רכה כמ"ש ברבה (ר"פ צו) וכן באביה מצינו שם (פ' תולדות) שנענש על שחשדם ברכים ומשה הרגיש זה עד שחשב שנפרד מדביקותו ולא יוכל לפעול בדיבורו לכך הכה הסלע

איתא במדרש הה"ד למכה מצרים בבכוריהם ולכאור' אין מובן לזה הסמיכות נקדים להבין (פ' חוקת) ויאמר ה' אל משה יען לא האמנתם בי וגו' ולהבין היתכן לומר על מרע"ה שלא האמין בה' שהסלע לא יתן מים ע"י דיבור כ"א בהכאה. וגם תיבת בי לכאור' מיותר. אך ביאור הענין שהשי"ת אמר למשה שידבר אל הסלע ונודע מ"ש במורה כי בעת

ימלא את הכוסות

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל תם לקו המשימים מכות. במצרים מה הוא אומר: ויאמרו תחרטמם אל פרעה אצבע אלהים הוא. ועל תם מה הוא אומר: וירא ישראל

מחזה אברהם

לה' בזה שעושה פלא כי אחרי שהי' יכול לברא העולם מאין ליש בודאי יוכל לעשות הכל. רק עיקר התהלה הוא ונפלינו אני ועמך כו' ע"ז נטית ימינך תבלעמו ארץ למצרים ולנו ישראל נחית בחדסך כו' ויכסו מים צריהם כו' על זאת שבחו אהובים כו' וכל העיקר מהעשר מכות להראות לפרעה ההפרש בין עמו לישראל כמ"ש 'והפלה ד' בין מקנה' וזה סימן אהבה ואף שבמכת בכורות לא הי' בכל המצרים עכ"ז יתכן שהי' גם בזה חילוק כמבואר במדרש שבכוריהם היו מכים את המצרים שנא' למכה מצרים בבכוריהם וזהו הפלוגתא בין החכמים ובין ר' יהודה שהחכמים לא חשבו סימני אהבה לזה אמרו מכת בכורות שם המוכה. ורב יהודה מחשב בכורות לשם מכה כשאר מכות לז"ש הסימני' באח"ב והשמיט המ"ם וז"ש המדרש ר' יהודה הי' נותן בהם סימנים כו' הה"ד למכה מצרים בבכוריהם היינו שהבכורים הי' מכין את המצרים:

ובזה לא האמין שיפעול בדיבורו אף בהפרדו מהדביקות ואף שהרשות נתונה הבחירה ביד האדם עכ"ז אחרי שה' שלחו לעשות זה לא ישוב ריקם כי אם עשה והצליח ולא כגחזי שאחרי ששינה דבר אלישע (מלכים ב' ד') וענה לאחרים דבר עד שנפל ממדרגתו לזה לא הקיץ הנער. אבל לא איש אל וגו' וזהו יען לא האמנתם פי' אפי' בלא הדביקות ולכך הי' משה מסרב לילך לפרעה בשליחותו ואמר (פ' שמות) כבד פה וכבד לשון. וביארנו בחי' שם מחמת שהי' ירא שלא יוכל לומר השליחות כרצון השם בדביקות גדול שאין מקום בית פרעה גורם. וזהו ואני ערל שפתים. ובאמת הי' לו להאמין שאפילו יאמר כפשוטו יתקבלו דבריו כיון שצויהו השם כמ"ש (ירמי' א') אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ובפרט אחרי שראה בעצמו ביצ"מ שהוציא גוי מקרב גוי אף שלא היינו כדאים ובלי כוונה וזהו (פ' בשלח) נורא תהלות עושה פלא שירא להלל

את היד הגדלה אשר עשה יי במצרים וייראו העם את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע עשר מכות. אמר מעתה, במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות.

מחזה אברהם

וירא ישראל את היד הגדולה

יובן עפ"י מאמרם ז"ל שטען השר של מצרים הללו עובדי ע"ז והללו וכו'. א"כ לא הי' מצד השכל רק מכח היד הגדולה שהתגבר לזכותינו מחמת שאנו בניו ית' ורחם האב אעפ"י שאין הבן כדאי. וכלפי שאמר משה (פ' שמות) והן לא יאמינו

לי. אמר כאן וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. לא שהאמינו במשה מצד המופתים. שבזה היא מסופקת. רק מצד שבאו ליראת ה' ואמונתם בו. ואז השיגו שא"א לדבקה בו יתברך רק ע"י העבודה כמשה עבד ה':

אשר עשה ד' במצרים

יובן עפ"י הכתוב (פ' וארא) ושמי ה' לא נודעתי להם לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי וגו' וכ' בס' הציוני (ואפס קצוה היא בילקוט ראובני) דע"י שם אלהים ושאר שמות הקדושים אינם נעשים נסים ואותות ומופתים כ"א על קו הדין הגמור אך שם הוי' ב"ה הוא רחמים פשוטים ומחדש אותות ומופתים בעולם שלא עפ"י הטבע אף למי שאינו ראוי והגון. וז"ש הקב"ה למשה אני ה' כלומר אתה היית סובר שאני עתיד לגואלם ע"י שם אלהים ומש"ה קשה הדבר בעיניך גאולתם לפי שאינם

צדיקים ולא תתן המדה"ד לעשות מופתים בשמים ובארץ וכן בדין אבל אין הדבר כן אני ה' עתיד לגאלם ע"י שם הוי' ב"ה ואני משנה הטבע באותות ובמופתים אף לשאינו כדאי לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי וגו'. ובזה יש לפרש (פ' בשלה) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר וגו' ואתה הרם את מטך וגו' וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה וגו' ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' דאיתא בילקוט שאל ר' נתן את רשב"י בכל מקום כתיב וימצאה מלאך ה' וכאן כתיב

מחזה אברהם

מלאך האלהים א"ל אין אלהים בכ"מ אלא דין מגיד שהיו ישראל נתונים בדין באותה העת אם ליאבד אם לינצל ע"כ.

אמור מעתה כשראה משה מלאך אלהים דהיינו מדה"ד הולך לפניו התחיל לצעוק שהי' יודע שבמקום הזה צריך שינוי טבע ונס גדול והם אינם ראויים לזה לא יתכן ע"י שם אלהים והשיב לו ה' מה תצעק וגו' הרם את מטך וגו' וידעו מצרים כי אני ה' דייק שע"י שם הוי' ב"ה אני משנה הטבע וכ"ח והלא המדה"ד הולכת לפניו תראה כי אני ה' עושה שיסע מלאך אלהים מאחריהם ואני מהפכו על המצרים ונודעה יד ה' וע"כ ויט משה את ידו על הים ויולך ה' דייק את הים. וז"ש הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין שהרי כמה פעמים נגליתי לאברהם וגו' בשם שדי ואינו פועל נסים בהחלט רק בתנאי והי' להם מקום להרהר ואפילו הכי לא הרהרו ולא אמרו לי מה שמך המיוחד ואתה בתחילה אמרתי לך וכו' ואמרת לי מה שמך המיוחד ואמרתי לך שאני מבטיחך ומשלחך בשם המיוחד שאיני חוזר בי לעולם וא"כ לא נשאר לך עוד מקום להרהר אחר מדתו ואתה אומר ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך המיוחד והצל לא הצלת

את עמך לזאת רק עתה תראה אשר אעשה לפרעה בשמי המיוחד אף שאינם כדאי ואין אתה רואה במלחמת ל"א מלכים שיהי' בשם הוי' ב"ה. וז"ש וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים שבעצמם ידעו שאינם ראויים להעשות להם נס אלא שגבר היד הימין מדה"ר ונהפך המדה"ד למצרים ויאמינו בה' שאז האמינו שבא זה מצד שם הוי' ב"ה שאמר למשה עבדו אני ה'. ובזה יבואר הילקוט דאיתא שם אם במשה האמינו בה' לא כ"ש א"כ מה ת"ל ובמשה אלא ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין במי שאמר והי' העולם. והיא תמוה דהול"ל ומה ת"ל בה' ולמה קאמר ומה ת"ל ובמשה ולדרכינו יבואר שלפי פשוטו היא כשראה שהמצרים מת על שפת הים הבינו שהיד הגדולה אשר עשה ה' במצרים הי' בשביל ישראל ולא בשביל פרעה ומצרים לכך ויראו העם את ה' שקיבלו עול מלכותו עליהם והי' להם מזה השגה שעיקר מעלת משה הוא בזה שהוא עבדו שהיא המדריגה היותר גדולה מכל המעלות לכך השיגו ג"כ מעלת היראה. ולזה מקשה אם במשה האמינו בה' לא כש"כ וע"כ דהפי' שהאמינו שבא זה מצד שם הוי' שאמר למשה עבדו א"כ מה ת"ל

ובמשה והל"ל למשה. שאמר כן
למשה אלא ללמדך שכל המאמין ואוהב ישראל כאלו מאמין וכו':

ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

עליהם עולו ועבדותו. וזהו (פ' ברכה)
וימת משה עבד ה' שאמרו בר"ה
(כ"א:) נ' שערי בינה נבראו בעולם
וכולן ניתנו למשה כו' ועכ"ז הי' בכל
עשיותיו בבחי' עבד. וזו לא כן עבדי
משה, אע"פ שאינו עבד בעבדי אע"פ
וכו' כנ"ל:

וירא ישראל מלשון הבנה

והנה בעשר מכות חשבו שהראה
גבורותיו למצרים שהוא
שליט בעליונים ובתחתונים כדי
שידעו שם ה' כי פרעה אמר (פ' שמות)
מי ה' וגו'. ולא בשביל ישראל. אבל
כשראו מצרים מת על שפת הים ולא
נשאר עד אחד אז הבינו כוונתו ית'
בהמכות להראותו שהוא אל אחד
כדי לקבל עלינו עול מלכותו. אמר
וירא ישראל מלשון הבנה את היד
הגדולה אשר עשה ה' במצרים כדי
שיראו הם. אז ויראו העם את ה'.
שקיבלו מלכותו ויראתו עליהם.
ויאמינו בה' ובמשה עבדו. שהשיגו
מעלת משה הוא בשביל שהוא עבדו
שהוא המדריגה היותר גדולה וז"ש
בקידוש 'מקרא קודש' זכר ליציאת
מצרים'. וכן כל התורה תלויה ביצ"מ

יש להבין הלא ראו גם מקודם גבורת
ה' במצרים. ולמה לא כתיב
למעלה 'ויאמינו', גם מלת עבדו
מיותר, ונראה בביאור מאמרם ז"ל
בקידושין (ל"א) גדול המצווה ועושה
יותר ממי שאינו מצוה ועושה. כי מי
שאינו מצווה ועושה הוא מחמת איזו
טעם ואינו בבחי' עבד משא"כ
בעושה מחמת הציווי. וזהו (פ' יתרו)
כל אשר דבר ה' נעשה מחמת שדבר
ה' בחי' עבד. ונשמע לשון הבנה
בחי' בן. וזהו השיבנו אבינו לתורתך,
שהאב חייב ללמוד את בנו תורה.
ובזה אנחנו בבחי' בנים וקרבתנו
מלכנו לעבודתך. בבחי' עבדים
לציווי המלך. וז"ש המגיד אלו קרבתנו
לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה.
שכשבאו להר סיני ראו שהשי"ת
אחד כמ"ש (פ' ואתחנן) אתה הראת
לדעת כי ה' הוא האלהי' אין עוד
מלבדו. אך החכמים יכולין להשיג
שיש ה' אחד אף בלא ראיי' כמ"ש
(במורה ח"א פל"ה) ואמרו על ארסטו
שהשיג מציאותו ולא התגייר כי לא
נצטווה רק על ז' מצות, אבל ישראל
אחרי שפדה אותם מבית עבדים
להיות לעבדיו נתן להם התורה לקבל

רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות. שנאמר: ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים. עברה אחת. וזעם שתיים. וצרה שלש. משלחת מלאכי רעים ארבע. אמר מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתים מכות.

רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש

מחזה אברהם

<p>אף שהיתה אלפים שנה קדומה לבריאת העולם. דנהי שהאדם יוכל להשיג הבורא כמו שמצינו באע"ה. זהו בבחי' בן לבד. אבל אנו צריכין לעשות מחמת גזירת המלך להורות</p>	<p>שקנה אותנו לעבדים ביציאתנו ממצרים מבית עבדים. וז"ש (פ' יתרו) אנכי ה"א אשר הוצאתיך ממצרים כי בזה מקבלים עול מלכותו וזהו זכר ליציאת מצרים כהנ"ל:</p>
---	---

רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה היתה של ארבע מכות.

<p>הענין שלפי הנראה היה כל מכה ביסוד מיוחד כענין דם צפרדע ביסוד המים. כנים ערוב ביסוד ארץ. דבר שחין ביסוד האויר שבא מחמימות. ברד ביסוד מים. ארבה במים. חושך ומכת בכורות</p>	<p>ביסוד האש שיסוד אש היא חושך כמ"ש בזה"ק פ' בראשית (דף ט"ז) והמורה והרמב"ן. לכן אמר כאן שבכל מכה הי' מארבע מכות שהי' מעורב בו מכל ארבע יסודות והי' המכה כפולה:</p>
---	---

רבי עקיבא אומר של חמש מכות.

<p>הענין שהגלגלים הם יסוד החמישי כמ"ש בפ"ג מיסה"ת ה"ג ובמורה (ח"ב פ"ב) ולזה אמר שכל מכה</p>	<p>הי' של חמש מכות שהי' מעורב מכל החמשה יסודות והי' כפול חמשה פעמים [כן פ' באבודרהם וצפנת פענח]:</p>
---	--

הגדה מחזה אברהם של פסח קיט

מבֹּת. שְׁנֵאמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַר מִשְׁלַחַת מִלְּאֲבֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֲבָרָה שְׁתֵּים. וְזַעַר שְׁלֹשׁ. וְזַעַר אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מִלְּאֲבֵי רָעִים חֲמִשׁ. אָמַר מִעֲתָה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִבֹּת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתַיִם מִבֹּת.

בָּמָה מַעֲלֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עֲלֵינוּ

אֱלֹהֵינוּ הוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים
אֱלֹהֵינוּ עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים
וְלֹא עָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם
אֱלֹהֵינוּ עָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם
וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם
אֱלֹהֵינוּ הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם
וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם
אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם
וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם
אֱלֹהֵינוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם
וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחֶרֶב

מחזה אברהם

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו

הענין שכוונת ד' ביצ"מ היה לקבל וכו' והמקבל עליו עול תורה מעבירין התורה שזהו עיקר החירות כו' ולכך נצטוו באכילת מצה לחם כמ"ש (אבות פ"ו) שאין לך בין חורין עוני כי כך דרכה של תורה כו' א"כ

אלו העבירנו בתוכו בַּחֲרָה
 וְלֹא שָׁקַע צָרֵינוּ בַּתּוֹכוֹ
 דַּיָּינוּ:
 אלו שָׁקַע צָרֵינוּ בַּתּוֹכוֹ
 וְלֹא סִפֵּק צָרָפֵנוּ בַּמִּדְבָּר
 אַרְבָּעִים שָׁנָה
 דַּיָּינוּ:

מחזה אברהם

הי' די לנו בזה לבד לעבוד אותו ית' בקבלת התורה:
 ידוע קושיית הכופרים ימ"ש האומרים שמפשוט לא יהי' אלא פשוט והאיך יהי' הדבר והפוכו בנושא אחד ומפשוט אחד יצא ממנו טוב ורע לפיכך גזרו בשניות ושני רשויות פועל טוב ופועל רע. ועי' בר"ן מגילה (כ"ה). במתני' דיברוך טובים ה"ז דרך מינות. שעדיין בימי התנאים היו הנמצאים אותן המינים שהא' מטיב וא' מריע וע"כ או' יברכוך טובים. ובעיקרים (מאמר שני פ"ח). אבל זה מוסתר מיצ"מ שהיו תרי הפכיים טוב לישראל ורע למצרים. א"כ מזה שהוציאנו ממצרים ועשה בהם שפטים דיינו לראות מציאות אחדותו ית':

אלו עשה באלהיהם ולא הרג בכוריהם.

להבין הא כבר אמר אלו עשה בהם שפטים א"כ מכת בכורות הוא בכלל. ונראה דהנה ישראל נקראו בני בכורי ישראל (פ' שמות) ויש בזה ב' טעמים. א' שעלו במחשבה קודם בריאת עולם. כדאיתא ברבה (בראשית פ"א) ששה דברים קדמו כו' מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר ע"ד סוף מעשה במחשבה תחילה. והאדם נברא אחור למעשה בראשית. ולכך נקרא בכורים כשם שהבכור הוא מטיפה הראשונה. ולרמז זה נתקדשו הבכורים. ולזה אומר 'ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך'. מדה כנגד מדה. ב' ברבה (פ' תולדות) הסכים הקב"ה וקיים הבכורה ליעקב דכתיב כה אמר ה' בני בכורי ישראל. ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן גו' לטעם זה הי' ראוי למצרים כולם ללקות בשביל ישראל. כיון שבעצמם לא היו בכורים. אך דבפסיקתא בפ' ויהי בחצי הלילה [ובתנחומא החדש פ' בא] איתא

הגדרה מחזה אברהם של פסח קבא

מחזה אברהם

יהודה הי' נותן בהם סימנים כו'. וזהו אלו עשה בהם שפטים שהרגו למצרים ועשה באלהיהם ולא הרג בכוריהם דיינו. אבל עתה שהרג גם בכוריהם נראה חיבתינו חיבה יתירה נודעת להם שבעצמינו נקראים בכורים. מחמת שהיינו במחשבה תחילה כהנ"ל:

בשעה ששמעו המכה של בכורים נתקבצו כל הבכורים והרגו את המצריים. וזהו (תהלים קל"ו) למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו. שהמצריים הוכו מקודם מהבכורים ובחצות מתו הבכורים בעצמם. ובזה ניכר חסדו אלינו שקרא אותנו בכורים. וכמש"ל בביאור המאמר ר'

אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דיינו.

בתוכו. וזו שאמר אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דיינו. שקריעת הים היה רק להציל לישראל ואפ"ה העבירנו בתוכו בחרבה לגמרי כדי שלא יאמרו כדעת הכופר הנ"ל שהי' יודע רדת המים כנ"ל והעבירנו בחרבה ומזה איכא סתירה כנ"ל. וגם שקע צרינו בתוכו תיכף ואיכא ג"כ סתירה על דעת זאת כנ"ל:

הענין באבן עזרא (פ' בשלח) שכופר אחד אמר שמששה הי' יודע עת רדת הים ועת בואו והביא לישראל בתוכו עת רדתו והמצרים עת העלותו והביא שם כמה סתירות על דבריו ימ"ש ואחד מהם שבעת רדת הים לא יהי' יובש לגמרי ולא יעלה אלא אחר ימים ידועים וכאן בני ישראל הלכו ביבשה לגמרי ותיכף נשתקעו מצרים

אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרינו בתוכו דיינו.

ביבשה בתוך הים וגו' ששני רוחות היו מכים בים רוח קדים מייבש ורוח ים מטביע. וזו שהי' קשה קמי' קב"ה. וזו שאמר אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרינו בתוכו דיינו. שהי' רק להציל לישראל ואפ"ה חיבה יתירה נודעת לנו למיעבד ניסא פלגא רחמי ופלגא דינא שבעת שהעבירנו בתוכו בחרבה שקע צרינו בתוכו

בזוהר תרומה (דף ק"ע:) על מה הי' דא קשה קמי' קוב"ה קריעת ים סוף אלא בזמן דקב"ה עביד ניסא או כולו רחמים או כולו דינא וכאן הי' פלגא רחמי ופלגא דינא רחמי לישראל ודיני לאומות. שבעת שעוד היו ישראל בים בחרבה נטבעו המצריים בים כמ"ש באבן עזרא פ' בשלח בפסוק ובני ישראל הלכו

אלו ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה

ולא האכילנו את המן דינו:

מחזה אברהם

כנ"ל וזו קשי' קמי' קוב"ה כנ"ל וזהו שנוטל חלק חבירו. וזהו קשה דמאי קשין מזונותיו של אדם כק"ס. חזית:

אלו ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דינו

ידוע מאמרם ז"ל (ב"מ פ"ו.) שכל מה שעשה אברהם למלאכים בעצמו שילם הקב"ה לבניו ע"י עצמו כתיב ואקחה פת לחם וגו' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'. והוא עומד עליהם הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב. ומבואר בילקוט ובאלשיך שם ובפ' חוקת שהיא היא הבאר בעצמו שנסתלק במיתת מרים. ותמהו המפרשים על אותו הדור המדבר דור דיעה אשר עין בעין ראו ה"א וראתה שפחה בים מה שלא ראה יחזקאל במרכבה ומה גם כל ענין גאולת מצרים וגם נאמר בים וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויאמינו וגו' האיך נהפכו כגפן סורי נכרי' לנסות את ה'. גם לבאר ענין העמדה ה' על הצור בחורב. והענין אומרו על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. אך ידוע קושיי' הכופרים האומרים שמפשוט לא יהי' אלא פשוט. והאיך

יהי' דבר והפוכו בנושא אחד ומפשוט אחד יצא ממנו טוב ורע לפיכך גזרו בשניות ושני רשויות פועל טוב ופועל רע. ועיי' בעקרים (מאמר שני פי"א וי"ב ובנצח ישראל פ"ג). ומציאת מצרים שהיו שני הפכים טוב לישראל ורע למצרים אינו ראי' כ"כ שזהו אינו ספק כלל שאם לפעמים יעשה טוב לא' בפועל אף שיהי' אותו דבר רע לאחר אין זה שתי פעולות הפכיות בנושא אחד. וכן להיפוך אם יעשה רע לא' אף שיהי' טוב לאחר ממילא. וכמו כן ביצ"מ שכל הנסים שנעשו להמצריים במצרים ובים אף שנעשה נס לעבור ישראל ביבשה היה מקום לחלות ולומר שבכולם היה הפועל רע למצרים רק שישראל היו נעדרים הרע ויצאו גאולים בהוויות הטוב להם ממילא. וזהו שהיו ישראל נופלים במבוכה זו אף שבאו לאמונת ה' מ"מ כיון שחסר להם סיפוקם

מטיב ואחד מריע למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם שהוא האל המריע שהריע לנו ולהם כמו כן טען פה וכו' כי להריע כבר ראו כחו הגדול שהוציאם ממצרים אבל יאמרו אין לו יכולת להטיב ולכך לא יכול לתת מזון וכו' וזהו או' שימלא כבוד ה' את כל הארץ שיתפרסם שיש בידו לזונם ולפרנסם כו' עכ"ל. ובזה יבואר (פ' בשלח) ומטך אשר הכית בו את היאור. ופירש"י שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורעניות בו לקו פרעה ומצריים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר אשר הכית בו את היאור יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן. ועיין ברד"ק וחזקוני. דקשה דהא בו קרע את הים ועברו ביבשה והטביע מצרים ואין לך טובה יותר מזו. ולפי הנ"ל יבואר שהם אמרו שהפעולת מהמטה היא לרעת מצרים רק שממילא בא להם הטובה והראה להם במטה גופה שיפעול פעולה הפכיית לטובה שלא יהי' בו שום עניין רעה. וזהו וירב העם עם משה וגו' מה תנסון את ה' ויצמא שם העם למים וילך העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא. שלפי הפשט יש להבין אחרי שהמריבה והתלונה הי' על משה ולכך אמר על ה'. והוא אמר להם מה תנסון את ה'.

במדבר היו נופלים בספק השתי רשויות א' פועל הטוב וא' פועל הרע וכל מה שנעשה להם עד הנה מן הניסים היו מאלהי פועל הרע ובא להם הטוב ממילא בהעדר הרע להם:

ובזה יבואר המכילתא (פ' בשלח) הננו עומד לפניך וגו' על ריב בני ישראל ר' יהושע אומר כו' ר' אליעזר אומר אמרו אם מספיק לנו את צרכינו נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו כו' ע"ש. מבואר שעד עכשיו היינו צריכין לאלוה הפועל רע לעשות רע להמצרים במצרים ועתה צריכים אנו רק לפועל הטוב להספיק צרכינו במדבר ולכן אם הוא ג"כ פועל הטוב ויספיק לצרכינו נעבדנו ואם לאו כביכול נמרוד בו בהכרח ונעבוד לאלוה הפועל הטוב. וכ"כ בס' מעשה ה' (פ' שלח) ואמרו הגוים מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר וגו' שמשה אמר שכבר שמעו מצרים שאתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד אש ויראו עתה שהמתה כולם כאיש אחד הנה יאמרו שמבלתי יכולת לתת להם מזון במדבר כדי להביאם למלחמה שחט אותם במדבר כי טובים חללי חרב מחללי רעב. והיתה זאת טענת משה שטען בענין העגל שכבר באותו הזמן היתה להם אמונה שיש שני אלהות א'

האמינו. אבל אחר רואם כי הוא פועל טוב לא ה' להם להתלונן על האוכל. וזהו וינסו אל בלבכם לשאול אוכל לנפשם וגו' היוכל אל לערוך שולחן במדבר. ואמר הן הכה צור ויזובו מים הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר ובשר לעמו. לכן שמע ה' ויתעבר וגו' וזהו הנני עומד לפניך. להראות פעולתי הטוב שם על הצור בחורב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם וגו' ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל (עם משה) ועל נסותם את ה' (בלבכם) לאמר היש ה' בקרבינו. כל הנסים שנעשה לנו במצרים ובים אם היא ע"י ישות ה' בקרבינו בפועל הטוב או אם הוא רק אין שלא ה' לנו הטוב בפועל רק ע"י העדר פעולת הרע למצריים. וזו (פ') ואתחנן) לא תנסו את ה' כאשר נסיתם (במצרים) במסה שמור תשמרון את מצות ה"א וגו' ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך. שתראה שבעשייתך מצות ה' ייטב לך בפועל שהוא רק פועל הטוב. ולא כאשר נסיתם במסה שהוא רק מנהיג עפ"י פועל הרע כי תראו פעולתי הטוב. וז"ש המגיד אלו סיפק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דיינו. שבזה ה' נודע לנו שהוא הפועל הטוב. אבל מאהבת הקב"ה לעמו הוריד להם המן בכל יום להביאנו לאמונה והבטחון:

אבל לפי דרכינו הוא מבואר שאמת ישראל האמינו בה' ושהוא פעל ועשה כל המכות במצרים. אך לפי דעתם שהוא להיותו פועל רע התלוננו על משה שהוסיף העלתם ממצרים שדעת הקב"ה ה' שישארו במצרים במרעה שמן וטוב באשר שאינו פועל הטוב במוחלט כביכול אין בכחו ח"ו להספיק צרכינו במדבר. שהרי כשבאו לים סוף היו מיד בצרה גדולה והוכרחו לצעוק לה' ועי"ז ריחם אותם להושיעם בפעולת שורש הרע למצרים והטוב היא להם ממילא. אבל עכשיו להספיק צרכם היא מן הנמנע כמ"ש פרעה (פ') בא' יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם. רק לפועל הרע. וזו שהי' המריבה עם משה על ההעלאה ממצרים כי טוב היה לנו הצלתו בכל המכות שעשה במצרים לכולותם. ואז היינו בני חורין למשול בארץ מצרים ולמה זה העליתנו משם להמית אותי וגו' בצמא. בלי דעת וז"ש (תהלים ע"ח) נגד אבותם עשה פלא וגו' בקע ים ויעבירו ויצב מים כמו נד וינחם בענן יומם וכל הלילה באור אש יבקע צורים במדבר וישק כתהומות רבה וגו' שראו עין בעין שהפועל הרע הוא הפועל הטוב ומבואר במג"א סי' קס"ז סקי"ח דשתיית אדם קודם ולא אכילה. א"כ אף אם התלוננו על המים ולא

הגדה מחזה אברהם של פסח קכה

אלו האכילנו את המן
ולא נתן לנו את השבת
דיינו:
אלו נתן לנו את השבת
ולא קרבנו לפני הר סיני
דיינו:
אלו קרבנו לפני הר סיני
ולא נתן לנו את התורה
דיינו:

מחזה אברהם

אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו.

הענין כתיב (נחמ' ט') ורוחך הטובה
נתת להשכילם ומנך לא מנעת
מפיהם יומא (דף ע"ה:) שהי' לחם
אבירים שמלאכי השרת אוכלין אותן
(חגיגה י"ב:) שחקים ממעל. שבו
ריחיים טוחנין מן לצדיקים לעוה"ב.
והי' מטעימן מעין העוה"ב דיינו.
מאחר שהטעימנו מעין עוה"ב ואפ"ה
נתן לנו את השבת ברכות (דף נ"ו:)
שהוא אחד מששים לעוה"ב. וקאי
על הנשמה יתירה שנתן לנו ביום
הקדוש הזה:

אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני דיינו.

במורה (ח"ב פל"ה) כתב כי נבואת
משה חלוק מכל נביאים
שנבואת משה הי' לעיני כל
ישראל ביחד. ולא כן נבואת
שאר נביאים שכולנו היינו עומדים
לפני הר סיני. ובזה ראינו
נבואת משה במעלה על כל
נביאים:

אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו.

הובא במורה (ח"ב פל"ב) לדעת
אריסטו בענין הנבואה שכל
מי שראוי להשגת נבואה בהכרח יהי'
נביא ומי שאינו מגיע למעלה נבואה
בהכרח לא יהי' נביא והוא מן
הנמנעות לדעתו וזהו שהוא נוטה
לדעת המאמינים בקדמות עולם
ימ"ש אבל אנו בעינינו ראינו בעת
מתן תורה שכל ישראל היו נביאים
שאנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה

זך ומופשט מהגשמיות כמו שהי' אאע"ה במדריגתו יודע בעצמו לבקש ולחפש תועלת אלו איבריו הרוחניים מחמת שהשיג אותם בשרשם ברמ"ח מ"ע ושס"ה מצות ל"ת והי' מקיימם ממש מטבעו ולא הוצרך לציווי ובזה קיים אברהם אבינו כל התורה כולה מעצמו. אך אח"ז מחמת שנתלבשו בזוהמת הגופניי והחומריי נחלש ונסתם עין שכלם לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו לזה הוצרכו להציווי ולכן ע"י התעבות גופניות טומאת חלאת מצרים הוצרכו לקבלת התורה. וזהו (נדה ס"א.) מצות בטילות לעתיד לבא שאז רוח הטומאה אעביר מן הארץ ולא יצטרכו לקיים מצד הציווי רק מנפשם. ולהבין למה באמת עשה ככה הקב"ה את האדם בחומר וגוף העכור להיות מסך המבדיל בינם לשכלם שלא יוכלו להשיג המצות התוריים מעצמם עד שיצטרכו לציווי ולקבלת התורה הלא טוב יותר הי' שישאר שכלם חזק ויקיימוהו מצד השכל. אבל התשובה בזה היא שאם הי' שכלם כ"כ חזק בלא דביקות זוהמת חומריי אז היו דביקים בה' ולא היו מתפללים לה' בענייני הצטרותם ומזונותיהם ומהנודע שקיום והשפעת העולמות היא מתפלתינו וכנודע מהגמ' ביבמות (ס"ד.) שהאבות היו עקרים שנתאוהו הקב"ה לתפלותיהם שע"ז ניתוסף

שמענום אעפ"י שלא היו מגיעים למעלת נבואה אלא שהי' ברצון הבורא וגם ברוך הי' מגיע למעלת נבואה ואפ"ה לא הי' נביא ומזה ראי' שלא כדעת אריסטו. וזו שאמר אלו קרבנו לפני הר סיני שהי' לעין כל ולא נתן לנו את התורה לנו דייקא שאנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום ולא ע"י משה דיינו מאחר שהי' לעין כל ואפ"ה נתן לנו את התורה ודיבר עם כל ישראל פנים בפנים להראות שהוא ברצון המחדש ולא כדעת אריסטו הנ"ל:

או יבואר בהקדם מאמר המגיד למעלה. חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' כו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח כו'. הענין דהנה מצינו ביומא (כ"ח.) קיים אברהם אבינו כל התורה כולה. ולכאורה האין קיים אם לא נצטווה אך כבר נודע שהתרי"ג מצות המה כוחות הרוחניים מרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו של אדם. ואם יהי' חסרון באיברים הגשמיים הלא האדם ירגיש בעצמו לבקש את תועלתו וא"צ להציווי. ומעולם לא הי' צריך אדם להציווי שיפקח עיניו לראות או אזניו לשמוע או רגליו לילך רק הוא עצמו עושה תועלתו מטבעו כמו כן האיברים הרוחניים שהמצוות הם רק עין ואוזן הרוחניי. וכששכלו

לוא אם כך הי' האדם תמיד
בבהירות וזכות שכלו אין
מפטירין אחר הפסח כלומר אחר
שהוא במדריגת הפסח מוחין דגדלות
אם הי' כן לעולם אין מפטירין לדבר
ולפטור פיהם לאמר אפיקומן. לבקש
לה' מענייני מזונותיהם ולא היו
מקיימין השפע בזו העולם ולכך
הוצרכו לבא בהשתלשלות והתעבות
והאדם הי' סוף בריאת ששת ימי
המעשה כלול מעליונים ותחתונים
והוצרכו אח"כ לציווי התורה. אבל
מצינו הי' די בהשגת המצות מצד
האיברים הרוחניים. ובזוה"ק (פ' פקודי
רל"ו:) דהו' ישראל דכיון מההוא
זוהמא קדמא דאטיל בעלמא כד
קיימו על הר סיני. ובספר בינה לעתים
עת צרה (דרוש מ"ט) ביאר בזה (ישעיה
ב') והלכו עמים רבים ואמרו לכו
ונעלה אל הר ה' המקודש מצד עצמו
אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו
ונלכה באורחותיו אף כי מצינו תצא
תורה וגו' כי קדושת המקום מספקת
להשגת שלימותינו. וז"ש אלו קרבנו
לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה
דיינו. כי ההר הקדוש והנורא מצד
עצמות קדושתו אשר ירד עליו ה'
באש הי' בו די וסיפוק להשלים את
ישראל אפי' לא הי' הוא יתברך
ויתעלה אומר להם דברי התוה"ק
ועכ"ז רצה בטובו הגדול לדבר להם
דברי התורה להרבות ולהוסיף להם

הארה ושפע בכל העולמות בסוד תנו
עוז לאלהים על ישראל גאוותו. וזהו
(תהלים קמ"ה) רצון יראיו יעשה ואת
שוועתם ישמע ויושיעם. כי יפלא
האיך אנו רואין בצדיקים דביקי השם
שלפעמים מתאווים לאיזהו דבר
גשמי וחומריי. אבל באמת השי"ת
בעצמו עושה להם רצון כדי שיתפללו
וישמע שוועתם ואז יושיעם. ונודע כי
בליל פסח היא מוחין דגדלות
ומתגלה בהירות גדולה על האדם
העובד ה' ואז נפתחין כמה עולמות
דרחמין וחירות על האדם. ובסיפור
יצ"מ בחדוה גדולה נתוסף עליו שפע
חכמה והשנה וזכות נשמתו יותר
משאר הימים עד שבא להתפשטות
הגשמיות ובא להמדריגה גדולה עד
שלזה יקרא חכם ואז כשבא לכך
שואל מה העדות וגו' אשר ציוה ה'
אלהינו אתכם למה הי' כלל הציווי.
הא בלא הציווי השכל מחייב לקיימם
לכן אף אתה אמור לו תשובה שהיא
כהלכות הפסח כמ"ש בזוהר (פ'
בחוקות) אם בחוקותי תלכו. שע"י
תורת ה' וחקותיו תלכו ממדריגה
לדביקות ה' שע"י התורה היא
בהליכה למדריגת הפסח כי בלי אור
התורה והמצוה להזדכך ולילך על
ידה ממדריגה למדריגה קשה ע"י
התעבות החומר הלז. וא"ת על מה
עשה ה' ככה בעובי החומר ולהצילך
אח"כ במצות התורה כהנ"ל.

מחזה אברהם

מפני שהם עלו במחשבה תחילה קודם בריאת העולם שכמה דברים היו במחשבה תחילה קודם בריאת עולם והן תורה וישראל וביהמ"ק ועוד כמה דברים כמ"ש במדרש פר' בראשית ואפשר שישראל היו קודמים במחשבה לכל השבעה כדאמרינן סוף מעשה במחשבה תחילה ואדם היה סוף מעשה בריאת העולם ולכך הם נקראים בכורי, כשם שהבכור הוא מטפה ראשונה כך הם היו במחשבה תחילה

זכות על זכותם. וזהו (פ' דברים) ה' אלהינו דבר אלינו דברי התורה אף שלא הי' מהצורך כי רב לכם שבת בהר הזה כי מה שקרבני לפני הר סיני דיינו. והי' די לכם היותכם יושבים בהר הזה הוא חורב הוא הר סיני אלא שבטובו דיבר אלינו ג"כ בסיבת התעבות החומר להיות השפעה ומזון להמלאכים. אף אני אעשה זאת לכם להגדיל הביאור לתורה הזאת במה שכבר נאמרה אף שא"צ כי בזה תרב גדולתכם בתוספות זכות ושכר:

אלו עשה בהם שפטים
ולא הרג בכוריהם דיינו.

ויש' לדקדק הא כבר אמר 'אלו עשה בהם שפטים' וכו' א"כ מכת בכורות נמי בכלל עשה בהם שפטים שהוא אחד מעשרה מכות שהביא על המצריים.

ונראה לפרש בהקדם מאמר אדונינו החסיד (תהלים קלו) למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו, שראוי להבין במה ניכר חסדו של מקום בזה שהרג בכוריהם יותר מכל המכות שהכה למצרים, ולא הול"ל רק למכה מצרים כל"ח.

אולם ידוע כי ישראל נקרא בני בכורי ישראל, ויתכן בזה ב' פירושים מפני מה הם הנקראים בני בכורי, א.

ולרמז זה הוא מצות קדושת בכורים, עוד טעם ב. מסיבת שהם נקראים ע"ש יעקב, ויעקב לקח הבכורה מעשיו לזה נקראים בני בכורי ישראל, הרי שם העצם של הבכורה הוא ליעקב ואנו הם רק בנים של בכור, אבל לטעם הא' אנו בעצמינו נקראו בכורים, לזה כששלח ה' את משה לפרעה התרה תיכף בו, אם אין אתה משלח את בני בכורי ישראל אזי אני הורג בנך בכורך, בכור תחת בכור, מדה כנגד מדה. אבל לטעם ב' קשה להבין מאי מדה כנגד מדה, הוא וכי בשביל שהמצרים היו משעבדים עם ישראל שנקראין בני יעקב יהיו לוקים הבכורים דוקא והיו צריכים המצרים ללקות בשביל ישראל, רק דבאמת איתא (בתוס' שבת פ"ז) בשעה שבא המכה של בכורים

ממצרים כנ"ל, לכך יתן הסימן באח"ב והשמיט המס, לזאת אמר דוד 'למכה מצרים בבכוריהם' פי שהוכה המצרים שהבכורים הרגו למצרים מקודם, והאמת היה שאח"כ נהרגו הבכורים בעצמם בחצות משום דאנו באמת נקראים בכורים, לזאת אמר 'אלו עשה בהם שפטים', שהרגו למצרים ולא הרגו לבכוריהם ג"כ דיינו, מכש"כ שהרג ג"כ בכוריהם אז אנו רואים חבתינו לפני המקום שאנחנו נקראים בכורים מחמת שהיינו אז במחשבה תחלה הנ"ל, יתן ה' הגאולה ויראה חבתינו לפני הכל אמן

אזי נתקבצו כל הבכורים והרגו את המצריים, ולזה כתוב בספרים בטעם שרבי יהודה היה נותן בהם סימנים 'דצ"ך עד"ש באח"ב' ומבואר במדרש ויושע, שהסימנים הללו היו כתובים על מטה משה, היינו משום דחכמים אמרו בלשון מכות בכורות, ולא אמרו 'בכורות' כמו בכל מכות דם צפרדע היינו משום דבכל המכות היה כך שם המכה אבל כאן לא הוי שם המכה כך, רק שם המוכה, לזאת אמר מכות מבכורות פירושו נהרגו, וע"ז בא ר' יהודה ואמר שהבכורים נמי היו שם המכה כמו שאר המכות מהמת שהבכורים הרגו

אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו

כמאמרם ז"ל (קידושין ל"א) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, כי מי שאינו מצווה ועושה הוא עושה מהס"א מחמת שיש לו טעם בדבר, כי אם אין לו טעם בדבר למה הוא עושה כיון שאינו מצווה, וממילא אינו בבחי' עבד ואין יצרו שולט בו כ"כ, אבל אם הוא מצווה ועושה מחמת ציווי המלך אזי הוא בבחי' עבד, וזה שאמר (שמות פרק יט ח) ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה. ירצה שאין עשייתנו מצד עצמותינו, רק מחמת דבר ד' שצוה לנו, ואח"כ

ראוי לבאר מה הוא המעלה בקרבתם לפני הר סיני אם לא נתן לנו את התורה ונראה כי ידוע שהאבות קיימו כל התורה כולה קודם שניתנה מחמת שגופם היה זך והיה החכמה נובע בהם כמעין הנובע וכדאיתא (ביומא כ"ח.) ובב"ר (פרשה ס"א) וידוע מאמרם (בשבת פ"ח.) שכשבאו להר סיני פסקה זוהמתן ונעשה גופם זך ג"כ ולא היו צריכים לקבל עוד את התורה כי מעצמם היו אז בכלל דעת להשיג החכמה כמו האבות, רק השי"ת ברחמיו נתן לנו את התורה כדי שנהיה בכלל 'מצווה ועושה',

מחזה אברהם

ונשמע מצד השכל, וזהו מדריגה גדולה שהכלל הוא שאנו צריכים לעבוד ד' בבחי' בנים, ובבחי' עבדים, ומדריגת נעשה הוא בבחי' עבד, ובבחי' נשמע הוא בבחי' בן כי נשמע הוא לשון הבנה.

שהוא התורה שבכתב

או יאמר דהנה כ"מ שנאמר 'את' לרבות בא, וכמאמרם ז"ל שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה ובא לרבות הטפל להתורה כמאמרם (ב"ק מ"א.) 'את', הטפל לבשרו וזה שאמר 'אלו קרבנו לפני הר סיני' שהוא התורה שבכתב ולא נתן לנו את התורה דהיינו התורה שבע"פ דיינו כנ"ל.

ללמוד משם הענוה

או יאמר עפמ"ש (שמואל ב' ו') ותצא מיכל בת שאול לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדים כהגלות נגלות אחד הריקים, ויאמר דוד אל מיכל לפני ה' אשר בחר בי וכו', נגיד על עם ה' על ישראל, ושחקתי לפני ה', ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמהם אכבדה וכו'. ומהראוי להבין על יתור הלשון בכפל העניין. (ועי' ביערות דבש ח"א סי' ט"ז מש"כ).

אולם ביאור העניין כי מעלת העניות הוא מדה גדולה וכמ"ש פ' בהעלותך 'והאיש משה עניו מאוד' אך כ"ז הוא רק כאשר הוא בין אנשים חשובים ומודה בעצמו שהם במעלת החשיבותך יותר ממנו, שאז הוא במעלת ענווה, אבל כשהוא בין אנשים שפלים ונבזים שאז אין ראוי להתנהג עמהם בענווה יתירה, כי מזה מגיע להשפיל מעלת המכובד לבזות את עצמו,

וכמו כן מרע"ה אדון הנביאים נשתבח להיותו, מורה ענוותנותו נגד אהרן ומרים שהם גדולים ממנו וזה שאמר לו על היותו לעיני אמהות עבדים שאז הוא מתבזה מאוד, לזאת אמר דהע"ה הלא אנכי מפזז ומכרכר לפני ה', אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו ולא אבא ח"ו לקלס ולביזיון, כי לפני השי"ת גלוי לבי, תדע שהרי בחר בי מאביך כמ"ש לרעך הטוב ממך, ושחקתי לפני ה' שבזה ההכרח להיות בענווה יתירה ולא אפול עוד ממדריגתי כלל, אבל ונקלותי עוד מזאת, ירצה שבאופן הזה הייתי נקלה ומגואל, אם הייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמהם אכבדה, להתנהג בשפלות כ"כ עד אשר אהיה מתכבד ומתייחס עמהם בכבוד השם שאז הגעתי לשפלות גדול, ולא כן עתה ששחקתי

אלו נתן לנו את התורה
ולא הבניסנו לארץ ישראל
דינו:
אלו הבניסנו לארץ ישראל
ולא בנה לנו את בית הבחירה
דינו:

על אחת כמה וכמה טובה בפולחן ומבפולחן
למקום עלינו. שהוציאנו ממצרים, ועשה
בהם שפטים, ועשה באלהיהם, והרג את
בכוריהם, ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את
הים, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרינו
בתוכו, וספק צרבנו במדבר ארבעים שנה,
והאבילנו את המן, ונתן לנו את השבת, וקרבנו
לפני הר סיני, ונתן לנו את התורה, והבניסנו
לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה לבפר
על כל עונותינו:

עד כאן אומרים בשבת הגדול

מחזה אברהם

התורה באה לאדם בשביל הענווה,
וכמ"ש בסוטה פ"ק שאם מתגאה
תורה מסתלקת ממנו, וזה שאמר 'אלו
קרבנו לפני הר סיני' ללמוד משם
הענווה ולא נתן לנו את התורה,
להורות ענווה לעולם דינו כנ"ל.

רק לפני ה' כנ"ל, ומבואר (בסוטה ה.)
ארי" לעולם ילמד אדם מדת קונו,
שהרי הקב"ה הניח כל הרים הגבוהים
ולא השרה את שכינתו אלא על הר
סיני שנמוך מכולם ע"ש. הרי נלמד
ענווה מנתינת התורה, והנה ידוע כי

רָבֵן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים
אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח מִצָּה וּמָרוֹר

כשאומר "פסח שהיו אבותינו אוכלים" לא יגביה התבשיל שהוא
זכר לפסח, אלא יגלהו ויביט בו

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֵמַן שְׁפִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קֵיץ
עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם שֶׁפֶסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִמְרָתָם זָכַח פֶּסַח הוּא

מחזה אברהם

כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו

ולבסוף אשריך וטוב לך ע"כ שיערו
אכילת מרור כזית. ועיין עוללות
אפרים חג הפסח (מאמר ק"ב):

אין יאמר לרמז שהמצה נקראת לחם
עוני זכר לאברהם שאמר ואנכי
עפר ואפר. מרור זכר ליצחק. שהוא
מדת גבורה דהיינו להתגבר על יצרו
אעפ"י שאין בכחו לעמוד כנגדו
מצדו לבד כמ"ש בסוכה (נ"ב:.) וה'
לא יעזבנו פסח בא מהכשבים זכר
ליעקב שנא' והכשבים הפריד יעקב,
לכך לוקחים ג' מצות לסדר זכר לג'
אבות והאמצעית פורסין לשנים זכר
ליעקב שהוא קו האמצעי ונק' בשם
יעקב ישראל והמעט שכנגד יעקב

השלשה מצות שבלילה הזה המה
לחנוכינו בג' עמודים
שהעולם עומד. תורה ועבודה וגמ"ח.
מצה היא נגד אברהם וע"כ בא
בראשונה ואומר כל דכפין ייתי
וייכול וכו' היינו גמ"ח. ואח"כ הביאו
גופו של פסח שהיא נגד עבודה מדתו
של יצחק. ואח"כ מרור שהיא נגד
עמוד התורה של יעקב כמ"ש
האלשיך (פ' שמות) וימררו את חייהם
היינו חייהם של ישראל היא התורה
כמו שדרשו חז"ל על וירעו אותנו
המצריים היינו להחטיאנו וגם התורה
ניתן ע"י ייסורין וע"כ נמשלה לזית
שתחילתה מר וע"י כתייתה נעשה
מתוק כך דרכה של תורה וכו',

הגדה מחזה אברהם של פסח קדג

לִי אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת
מִצְרַיִם וְאֶת בְּתִינוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:

מגביה את המצה הפרוסה ומראה למסובים

מִצָּה זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק
בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּגְאֻלָּם. שְׁנֵאֲמַר:
וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲנַת מִצּוֹת בִּי
לֹא חָמֵץ בִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֶה וְגַם
צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

מגביה את המרור ומראו למסובים

מָרֹר זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁמָּרְרוּ
הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שְׁנֵאֲמַר: וַיִּמָּרְרוּ
אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבֹדָה
בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפָרֶךְ:

מחזה אברהם

אוכלין מיד בעוה"ז ורובה צפון
לעוה"ב. ואחר שאוכלין כאו"א לבד
אוכלין ביחד להמתיק הגבורות
שמצד המרור זכר ליצחק עם המצה
והוא בחי' יעקב בחיר שבאבות מדת
תפארת:

אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים.

שהיו אז עע"ז ולא היו ראויים אז
מצד עצמם להנצל רק מצד
רחמנות. והטעם ויקוד העם וישתחוו.
קודם שבא להם הישועה היה להם
האמונה כמ"ש (פ' שמות) ויאמן העם
וגו' ויקדו וישתחוו. וזו (תהלים קכ"ו)
הגדיל ה' לעשות עמנו. בשביל כי
היינו שמחים:

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיִּיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא
מִמִּצְרַיִם. שְׁנַאֲמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
בַּעֲבוּר זֶה עָשִׂה יי' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ
בְּלֶבֶד גָּאֵל הִקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵלֶּא אִפּי אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם.
שְׁנַאֲמַר: וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשֵּׁם לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ לְתֶת לָנוּ
אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

מַחֲזֵה אֲבֵרָהם

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו - 'ואותנו הוציא משם'

היית עבד ויצאת משם לפיכך
כשסועד אדם בלילה הזה צריך
לאכול ולשתות שהוא מיסב דרך
חירות וכו' עכ"ל וראוי להבין על מה
שהוסיף יצא עתה משעבוד מצרים,
ועוד שארי דקדוקים כאשר יבואר.

ונקדים מה שראוי להבין מאמר
המדרש אמרה שבת לפני
הקב"ה לכל נתת בן זוג, ולי לא נתת
בן זוג א"ל הקב"ה כנסת ישראל יהיה
בן זוגך ע"כ. והוא משוללי הבנה
ונאמר להבין מקודם ענין שמחתנו
בחג הפסח לספר העבדות והמרירות
שהיה לאבותינו במצרים כדי להגדיל
שמחתנו על הצלתינו כי זה יתכן אם
היינו עוד עתה בארצנו בכל טוב ולא
היה עלינו שום שוטר ונוגש שאז
טבע האדם לספר ימי עניו וצרות

בגמ' (פסחים קט"ז.) במתני תני שנאמר
והגדת לבנך ביום ההוא לאמר
בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים
לפיכך אנחנו חייבים להודות, ובגמ'
אמר רבא צריך שיאמר 'ואותנו
הוציא משם' ופי' רשב"ם צריך
שיאמר פסוק זה 'ואותנו הוציא
משם', שצריך לראות א"ע כאילו יצא
משם שאף אותנו גאל הקב"ה,
והמגיד הביא שני המקראות וראוי
להבין דהלא לא נזכר בכתוב שהביא
והגדת לבנך וכו', רק בקרא שאמר
רבא 'ואותנו הוציא משם', והרמב"ם
ז"ל (בפ"ז מחז"מ ה"ז) כתב בכל דור
ודור חייב אדם לראות א"ע כאלו יצא
עתה בעצמו משעבוד מצרים שנא'
ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה
ציוה הקב"ה בתורה (פ' ראה) 'וזכרת
כי עבד היית', כלומר אתה בעצמך

שעברו עליו מימי קדם לאחר שנתגדל במעלה גדולה כדי להגדיל שמחתו בלבו, אבל כעת בעוה"ר שאנו בגלות המר ההיא ואין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבריו מה יוסף לנו אם היינו עוד במצרים תחת יד פרעה או בגלות הזה, ואדרבה כי יוסף עצב בלבו יותר כמאמר החכם כי יותר יגונה מי ששמח ללא סיבה ממי שנתעצב בלי סיבה.

ועמ"ש (באיכה א ז') לפרש כי לפי דעת האוה"ע יפליאו על ענין השבת שהוא זכר ליצי"מ וזה שאמרו במדרש ששחקו על שבתותיה וגם על חג הפסח שאנחנו נותנים לו שבח ולספר בגדולת נפלאותיו ולרמוז במצה ומרור כי על מה ישמחו אחרי כי הם דחוקים ומעונים בגלות עוד, אבל באמת ראוי לנו לעשות מזכרת מכל עניני נסיו ונפלאותיו הטובים שעברו עלינו, מפאת ב' סיבות הידועים, אם כי אף שכעת אנחנו עוד בגלות המר הזה, עכ"ז יש חילוק כי בגלות מצרים היינו משועבדים בגופינו ונשמתינו שהיינו משוקעים בטומאתם, ובגלות הזה אין אנו כ"כ משועבדים לעבודתם, ובכל יום הוקל עול"ם מעלינו, ועיקר הגלות על אשר הכבידו עלינו עול המס עד שבשביל זה ניטלה פרנסתנו וחיינו,

והרי מבואר שבכל אותן מ' שנה שהיו במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד כפירש"י (פ' בהעלותך) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו ככל חקותיו וכל משפטיו תעשו אותו, ובודאי שמן הדין היו פטורים (דאל"כ היו מקריבים תמיד) אבל בא לרמז בו שגם בהיותנו במדבר הגדול והנורא שהיא הגלות החושך הזה, עכ"ז החיוב עלינו לקיים הפסח בששון ובשמחה ולהאמין ביכולתו ית"ו כי לא תקצר ידו והרבה שלוחים למקום מציאת סיבת פרנסתנו ע"כ החיוב לספר בשמחה ביציאת מצרים כהנ"ל,

ובזה פירשנו מאמר המגיד הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, בהיותנו עבדים, כי בהמצה שאכלו בצאתם ממצרים טעמו בהם טעם מן כמ"ש רש"י (פ' בשלח) שהוא מאכל רוחני שמה"ש אוכלין אותו ובלא יגיעה, אבל זה אין בו טעם רוחני עד כל דכפין ייתי ויכול, שהוא נאכל מצד ההכרח והרעב, ולא מרוחב הלב, עכ"ז השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, שמכח זה נוכל להאמין על גאולתנו ויהי פסת בר בארץ שתוציא גלוסקאות בכל מקום, ולא יצטרך למיתי כי יהיה הכל במקומו כהנ"ל.

ובזה נבא לבאר מאמר התנא בכל דור ודור, לרמז שבין אם הדור

מחזה אברהם

בשלוש ושלוה ואין צום, ובין דור שהם עדיין בגלות מחויב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא, ירצה שאף אם שלום באהליהם לא תעלה על דעתם לעשות המזכרת הזאת רק בעבור שהגיעו לכל טוב, ואם יצא היו בטובה לא עשו כלום מזכרת אהבה להשי"ת, אבל הם יחשבו להסיר מלבם כל הטוב אשר לפנייהם ויחשוב בחירות הגון כאילו הוא יצא ממצרים, ירצה אף שהיה החירות לאבותינו בלבד בעצם אלא שנמשך לנו במקרה עכ"ז ידמה בלבבו כאלו הוא היה מאותן שיצא ממצרים שהיה להם אמונה ושמחה על נס יצ"מ ואף אם הדור בגלות ונדחקים ברב עוני, החיוב עליו לחזק לבבו באמונתו עד שיהיה רואה א"ע באמונה גדול כאילו הוא יצא ממצרים, והיו מאותן שיצאו ממצרים שהיה להם אמונה ושמחו במדבר על גלות מצרים כאילו היו בכל טוב, אך שיש מקום לבע"ד לחלק ולומר דדוקא עולי מצרים שהקב"ה הבטיחם להביאם לארץ ישראל ועדיין לא קיים הבטחתו, בודאי שישפיק להם כל צורכם במדבר כדי להביאם לארץ, שאם יחסר סיפוקם וימותו, הרי לא קיים הבטחתו, אבל עתה שכבר קיים הקב"ה הבטחתו להביא פעמים לארץ, וכעת אשר גילנו מארצינו מפני חטאתינו זה כמה שנים, ואולי

מאס בנו עד מאוד ע"ז בא רבא לפרש שצריך שיאמר 'ואותנו הוציא משם', להראות שעוד לא נתקיים הבטחתו, כי עיקר הבטחתו היה על הגאולה העתידה כמו שאבאר 'למען הביא אותנו' שיביאנו לכנפי קדושתו שבא"י תלוי רוב מצות כמ"ש 'והארץ תקיא וכו' שהיה עיקר נתינת א"י כשיקבלו ויקיימו התורה, וז"ש המגיד לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם, מלשון 'אם יגאלך', שקנה אותנו, וזהו חירות הנפש לקרב אותנו תמיד לעבודתו, והיא הגאולה העתידה שאז תהיה חירות הנפש האמיתי שיתבטל הוזהמא וכח הסט"א.

ובזה מבואר מאמר המ"ר, 'אמרה שבת לפני הקב"ה לכל נתת בן זוג וכו' כי ידוע שיש הפרש בין קדושת שבת שהוא מקודש בקדושת השי"ת בעצמו כמאמר אנשי כה"ג 'מקדש השבת', ובזה פירשנו מאמר המשורר (בזמר יום שבת קודש) בעת שירי יגדלון כי כטל הם יזלון, ירצה שהפרש יש בין 'טל ומטר', כי מטר מבואר בתענית (כ"ה). שיוורד טפה מלמעלה אזי עולה יותר ג"כ מלמטה, אבל טל הוא מלמעלה לבד, ואמר על גודל קדושת השבת שאפי' בלי הכנתינו 'יום קדוש הוא מבואר ועד צאתו', ע"כ ההתעוררת מלמעלה

מכסה את המצות ומגביה הכוס

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חֵיבִים לְחֻדוֹת לְחֵלֶל לְשֹׁבֵת לְפָאֵר
לְרוּמָם לְחֵדֵר לְבָרֵךְ לְעֵלָה וּלְקַלָּם. לְמִי
שֶׁעָשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֶּה.
הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת, מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֲבֵל
לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֻלָּה,
וְנֹאמַר לְפָנֵינוּ שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ.

מחזה אברהם

בכנסיה מיוחדת במדבר בצאתם
ממצרים קשה כמו על עשותינו החג
עם כל עניני הסדר, אך האמת
'ואותנו הוציא ה' משם', שעדיין לא
היתה הגאולה שלימה, וכאילו אנחנו
עדיין במדבר אף שלא נכנסו עדיין
לא"י עכ"ז עשו הפסח מגודל
האמונה והבטחון, כי הגאולה תהיה
לנו, וע"כ ההכרח לשמור את השבת
בכדי לזכור יצ"מ שהוציאנו וכאילו
עדיין אנו במדבר שהוא בגלות
ותהיה הגאולה העתידה שלימה
בקרב לקבץ אותנו יחד בברכתו
יתעלה אכי"ר בב"א.

להגדיל השיר כטל, אבל ביו"ט
שתלוי בבחינתנו והכנתנו וכמ"ש
'אשר תקראו אתם במועד' ולז"א
'מקדש השבת וישראל והזמנים',
שהשי"ת 'מקדש השבת וישראל'
ושהם מקדשי זמנים, לזאת מורה
השבת על יצ"מ, והאזה"ע שוחקים
על שבתותינו כמש"ל שכעת שאתם
בגלות שנתבטל הטעם מיצ"מ למה
לכם שבידת השבת, ולזה מבקשת בן
זוגה שהיא הגאולה כדי לסתום פיהם
של האזה"ע, והשיב לה הקב"ה
כנסת ישראל יהיה בן זוגך, כי גם
המצות שהיה בעת שהיו ישראל

הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומשעבוד לגאולה

היו במצרים רק רד"ו שנה, ונחלקו
המפרשים בשוב הדבר, יש מהם
אמרו שקושי השעבוד השלים למנין

כי ידוע שהקב"ה גזר לאברהם אבינו
בברית בין הבתרים להיותנו ד'
מאות שנה בשעבוד הגלות והם לא

אחרת, אמר לו יפה אמרת 'כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם', ולכאורה קשה למה הזכיר באמת למשה מצרה אחרת, אך יתכן לפרש בשאלת משה רע"ה להקב"ה שאמר לגאלם שהרי הוא עדיין תוך זמן הקצוב להם, לזה השיב שיועיל להשלים זמנם בסיבת שאר הגלותים, אך למען אשר לא יצטרך לצערם יוכל להסבירם ולומר שע"י קושי שעבודם נשלם הזמן, ונמצא שהגאולה ראשונה ממצרים הוא הגאולה האחרונה לעתיד וזהו מעבדות לחירות, הוא מקושי שעבוד מצרים, וזה עצמו משעבוד לגאולה, משעבוד הגלותים שאין אנו בקושי העבדות תה"ל לגאולה העתידה.

הקצוב להם, ויש מהם אומרים שע"ז נתחדש הג' גלותים, במדרש איכה השביעני במרוורים, זה ליל א' של פסח 'הרווני לענה', זה ליל ט' באב, כי מחמת שהוציאם קודם זמנם, לזה אנחנו עדיין בגלות כדי להשלים, ומחמת שכעת השעבוד והעבודה בנקל לזאת נתארך ג"כ הזמן, אבל בגלות מצרים היה בשעבוד גדול בחומר ובלבנים לכן היה הזמן קצר, וז"ש (פ' שמות) 'ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אהיה אשר אהיה', ופירש"י אהיה עמהם בצרה זו ואשר אהיה עמהם בשעבוד שאר מלכיות, אמר משה לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה, מה אני מזכיר להם צרה

ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה

מלילה אם יהיה הגאולה קיימת שהוא בחי' לילה, או בחי' 'ליל', שאינה קיימת, והשיב להם 'אם תבעיון בעיר' שאם נשוב ג"כ בתשובה הראוי' אזי נוכל להגאל אף קודם זמן הנקצב ונודע מאמרם ז"ל שלעתיד יהיה בלשון זכר 'שיר חדש' כי לא יהיה דין ועכשיו בגלות נקרא בל' נקיבה 'שירה חדשה' שכתבו המפרשים ע"ש הדינים הנולדים, וז"ש (תהלים צ"ו) 'שירו לה' שיר חדש, אתם ישראל לעתיד תשירו לה' שם

ירצה דהנה הנביא (ישעי' כ"א י"א) 'אמר שומר מה מלילה, שומר מה מליל אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיר שובו אתיר', ירצה עפ"י שמבואר בזוה"ק פ' תרומה כי בלילה יש עדיין הס"א ובעי' לאנטורי דכתיב ליל שמורים הוא אבל לילה לית בי' כלל הסט"א, ומבואר בשל"ה מס' פסחים (ח' מצת שמורים) הוא הלילה הזה לה', לשון זכר קאי על גאולה אחרונה שאין אחריו גאולה, ולזה שאלו אותו מה

מחזה אברהם

היה אפשר לנצחו ואעפ"כ יקבלו שכרם, משא"כ אוה"ע שיודמה להם יצה"ר כחוט השערה ויסברו שישראל נצחוהו בעצמם ויגיע להם שכר מן הדין, הנרמז בשם אלהים

ובזה מובן מ"ש בזוה"ק בפסוק 'לספר בציון שם ה' ותהלתו באיים יגידו', כי ישראל יכירו שם ה' אבל שאר אוה"ע יכירו שם אלהים הנקרא 'תהלה', וזהו ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה, שכעת שאין השם שלם ראוי לומר ולהלל בשירה חדשה, בל' נקיבה בשם י"ה וכמו"ש בעירובין (י"ח). ראוי לעולם להשתמש בב' אותיות, אבל לקמן אמר 'ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון' אז ונודה לך שיר חדש על גאולתינו, שיהיה אז בלשון זכר, בבחי' לילה, אבל כעת נאמר לפניו שירה חדשה.

רחמים שיר חדש המורה על כולו רחמים כי תכירו אז רחמנותו, ויתכן זה עפ"י מאמרם ז"ל בסוכה (נ"ב). שלעתיד היצה"ר ידמה לצדיקים כהר ולרשעים כחוט השערה, והללו והללו בוכין, ופי' הרי"ף ז"ל שהצדיקים יבכו שיכירו שלא היה אפשר להם לנצח בעצמם רק שהקב"ה עזרם ויסברו שלא יקבלו שכר, ואח"כ שיראו שהקב"ה נותן להם שכר ידעו שזהו מצד חסד חנם, ובמדה"ר הנרמז בהויה שלם, וז"ש רז"ל כשימחה זרעו של עמלק, היינו שיושחט היצה"ר הס"מ שהוא שר אדום, אז יכירו מדה"ד שבשם הוי' שלם, והשם יקרא ככתיבתו הויה, משא"כ עכשיו סוברים שפועלים בעצמם המצוה ושכר מגיע להם מן הדין, ולכך נקרא בשם אדנ"י דין, והוא שכתבנו שלעתיד יתגלה הוי' רחמים כשיראו גודל היצה"ר שלא

שירה חדשה הללויה.

עוה"ב. עוה"ז על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. לעוה"ב כולו הטוב והמטיב. ופירש"י שאין שם בשורה רעה. ובחידושי עה"ת (פ' בראשית) ביארתי שמהראוי הי' לברך תיכף גם על הרע הטוב והמטיב עפ"י הרמב"ם ז"ל בפ"י

כאן הזכיר לשון נקיבה ולהלן בסמוך תפס לשון זכר ונודה לך שיר חדש על גאולתינו. וגם זה שסיים הללויה אינו מהצורך. לבאר זה נקדים מאמרם בפסחים (ג.) והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד וגו' אטו האידנא לאו אחד הוא א"ר אחא לא כהעוה"ז

מחזה אברהם

המשניות לברכות (נ"ד). על אומרו כשם שהוא מברך על הטובה כך יברך על הרעה. ירצה לקבל אותו בשמחה ולב טוב ולכבוש כעסו ויטיב נפשו כשיברך דיין האמת כמו שעושה בשעה שמברך הטוב והמטיב וכו' וכמו שהיו אומרים החכמים ברוב דבריהם כל מה דעביד מן שמיא לטב וזה דבר שכלי אצל בעלי שכל וכו' לפי שיש דברים רבים נראים בתחלתן טובים ויהי' אחריתן רעה רבה וכמו כן וכו' ע"ש.

רבות ויברך על הרע תיכף הטוב והמטיב שהרע לא יהי' לו לבשורה רעה כ"א לבשורה טובה כהנ"ל. וז"ש רש"י שאין שם בשורה רעה ולא כתב שלא יהי' רע שבאמת יהי' רע אבל לא יהי' לו לבשורה רעה כ"א לבשורה טובה ויברך עליו הטוב והמטיב כמו על הטוב שהפורעניות יביא טובה וברכה להאדם (וע' בס' ברית הלוי להמהר"ש אלקבץ (פ"א) שהאריך בזה) ואז יהי' השם במלואו ליחדא שם י"ה בו"ה.

אך מחמת שחכז"ל ראו שעדיין לא באנו בעוה"ז בהשגת השכל ואמונה גמורה שאין זה רע בהחלט ורע עלינו המעשה. לזאת תיקנו בברכה דבר השווה לכל ברוך דיין האמת להצדיק עכ"פ הדין אף אם נאמר שבאמת רע הוא מגיע לנו זה מרוע מעשינו עפ"י משפט ודין הישר אבל לעוה"ב זה ימות המשיח אשר יפקח הקב"ה על עניינינו בשכל צח את עינינו ואז כאו"א יבין מהותו ואיכותו ומדריגתו באיזהו אופן הוא מוכן לקבל טוב. ולפעמים יראה שבלתי אפשרי לו לקבל טוב אם לא בהעטף הרע אזי יקווה ויתפלל לה' שיגיע עליו הרע המדומה כמו על הטוב ואז כשהקב"ה ישמע לתפלתו ויביא עליו הרע אזי ישמח לבו ותגל נפשו על הרע שמזה יצמח לו טובות

אבל עתה אמרו בעירובין (י"ח:) דיו להעולם שישמש בשם י"ה כמ"ש כל הנשמה תהלל יה. ובמדרש (פ' בשלח) תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לאמר שירה לעתיד לבא שנא' שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה כו'. והקשה בשל"ה שם פרשה זו אחרי שאמר עתידין ישראל שיאמרו כו' א"כ מיותר אומרו לעתיד לבא. ופי' הוא כי מדתן של צדיקים היא מיד שהובטחו לאיזו דבר טוב לומר שיר ושבח מיד אף שלא נתקיים עדיין כי זהו מצד האמונה בהקב"ה שייטיב עמנו ומה שמרע"ה איחר מלומר שירה עד שנעשו המעשים היא בשביל שעדיין לא היתה האמונה חזקה בישראל וכמ"ש (שם) ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר כלומר אז באותו פעם שר משה ולא

מוכן ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה וגו'. דיל"ד על אומרו בידה דמה נפ"מ לנו במה לקחה. וגם ותען לא שייך כ"א בהרמת קול ולא נאמר ותאמר להם מרים. ולפי דרכינו בא להשמיענו בזה שמרים לא לקחה התוף להתעורר א"ע לשמחה אשר מזה תבא לשיר. אבל היא לקחה התוף בידה מקודם להיות מוכן בעת התשועה. כי היתה לה אמונה שבוודאי יעשה השי"ת מלחמתו עבורה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות. שסברו שהיא לקחה התוף להתעוררות השמחה ולהסיר היגון והפחד ותען להם מרים שלא כן הכוונה אלא שירו לה' שהשמחה מהנס שיעשה יעורר השיר והזמר בתוף כי גאה גאה סוס ורוכבו שהוא השר של מצרים רמה ביים. ולכך הזכיר כאן מרים הנבואה על היותה משוררת על הנס העתיד לבא.

ובמדרש (פ' בשלח) את השירה הזאת כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקיבות לאמר מה הנקיבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך הן הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקיבה לפיכך עמדו בבל כו' ושעבדו

מקודם מיד שהובטח מהקב"ה שיבקע הים וזהו תשורי מראש היינו קודם הנס היא מכח אמנה הגדולה (ובתחלה כשבא להם משה לבשר גאולתם כתיב (פ' שמות) ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את ב"י וכי ראה את ענים. ותיכף ויקדו וישתחוו. ומצינו ביהושפט ע"י יחזיאל בן זכריהו (דה"ב כ') היתה עליו רוח ה' וניבא להם הבטחה שהי"ת ילחם להם מעמון ומואב מארם מיד ויקוד יהושפט אפים ארצה וכל יהודה ויושבי ירושלים נפלו לפני ה' להשתחוות ויקומו הגלויים להלל לה"א ישראל בקול גדול למעלה וגו' וישכימו בבוקר האמינו בה' אלקיכם). וז"ש עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבא כאלו כבר נעשו. ובמדרש הרנינו (פ' סוכה) והביאו בשבלי הלקט סי' קע"ד אין גומרין הלל בז' של פסח לפי שאמר הקב"ה מעשה ידי טבעו ביים ואתם אומרים שירה, דקשה ע"ז דהא כתיב באבוד רשעים רנה. אבל הכוונה שהקפיד על שאמרו שירה לאחר שטבעו ביים. שהיה להם להקדים קודם הטביעה מיד לאחר ההבטחה מצד האמונה.

ובזה מבואר מה שבשירה כתיב בלשון נקיבה השירה הזאת. ובשירת הנשים כתיב ותען להם מרים שהוא לשון זכר. דבלשון נקיבה הול"ל להן. מחמת שהנשים היה להם אמונה יותר בתשועת ה' אשר יעשה להם ולקחו התופים והמחולות. ובזה

קמב הגדה מחזה אברהם של פסח

יש ממשכיכים כאן בהגבהת הכוס, ויש מניחים אותה ומגביהים
שוב בברכת "אשר גאלנו"

הַלְלִיָּהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מְבֹרָח שְׁמֹשׁ עַד מְבֹאֵז מְהֻלָּל
שֵׁם יְיָ רַם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כִּי

מחזה אברהם

את ישראל אבל לעתיד לבא אין עוד צרות שנאמר כי נשכחו הצרות ראשונות ששון ושמחה ישיגו באותה שעה אומרים שירה בלשון זכר שנא' שירו לה' שיר חדש. ולכך לקמן שהזכיר הגאולה העתידה וכנודע מדברי המדרש בונה ירושלים ה' ואח"כ נדחי ישראל יכנס. אמר ונאכל שם מן הזבחים אשר יגיע דמם וכו' ונודה לך שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשינו שיהי' אח"כ. לזה הזכיר

שיר חדש בלשון זכר כי לעוה"ב ידעו גם בעת רע שהכל טוב. אבל כאן שבא להגיד השירה חדשה על גאולת מצרים שהי' כבר הזכיר בלשון נקיבה. וזהו (תהל' ק"ו) אבותינו במצרי' לא השכילו נפלאותיך (ובביאורי שם הארכתי בזה) וזהו (שם י"ג) ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתיך אשירה לה' כי גמל עלי. כי זהו הגמול מחמת הבטחון וכמש"ל במאמר הקודם:

הללויה הללו עבדי ה'

(עירובין י:) ולא עבדי פרעה. שיצאו מכח המזלות שמזל טלה הוא הראשון ויצאו מכחו ומשר 'רהב' שהוא הבכור של שר מצרים ונעשו עבדי ה'. הללו את שם ה'. הוא שם הוי' ב"ה שהשם הזה מורה שידוד המערכת כידוע. יהי שם ה' מבורך. מלשון המברך את הגפן. שיתחבר שם י"ה בו"ה: המברך את הגפן. שיתחבר שם י"ה בו"ה:

יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם.

כדאיתא בפסחים (ג.) לעוה"ב על כולו הטוב והמטיב. שיכירו לעולם שהוא מדה"ר בשם הויה אחרי שאנו בניו שהוציאנו ממצרים ולקח אותנו לסגולתו הרומז על מדה"ד וכמש"ל בביאור מאמר ונאמר לפניו כו':

הגדה מחזה אברהם של פסח קמג

אֶלֶּהִינוּ הַמַּגְבִּיהִי לַשָּׁבֶת, הַמְשִׁילִי לַרְאוֹת בְּשָׁמַיִם
וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן: לְחֹשִׁיבֵי

מחזה אברהם

מאתו ומזה מופת על מציאת השם
כמ"ש המורה ח"ב פ"ד ופי"ט ומזה
מהולל שם ה'. וזו פירש ממזרח
שמש עד מבואו שאנו רואים
שהשמש הולך ממזרח למערב
אעפ"י שהגלגל שלו מסבב (ממזרח
למערב) ממערב למזרח והגלגל היומי
מכריח אותן להיפוך תנועתו ממזרח
למערב ומזה מהולל שם ה':

ממזרח שמש עד מבואו
מהולל שם ה'.

הענין שכל הגלגלים סובבים
ממערב למזרח וגלגל
היומי מכריח אותם היפוך תנועתם
וסובב ממזרח למערב. וזו בכח
השם ב"ה שהוא מסבב הגלגל
היומי בלי הפסק מאחר שמסבב
ומניע בלתי מתנועע רק בשפע

רם על כל גוים ה' על השמים כבודו.

ויכול לשדד המערכות ולהעניש
החוטאים ולכך אח"כ שנלקה פרעה
הודה ואמר ה' הצדיק הכיר בשם הוי'
וכן בכל העשר מכות. והנה התגאה
ביאור שעולה ומשקה במדינתו וזו
טבעו ואי אפשר לשנות הטבע. אבל
עתה נודע שהעולם נברא יש מאין
וקדום לכל השרים שהרי נענש פרעה
ונענש במזל טלה השר שלו ונודע
שהוא רם על כלם:

אִתָּא (במדרש רבה ויחי ק') דעו כי ה'
הוא האלהים ולא כפרעה
שאמר לי יאורי ואין אלהים. יבואר
עפמ"ש בשל"ה כי פרעה שבימי
משה כפר בשם הוי' ואמר מי ה' אבל
שם אלהים הי' מכיר כי קיבלו מיוסף
והי' סבור כי העולם מתנהג עפ"י
הטבע בגימ' אלהים ואין יכולתו
לשדד מערכת הטבע ולהעניש אחרים
ומשה הודיעו שנקרא הוי' מהוה הכל

המשפילי לראות בשמים ובארץ

שאינו משגיח בעולם השפל כאותן
האומרים עזב ה' את הארץ ימ"ש.
אך ידוע מה שהוא עפ"י מזלות

אִתָּא במורה (ח"ג פי"ז) שאריסטו
וכת' שלו היו אומרים
שהשגחת השם תפסוק בגלגל הירח

עם נְרִיבִים עִם נְרִיבִי עִמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֲקָרַת הַבֵּית אִם הַבָּנִים
שְׂמִיחָה הִלְלוּהָ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לְעֹז: הִיְתָה
יְהוּדָה לְקֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל מִמִּשְׁלוֹתָיו: הֵיךְ רָאָה וַיָּנֵם
תִּירְדֵּן יֹסֵב לְאַחֹר: הִתְהַרֵם רָקְדוּ בְּאֵילִים וּבָעוֹת בְּבָנֵי

מחזה אברהם

תרומה מזה) וז"ש המגביהי לשבת
ומשפילי לראות שמשגיח בשפלים
דלא כהכת הנ"ל. והראי' ע"ז מקים
מעפר דל ומאשפות ירים אביון
שלא בהדרגה כלל מעט מעט רק
בפעם אחת. וזהו ראייה שאינו
עפ"י מערכת שמים שא"כ הי' ראוי
להיות בהדרגה אלא הכל בהשגחת
השם ב"ה:

ומערכות השמים הוא הכל בהדרגה
וראינו בעינינו כמה בני אדם
ואומות שלימות שהיו במעלה
גדולה ויתירה וברגע הורד כבודם
עד עפר יגיע שלא בהדרגה וברגע
שאוול יחתו כפרעה והמן וכדומה
להם. וזו ראי' שהכל הוא בהשגחת
השם ב"ה אשר עיניו פקוחות על
כל דרכי בני אדם (ועמ"ש בהפטר

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז

אחריהם שקאי על השר. בית יעקב
מעם לועז שהארץ קשה ששם שליטת
מזל טלה הראשון שבמזלות ויצאו
משם. אז היתה יהודה לקדשו שדימה
להמלאכים הנקראים קדושים כנ"ל.
ישראל ממשלותיו שדימה אותם
לכוכבים ומזלות הנקראים מושלים
כנ"ל מאחר שהשם הוי' שידד
מערכת השמים והיו הניסים בלי
אמצעי כי הים ראה ויננס כי השם
הי' חקוק על המטה וראה הים את
השם וינס. הירדן יסוב לאחור שראה

הענין המלאכים נקראים קדושים
כדכתיב (דניאל ה') והנה קדיש
אחד מדבר וגו'. והגלגלים והכוכבים
נקראים מושלים כענין כח וגבורה
נתן בהם להיות מושלים. וישראל
בתחילה היו תחת השרים של מעלה
ועפ"י הכוכבים והוציאנו ממצרים מן
המזלות ומהשרים של מעלה כידוע
בזוה"ק (פ' האזינו) ע"פ כי חלק ה'
עמו ובפרקי דר"א. וזש"א בצאת
ישראל ממצרים הוא השר שלהם
כענין (זהר פ' שמות) והנה מצרים נוסע

הגדה מחזה אברהם של פסח קמה

צאן: מה לך הים כי תנום תירדן תפכ? אָחֹזֶר: הָתָרִים
תִּרְקְדוּ בְּאֵיִלִּים גְּבָעוֹת כְּבָנֵי צֹאן: מִלְפָּנַי אֲרוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ

מחזה אברהם

הארון אשר שם ה' צבאות נקרא (יהושע ג') כאשר נטבלו הכהנים בירדן
שהשם וכל כינויו היו מונחים בארון קמו המים נד:

בית יעקב מעם לועז

יִרְצָה כי ידוע שהקב"ה חפץ חסד לעשות לנו, ואף כשאין אנו עושים רצונו של מקום אזי מתחסד עמנו כנגד האוה"ע שהם גרועים ממנו יותר, ומכ"ש כשעושין רצונו של מקום, וז"ש 'בצאת ישראל ממצרים', שלא היו כדאים כ"כ לגאל שהיו בבחי' 'בית יעקב' שהוא מדריגה שפילה, ועל כל זה ברוב רחמיו הוציא מעם לועז שהעריכם נגד המצרים שהיו אומה טמאה, אבל אחר זה 'היתה יהודה לקדשו', שהגיעו במעלה לקדש השם על שהי' ישראל לממשלותיו, שהיא מעלה הגדולה שניתן להם הממשלה כביכול 'ותגזר אומר ויקם לך', לזאת אמר 'הים ראה וינס כנ"ל שהלכו ג"כ ממדריגה למדריגה.

הים ראה וינס.

אֵיתָא במדרש מה ראה הים ראה ברייתא דר' ישמעאל. נקדים מה דאיתא (ילקוט תהלים קי"ד) הים לא הי' רוצה להקרע לפניו רק שראה את ארוננו של יוסף שהם נשבעו להעלותו ואלו לא היה נקרע הים היו מחללין השבועה. ואיתא בשבועות (כ"ז.) נשבע לקיים את המצוה ולא קיים פטור. וקיי"ל בגיטין (י"ד) מצוה לקיים דברי המת. ולפי"ז לא הי' מוכרח הים להקרע דהא פטורים מן השבועה דהא איתא בשבועות (כ"ו.) להרע או להיטיב אין לי אלא דברים שיש בהם הרעה והטובה שאין בהן הרעה והטובה מניין ת"ל או נפש כי תשבע לבטא בשפתים אין לי אלא להבא לשעבר מניין ת"ל לכל אשר יבטא האדם בשבועה דברי ר"ע ר' ישמעאל אומר להרע או להיטיב להבא. א"ל ר"ע א"כ אין לי אלא דברים שיש בהם הרעה והטובה דברים שאין בהם הרעה והטובה מניין. א"ל מריבוי הכתוב א"ל רם ריבה הכתוב לכך ריבה הכתוב לכך.

אֵיתָא במדרש מה ראה הים ראה ברייתא דר' ישמעאל. נקדים מה דאיתא (ילקוט תהלים קי"ד) הים לא הי' רוצה להקרע לפניו רק שראה את ארוננו של יוסף שהם נשבעו להעלותו ואלו לא היה נקרע הים היו מחללין השבועה. ואיתא בשבועות (כ"ז.) נשבע לקיים את המצוה ולא קיים פטור. וקיי"ל בגיטין (י"ד) מצוה לקיים דברי המת. ולפי"ז לא הי' מוכרח הים להקרע דהא פטורים מן השבועה דהא איתא בשבועות (כ"ו.)

מִלְפָּנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוֹר אֲנִים מִיָּמִים חֲלָמִישׁ
לְמַעַנֵּנוּ מִיָּמִים:

מכסה המצות ומגביה הכוס

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ
וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. וְהַגִּיעָנוּ לְלֵילָה
הַזֶּה לְאֹכֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי
אֲבוֹתֵינוּ יִגְיַעֲנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים
לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם שְׂמֵחִים בְּכִנּוּן עִירָךְ וְשִׂשִׁים
בַּעֲבוּרֶתְךָ. וְנֹאכֵל שָׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים
(בְּמוֹצָשׁ"ק יֵשׁ אוֹמְרִים מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזִּבְחִים) אֲשֶׁר יִגְיַע דָּמָם עַל

מחזה אברהם

שפיר קאמר לי' ר"ע לר' ישמעאל. אי אתה דן אלא כעין הפרט מה
א"ר יוחנן ר"ע דורש את התורה בריבוי ומיעוט ר"י דורש את התורה
בכלל ופרט מאי ר"ע דתניא או נפש
כי תשבע ריבה להרע או להיטיב
מיעט לכל אשר יבטא חזר וריבה
ריבה הכל מאי מיעט דבר מצוה. ור'
ישמעאל דריש בכלל ופרט או נפש
וגו' כלל להרע או להיטיב פרט לכל
אשר יבטא חזר וכלל כלל ופרט וכלל

אי אתה דן אלא כעין הפרט מה
הפרט מפורש להבא. אף כל להבא
אפי' דבר מצוה. והשתא א"ש
המדרש מה ראה הים וינס. דאין
לומר מפני שלא יחללו השבועה דהא
הוי לקיים את המצוה ופטור מן
השבועה לז"א ברייתא דר' ישמעאל
ראה שדורשה בכלל ופרט. ולדידי'
הנשבע לקיים את המצוה חייב על
השבועה:

ההופכי הצור הגם מים.

פי' כשאנו מחליפין תיבת הצו"ר מפרע ר"ת "ראה" והתקין
"צורת" הלבנה. אז אג"ם ר"ת
"אבדו" גוים "מארצו" ואז יהי'
מים ר"ת "מגדיל" "ישועות"
"מלכו"

קור מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן, וְנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֹדֶשׁ עַל גְּאוּלְתֵּינוּ
וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ גֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

מחזה אברהם

ונאכל שם מן הזבחים כו' ונודה לך שיר חדש על גאולתינו.

בהפטר בשלח מזה). לכן אם תחילה יקבץ נדחי ישראל לא"י ואח"כ יושיעם הנה בהיותם בא"י אינם יכולים לומר שירה אף שהי' חייב לומר על נס שבחו"ל. שבגלותם חזרו להכשירם, הרי כבר חזרו לארץ ונפסלו, לזאת יתפלל הושיענו ה' אלהינו מקדם ואח"כ וקבצינו מן הגוים שכיון שהישועה תהי' בהיותם בגוים הוכשר חו"ל לומר שירה. וזהו להודות לשם קדשך. ועוד טעם אחר להשתבח לעיני הגוים בתהליך שנאמר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם שהוא אלהי ישראל מעת בריאת העוה"ז עד עת העוה"ב. וזו ונודה לך שיר חדש על גאולתינו שמקודם היותינו בא"י שמקודשת מכל הארצות נוכל לומר שיר חדש:

כשיעביר רוח הטומאה
יהי' השיר בתוקפו

אין יאמר דהנה המהרש"א בעירובין
בח"א (י:) ב' הטעם דאין אומרים
שיר על הנס שבחו"ל לפי שכשנכנסו
לא"י נתקדשה והקב"ה נקרא אלהי

יובן זה בהקדם (תהלים ק"ו) הושיענו ה' אלהינו וקבצינו מן הגוים כו'. יל"ד שהפך הסדר ואמר תחילה הושיענו ואח"כ וקבצינו. והי' ראוי לומר וקבצינו והושיענו אך דאיתא במגילה (י"ד.) שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ מתקיף לה רנב"י והרי יציאת מצרים דגם שבחוצה לארץ הוא ואמרינן הלל התם מדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה כל הארצות. ומקשה בין לרבא דאמר התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה ובין לר"נ דאמר קרייתא זהו הלל והתניא משנכנסו וכו', ומשני כיון שגלו חזרו להיתרן הראשון. והטעם שמתחילה הי' קצת קדושה בכל הארצות. וביציאת מצרים ובמתן תורה הופיע מהר פארן וזרח משעיר הוציא קדושה ומפארן ושעיר וישמעאל וכשדים שכוללים כל האומות וניתוסף לישראל לכן לא הוכשר לומר שירה בשאר ארצות רק בא"י שהם תחת השי"ת כמ"ש בזוה"ק, ולא תחת ממשלת השרים (ועמ"ש

קמח הגדה מחזה אברהם של פסח

יש נוהגים לומר:

הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמָן לְקַיִים מִצֹּת בּוֹם שְׁנֵי שָׁל אַרְבַּע בּוֹסוֹת: לָשֵׁם יְחִוּד
קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתִּיהָ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נָעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
בּוֹנֵנָהוּ.

מברך בורא פרי הגפן ושותה בהסיבת שמאל

בְּרִיךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגָּפֶן:

ואינו מברך אחריו

מחזה אברהם

ועיי' בנשמת אדם (דף ד') ובשערי
אורה שער ה' בשלשים הכינויים
לפרש בזה כי שמך נקרא על עירך
ועל עמך ע"ש. ולעתיד לבא שיעביר
ממשלת זדון מן הארץ ונשגב ה' לבדו
ביום ההוא וכמו כן לא יהי שום
סטרא דמסאבא כדכתיב ואת רוח
הטומאה אעביר מן הארץ וכמאמרינו
ותמלוך אתה ה' לבדך על כל מעשיך
וגו' שלא יהי שום ממוצע ושר מושל
על הארץ אז יתקדש כל העולם
בקדושת הארץ. וכן דרשו חז"ל (רבה
שה"ש ז') דירושלים שלעתיד לבא יהי
גדול כ"כ כמו ערי ישראל ובהמ"ק
שבתוכה יהי גדול כירושלים של
עכשיו. הכוונה שתתפשט ירושלים
בכל א"י וקדושת א"י יתפשט בשאר
העולם כולו שלא יהי שום טומאת
ארץ העמים. וההפרש בזה כי השר
של מעלה אינו יכול לעשות רק כפי
מה שנפקד ממנו ית' עפי"ד הטבע.
אבל א"י וקדושת ישראל שהם תחת

הארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה
תמיד כמ"ש הרמב"ן (פ' נצבים) והנס
שם על ידו ב"ה ולא ע"י שליח וראוי
לומר עליו הלל משא"כ בנס שבח"ל
שנעשה עפ"י שליח או ע"י מלאך
ור"נ דסובר כיון שגלו חזרו להיתרן
הראשון היינו דוודאי כשישראל
שרוין על אדמתן אין השכינה שורה
אלא בא"י מקום קדושה ואין אומרים
הלל על נס שבחו"ל אבל כשגלו הרי
גם שכינה עמהם בחו"ל כדאמרין
עמו אנכי בצרה ויש לומר הלל ושירה
גם על נס שבחו"ל ע"ש. וידוע בפרקי
דר"א פכ"ד ר' שמעון אומר קרא
הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים
את כסא כבודו ואמר להם בואו
ונבלבל לשונם לע' גוים ולע' לשון
והפילו גורלות שנא' בהנחל עליון
גוים וגו' ונפל גורלו של הקב"ה על
אברהם ועל זרעו שנאמר כי חלק ה'
עמו וכו' עכ"ל. וכ"כ בזוה"ק (פ'
ואתחנן) בפסוק ואתם הדבקים כו'

הגדה מחזה אברהם של פסח קמט

רחצה

נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו
על נטילת ידים:

מוציא

יגביה את ג' המצות ומברך "המוציא". ויש נוהגים לומר:

תריני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה: לשם יחוד קודשא בריך הוא
ושכינתיה על ידי תהוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויהי נעם יי
אלהינו עלינו ומעשה ידינו פוננה עלינו ומעשה ידינו פוננהו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ:

מחזה אברהם

ממשלת הע' שרים ובכל מקום יעשה	הקב"ה בעצמו אז הוא משדד מערכת
נפלאות בשידוד המערכה. וזהו ונודה	הטבע להכיר גדלו ונפלאותיו. וזהו
לך שיר חדש לשון זכר מה שכל	(תהלים צ"ו) שירו לה' שיר חדש שירו
השירות נאמרו בלשון נקיבה. ואמר	לה' כל הארץ. ירצה כי יהי' דבר חדש
הטעם על גאולתינו ועל פדות נפשינו	שיוכשר כל הארץ והעולם כולו לומר
שיעביר רוח הטומאה יהי' השיר	שירה ספרו בגוים את כבודו בכל
בתוקפו לעתיד לבא:	העמים נפלאותיו וע"כ שיתבטל

רחצה

ע"ד הלצה ארחץ בנקיון כפי. לרחוץ ידיו מהגזל. אבל מוציא מצה.
בירושלמי שבת פ' האורג
מצה גזולה אין אדם י"ח כיון שאין
בגופו עבירה. זהו רחצה לבטוח בה'
אז המרור שהוא העבירה כורך
ונתכסה. והשולחן עורך ויוצא ידי
המצוה:

המוציא לחם מן הארץ:

יש להבין וכי לחם הוא מוציא מן ונעשה בידי האדם והאיך מברך כך
הארץ. והלא הלחם נשתנה דהא בברכות (ל"ה:) אמר גבי זית

מצה

מניח את המצה התחתונה, ואוחז בידיו את העליונה והאמצעית
הפרוסה ומברך "על אכילת מצה", ויכוון בברכה זו גם על המצה
שבכריכה ובאפיקומן

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצֵּה:

מחזה אברהם

ומורסן ולעתיד שיבוער הרע מן
הארץ ויהי רק טוב אמרו בסוף
כתובות שעתידיה א"י להוציא
גלוסקאות וכלי מילת והיא בלא
פסולת. וע' עשרה מאמרות (מח"ד.
ז"ב פ"ג ובמאמר העתים פכ"ו). ובזוהר
(פ' נח) וירד ה' לראות את העיר ואת
המגדל אשר בנו בני האדם היינו בני
אדם קדמא. וכן בכ"מ מפרש שבני
אדם קאי על אותן החוטאים שהם
מסטרא דאדם ולפ"ז יפורש (היפוך
מפירש"י) כאן קודם ברכה השמים
שמים לה' שהוא כולו טוב אבל
הארץ שיש בה חלק הרע מנגעי בני
אדם מחטא אדה"ר נתן לבני אדם
ולא שרי' עלי' ברכה וכאן לאחר
ברכה דאז אזיל לי' הרוח מסאבא
ואז לה' הארץ ומלואה. והמהרש"א
בסנהדרין (ק"ב.) בח"א כתב גבי
מנשה מלך יהודה שבעשרה מצות
מוציאה מזוהמת הארץ. וזהו
המוציא לחם מכח הארץ החומריי
שבו שהוא החלק הרע:

היכי נברך נברך בורא פרי הזית פירי
גופי' זית איקרי ופרי הזית אינו
מבריאת שמים אלא בידי האדם
והה"נ הכא. ועוד דלמה נשתנה
ברכה זו מכל הברכות שהם בלשון
בריאה וכאן מברך לשון מוציא. אך
נקדים מאמר הגמ' ר"פ כיצד מברכין
ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה
וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן
לבני אדם ומשני לא קשי' כאן קודם
ברכה. ויש לפרש עפ"י דאיתא
בזוהר (בלק קפ"ט עקב) כשחטא אדם
הראשון מאז ליכא דבר בעולם שאין
בו מסיטרא דרע שהוא הביא כח
הסט"א וזוהמא בכל הברואים
שבעולם ואף בכל מיני צמחים
ודשאים שבעולם וכדין אסור לב"נ
למיכל עם ההוא וזהמא עד דמברך
עלי' ברכת הנהנין ואז אתפשט מיני'
ההוא וזהמא וההיא סטרא דשרי'
עלוהו ואתעביד כולי' טב וכדין שרי'
למיכל מיני' ע"ש. ובכל דבר שבלול
טוב ורע יש בו פסולת וסובין

הגדה מחזה אברהם של פסח קנא

בוצע לעצמו ולכל אחד מהמסובים כזית מהמצה העליונה וכזית מהפרוסה ואוכל, או שכל אחד בוצע לעצמו שני כזיתים מן המצה שלפניו, ואוכלים בהסיבת שמאל

מרור

נוטל כזית מרור לעצמו ולכל המסובים, טובלו בחרוסת ומנערה. בברכת "על אכילת מרור" יכוון גם על המרור שבכריכה

יש נוהגים לומר:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מרור: לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא ממיר ונעלם בשם כף ישראל. ויהי נעם יי אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור:

אוכלים בלא הסיבה

מחזה אברהם

אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה:

כמ"ש האלשיך (פ' בא) בפסוק ואכלו את הבשר בלילה הזה על מצות ומרורים יאכלוהו. ובעוללות אפרים בח"ב מאמר נ"ח בחג הפסח שזה היה האכילה	הראשונה של מצוה ע"ש. ובאלשיך (פ' אחרי) ובזה קדשנו בכל הרמ"ח איברים מזוהמת הרע כהקדש שמפקיע מידי שעבוד מצרים קודם הזמן:
---	--

מרור כורך:

ידוע כי המצה נקרא לחם עוני. זכר לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר. מרור זכר ליצחק שהוא מדת גבורה אף שהוא מרור מ"מ צריך להתגבר על טבעו ויצרו, והקרבן פסח בא מהכשבים בחי' יעקב שנא' בו והכשבים הפריד יעקב. ולכך לוקחין ג' מצות לסדר. זכר לג' אבות

בִּירָךְ

נוטל כזית מהמצה התחתונה וכזית מרור, וכורכם יחד ואוכל בהסיבה, ואין צריך לברך, ואומר:

זָכַר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלָּל. כֵּן עָשָׂה הֵלֵל בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ
הָיָה קַיָּם, הָיָה בִּירָךְ מִצָּה וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בִּיחָד לְקַיָּם
מָה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֵאכְלֶהוּ:

מחזה אברהם

ואמצעית יחץ לשנים זכר ליעקב שהוא קו האמצעי ונק' בשם יעקב וישראל. לכך אוכלין מצה תחילה רומז לאברהם חסד. ואח"כ מרור רומז ליצחק גבורה. ואח"כ כורך מצה ומרור להמתיק הגבורות רומז ליעקב בחיר שבאבות כלול מחדס וגבורה והוא מדת תפארת:

זכר למקדש כהלל כן עשה הלל.

ופי' הרא"ש שמא ימות ולא יאמר קרבן ויוציא ש"ש לבטלה, ולכן חשש שלא יספיק ח"ו להביאם למקדש, מגודל ההכנעה שהזכיר לעצמו יום המיתה שמביא להכנעה, וכמ"ש במדרש (פ' בהר) גומל נפשו איש חסד זה הלל הזקן וכו', ורמוז בס"ת התורה "משה לעיני כל ישראל" הילל, וידוע כי מצה הוא מורה על מדת ההסתפקות שהוא לחם עוני, ומרור רומז על מדת ההכנעה, וז"ש זכר למקדש כהלל, כמו שעשה הלל לרוב הכנעתו בביאת קרבנותיו למקדש, כן עשה הלל כל תנועותיו בזמן שהיה הבהמ"ק קיים שהיה כורך מצה ומרור שמזה הגיע למעלת הבטחון כנ"ל.

מבואר בברכות (ס.) כשהיה בא הלל בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי, וכ"כ המהרש"א שהרגילם שלא יצעקו כשיארע להם רעה ח"ו ע"ש, ובענין הבטחון אין באפשרות לסבול רק בשיוקדם אליו מדת ההסתפקות שלא יחפוץ במותרות, וגם מדת ההכנעה שאין זכותו כדאי כ"כ מצד עצמו, רק לבטוח בחסדו ית'

וע"ב מצדיק עליו הדין כל אשר יגיע לו ולא יצעק, ובשבת (ל.) איתא גודל הענווה שהיה בהלל, ובפסחים (ס"ו.) שמחמת זה לא מעל אדם בעולתו, והענין הוא דבנדרים (ו.) שלא יאמר לה' קרבן אלא קרבן לה',

שִׁלְחַן עֹזֵר

נוהגים בתחילת הסעודה לאכול ביצה, ויש טובלים אותה במי מלח. אוכלים ושותים כברכת ה' אשר נתן. ויזהר שלא ימלא כרסו יותר מדי, כדי שיאכל כזית אפיקומן לתיאבון.

צִפּוֹן

בגמר הסעודה קודם חצות הלילה נוטל לעצמו ולכל המסובים כזית מהמצה שהצפין לאפיקומן, ולכתחילה יקח שני כזיתים, ואוכל בהסיבת שמאל.

יש נוהגים לומר:

חֲרִינִי מוֹכֵן וּמוֹמֵן לְקַיִים מְצוֹת אֲכִילָת הָאֶפִיקוֹמֵן. לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיד
הוּא וּשְׂכִינְתָּיה עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם בָּרַךְ יִשְׂרָאֵל. וְיֵהִי נָעִם
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה.

בִּרְךְ

מוזגים כוס שלישית, נוטלים מים אחרונים,
ובעל הבית מזמן:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב יְיָ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ בְּחַלְמִים: אָז יִמָּלֵא
שְׁחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְדִּיר יְיָ לַעֲשׂוֹת

מחזה אברהם

שיר המעלות בשוב ה'

השל"ה הביאו המג"א (סי' א' סק"ה) יאמר בשובינו לציון. (ב) יתור מלת
שבסעודת שבת ויו"ט יאמר את ולא אמר בשוב ה' שיבת ציון.
שיר המעלות (תהלים קכ"ו): יש לדקדק (ג) אומרו היינו כחולמים אם אלא
בזה. (א) אומרו בשוב ה' את שיבת נזכיר הגלות שהי'. ויהי' אצלינו רק
ציון. מהו שיבת ציון הלא הוא מה כמו שהיינו בחלום. זה פשיטא כל
שהקב"ה יחזיר אותנו לציון. א"כ דבר מענייני בני אדם אם נעתק מענין

ונראה לבאר עפ"י (ישעי' כ"ט) והי' כחלום חזיון לילה כל הגוים הצובאים על אריאל וגו' והי' כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקיץ וריקה נפשו וכאשר יחלום הצמא והנה שותה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה כן יהי' המון כל הגוים הצובאים על הר ציון, הנה ראה ראיתי שדקדק הנביא בצחות לשונו חקירה אחת והוא אומרו יחלום הרעב וגו'. ולא אמר שיחלום הרעב שהוא אוכל ושובע והקיץ והוא רעב ויחלום הצמא והנה שותה והקיץ ועוד הוא צמא. ולא יאריך בשפת יתר שהיא נראה לכאורה שהוא לבלי צורך לאמר וריקה נפשו וכן והוא עיף ונפשו שוקקה. אך הענין עפ"י הרמב"ם בח' פרקים לבאר ענין החלום באדם והוא אם האדם בשינתו על משכבו עיף מאוד בצחי וצמא או לפי כח המדמה שבאדם נדמה לו שהוא שותה כל מיני משקין טובים וכמו שהולך ממעיין למעיין לשתות מים חיים כן ידמה לו כל הלילה בחלום שהוא שותה וחוזר ושותה מיני משקים אחרים לרוות צמאונו ומכל המשקים שנדמו לו שהוא שותה הוא משתוקק לשתות עוד. וכן יחלום עוד שחוזר ושותה ועוד יותר ישתוקק לשתות ולעולם לא ידמה לו בחלומו שנתקררה דעתו בשתייתו וששוב לא יהי' צמא עוד לשתות

לענין מרעה להטובה או להיפוך מה יתרון לו מה שהוא בו עכשיו הענין שהי' בו קודם ואין זכרון לראשונים והוא רק כחלום אצלו. כמו אם אחד עשיר גדול ואח"כ מהי' היתה נסבה שירד מהונו. מה יתרון עתה מזה והימים הראשונים אצלו כחלום לילה. כמו שראינו בשלמה המע"ה שכשירד ממלכותו הלך מעיר לעיר ואמר הייתי מלך בירושלים וכדומה. ולא אני מלך. וכן להיפוך אם נעתק מעניות לעשירות וגדולה היא כ"כ הימים הראשונים נופלים אצלו כחלום ומה חידש בזה. (ד) כפל הלשון אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה. (ה) שינוי הלשון כאן מקדים שחוק לפינו. ואח"כ מקדים הלשון לרנה. מהראוי יאמר ימלא פינו שחוק ולשונינו רנה. או להיפוך ימלא שחוק פינו ורינה לשונינו. (ו) אומרו אז יאמרו בגוים ולא אמר אז יאמרו הגוים. ומלת בגוים אין לו שחר. ושאר הדקדוקים עד לבסוף מה שאין צורך להעלותם על ספר. (ח) אומרו שיבה ה' את שבתינו ולא אמר בקיצור השיבנו ה' וגו'. (ט) הדמיון כאפיקים בגנב אין לו ביאור. (י) אומרו הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. אמר הזורעים לשון הוה ויקצורו להבא. ולא אמר הזורעים בדמעה ברנה קוצרים ע"י אפיקים שבגנב.

כפלים ושבת היותר גדול. ולפי ערך ריבוי חזרתו לרשעתו הראשונות ירבה הכעס עליו עד שאינו מדקדק בכבוד והרמת השבת רק מן הבא בידו לוקח בחמת אפו ונופל על הנער ורודהו מכה רבה בלי מספר עד שכמעט להותיר לו רק נשמת רוח חיים באפו. והנה אח"כ כשוך חמת אביו והוא מתנחם ומסתכל ומביט בהשבת שהכה בו בנו נתעורר רחמיו הגדולים לאמר האיך הי' כחו של בני גדול לסבול ריבוי הכאות וכובד השבת הזה והאב מביט בבנו האיך הוא מתגולל בארץ ביסורים גדולים: ומפחד אביו לאמר אם עוד יצער עצמו הילד וישים אל לבו שפיכת חמת אביו עליו בהצטרפות ייסורי המכות יחלה וימות ח"ו ע"כ התחיל אביו לקרבו במתנות ולדבר על לבו ולהוציא הדאגה מלבו. והנה אם חכם הבן הוא מבין זה שכ"ז הוא רק מרחמנותו עליו נותן לו כל זה ומדבר על לבו. והסכל אומר בלבו שבוודאי אביו גופי' תוהה ומתחרט מה שעשה שלא כהוגן בהכאות אלו. ובשביל זה הרבה לו במוהר ומתן מן הממון ואומר שמעשיו הראשונים לא יזיקו לו. ומכיון שאביו רואה שע"י הממון הזה אינו זוכר מייסורי הכאות ומתיירא פן ואולי יחזור לקלקולו ח"ו אז האב זריז ליקח מאתו המחנות כדי שיכיר ויתבונן שהנתינה

וכשיעור משנתו לא ימצא זה שחלם ששוב אינו צמא אבל חלם ששתה כל מיני משקין ועוד נפשו שוקקה אחר כל המשקין. וכן הרעב בחלומו נדמה לו שהוא אוכל כל מיני מאכלים ותבשילין זה אחר זה ולעולם לא ידמה לו בחלומו שע"י האכילה ההוא הוא שבע ומיותר המאכלים שנדמה לו שאוכל יותר הוא משתוקק לאכול ולעולם לא יוכל לבא בחלומו על שלימותו ותכליתו וכשיקיץ אח"כ משינתו והוא רעב ויקח לעצמו פת לחם במלח ויאכל ונתקררה דעתו מיד והוא שבע. וכן הצמא יקח לו צפחת מים אחת וימלא גרונו מיד נח דעתו. כי מכל מה שאוכל ושותה בחלום לא בא לבטנו כלום ובטנו הי' חסר אבל מה שאכל ושתה אח"כ אותו המעט בא לנפשו על תכלית שלימותו. ונאמר להבין מה שבדורות הראשונים הי' לנו בארצות אויבינו שפע גדולה ושררות ולא כן עתה. היא בשנראה מדרך האב כשרודה בנו שחטא לו פעם ראשון ידקדק ויבחר לפלס בידו השבת והעץ שלוקח להכות בו את בנו שלא יהי' גדול וכבד יותר מהראוי וכן ידקדק בכל הכאה והכאה שלא ירים ידיו יותר מדאי ח"ו לייסר התינוק. ויספור וימנה כמה הראויות. ואם אח"כ הבן, חוזר לקלקולו הראשון אז יקח מעט יותר שבת גדול וימנה לו הכאות

מחזה אברהם

לא הי' רק להפיג צערו לבל ישים אל לבו ייסורי ההכאות ועכשיו ששוב אינו מרגיש לקח ממנו.

ובן הוא ממש הקב"ה עם בני ישראל בכל הגליות שהיו במדה ובמשקל עד שעל הגלות המר הלזה כביכול מתאונן בעצמו (יחזקאל כ"א) בן אדם הנבא ואמרת וגו' חרב חרב הוחדה וגם מרוטה וגו' או נשיש שבט בני מאסת כל עץ וגו' כי בחן ומה גם שבט מאסת לא יהי' וגו'. וכן מצינו בפי' במדרש על הראשונים שהיו קרובים להחורבן לולא שה' נתן להם נחמה ואלו היו יכולים לחיות והי' זה חסד גדול מה' מה שנתן להם שמחה. והנה בגוים מפרשים אנו על פיזורינו בין הגוים שמצינו שם בכל מקום ממש ההוא לישנא בכ"מ שהגלות נזכר בכתוב (יחזקאל ל"ו) ואפיץ אתכם בגוים ולא כתיב בין הגוים. וכן (פ' ואתחנן) בגוים אשר ינהג אתכם שמה וכן (פ' תבא) ובגוים ההם לא תרגיע. ובנביאים (הושע ט') ויהיו נודדים בגוים. וכן (הושע ח') גם כי יתנו בגוים ודרשו רז"ל בכ"ב (דף ח'). שאם כולם יתנו עתה אקבצם. וכן (פ' ואתחנן) ונשאתם מתי מספר בגוים וכאלה רבים. הרי בגוים פירושו בין הגוים אשר מפוזרים ביניהם. והנה כבר נודע שהשכינה כביכול אתנו בגולה

ואין השם מלא ולא הכסא מלא כביכול עד שיבא עת בנין ירושלים על תלה עם ביאת הגואל אבל עכשיו בוודאי אינו מהראוי להיות שמחה בלב איש. וזהו (תהלים קל"ז) איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר. שהאיך יעלה על לבינו לשורר איזהו שיר כשנזכור שה' על אדמת נכר כביכול. ודרשו רז"ל (מגילה דף כ"ט ע"א) ושב ה' את שבותך וגו' והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהשכינה עמנו כביכול. וזהו בשוב ה' כביכול בעצמו את היינו עם שיבת ציון אז היינו כחולמים. וכעין זה מצאתי בעקרים (מאמר ד' פ"י). ומפרש ואמר אז ימלא שחוק פינו. השחוק של פינו שהיינו שוחקין בגלות שהיה רק כהחלום שחלם שאוכל ואינו יכול לבא למרגוע לשבוע רעבוננו ואשר ישתה הצמא כל מיני משקין ואינו יכול לבא לתכליתו כן בכל שחוק שהיינו שוחקין בגולה יש בעושר וקיבוץ ממון ויש בהתכבדו אצל השרים אבל לעולם לא מצינו שמחה אצל איש הישראלי במילואה וכל מה שהוא במעלה הוא מתאוה יותר למעלה ולא נתקרב דעתו כי הוא ריקה מתוכו ואין אדם מת וחצי תאוותו בידו.

אבל אז בשוב ה' את שיבת ציון היינו שישוב אתנו לציון ימלא כל אותו השמחה וכל אחד מישראל

עתה וגו' שם ולא יכנף עוד מורך וגו' והיו עיניך רואות את מורכך וגו' וכן כתי' (ישעיה ז') ביום ההוא יחי' איש עגלת בקר אחד וגו'. והיינו לפי שעכשיו כל מיני עושר ושמחה היא רק בהחלום שאוכל ושותה הרבה ותוכה ריקה נפשו.

אבל אז ימלא שחוק פינו השחוק שעכשיו תוכו ריקה אז ימלא ולשונינו יהי' אז רנה מה שנהי' מרננין ומשבחים להקב"ה ואמר אז כשנראה העיר ירושלים על תלה בנוי' ונראה בשמחתינו ונזכור ימי גלותינו והאיך הטהרנו עצמינו בשמחת ההבל ואין בהם ממש ובאמת הי' זה טובתינו בה' כדי שלא נשים אל לבנו גודל מפלתינו כהנ"ל:

יהי' על תכלית שלימותו ולא יחזור ויתאווה יותר וישמח במה שיהי' לו מן העושר וכן מן החשיבות ואין אנו מצפים לימות המשיח מחמת ריבוי ההון שיהי' לנו אז רק בהמעט שיהי' לנו נסתפק ויהי' השקט הדעת. ועי' אהבת עולם (להמהרש"א) עמוד התורה (נ"ד:) על השבעתי אתכם וגו' אני לא חולה מעיים ולא חולה הראש אך חולת אהבה אני ע"ש. וכמ"ש בסנהדרין (צ"ד.) בדורו של חזקיהו שהיו מסתפקין במעט ועסקו בתורה ובדורו של ר' יהודה בר' אלעאי שהיו ששה תלמידים מתעטפים בכסות אחד ועסקו בתורה (שם כ.) וכן מקרא מלא (ישע' ל') ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ פירש"י לא תהיו כרוכים אחר התענוגים כאשר אתם

אז יאמרו:

וכמ"ש בזוהר (ס"פ בחוקותי) עפ"י משל למלכא דרחים לאיתתי' והיא יתבא בשוקא דבורסקא ע"ש. ובה היינו שמחים. וגם השמחה היא מה' כמ"ש (נחמ' י"ב) וישמחו כי האלהים שמחם שמחה גדולה וזהו טובה גדולה ולולא שהטרידנו בשמחה זו לא היינו יכולין לחיות מחמת מרירות לבנו כמ"ש בזוהר (פ' תשא) פתח ר' יוסי ואמר הן יבושו ויכלמו כל הנחרים בך וגו' זמין קב"ה למיעבד

ישראל מה שהקב"ה הפיץ אותנו בגוים. הגדיל ה' לעשות עם אלה. שעם אלה האומות שהיינו מסורים בידם בגלות הגדיל ה' לעשות עמנו במדת החסד הנמשך מגדולה לפי הי' מאמרות (וזהו הגדיל) כדי להנצל מדינה של גיהנם שהיתה חסד לאברהם שבירר לו גליות (ועמ"ל במאמר ברוך שומר הבטחתו) ואמר עוד הגדיל ה' לעשות חסד יותר מזה מה שהי' עמנו תמיד בגולה

קנה הגדה מחזה אברהם של פסח

עם אלה: הגדיל יי לעשות עמנו חיינו שמחים: שובה יי את
שביתנו פאפיקים בנגב: חזרים בדמעה ברנה יקצרו: חלוד ילד
ובכה נשא משך-חזרע באיבא ברנה נשא אלתיו:

מחזה אברהם

לישראל כל אינון טבאן דאיתאמר להו ע"י נביאיה קשוט וישראל סבלין עליהם כמה בישין בגלותהון ואלמלי כל אינון טבאן דקא מחכין וחמאן כתובין באורייתא לא הוי יכלין למיקם ולמיסבל גלותא ע"ש. ואח"ז שסיים מה שיהי' בביאת משיחנו חזר ואמר:

שובה ה' את שבותינו:

חיינו עם שבותינו והנה אומרו כאפיקים בנגב יבואר ע"ד מאמרם בתענית (כ"ה:) אין לך מטר שיורד טפה מלמעלה שאין ב' טפות עולות מלמטה לקראתו. והוא מושאל ע"ד התעוררות העליון שהאדם מחוייב להתעורר מצד עצמו מקודם וכמ"ש הט"ז באו"ח סי' א' ע"ד (זכרי' ב') שובו אלי ואשובה אליכם אנו מתפללין אליו שיהי' הגאולה אף בלי התעוררותינו מקודם כמ"ש (איכה ה') השיבנו ה' אליך ונשובה. והיא כאפיקים בנגב. שם במדבר אינו בא ההתעוררות הליחות מלמטה וכמאמרם בתענית (ד' ד'). אני אהי' לך דבר המתבקש לעולם שנא' אהי' בטל לישראל. ג"כ בלי התעוררות דלתתא ע"ד הנ"ל. ואמר:

הזורעים בדמעה ברנה יקצרו.

ידוע היסוד העיקר להתקדש בברית המעור ואם אז יראת ה' לנגדו הוא נק' צדיק תמים. ולזה כך דרכה ש"ת פת במלח כו' להיות בשברון לב ובבכיות שהדמעות מותרות המוח יכבסו לכלוכית הזרע לבטלה הבא מפגם במוח. ואז אשריך וטוב לך. לעבוד השי"ת בשמחה להעלות הניצוצות למקום קדושה. ורמוז ביעקב (פ' ויצא) ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו ע"ד רבה (קהלת ג') עת להשליך אבנים בשעה שאשתך טהורה ועת כנוס אבנים בשעה שאשתך טמאה. ובא ללקט הניצוצות שנפלו למטה מטיפת הזרע דאזלין ערטילאין והגביהם למעלה מראשותיו למקום קדושה. וזו הזורעים בדמעה ברנה יקצרו.

אלומותיו שאנחנו הם אלומותיו
שבארצנו הקדושה:

או יאמר כי נודע שהאדם צריך לראות ולתקן הברית מהוצאת ז"ל ולזה צריך להיות תמיד בשברון לב ובדמעות לכבס לכלוכי המים הזידונים ואח"ז יעבוד השי"ת בשמחה ולהאמין שהוא ית' יקבץ נדחינו להעלות הטיפות למקום קדושה. וזו הזורעים שזורע במקום שא"צ אז התיקון בדמעה. הלך ילך ובכה שהוא עושה תשובה בבכי' לבד או נושא רק משך הזרע אבל כשבא יבא ברנה אז נושא אלומותיו (רבה וישלח) דהיינו שמגביה ימי הנעורים למעלה למקום קדושה. וזו רמז (פ' ויצא) ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו. דאיתא במדרש קהלת בפסיק עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים דקאי על מי שאשתו טהורה העת להשליך אבנים דהיינו הזרע. ומי שאשתו טמאה עת כנוס אבנים נמצא לשון אבנים קאי על טיפת הזרע. ואמר שיעקב לקח הניצוצות מהטיפות שנדחו למטה והגביהם למעלה למקום קדושה וזו וישם מראשותיו. בסוד וישא יעקב רגליו ובא אל ארצה קדם:

או יאמר לרמז על הצדקה שנקרא זריעה כמ"ש זרעו לכם לצדקה.

שכשזורע במקום שא"צ. אזי ברנה זו תפלה יקצרו בדמעה בתשובה. הלך ילך ובכה בתשובה. נושא משך הזרע. הוא מתקן ונושאם למקום קדושה. בא יבא ברנה נושא אלומותיו. ברבה (פ' וישלח) אתא טעון עולימין ועולימיתאי. שגם ימי הנעורים נושא למקור הקדושה כשעובד אח"כ בשמחה.

הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. מבואר בתענית (דף ה'). שפסוק זה נאמר בימי יואל יתר הגזם אכל הארבה אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים אמר להם נביא צאו וזרעו אמרו לו מי שיש לו קב חיטים יאכלנו ויחי' או יזרענו וימות כו'. נראה שהוקשה להם אומרו הזורעים בדמעה כי מי הכריחו לזרוע עד שיזרע בדמעות עיניו. לזאת הכוונה שאם אין בנו מעש"ט וצדקה הנה עשה למען דמעת עינינו כמו שאתה שולח אפיקים כנגב והוא בשביל אותן הזורעים בדמעה ברנה יקצורו אח"כ כלומר כדי שיקצרו ברנה הם מוכרחים לזרוע במדבר כדי שלא ימות ברעב ושערי דמעות לא ננעלו וכמו כן שוב מהרה עם שבותינו אף שאין בנו שום זכות רק מצד דמעת עינינו שאנו שופכים תמיד הלך ילך ובכה נושא משך הזרע באותו זמן בא יבא ברנה גם המלך הגואל נושא

יש נוהגים לומר:

חריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ברית המזון כמו שכתוב בתורה ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי שהוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויהי נעם יי אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

המזמן אומר: רבותי מיר וועלן בענטשן (או רבותי נברך). המסובים עונים: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: והמזמן חוזר יהי שם וכו' ומוסיף עוד: ברשות (אורה: בעל הבית הזה), מרן ורבנן ורבותי נברך (בעשרה או יותר: אלהינו) שאכלנו משלו. וענין המסובין: ברוך (בעשרה או יותר: אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והמזמן חוזר: ברוך (בעשרה או יותר: אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו. מי שלא אבל אומר: ברוך (בעשרה או יותר: אלהינו) ומברך שמו תמיד לעולם ועד.

יחיד אינו אומר: ברוך הוא וברוך שמו

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, הן את העולם כלו בטובו, בהן בחסד וברחמים הוא נותן להם לכל בשר כי לעולם חסדו. ובטובו הגדול, תמיד לא חסר לנו, ולא יחסר לנו מזון לעולם ועד, בעבור שמו הגדול, כי הוא אל זן ומפרנס לכל ומטיב לכל ומבין מזון לכל בריותיו אשר ברא: באמור, הויתח את ידך, ומשביע לכל חי רצון: ברוך אתה יי, הן את הכל:

מחזה אברהם

ואמר הזורעים צדקה בדמעה ברנה. הן ושמחה. יקצורו שיהי' להם לקצור. שהיה בדמעה ועצבות הן שהיה ברנה אבל ההפרש היא הלוח ילך ובכה

נֹדֶה לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה
טוֹבָה וְרַחֲבָה, וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבָדִים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ
בְּבִשְׁרֵנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ,
וְעַל חַיִּים חַן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת מִזֵּן שֶׁאָתַתָּה זֶן
וּמִפְרֵנֶם אוֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה.

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים
אוֹתְךָ, יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד, בְּכַתוּב, וְאֵכֵלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ, וּבִרְכַּת אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ
עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל
הָאֶרֶץ וְעַל הַמִּזֵּן.

מחזה אברהם

שהולך הוא בעצבות אז נושא משך ברנה שנותן זאת בשמחה אזי נושא
הזרע לבד ולא יותר. אבל בא יבא אלומותיו הרבה יותר מדאי הזריעה:

ואכלת ושבעת וברכת

אֵיתָא ברכות 'לא אשא פנים לישראל' שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה"א והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, נקדים מארז"ל בפ"ק דכתובות למה נקרא שמו מזבח שמזין ומזיח ומחבב, ונ"ל שע"י החטא נברא מקטרג ומבדיל בינו למקום וגורם ג' דברים א' שחוטף השפע ליתן לאוה"ע, ב'

שמייסר החוטא כמ"ש תייסוך רעתך, ג' שמרחיק את החוטא מן הקב"ה ומפריד הדבקות שיש לנשמה למעלה וע"י קרבן יסתלק המקטרג, וזהו שם מזבח מזין שיוחזר לו המזון הניטל ע"י החטא גם מזיח ומרחיק המקטרג שלא יזיק לאדם וגם מחבב האדם לקב"ה וזהו שם קרבן שמתקרב החוטא להקב"ה על ידו, וזה סוד נשיאות כפים שבמקדש

רָחֵם נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ, עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַּיִם עִירְךָ,
וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ, וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,

מחזה אברהם

שיאמרו עליו ד"ת ודומה לקרבן וזוכה ג"כ שתנשא צלם פני אלהי' עליו ע"י ברכה על שלחנו כמו ע"י מזבח, ועפ"ז מתורץ קושיי' התוס' סוף נדה על מארז"ל כתי' ישא ה' פניו וכתי' לא ישא פנים ומשני כאן קודם גז"ד כו' והקשו הא לא כתיב ישא פניך שיהי' משמע שהקב"ה נושא פניהם, וטפי הול"ל מקרא דלוט דכתי' הנה נשאתי פניך ע"ש, ולדרכינו מובן דנשיאת פנים הנא' בישראל משמע הקב"ה נושא פנים וצלם אלהים על אדם ולכך כתיב פניו ולכך מקשה מישראל על הנא' בישראל, משא"כ הנא' אצל לוט שהי' בנכרי ונשיאת פנים הוי אצלו כפשוטו להיטיב עמי ואין עניין לזה הנא' בישראל ולכך לא מקשה מזה:

שאחר עבודה באמרם יברכך בממון היינו שיוחזר לו השפע וישמרך ממזיקים שלא ישלטו בנו ויאר ה' פניו אליך להשפיע בהארת פניו וישא ה' פניו, כי נודע שכ"ז שצלם אלהי' ע"פ אדם אז המזיקים בורחים ממנו וע"י חטא סר צלם אלהים וכמ"ש האלשיך ז"ל (פ' בראשית) בפ' למה נפלו פניך ע"י חטא נפל צלם אלהים שעל פניך ואם תיטב בתשובה 'שאת' יתנשא הצ"א על פניך ע"ש, וז"א ע"י קרבן ישא ה' פניו אליך בעצמו ויחזיר הצלם אלקים ע"פ ועי"ז וישם לך שלום מן המקטריגים, וז"ש ע"י שמדקדקין לברך על כזית הקב"ה נושא להם פנים כמ"ש (ברכות נ"ה.) במקום שאין מזבח שולחנו של אדם מכפר,

ועל הכל אנחנו מודים לך

יעקב אמר 'יש לי כל', לרמז על ההסתפקות כמ"ש רש"י שם וידוע שהרשעים הם בתאותם לעולם ולא יוכלו להגיע אז לתאותם וכן כתבו הפילסופים, וז"ש כי ירבה כבוד ביתו אבל במותו שלא יוכל להגיע ליקח מדת הכל שהוא ההסתפקות,

ידוע מ"ש (תהלים מ"ט), אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו כי לא במותו יקח הכל כי לא ירד אחריו כבודו, ירצה כי יש הבדל בין תיבת רב לכל, כי לשון רב יורה על ריבוי התאוה והגאות כמ"ש עשו 'יש לי רב', אבל

וְעַל הַבֵּית הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמִי עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ, אֲבִינוּ, רַעֲנוּ, זִוְנֵנוּ, פִּרְנֵסֵנוּ, וּבְלַפְלֵנוּ, וְהַרְוִיחֵנוּ, וְהַרְוֵחַ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִהֲרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא, אֵל תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, לֹא לְיָדֵי מַתָּנֶת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לְיָדֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמַּלְאָה, הַפְּתוּחָה, הַקָּדוּשָׁה וְהַרְחֲבָה, שֶׁלֹּא יִבּוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד.

מחזה אברהם

ובזה אנחנו מודים לך על שהגענו ה"א על שהנחלת לאבותינו ארץ למדה זו ההסתפקות אשר נודה לך חמדה טובה.

כי אם לידך המלאה הפתוחה

ראוי להבין למה לא כתיב מידך, ונראה עפמ"ש (תהלים) ה' רועי לא אחסר, היינו שלא אחסר לידע שה' רועי ובכל רגע ורגע בא ההשגחה וההשפעה ממנו ית"ש, ואינו מסולק ליתן לו בפ"א כמו שמקבל מתנות מבו"ד וזהו (פ' תולדות) ויתן לך האלקים ופירש"י ויתן ויחזור ויתן כהנ"ל, ולז"א לידך להורות על עניין הלז, אבל מידך מורה שנותן לו בפ"א ושוב א"צ להשגחתו.

כי אם לידך המלאה

היה ראוי לומר 'מידך'. ונראה עפמ"ש (תהלים קי"א) טרף נתן ליריאו יזכור לעולם בריתו כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים. שנתן מזונות ליריאו באופן שירגישו מציאות השם והשגחתו לבא למדת הבטחון ולצפות תמיד להשפעתו. וז"ש במדרש (פ' לך) טירוף נתן. כי לא יאמרו כחי ועוצם ידי כו' שמחזיק עצמו למטורף בדעתו. אבל לעתיד לבא יזכור לעולם בריתו. שאז יוכל להבין אחדותו ע"י פעולותיו של הקב"ה בכח מעשיו הגיד לעמו שיש אדון. עד שגם הגוים יקראו כולם בשמו. וזהו לתת להם נחלת גוים, שהמתנה שיתן להם ינחלו גם הגוים ע"ד (תהלים קכ"ז) אז יאמרו בגוים הגדיל וגו' עמנו היינו שמחים. וזהו

לשבת:

רצה וְתַחֲלִיצֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצּוֹתֶיךָ וּבְמִצּוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַשְּׁבֶט הַגָּדוֹל וְתִקְדּוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ, לְשִׁבְתָּ בּוֹ וְלָנוּ בּוֹ בְּאַהֲבָה בְּמִצּוֹת רְצוֹנָה, וּבְרִצּוֹנָה הִנִּיחַ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שְׂלֵא תִהְיֶה צָרָה וְיָגוֹן וְאַנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהִרְאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן עִירָךְ, וּבְכַנְיָן יְרוּשָׁלַּיִם עִיר קִדְשֶׁךָ, כִּי אַתָּה הוּא בֹעֵל הַיְּשׁוּעוֹת וּבֹעֵל הַנִּחְמוֹת.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֵא וְיַגִּיעַ, וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע, וְיַפְקֵד וְיִזְכֵּר זְכוּרֵנוּ וּפְקֻדוֹתֵנוּ, וְזָכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְזָכְרוֹן מֹשֶׁה בֶּן דָּוִד עֲבָדֶיךָ, וְזָכְרוֹן יְרוּשָׁלַּיִם עִיר קִדְשֶׁךָ, וְזָכְרוֹן כָּל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לְפָלִיטָה לְטוֹבָה, לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפְקֻדָּתֵנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבְדָבָר יְשׁוּעָה וּרְחֻמִּים, חוּם וְחֶנֶן וְרַחֲם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ, כִּי אֱלֹהֶיךָ עֲיִנֵּינוּ, כִּי אֵל מְלֶךְ חֲנוּן וְרַחוּם אַתָּה.

מחזה אברהם

ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד. בגוי"ם בא"ו מקדש"ה. שהעו"ג שגם האוה"ע יכירו שם אהי' ולא יצטרכו לשלוב שמות רק יהי' אחד. וזהו (תהלים) למה ה' תעמוד מרחוק תעלים לעתות בצרה. שעכשיו בגלות ישמעאל עומד שם ה' ברחוק מחמת שמעלים א"ע בחי' הסתר אסתיר. ומרומז בס"ת (איכה א') כ"י ראת"ה

בגוי"ם בא"ו מקדש"ה. שהעו"ג עושים כעת פירוד בין הדבקים. וזהו ליקב"ה ושכינת' ליחדא שם י"ה בו"ה. וזהו כי אם לידך. שנצפה תמיד להשפעתו בבטחון. ולא יהי' שמור לבעליו לרעתו. שלא נבוש כו'. ובנה ירושלים עיר הקודש. שאז נזכור לעולם בריתו כנ"ל:

ביום חג המצות הזה זכרנו ה' אלהינו בו לטובה

הנה לעיל אמר פסח זה שאנו אוכלין על שום שפסח, והוא ע"ד מאמרם (ברכות ו.) אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת, שרחם ולא נתן המשחית ואני אעשה אתכם חטיבה אחת, לזכור לכם מה שיצאתם בחפזון ואכלתם עוגות מצות כי לא הספיק, והוא זכרתי לך

שאומר אותו הפרק שירה הנופל על כל מדריגות הבע"ח. וגם כשאינו מתנהג עמו כשורה וחסר לחם אומר שיר הכלבים שאינו נופל מהם ומקבל עליו הייסורים ושמחין מאהבה. אז מובטח לו שהוא בן עוה"ב כמ"ש בשבת (פ"ח:): עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. אבל הרשעים הם להיפוך לא ידעו שבעה כל מה שיש להם אין די לפניהם כמאמר (רבה קהלת א' י"ג) אין אדם מת וחצי תאוותו בידו. וקדוש נקרא מי שהוא בדיל מתאוות העוה"ז ואמר יראו את ה' קדושו. שהוא יכול להגיע ליראת השם ואמר הטעם כי אין מחסור ליראיו. שהירא צריך להקדים מדת ההשתוות לטוב כמו שהשי"ת מתנהג עמו אינו חסר כלום. אבל כפירים רשו ורעבו שכל טוב שיש להם מבקשים עוד ורשו ורעבו כי על העשיר אמרו (אבות פ"ד) שהוא שמח בחלקו. א"כ הם רשים ורעבים ועניים אבל דורשי ה' לא יחסרו כל טוב. שכל מה שעושה השי"ת עמהם הכל טוב וזהו אומרו אח"כ:

צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, ע"ד מאמרם בסנהדרין (דף צ"ו). העולם משמט אחת לששת אלפים שנה ואז לא יהי עולם המעשה וארו"ל כי המלאכים מכסים פניהם שלא יסתכלו בשכינה

חסד נעוריק וכו' ע"כ זכרנו ה"א בו לטובה.

ובל טוב ומכל טוב לעולם אל יחסרנו: ייתור אומרו ומכל טוב. רומז למאמר המדרש רבה (פ' לך) 'אנכי מגן לך' שלא יוחרר ע"י הטוב שיהי לנו בעוה"ז מכל טוב המתוקן לעולם שכולו ארוך רק יהי בחנם ומגן:

יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב: לכאורה הא חזינן איפכא שהיראים הם מחוסרי פרנסה והרשעים מליאים טוב עוה"ז. ובעצמו אמר דהע"ה (תהלים ע"ג) הנה אלה רשעים השגו חיל ושלוי עולם וגו'. אך נודע מ"ש (שם ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד מימיני בל אמוט. ירצה כי מי שרוצה לעבוד ה' באמת צריך לקבל עליו הנהגת השי"ת עמו הן לטב הן לביש ח"ו כי הכל יהי נכון בעיניו בהשתוות ואז לא ימוט מימינו. וזו (מס' פרק שירה) כל האומר פרק שירה מובטח לו שהוא בן עוה"ב. ירצה שכל הברואים אפי' הפחותים מהנמלים שאינם חיים רק איזהו שעות ואפי' הכלבים שאין להם מזונות אומרים שירה על מציאותם וקיומם כמ"ש (רבה בראשית פ"ד) כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה דיו שהוא חי ע"כ מי

וּבִנְיָה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ
אַתָּה יי, בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם. אָמֵן.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אֲבֵינוּ, מִלֵּפָנוּ,
אֲדִירָנוּ, בּוֹרְאָנוּ, גּוֹאֲלָנוּ, יוֹצֵרָנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ
יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב, וְהַמְּטִיב לְכָל,
שְׂפָכֵל יוֹם וַיּוֹם הוּא הַטֵּיב, הוּא מְטִיב, הוּא יִטֵּיב לָנוּ.
הוּא גִמְלָנוּ, הוּא גּוֹמְלָנוּ, הוּא יְגַמְלָנוּ לָעֵד לְחַן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים וּלְרוּחַ, הַצֵּלָה וְהַצִּלָּתָה, בְּרַכָּה וַיִּשׁוּעָה, נַחֲמָה,
פְּרִנָּסָה וְכִלְבָּלָה, וְרַחֲמִים, וְחַיִּים וְשָׁלוֹם, וְכָל טוֹב, וּמְכַל
טוֹב לְעוֹלָם אֵל יַחֲסֵרָנוּ:

הַרְחֵמֵן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. הַרְחֵמֵן, הוּא יַתְּבַרֵךְ
בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. הַרְחֵמֵן, הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר וָדוֹר,
וַיִּתְפָּאֵר בָּנוּ לָעֵד וּלְנִצָּחַ נְצָחִים, וַיִּתְהַדָּר בָּנוּ לָעֵד וּלְעוֹלָמֵי
עוֹלָמִים. הַרְחֵמֵן, הוּא יַפְרִינֵסנוּ בְּכָבוֹד. הַרְחֵמֵן, הוּא יִשְׁבֵּר
עָלֵינוּ מַעַל צוּאֲרָנוּ וְהוּא יוֹלִיבֵנוּ קוּמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ. הַרְחֵמֵן,
הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרַכָּה מְרַבָּה בְּבֵית הַזֶּה וְעַל שְׁלָחַן זֶה

מחזה אברהם

אין בו לא אכילה ולא שתי' שלא
יהי' עולם המעשה, רק צדיקים
יושבים ועטרותיהן בראשיהם, היינו
העטרות הנעשו ממצותם הם
בראשיהם ולכך הם יכולים ליהנות
מזיו השכינה להסתכל. אבל
המלאכים מכסים פניהם:

ואלו הצדיקים זוכים לראות פני
השכינה והטעם כמ"ש בשפע טל
שהצדיק שהוא פועל בבחירתו מצות
ואוכל בשכר מצותיו ומצי
לאיסתכולי אבל המלאכים הם
מוכרחים ואינן אוכלין בשכרן והוי
גבייהו נהמא דכסופא, וז"ש עוה"ב

שְׁאֲבֵלְנוּ עָלֵינוּ. הֶרְחַמְנוּ, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא
זְכוּר לְטוֹב, וַיִּבְשָׁר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת מוֹבּוֹת יִשׁוּעוֹת וְנִחְמוֹת.
הֶרְחַמְנוּ, הוּא יִבְרַךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בְּעַל הַבֵּית הַזֶּה,
וְאֶת (אִמִּי מוֹרְתִי) בְּעֵלַת הַבֵּית הַזֶּה, אוֹתָם
וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זֶרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (וְאִם סִמּוּךְ עַל
שׁוֹחֵן עֲצֻמוֹ יֹאמֶר: הֶרְחַמְנוּ, הוּא יִבְרַךְ אוֹתִי (וְאָבִי וְאִמִּי)
וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זֶרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי, אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל
אֲשֶׁר לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְּכַרְבוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבָרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב,
בְּבָר, מְבָר, בָּר, בֵּן יִבְרַךְ אוֹתָנוּ בְּלָנוּ יַחַד, בְּבָרְכָה
שְׁלֵמָה, וְנֹאמַר אָמֵן.

בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעֲלֵינוּ זְכוּת, שֶׁתִּהְיֶה לְמִשְׁמֶרֶת
שָׁלוֹם, וְנִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת יי, וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי
יִשְׁעֵנוּ, וְנִמְצָא חַן וְשֶׁכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

בשבת:

הֶרְחַמְנוּ, הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׁבָלֹו שְׁבַת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.
הֶרְחַמְנוּ הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׁבָלֹו טוֹב, יוֹם שְׁבָלֹו אֶרֶץ, יוֹם
שְׂצִדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעִמְרוּתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנִגְהִיִּם מוֹזִי
הַשְּׂכִינָה וַיְהִי חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם:

הֶרְחַמְנוּ, הוּא יוֹצִיֵנוּ לְיָמֹות הַמְּשִׁיחַ וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
מְגִדוֹל יִשׁוּעוֹת מְלָכֹו, וְעֹשֶׂה חֶסֶד לְמִשִּׁיחוֹ,
לְדָוִד וְלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּמָרוֹמָיו, הוּא
יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ, וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְנֹאמַר אָמֵן.

יִרְאוּ אֶת יְיָ קְדוֹשֵׁינוּ, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ
וְרַעֲבוּ, וְדָרְשׁוּ יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי
טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: פִּתַּח אֶת יָרֵךְ, וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי
רְצוֹן: בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּי, וְהָיָה יְיָ מִבְּטָחוֹ: נַעַר
חַיִּיתִי, גַּם זָקְנָתִי, וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזֵב, וְזָרְעוֹ מִבְּקָשׁ
לָחֶם: יְיָ עֵז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

יש נוהגים לומר:

חֲרִינִי מוֹכֵן וּמוֹזְמֵן לְקַיִם מַצּוֹת בּוֹס שְׁלִישִׁי שֶׁל אַרְבַּע בּוֹסוֹת. לָשֵׁם יְחִיד
קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתִּיהָ עַל יָדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְזָם בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל. וְהִי נֵעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
בּוֹנֵנָהוּ.

מחזה אברהם

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

<p>שְׂוִידוֹן לֵה' שֶׁהִיא מִדַּת הַרְחָמִים כִּי טוֹב שְׁכָל מַה דַּעֲבִיד רַחֲמָנָא לְטַב כִּי לַעֲוֹלָם אִפִּי' בְּשִׁיגִיעַ לוֹ נִגְד רְצוֹנוֹ עַכ"ז טוֹב לוֹ שֶׁהָרִי גַם זֶה חֲסִדוֹ כִּמּוֹ שֶׁהַלּוֹל כָּל הַבְּרוּאִים הַפְּחוּתִים מַעֲרֻכוֹ עַל חֲסִד אֵל כָּל הַיּוֹם. וּבּוֹדָא יִזִּיק לוֹ אִם יִהְיֶה לוֹ מַה שֶׁבְּרְצוֹנוֹ. וְאָמַר פּוֹתַח וּגּוֹ' וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן. שְׁכָאֲשֶׁר לֹא יִזִּיק לוֹ</p>	<p>הַרְצוֹן לֵהֱיוֹת רַעֲב יוֹתֵר אֲזִי מִשְׁבִּיעוֹ עִם הַרְצוֹן. ע"כ בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה'. לַהֲשַׁלִּיךְ כָּל צוּרְכֵינוּ עַל הַשִּׁי"ת וְאֵז וְהִי' ה' מִבְּטָחוֹ. שֶׁהַשִּׁי"ת יִבְטַח גַּם כּוֹ לִמְלֶאכֶת רְצוֹנוֹ וְאָמַר לְרֹאִי נַעַר הַיִּיתִי וּגּוֹ' וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזֵב כִּמְ"שׁ (תְּהִלִּים ל"ז) צוֹפֵה רָשָׁע לְצָדִיק וּמִבְקֵשׁ הַמִּיתוֹ וְהִי' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בִּידוֹ:</p>
--	---

ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו.

<p>ע"ד (תְּהִלִּים) כִּי עִם ה' הַחֲסִד וְהַרְבֵּה עַמּוֹ פְּדוּת וְהוּא יִפְדֶּה יִשְׂרָאֵל מִכָּל עוֹנוֹתָיו. לֹא אָמַר יִסְלַח יִשְׂרָאֵל. הַכוֹנֵנָה שֶׁהַשִּׁי"ת בְּטוֹבוֹ שׁוֹלַח</p>	<p>יִסּוּרִים עָלָיו שִׁיתְּמַרְקוּ עוֹנוֹתָיו. לְזֶה צָרִיךְ הַגִּבֹּר לַהֲתַגְבֵּר עַל טַבְעוֹ וּלְבַטּוֹחַ בַּה' שְׁכָל מַה שִׁיגִיעַ עָלָיו הוּא מַה' מִדַּה"ר. וְאֵז וְהִי' ה' מִבְּטָחוֹ:</p>
---	---

מברך בורא פרי הגפן ושותה בהסיכת שמאל

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

מוזגים כוס רביעית וכוס של אליהו הנביא, פותחים את הדלת ואומרים "שפוך חמתך". יש נוהגים לומר פיסקה זו בעמידה ובאחיזת הכוס

שְׁפוּךְ חֲמַתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּךָ וְעַל
מִמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ: כִּי אַבְרָ
אֶת יַעֲקֹב וְאֵת נֹחֵי הַשָּׁמַיִם: שְׁפֹךְ עֲלֵיהֶם וְעַמְּךָ
וְחֶרֶן אַפֶּךָ יִשְׁגִּים: תִּרְדּוּף בְּאֵף וְתִשְׁמִידם מִתַּחַת
שְׁמִי יְיָ:

מחזה אברהם

שפוך חמתך אל הגוים

יבכו ויאמרו שהם חטאו על נפשותם
שלא כבשוהו, ואיתא בזהר בית
ראשון ושני שהיה מעשה ידי אדם
נחרבו, ובית שלעתיד יבנה ה'
בעצמו מתקיים לעולם, כשם שהוא
ית' קיים לעולם כך מעשה ידיו
יתקיים, וכן גאולה לעתיד יהיה ע"י
הקב"ה יהיה נצחי וז"ש ישראל נושע
בה', אז יהיה תשועת עולמים, וז"ש
(מלאכי א') ואשים את הריו שממה
ונחלתו אחריב, כי תאמר אדום
רששנו, מ"מ נשוב ונבנה ע"י חרבות
ירושלים שיוחרב בית ג' ומחרבנה
נתמלא כמו שהיה בחורבן ראשון

אחרי שהזכיר בנין ירושלים
מחורבנה וברכת הטוב
והמטיב מהרוגי ביתר וארז"ל פ"ק
דמגילה אמלאה החרבה וגו' צור
נתמלאה מחורבנה של ירושלים
ולעתיד יתמלא ירושלים מחורבנה
של צור, אמר לשפוך מר על צור
שנתמלאה מחורבנה, שע"ז יבנה
ירושלים. ואז"ל בפ"ק דע"ז בפסוק
'יתנו עידיהן ויצדקו', כי האוה"ע
בעצמם יודו חטאם שאין ראויים
לקבל טובה (רק ישראל), וכן אמרו
בסוכה כשיראו אומות העולם מפלת
הס"מ שהוא כחוט השערה בעיניהם

מחזה אברהם

החדלתי את תירושי המשמח אלהים
ואנשים אם אנשים משמח אלהים
במה משמח מכאן שאין אומרים
שירה אלא על היין, ולקמן (דף מ"ח):
הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד
הרוגי ביתר דא"ר מתנה אותו היום
שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו
ביבנה הטוב שלא הסריחו והמטיב
שנתנו לקבורה, ולקמן (דף נ"ט): שינוי
יין אומר ברוך הטוב והמטיב,
והרא"ש שם ביאר למה ביין דוקא,
וכתבו המפרשי' לפי שלאחר החורבן
נאמר בשיר לא ישתו יין וכדי לזכור
החורבן בהרוגי ביתר שלא לשיר על
היין לכך תקנו אותה ברכה, והשתא
א"ש דבהלולא דמר ברי' דרבינא
אמרי לי' לישרי לן מר, ובודאי
ביקשו שיתן להם עוד יין לשתות, אך
שאינו מן הדרך ארץ לשאול בפיהם
יין לכך אמרי לישרי לן מר ולפי
שאיין אומרי' שירה אלא על היין
בודאי יתנו להם יין כדי לומר שירה
על היין שהוא הטוב והמטיב לאחר
החורבן לפי שנא' בשיר לא ישתו יין
ולכך אידכר להו ווי לן דמיתנן
כלומר שהזכיר בתוך ברכת הטוב
והמטיב מיתת הרוגי ביתר, ועמ"ש
בחי' עה"ת ר"פ שמיני מזה:

או יאמר בהקדם מה שיש לדקדק
למה אמרו דוקא בלשון לישרי
ולא אמרו לזמר או לנגן אך דאיתא

ושני, כה אמר ה' המה יבנו מה
שיבנו, קודם הגאולה אני אהרוס
ואחריכם למלאות מהם ביתי, וגם
האוה"ע בעצמם קראו להם גבול
רשעה והעם אשר זעם ה' עד עולם,
שאיין ראויים עוד לשכר ולא יבנה
עוד גבולם, וזהו אשר לא ידעוך,
שיכירו בעצמם שחטאו על נפשותם
כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו,
והזכיר פה החימה והאף שהם שלוחי
הזעם כמ"ש (תהלים ו'), אל באפך
תוכיחני ואל בחמתך תייסרני, ואמרו
במדרש שני שלוחים הללו לא תביא
עלי, והיינו שכשבא מהשי"ת בעצמו
אינו בתוקף הדינים וז"ש משה (פ'
עקב) כי יגורתי מפני האף והחימה.

הטוב והמטיב ביבנה תקנוה
כנגד הרוגי ביתר

איתא (ברכות ל"א). לישרי לן מר אמר
להו ווי לן דמיתנן אמרי לי'
אנן מה נעני בתוך כו', רבו
הדקדוקים הם ביקשו לבדוח לבם
כנהוג בשמחת חתן וכלה, ומה ראה
לקונן ומזמור מבעי' לי', ועוד מה
שאלו אנן מה נעני אבתוך הי' להם
לענות ג"כ וי לן דמיתנן כיון שגם
הם הסכימו לזה השיר, ונר' דלקמן
(דף ל"ה). א"ר שמואל בר נחמני א"ר
יונתן מגין שאין אומרים שירה אלא
על היין שנא' ותאמר להם הגפן

בין בעידנא דעסיק ובין בעידנא דלא עסק שאפי' בקבר היא שומרתו ומביאתו לעה"ב, לכך תירצו ואמרי לה שכך אמר הי תורה והי מצות דבטילא מינן ע"ז הוא ודאי נכון וראוי לצער על ביטול התורה והמצות שכ"ז שאדם קיים בזה העולם הוא כל פעם במדריגה יותר חשובה והולך ממדריגה למדריגה, אך לאחר מותו נעשה חפשי ממצות ונשאר על עמדו, וזו פי' הכתוב (ירמ' כ"ב) אל תבכו למת בכו בכה להולך, לא בא להזהיר שלא יבכו ולא יספדו על הרשע שהרי מקרא מלא אצל מיתת אחאב (מ"א כ"ב) ותעבור הרנה במחנה, ומשם למדו באבוד רשעים רנה, אך בא לומר שכשיבכו על הצדיק אל תספדו בשביל שמת שמרגניתא שנאבדה כל מקום שהיא מרגניתא היא, אך בכו בכה להולך, כלומר ע"ז יש לקונן שכל זמן שהי' בעוה"ז הי' הולך ממדריגה למדריגה עבור תורתו שהי' מחדש ומרביץ בישראל וכעת הוא נשאר עומד במדריגתו כיון שנעשה חפשי מהתורה ומצות עד עת יקיצו ויעוררו ויעמדו לחיי עולם, וזו (שבת קנ"ג) אחים לי הספדא דהתם קאימנא, ירצה התם בעולם הנשמות אהי' עומד ולא הולך ממדריגה למדריגה כי במתים חפשי כתיב עד עת התחי' ויהי' בלע המות לנצח:

במדרש (רבה בשלח) בשעה שעברו ישראל את הים בקשו מלאכי שרת לומר שירה קודם שאמרו ישראל אמר להם הקב"ה כלום ביניכם מיתה בעפעפיכם ויכולים אתם להמתין, אבל עמי ישראל שאם ימות אחד מהם עד שאתם אומרים השירה נמצא אותו שימות לא יאמר שירה לכך נאמר קדמו שרים אלו ישראל שנקראו שרים ששרו על הים ואחר נוגנים אלו המלאכים ובתוך דהיינו בין השרים ובין הנוגנים עצמות תופפות הן הנשים, נמצא לכך קדמו ישראל את המלאכים בשירה לפי שהמיתה שייך בהם משא"כ המלאכים הם קיימים ועומדים לעולם, והא"ש לפי שהם אמרו לו לשרי לך מר ולא אמרו לזמר או לנגן, לפי שאנחנו נק' שרים כדכתיב קדמו שרים אחר נוגנים ולכך אמר ווי לך דמיתנן שמפסוק זה נזכר שלכך קדמו שרים את הנוגנים כנ"ל, ולכך אמרו לו ואנן מה נעני אבתרך, כלומר אם מר מצטער כ"כ ע"ד (מ"ק כ"ה:) אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר, אמר להם הי תורה והי מצות דמגני עלן, והיינו אם תתעסקו בד"ת תגין עליכם כדרך שדרשו חז"ל בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך.

אך לפ"ז עדיין קשה ומה הי' מצטער כ"כ כיון שהתורה מגינה ומצלא

השמחה משיח בן דוד וזהו (פ')
ויצא) הפעם אודה את ה' דוד שיצא
מלאה:

אני אברך ולי נאה לברך
איתא בפסחים (ק"ט:) אני אברך
ולי נאה לברך. שהוא בעל

שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך

כי לא שלם עון האמורי עד הנה כדין
לית חדוותא קמי' על דאתאבידו ואי
תימא איהו עד לא מטי זמנייהו אמאי
עביד בהו דינא אלא קוב"ה לא עביד
דינא בהו עד לא מטי זמנייהו אלא
בגין דמשתתפי בהדייהו דישראל
לאבאשא להו ובגין כך עביד בהו
דינא ואוביד לון מעלמא בלא זימנא
ודא הוא דאבאיש קמי' ובגין כך
אטבע מצראי בימא ואוביד שנאיהון
דישראל בימי יהושפט דהא בגיניהון
דישראל אתאבידו בלא זמנא וכו'
ע"ש. ובס' מעשי ה' פ"כ וכ"ב כ'
שהתנאי שהתנה עם הים לא הי' רק
להקרע לפני ב"י אבל לא לטבוע
המצרים רק להובישו כמו מימי
הירדן למען יבהלו אלופי אדום
וימוגו כל יושבי כנען ולזה לא
נתייעד ענין הטביעה הלז לאברהם
בין הבתרים (ובזה יובן פירש"י (פ' לך)
וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. בעשר
מכות. ולא פ' עיקר הטביעה) ולא למשה
בסנה. אבל רוע מעלליו של פרעה
ורום לבבו שאחר כל המכות לא
הודה רק שיש אלוה משגיח בארץ
שמתחילה אמר שהוא לבדו אלהות

ענין פתיחת אלו הפסוקים קודם
ההלל. יבואר עפ"ד המדרש
(פ' בשלח) קדמו שרים אחר נוגגים
שמתחילה שרו ישראל ואח"כ
המלאכים א"ר יוחנן בקשו המלאכים
לומר שירה לפני הקב"ה באותו
הלילה שעברו ישראל את הים ולא
הניחן הקב"ה א"ל לגיונותי נתונין
בצרה ואתם אומרים לפני שירה
הה"ד ולא קרב זא"ז כל הלילה כמה
דתימא וקרא זא"ז ואמר. וכיון
שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים
להקדים שירה לפני הקב"ה אמר
להם הקב"ה יקדמו בני תחלה הה"ד
אז ישיר משה ע"כ. ודרשו במגילה
(דף י:) שאין הקב"ה שמח במפלתן
של רשעים. וא"כ האיך נתן רשות
לומר הלל ושירה ע"ז. אך בזהר (פ'
נח) איתא בפסיק וירא אלהים את
הארץ והנה נשחתה. ת"ח בשעתה
דאתעביד דינא בחייבי חדוון
ותושבחן קמי' על דאתאבידו מעלמא
והני מילי כד מטא זימנא דאוריך לון
ולא תאבן לגבי' מחובייהו אבל אי
אתעביד בהו דינא עד לא מטי
זימנייהו דלא אשתלים חובייהו כד"א

בעקידה שער כ"ח ובמעשי ה' במאמר כהא לחמא עני' ובעשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"א סי' ל"א. ובשל"ה חלק עשרה מאמרות (מ"ה) בהג"ה שם בשם הפרד"ס. רק שלפעמים יודעים מה ששומעים מאחורי הפרגוד כ"א לפי מדריגתו אבל בלא זה אין שומעים ואין יודעים. ע"כ לא ידעו זדון לבו ולא שמעו אמירתו לישראל ענין שהשתתף עצמו לאלהות כי אינם שטים בעוה"ז רק לענין שליחותם לפעמים כמו שגוזר עליהם הבורא ב"ה א"כ לדעתם הי' טביעת מצרים רק להצלת ישראל לפיכך התמיה עליהם הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם דייקא שאינכם יודעים מאומה האיך אתם אומרים שירה.

אבל ישראל שהם ידעו גאוותו וזדון לבו שאמר להם פרעה עבדו את ה' כדברכם וברכתם גם אותי היינו שכאשר יברכו ברכת הזבח גם אותו ישתתפו לברכה וגילה להם החזקת עצמו באלהית ובים שראו שאינו אלוה והי' ראוי להוליכו ומשמשו ועבדיו לים א"כ הרשע נאבד בעונו וראוי לומר שירה כדין באבוד רשעים רנה ואח"כ מכח שירת ישראל נתפרסם שנטבע בעונו כדין ע"ז לכן אח"ז גם המלאכים אמרו שירה. וזהו (פ' בשלח) אז ישיר משה ובני ישראל וגו' כלומר אז לא הי' ראוי לשירה

ואחר כל המכות הראה זדון לבו שאמר שיעבדו את ה' בשיתוף עמו. וז"ש עבדו את ה' וברכתם גם אותי כאלו משתף עצמו לשם שמים ירצה הקב"ה להראות למצרים ולהודיעם שהוא ה' אחד ואין אחר משתתף עמו ולזה הי' רצונו ית' שאחרי שהלכו ישראל ממצרים החזיק את לבו לדרוף אחריהם וגאוותו וגאונו היתה נסיבה להטביע בים על שעשה עצמו ע"ז והדין בע"ז שמוליכין אותה ואת משמשיה לים המלח. וז"ש שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך וגו' שמחזיקים עצמם לאלהות. ועוד כי אכל את יעקב וגו' וע"ז איכא חדוה קמי' באבוד רשעים רנה לומר שירה והלל:

ובזה מובן מה שלא נתן רשות להמלאכים לומר שירה מטעם שמעשה ידי טובעים כו' ולא הקפיד על ישראל. ועוד האיך אחר ששררו ישראל ניתן רשות גם להמלאכים והאיך בטל הטעם דלעיל. אמנם בזוהר (פ' וירא) בפסוק אי' שרה אשתך כו' לא הוי ידעו מלאכי עילאי דשרה הוי באוהל וכו' לא ידעי בהאי עלמא אלא מה דאתמר להו למינדע כו' ע"ש. ואף שהתוס' בשבת (י"ב:) ד"ה שאין כו' מגמגמו בזה. עכ"ז הא מסקינן בסוטה פ' אלו נאמרין שגם בלשון הארמי אינן מבינים. ועי'

הַלֵּל

יש נוהגים למזוג כוס רביעית אחר "שפוך חמתך", קודם שגומרים את ההלל

לֹא לָנוּ יי לֹא לָנוּ בִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל חֲסִדְךָ עַל
אֲמִתְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיחָ נָא אֱלֹהֵיהֶם: וְאֵלֵהֶנּוּ
בְּשָׂמִים בַּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצִבְיָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינֵי לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ: אָזְנֵי
לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְחֹנוּ: יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשּׁוּן
רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִחַלְכּוּ לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם: כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם
כַּל אֲשֶׁר כָּטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל כָּטַח בֵּי עֶזְרָם וּמִגִּנָּם הוּא:
בֵּית אַחֲרָן כָּטְחוּ בֵּי עֶזְרָם וּמִגִּנָּם הוּא: יֵרְאִי יי כָּטְחוּ בֵּי
עֶזְרָם וּמִגִּנָּם הוּא:

מחזה אברהם

בפסחים (דף ק"ז.) הלל משה וישראל
אמרוהו בשעה שעמדו על הים הם
אמרו לא לנו ה'. (ובישעי' ל') השיר
יהי' לכם כליל התקדש חג וגו'.
ופירש"י כמו שאמרתם שיר על
הפסחים במצרים כו' שאמרו הלל
בליל אכילת פסחים כדאיתא במדרש
תהלים ע"ש. ע"כ אמר אחר אכילת
אפיקומן במקום פסח לא לנו וגו':

תַּרְדּוֹת באף ותשמידם מתחת שמי
ה' לא לנו ה' לא לנו. אחרי
שהזכיר החימה והאף. ובמדרש
(תהלים ו') אל באפך תוכיחני ואל

שום מלאך כנ"ל רק משה ובני
ישראל. ויאמרו לאמר שע"י אמירתם
יאמרו המלאכים ג"כ אח"כ שירה.
ואמרו אשירה לה' וגו' שלא תקשה
האיך אנו אומרים שירה ומעשה ידיו
טובעים בים דהא מטעם זה לא
הורשו המלאכים לומר שירה לפיכך
אמרו אני כנס"י אשירה לה' כי אנחנו
יודעים כי גאה גאה פרעה התגאה
באלהות וע"ז לכך סוס ורוכבו
ומשמשיו רמה בים כהנ"ל. ועוד עזי
וזמרת יה שהכריחם קודם הזמן ויהי
לי לישועה מחמת שהם הרעו והציקו
אותנו והוצרך להושיעני. ומבואר

בקשתני אינו בעבורינו כי בזה ימצאו משטיני' עלינו. לזה אנו ממליצים כי לנו יתכן אף שלא נזכה להיות בהגאולה כ"א עבור כבודו ית"ש. כמ"ש בזה"ק (פ' ויקהל) שאל יעקב בעזרו שברו על ה"א. לשבר א"ע בשביל גלות השכינה. כמ"ש (תהלי' קי"ט) למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. וזהו לא לנו ה'. אף שלא תהי' הישועה לנו כי לשמך תן כבוד:

בחמתך תייסרני. אמר הקב"ה לישראל א"כ אף וחימה למה. אמרו לפניו יש לך על מי להשליכם ככתיב שפוך חמתך וגו'. ולהיות שפותחין הדלת זכר לליל שמורים. והשלוחים הללו אינם מבחינים בין טוב לרע. לזה תוכפים המאמר לא לנו. שבמדה"ר ישמר אותנו:

אוי יאמר ע"ד מארז"ל בסנהדרין (דף צ"ח): ייתי ולא אחמיני'. שעיקר

לא לנו ה' לא לנו כי לשמך וגו'.

לשדד המערכת. וזהו כי גדול עד שמים חסדיך מבלי שידוד המערכת משום שעושין שלא לשמה אבל רומה על השמים אלהים לשדד המערכת בזה על כל הארץ יהי' כבודיך. וזהו (תהלים פ"ב) קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים. ע"ד (פ' בהעלותך) ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך ותרגום אונקלוס אתגלי ה'. והיינו שיתגלה בשידוד הטבע לשפוט הארץ מעל השמים ואז תנחל כבוד בכל הגוים שלא יתחלל ח"ו. לזה אחרי שחשב הפלאות שעשה ה' בצאת ישראל ממצרים אמר לא לנו ה'. שאין אנו כדאים לשידוד מערכת הטבע בשם הוי'. ועט"ז יו"ד סי' של"ז בשם הרמב"ן. לא לנו כי לא נצרך לנו זאת אחרי שאנו מאמינים כי הכל

יובן בהקדם מאמרם בפסחים (ג). רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים חסדיך וגו' וכתיב כי גדול על השמים חסדיך וגו' לא קשי' כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה. ופי' הר"ן שם בביאור ההלכות בעושין שלא לשמה עד לשמים ולא ישדד המזל ובעושין לשמה מעל השמים ובברכות (כ). קמאי דמסרי נפשיהו על קדושת השם איתרחיש להו ניסא. ובס' אמרי שפר פ' מקץ ביאר בזה מאמר הגמ' שם (מ"ח). בעובדא דאביי ורבא כרכי רפתא כו' אביי אחווי כלפי טללא רבא נפיק לברא כו' וע"ש פ' אמור וכלל דבריו שבאם אין הקב"ה מראה גבורותיו ונפלאותיו יש לחוש לחילול כבוד שמו בין האומות שיאמרו מבילתי יכולת ה' כביכול

מחזה אברהם

היא עד שמים או מעל שמים. ובאמת ואלהינו בשמים בשידוד המערכה כל אשר חפץ עשה וגו' ואין שמו וכסא שלם עד שימחה זרע עמלק. וחסר הו"א. עזרם ומגינם הוא:

בהשגחה ואין לנו קושי' בהיות צדיק ורע לו ורשע וטוב לו. כי אם לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמתך להיות גדול מעל שמים חסדך והטעם למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם אם

ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה.

הורידו את השכינה לארץ כו' משה (ע' בחי' עה"ת ס"פ ברכה) ע"ד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וז"ש (מלכים א' ל') הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו' ושכנתי בתוך עמי ישראל דייקא. וכן מבואר באלשיך בכמה מקומות. ולזה אף שמצד הקב"ה לא הי' לו לשנות הגזירה. אבל מצד משה שנתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם כמ"ש רש"י (פ' שמות) וירא בסבלותם ולזה כתיב וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו מתוך הסנה ופירש"י משום עמו אנכי בצרה. ביטל גזירת הד' מאות שנה. ואמרו במ"ק (ט"ו.) צדיק מושל יראת אלהים. מי מושל בי צדיק שהקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה. מחמת שהצדיק יכול להוריד השכינה לארץ ומבואר בזוה"ק (פ' בחוקות) ונתתי משכני בתוכם. הא ערסא דילי בבתיכו כיון דערסא דילי עמכון תנדעון דלא איתפרש מינייכו ובגין כך לא תגעל נפשי אתכם. וזו (ישעי' מ"ג) אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך

אמרו ביבמות (ס"ד.) גדולים צדיקים שיכולים להפך מדה"ד למדה"ר. ויכולים לשנות כל סדרי בראשית כפי שירצו. וז"ש בכתובות (דף ה') גדולים צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאלו שמים וארץ לא נבראו כ"א ביד אחד שנא' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים והצדיקים נבראו בב' ידים שנא' מקדש ה' כוננו ידיך. יורה ע"ז שאמרנו שאין שמים וארץ נחשבים נגד הצדיקים ורב חילם לבטל ולשנות סדרי בראשית כפי הראוי לתכלית רצונם. והנה כבר כתבנו למעלה במה שהגזירה הי' להיותינו במצרים בארץ לא להם ד' מאות שנה ולא נשתעבדו כ"א רד"ו שנה. אך דהנה אמרו ז"ל מיום שברא הקב"ה את עולמו נתאוה להיות לו דירה בתחתונים. ע"ד (ירמ' ז') היכל ה' היכל ה' המה. ובמדרש רבה (פרשה י"ט) עיקר שכינה בתחתונים היתה כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע כו' וכנגדן ז' צדיקים

יִי זְכָרְנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אֱהָרֹן:
יְבָרֵךְ יִרְאִי יִי הַקְּטָנִים עִם הַגְּדֹלִים: יִסֵּף יִי עַלְיֵיכֶם עַלְיֵיכֶם
וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לִי עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לִי וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יִהְיֶה לָּוִי יְהִי

מחזה אברהם

ועמדו רגליו ביום ההוא על הר זיתים. שתחת הסיכות של הסיכות. כמעשה לבנת הספיר. אבן מלוטש שיוכל לקבל כל התמונות שכנגדו. כן יוכלו גזירותיו ית' להתהפך כפי מעשה המקבלים. וזהו אומרו ואלהינו בשמים. שכאשר ח"ו הקב"ה מסלק שכינתו לשמים בהעדר הצדיק כל אשר חפץ עשה. שאין צדיק בארץ שיעכב ביד הקב"ה מלעשות רצונו. שאם הי' צדיק באופן שהי' ביכולתו להוריד השכינה לארץ לא הי' עושה מה שבחפצו. כי הי' בידינו לבטלו. עזרם ומגינם הו"א. ע"ד שכתבתיו במאמר ברוך המקום ברוך הו"א:

למעני. למעני דייקא מחמת הערסא דילי שהיא בצרה עמכם כמ"ש בסנהדרין (דף מ"ו.) שכינה מה אומרת קלני מראשי. ובזה יש לנעוץ סוף התורה לתחלתה. לעיני כל ישראל בראשית ברא אלהים את השמי' ואת הארץ. כי עיני כל ישראל בראשית ברא אלהים את השמי' ואת הארץ. כי עיני כל ישראל הצדיקים הם גדולי הדור לפניהם כל סדרי שמים וארץ היא רק בערך בריאה היולי. רצוני ומחשביי מלשון בירור כפי שיבררו הם סדרי העולם. וזו (פ' משפטים) ותחת רגליו. הם הסיכות כמו ויברך ה' אותך לרגלי. ויצא רשף לרגליו.

לא המתים יהללו יה

נכתב ביו"ד הא ונקרא באלף דלת. ובעוה"ב יהי' נקרא ככתיבתו. ובעירובין (י"ח.) מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם שישתמש בחצי השם שנא' כל הנשמה תהלל יה. ופי' השל"ה (ופרי שבת סי' א') כל הנשמה היינו כל ימי החורבן תהלל יה. ונראה הפי' תהלל מלשון בהלו נרו

ידוע (ילקוט בשלח) כי יד על כס יה. שאין שמו שלם ואין הכסא שלם עד שיעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו. וביום ההוא נשגב ה' לבדו והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד. ואמרו בפסחים (ג.) לא כהעוה"ז עוה"ב שבהעולם ה"ה

נשאר בו כ"א הרוח הבהמיית ובעירובין (ג"ד) מאי דכתיב ממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות מבמות הגיא שאם אדם עושה עצמו כמדבר שהכל דשין עליה דהיינו שיהי' עניו זוכה שניתנה לו התורה מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל על הבמות ומבמות הגיא שאם יתגאה ישפיל אותו עדי ארץ. וזו (משלי כ"ט) גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד. כי תועבת ה' כל גבה לב. שמתעב בה' ותורתו וכתוב (שם כ"ח) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. ובמנחות (מ"ג:) מה ה"א שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה ברכות בכל יום מחויב להתפלל. ואיתא בפרד"ס (שער האותיות פ"ב) שהתורה נתנה דו פרצופים דהיינו תורה שבכתב ותורה שבע"פ. וכבר נתבאר שבזכות התורה והתפלה באלהים נעשה חיל ונוכל להאיר בהאור הגדול להשפיע כח וגבורה בפמליא של מעלה בסוד תנו עוז לאלהים וגו' למלאות השם הוי' וזה אומרו לא המתים יהללו יה. כלומר הרשעים שנסתלק מהם הנשמה אין יכולים להשפיע בשם יה. ולא כל יורדי ד"ו מ"ה. שירדו מהתורה שניתנה בד"ו פרצופין ומהתפלה מאה ברכות הכלול מ"ה שגם תפלתן תועבה מחמת גאותם כהנ"ל. אבל אנחנו נברך יה עושים

על ראשי כלומר שכל הנשמה תאיר באור פני מלך חיים את השם יה דהיינו שתטיב מעשים בתורה ותפלה שבזכות זה יושלם השם הוי' ב"ה ונמצא מהרה מהגלות ישראל לסגולתו משא"כ בעודינו בגלות הנני קרואים בשם יעקב בחר לו י"ה. וזו (תהי' ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכו נפשי את ה'. כי בעוד שהרשעים בעולם ומוכרחים לסבול עונם אין אנו רשאים לקרות השם ככתיבתו. אבל כשישובו ורשעים עוד אינם אזי ברכי נפשי את ה' הוי' ככתיבתו. וזו (שם קמ"ה) שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד. כי באותו הזמן בקומו ליום הדין הגדול לנער הרשעים מן הארץ גם הצדיקים יחרדו מאימת הדין כמ"ש (משלי כ') מלך יושב על כסא דין מזרה בעיניו כל רעה מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מכל טומאתי. לז"א שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד. ואת תהלת ה' כלומר השם של ארבע ככתיבתו ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו אבל כעת אנחנו נברך יה. מוכרחים אנחנו להתפלל ולהשפיע לעזה"ב מאותיות י"ה שיתמלא בשם ב"ה. מעתה ועד עולם הבא הללו יה. והנה בברכות (י"ח.) שהרשעים בחיים קרויים מתים. והוא לפי שמשעה שחטא נסתלקה הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל ולא

וְלֹא כָּל יִרְדֵי דוּמָה: וְאַנְחָנוּ נְבִרְךָ יְיָ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם
תִּלְלוּיהָ:

מחזה אברהם

לך שירות ותשבחות. אבל אותן שהם כופרים בהשאת הנפש שהיא מיתה בהחלט ומותר אדם מן הבהמה אין כמ"ש (שם כ"ב) אכול ושתה כי מחר נמות. וכופרים בגמול העוה"ב ושינוי מעשה סדר עוה"ז ע"י מעשה חטא וזכות התחתונים כמבואר דעת כת זו בעקידה פ' בחוקותי ובסוף ספר אמרי שפר. אלו בודאי יהללו יה כי לדעתם כל התפלות והשבחות היא לשוא:

ברכה משפע העליונה להמשיך חסדים מעתה ועד עולם הללו-יה:

אז יאמר ע"ד (ישעי' ל"ח) חי חי הוא יודוך. ירצה כי לא יבא האדם לשבח ולהלל יה אלא מי שהוא מאמין שהמיתה אינה להנפש והיא גם אחרי מות הגוף משגת שכר ועונש וכשהוא מטיב מעשיו יהי' לו עוה"ב באושר חיי הנצחיים. א"כ הוא מאמין בשני מיני חיים בחיי העוה"ז וחיי העוה"ב הוא יודוך ויתן

וְלֹא כָּל יִרְדֵי דוּמָה וְאַנְחָנוּ נְבִרְךָ יְיָ מַעֲתָה וְגו'.

ביארתי ע"ד רמז בפסוק באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגו' אפס כי עז העם היושב וגו' היא על הנשמה בשובה אח"כ למקורה וזהו (תהלים ק"ג) ברכו ה' כל מלאכיו וגו' ע"ש. והנה השכר גם על טורח הדרך לעוה"ז אמרו באבות פ"ה לפום צערא אגרא. והנביא (ישעיה ס"ה) אמר הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו הנה עבדי ירונו מ טוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו. ודרשו בשבת (קנ"ג). אף הן נראים כמשמשים אלא

ע"ד מאמרם ז"ל במנחות (כ"ט:) מ"ד כי ביה ה' צור העולמים. שהעו"ז נברא בה' והעוה"ב נברא ב"י. ובאבות פ"ד העוה"ז דומה לפרוזדור בפני העוה"ב התקן עצמך בפרוזדור שהעוה"ז היא הדרך המביא לעוה"ב. והנשמה היתה קודם בואה לעוה"ז גנוזה תחת כסא כבודו ית' ולא הי' בה כח להתגלות לחוץ שלא תכבה מגודל בהירות אור הכללית. ועי' בשפע טל בהקדמת בן מאה שנה ממעלת הנשמה בזה העולם. ועכ"ז אמרו באבות בע"כ אדם נולד. ובחידושי עה"ת (פ' שלח)

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָיִ: כִּי הָטָה אָזְנוֹ לִי
וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֶפְפוּנִי חֲבֵלִי מִוֶּת וּמִצָּרִי שְׂאוּל
מִצָּאוּנִי צָרָה וַיְגֹזֵן אֶמְצֵא: וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מִלְּטָה

מחזה אברהם

בבריאות שברא העולמות ומהללין שם י"ה שבהם ברא העוה"ב ביו"ד והעוה"ז בה"א שע"י העוה"ז באו לייקר העוה"ב שקודם ביאת הנשמה לעוה"ז היתה בכלל המלאכים העומדים וע"י ביאתה השיגה למדריגת מהלכים שהיא יותר ממדריגת המלאכים. אבל הרשעים מהללין רק אות ה"א שבו נברא העוה"ז באשר שהשעה משחקת להם בעוה"ז אבל בעוה"ב אח"כ כשנידונין על מעשיהם טוב להם דלא נבראו העולמות שע"י העוה"ז באו לעונש בעוה"ב וצועקים על מה שעבר. וזו ולא כל יורדי דומה לגיהנם ואנחנו נברך יה מבריא שני העולמות מעתה ועד עולם:

אלו ואלו יושבים הללו אוכלין כו' ע"ש. וביארתי (שם) ע"פ ויהושע וכלב היו מן האנשים ההם. שמחמת אלו הכסילים יהי' ריוח גדול להפקחים כמ"ש בחגיגה (ט"ו). שכאו"א מישראל יש לו חלק וכו' זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם. ואמרו ז"ל (רבה תולדות חד"א זוטא פי"א) הצדיקים תחילתן ייסורים וסופן שלווה והרשעים תחילתן שלווה וסופן ייסורים. ירצה כי הצדיקים בעוה"ז הם בצער ואין להם הנאה כמ"ש בכתובות (ק"ג). זקף רבי וכו' עד שבאים להתענג בטוב העוה"ב שאז יש להם תענוג גדול ולפום צערא אגרא והם מכירין טובת הבורא ב"ה

אפפוני חבלי מות וגו' צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא.

אחרי שנראה דרכם לזולתם כרשעים והם בהצנע לכת. וכמ"ש בחי' עה"ת (פ' בראשית) על מארז"ל ולחושך קרא לילה זה מעשיהם של רשעים. יכוון על הדרך המסוכן שיתעו שאר ב"א בדרך זה. וזהו (תהלים) בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע. שלפי

שייש צדיקים עוסקים בתורה ובתפלה ויושבים בתענית כל ימיהם. ויש שעובדים השם מתוך שמחת הגוף באכילה ושת' ונקראים בני עלי' שמעלים כל דבר בשורשו לה' והם מועטים. כי לא כ"א יוכל לילך בדרך הזה. וגם לא יוכלו אחרים ללמוד מהם

נפְּשֵׁי: חֲנוּן יְיָ וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דְּלֹתֵי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמִנוּחֵיכִי כִּי יְיָ גָמַל עָלַיִכִּי: כִּי
חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינֵי מִן דְּמַעַת אֶת רַגְלִי מִדַּחִי:
אֶתְחַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת חַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי
עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אֶמְרָתִי בְּחַפְזִי כָּל הָאָדָם בִּזְבֹּ:

מָה אָשִׁיב לִי כָּל תַּגְמוּלוֹתַי עָלַי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֵשָׁא וּבָשֵׁם
יְיָ אֶקְרָא: נִדְרֵי לִי אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: יִקָּר
בְּעֵינֵי יְיָ הַמּוֹתָה לְחִסְדֵּיוֹ: אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ
בֶּן אֲמַתְךָ פִּתְחָתָ לְמוֹסְרִי: לֵךְ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבָשֵׁם יְיָ
אֶקְרָא: נִדְרֵי לִי אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: בְּחִצְרוֹת בֵּית
יְיָ בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלָּיִם הִלָּלִינָה:

חֲלָלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם שֶׁבָּחֻהוּ כָּל הָאֲמִים: כִּי גִבֹּר עָלֵינוּ
חֲסִדוֹ וְאַמֶּת יְיָ לְעוֹלָם הִלָּלִינָה:

מחזה אברהם

מצאוני. כשאהי' בדרך רשעים אזי
בחרתי צרה ויגון אמצא בזה. ובשם ה'
אקרא לאחרים. אנא ה' מלטה נפשי
וגו' ממות. אתהלך לפני ה' בארצות
החיים האמנתי כי אדבר. לזולתי אני
עניתי מאוד בסיגופים:

פשוטו קשה להבין התפארותו. וכי
היה הדעת לדור באהלי רגע. ולהנ"ל
הכוונה בחרתי הסתופף בבית אלהי
בתורה ותפלה. מדור באהלי רשע
באכילה ושתיי'. וז"ש אפפוני חבלי
מות. ע"י הסיגופים. ומצרי שאול

הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו.

א"ר סימון בשעה שבא הקדוש ב"ה
לברא אדה"ר נעשו מלאכי השרת
כיתות כיתות הה"ד חסד ואמת

והוא תמוה דמה שייכות להם להלל
במה שגבר עלינו חסדו. אך
דבמדרש רבה פרשת בראשית (פ"ה)

בייסורי ההכאות והפצעים נכמרו רחמיו עליו עד שלא עלה על לבו לשאול ולדעת המכה אותו. ותיכף עשה לו רפואה ותחבושת כדי להקל מכאובו. ולבסוף כשריפא הבן נשתכח ונח כעסו מהנער העושה הפצעים והזהר לבנו שלא יטייל עוד בשוק ולרדוף המכה אותו שהוא גרם א"ע לכל זה. ולפעמים בא אליו עבדו ג"כ מן השוק בפצעים וחבורות לבית האדון וראהו האדון ושאל אותו תיכף מי ומי העושה זאת וכשנודע אליו הרוצח אותו ענשו בייסורין ונתנו לבית הסוהר כפי הראוי. ורבים בעם ישאלו לאמר כי העבד יקר אליו מבנו כי אלו להמכה בנו לא עשה כלום ולהמכה את העבד ענשו מאוד. אבל המבין יודע כי אדרבה מזה מוכח שלא מחמת שאוהב העבד יותר מבנו. כי לבנו האהוב ביותר מחמת שנכמרו רחמיו עליו במכאובו רצה לרפאותו במהרה ואב לזה ישא נפשו ובתוך כך שככה חמתו. אבל העבד שאינו חביב בעיניו כ"כ לא מיהר ברפואתו כ"כ וע"כ בתוך חמתו רדף המכהו כי עוד לא נרפא מכאובו ולנגד נגעו יעמוד. וזה אומרו הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו ע"כ מיהר הרפואה קודם לעוררנו בתשובה ואח"כ שיכך חמתו ליפרע מכם כנ"ל:

נפגשו צדק ושלוש נשקו חסד אומר יברא שהיא גומל חסדים ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים. צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות. שלום אומר אל יברא דכולי' קטטה מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד ותשלך אמת ארצה אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסים שלך תעלה אמת מן הארץ הה"ד אמת מארץ תצמח. ורבים מקשים מפני מה לא השליך גם השלים שאמר ג"כ אל יברא. אך דמאחר שהשליך אמת לארץ לא הי' צריך להשליך השלוש דאם אין אמת הוא גרע מקטטה. א"כ אם לא הי' גבר מידה החסד על מדת האמת לא היה יכול העולם לברוא מכ"ש האומות בודאי אין ראויים לברוא שהם כולם שקרים רק מכח מדת החסד כמ"ש עולם חסד יבנה. וז"ש הללו את ה' כל גוים וגו' והטעם מפני כי גבר וגו' שגבר מדת החסד ואמת ה' לעולם. כשיקוים ב"ב שיהי' אמת מארץ תצמח אם יאמרו כולם הללויה ויהי' חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו אמן:

אוי יאמר עד"מ לאחד שהי' לו בן נחמד והלך לטייל בשוק והכה אותו נער אחד ועשה לו פצעים גדולים וכשבא לביתו ראהו אביו

הגדה מחזה אברהם של פסח קפג

גדול הבית אומר "הודו לה' וגו'" והמסובים עונים אחריו

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב	כִּי לַעֲוֹלָם חֲסָדוֹ:
יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל	כִּי לַעֲוֹלָם חֲסָדוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן	כִּי לַעֲוֹלָם חֲסָדוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאִי יְיָ	כִּי לַעֲוֹלָם חֲסָדוֹ:

מחזה אברהם

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

משם הוי'. ועוזו כשמתנהג עמך במדת גבורה ועוז הכלל הוא בקשו פניו תמיד כי גם זה לטובה. וזו הודו לה' כי טוב. שדרכו להיטיב תמיד כי לעולם חסדו אפי' הצער שנתן ח"ו היא חסד לנכות לו מחטאיו:

יובן בדרך (תהלים ק"ה) דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד. הענין כי האדם צריך להתחזק בעבודת ה' אפילו הוא רואה שהשי"ת מתנהג עמו ח"ו במדה"ד. וזה אומרו דרשו ה' כשהוא מתנהג עמכם במדת רחמיו המושפע

יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו.

וזו (שם ל') ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני. שכשאני משוע תמיד שאתה ה' אלהי בשני המדות. אז ותרפאני. כמ"ש (שם ל"ד) דרשתי את ה' על כן וענני ומכל מגורתי הצילני. ע"כ יאמר נא ישראל וגו' בית אהרן וגו' יראי ה' כי לעולם חסדו:

מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה. כשאני קורא לה' אפי' מן המיצר מחמת שמקבלין מאהבה אז יהיה בטוח שהשי"ת יענה לו במרחב כמ"ש כל המקיים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר:

ע"ד (תהלים ס"ח) נורא אלהים ממקדשין אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם ברוך אלהים. לכאור' אומרו עוז ותעצומות הוא כפל לשון. אך הענין שכשלפעמים עושה דין נורא גם במקודשיו. הסיבה לזה כי הוא נותן עוז דהיינו גבורת ודינים על ישראל. אזי צריכים להתעצם העם לומר ברוך אלהים שמורה על גבורת ודינים. ברוך דיין אמת. וכמ"ש (שם צ"א) עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו. פי' אם גם בהיותו בצרה הוא דבק בה' לידע שבא מאתו אז אחלצהו ואכבדהו ואראהו בישועתי.

מִן הַמִּצֵּר קָרָאתִי יְהוָה עָנְנִי בַמֶּרְחֹב יְהוָה יי' לֵי לֹא אֵירָא מֶה
 יַעֲשֶׂה לִי אָדָם: יי' לֵי בַעֲזָרִי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאָי: מִזֶּבֶחַ
 לְחִסּוֹת בֵּינִי מִבְּטַח בְּאָדָם: מִזֶּבֶחַ לְחִסּוֹת בֵּינִי מִבְּטַח
 בַּנְּדִיבִים: כָּל גִּזְיִם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יי' כִּי אֲמִלֶּם: סְבוּנִי גַם
 סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יי' כִּי אֲמִלֶּם: סְבוּנִי בְּדַבָּרִים דַּעְבוּ בְּאֵשׁ
 קֹצִים בְּשֵׁם יי' כִּי אֲמִלֶּם: דָּחָה דְחִיתָנִי לְנֶפֶל וַיִּי עֲזָרָנִי:
 עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לְיִשׁוּעָה: קוֹל רָנָה וַיִּשׁוּעָה בְּאֶהְלִי
 צַדִּיקִים יָמִין יי' עֲשֶׂה חַיִּל: יָמִין יי' רוֹמְמָה יָמִין יי' עֲשֶׂה חַיִּל:
 לֹא אֲמוֹת כִּי אַחִיָּה וְאַסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִפְרֹ יִפְרָנִי יְהוָה וְלִפְנוֹת

מחזה אברהם

לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה

יְסוֹר יִסְרָנִי יְהוָה וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנִי. במדרש רבה (פ' נשא פי"ג) א"ר
 אבין משל למטרונה שנכנסה לפלטין וחמת שוטיא וברדליא והיא מדחלא
 אמרו לה בני פלטין דידה לא תדחלי
 אלו לעבדים ולשפחות הן אבל את
 לאכול ולשתות ולהתכבד. כך כנסת
 ישראל כששמעו פ' אלות ונגעים
 התחילו מתייראין אמר משה אלו
 לעובדי ע"ז אבל אתם לאכול ולשתות
 ולעסוק בתורה הה"ד היתה כאניית
 סוחר ממרחק תביא לחמה עכ"ל.
 יל"ד היכי קאמר דאלו לעכו"ם הא
 קיי"ל דעכו"ם אין מטמאין בנגעים
 כלל. ועוד מה ראי' מפסוק היתה
 כאניות סוחר וגו'. אך נקדים מאמרם
 בברכות (דף נ"ד) לקבל הייסורין בשמחה. והענין שלפעמים מביא
 השי"ת ייסורין על האדם והם לטובה
 דהיינו שכשהאדם טרוד בעסקיו ואין
 לו עת להתבודד ולהתבונן על מעשיו.
 אזי הקב"ה מביא עליו יסורים שאין
 בהם ביטול תורה ותפלה כ"א ביטול
 עסקיו ואז יש לו פנאי להשגיח על
 עצמו וזהו לטובתו. ובנגעים אם היא
 רק מראה לבן מבחוץ ולא מבפנים
 היא לטובה שיושב מוסגר ואוכל
 ושותה ועוסק בתורה שכל הטמאים
 קורים בתורה. אבל אם היא מושרשת
 בפנימיות הגוף היא חולי גדול. וזה
 אמר להם משה אלו הנגעים שאתם
 מתייראין שהם מבפנים לעז"ז אבל
 אתם לאכול ולשתות ולעסוק בתורה
 שתהי' הנגע רק מבחוץ ומסיים ע"ז

לֹא נִתְּנֵנִי: פִּתְּחוּ לִי שְׁעֵי צָדֵק אֲבֹא בָם אוֹרָה יְהי: זֶה
הַשַּׁעַר לִי צְדִיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדֶךָ כִּי עָנִיתָנִי וְתָהִי לִי
לְיִשׁוּעָה. אוֹדֶךָ: אֲבֵן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים הִיתָה לְרֹאשׁ פֶּנֶה. אֲבֵן:
מֵאֵת יְיָ הִיתָה זֹאת הִיא נִפְלְאָת בְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת: זֶה הַיּוֹם
עָשָׂה יְיָ נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ. זֶה:

מחזה אברהם

למה הוצרך בשביל זה נגעים לפי שהיתה באניות סוחר וגו' ולא הי' לו עת אפי' לאכול מכ"ש לעסוק בתורה לכך בא עליו נגעים ומפשפש במעשיו שבאו על לה"ר כנודע ותקנתו לעסוק בתורה כדאיתא במס' עירובין (דף ט"ו:) ומה"ט אין רואין נגעים במועד שאז א"צ לזה שבלא"ה

עוסקין בתורה שאסור במלאכה. ובנדרים (דף ס"ד:) שהמצורע חשוב כמת והיא על סוג חילי הפנימיות שיש בה ביטול תורה ותפלה. וזה או' לא אמות כי אחי' שלא יהיו הייסורין שיש בהם מיתה ויהיה התועלת ואספר מעשי יה בתורה ותפלה לכך יסור יסרני יה ולמות לא נתנני:

אודך כי עניתני ותהי וגו'

אֲבֵן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים וגו' מֵאֵת ה' הִיתָה זֹאת. נודע שההלל זה נתיסד על גאולת מצרים (כמש"ל במאמר שפוך חמתך וגו') ובזוהר (ר"פ בהעלותך) בשעתא דאתפליג לילה אתערי רוח צפוני וקוב"ה עביד נוקמין וישראל מזמרין ואמרין הללא בקול רם וכדין עביד להו בני חורין מכולא ובתהלים (מ"ב ט') יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. ופירש"י בשם מדרש אגדה זכרני מה שעשית לנו במצרים וכו' ושרנו לפניך את ההלל. וכן (ישעי' ל') השיר יהי לכם כליל

התקדש חג ופירש"י שאמרו במצרים הלל בלילה. ולכך נק' ההלל המצרי אחר שאכלו פסחיהם ודאי אמרו ההלל. ונקדים עד"מ וחקירה אם הבונים ועושי המלאכה על האבנים יהי' זריזות הבנין לטובתם כגון המקבלי קבולת הנה יהדרו אחר האבן היותר גדול באיכות כי יותר יהי' נוח להם להשלים בו ויוקדם השלמת פעולתם. ובמקום אשר ישהו זמן ארוך בריבוי טרחת בנין החומה משך אמה ע"י אבנים קטנים הלא בהנחת אבן אחת גדולה יושלם

קפו הגדה מחזה אברהם של פסח

גדול הבית אומר "אנא ה' וגו'" והמסובים עונים אחריו

אָנָּא ייַ הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא ייַ הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא ייַ הַצְלִיחָה נָּא:

אָנָּא ייַ הַצְלִיחָה נָּא:

בְּרוּךְ הָבָא בְּשֵׁם ייַ בִּרְכָנוּכֶם מִבֵּית ייַ. ברוך: אֵל ייַ וַיֵּאָר
לָנוּ אֶסְרוּ חַג בַּעֲבֻתֵים עַד קָרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֵל:
אֲתָה וְאוֹרְךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמָמְךָ. אֵל: הוֹדוּ לַייַ כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. הוֹדוּ:

מחזה אברהם

לבנים שעשו בכל יום כמ"ש (פ' שמות) ותוכן לבנים תתנו. וכמו שדרשו רז"ל (רבה. ורש"י פ' תשא) שאם חסר הי' אבן אחת למספר הקבוע להם היו המצרים משלימין המספר בשקיעת ילדי העברים בבנין ובוודאי לפי גודל וכובד האבן יותר מאסו בו בני ישראל הבונים בחומה רק שהוכרחו ע"י השוטרים ונוגשים עד שהיו מפרכין גופם בכובד האבנים וזה הי' הכל לטובתם למהר הגאולה בזמנה כמ"ש הבינה לעתים (דרוש כ"ה) שקושי השעבוד השלים למנין הת' שנה שנגזר עליהם (ועמש"ל במאמר ויזעקו ותעל שוועתם וגו' ובמאמר בריך הוא שהקב"ה כו' מזה) ולא יאחרו אף רגע אחת כנ"ל שאז שוב לא היו נגאלים. וזהו אורך כי עניתני על

ויתמלא המקום הזה ואעפ"כ ימצא כי הבונים ימאסו בטרחת המסע במשא האבן הגדול ויבחרו בריבוי האבנים קטנים אעפ"י שמרבים בעבודתם יותר נוח להם ריבוי בקלות מהמעט בכבידות ומכש"כ אם יהיו הבונים מהאנשים שאין להם קבולת בהמלאכה לשלם לפי מדת האמה רק על סכום האבנים כפי סכום האבנים שיבנו אם קטן ואם גדול בוודאי מאוד ימאסו באותן הגדולים הכבדים ולא יקחו אותם אלא ע"י מכריחם שיכריחם ושלא ברצונם (ובפסחים דף פ"ו.) שתי אמות היו בשושן הבירה וכו' שיהיו האומנין נוטלים בקטנה ומחזירין בגדולה ע"ש בפירש"י. משמע שהי' מנהגם מקדם לשכור את האומנים לפי אמה) כמו כן בבוני מצרים שנתן להם הבנין בתוכן

הגדה מחזה אברהם של פסח קפז

הודו ליי כי טוב	כי לעולם חסדו:
הודו לאלהי האלהים	כי לעולם חסדו:
הודו לאדני האדנים	כי לעולם חסדו:
לעשה נפלאות גדלות לבדו	כי לעולם חסדו:
לעשה השמים בתבונה	כי לעולם חסדו:
לרוקע הארץ על המים	כי לעולם חסדו:
לעשה אורים גדלים	כי לעולם חסדו:
את השמש לממשלת ביום	כי לעולם חסדו:
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה	כי לעולם חסדו:
למכה מצרים בבבוריהם	כי לעולם חסדו:
ויצא ישראל מתוכם	כי לעולם חסדו:
ביד חזקה ובזרוע נשויה	כי לעולם חסדו:
לגזר ים סוף לגזרים	כי לעולם חסדו:

מחזה אברהם

הצרה בעצמה יושע וזהו מאת ה' היתה זאת שזה הי' ממדת הרחמים הוי' ב"ה רק שהיתה נפלאת בעינינו. ולזה חסר ו' ונקוד הלמד בקמץ שהוא לשון עבר שהיתה נפלאת בעינינו וחשבנו לרעה גודל המשא והכבודות האבנים שהעמיסו עלינו אבל באמת היתה מהוי' שהיא הרחמים הגדולים כי זה היום דווקא עשה ה' ויכוננהו לגאולה ואם היו משתהים לא היו יכולים להגאל ח"ו:

העינוי והעבודה קשה גופי' אודך כי זה בעצמה ותהי לי לישועה. ומפרש עכשיו אנו רואים כי אבן מאסו אותו הבונים מחמת כיבדו הוא הי' יותר לראש פינה בשבח וטובה להם כי לפי גודל הכבוד המשא והעינוי יותר הי' להם קירוב הגאולה וכמש"ל במאמר ויזעקו ותעל שוועתם וגו' בביאור (פ' וארא) ויאמר אליו אני ה' מחמת כובד הדין כמ"ש (ירמיה ל') ועת צרה היא ליעקב וממנה אותה

וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
וְנִעַר פְּרַעֲהַ וַחֲיִלּוֹ בַּיָּם סוּף	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְמוֹלֵךְ עָמּוֹ בַּמִּדְבָּר	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְמִכָּה מַלְכִּים גְּדֹלִים	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
וַיַּהֲרֹג מַלְכִּים אֲדִירִים	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
וּלְעֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
וְנָתַן אֶרֶצָם לְנַחֲלָה	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
שָׁבַשְׁפָּלָנוּ זָכַר לָנוּ	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
וַיַּפְּרִקֵנוּ מִצָּרֵינוּ	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
נָתַן לָחֶם לֶכֶל בָּשָׂר	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם	בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תִּבְרַךְ אֶת שְׁמֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל
 בָּשָׂר תִּפְאֹר וּתְרוֹמָם וּבְרַךְ מַלְכֵנוּ תָמִיד מִן
 הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲתָה אֵל וּמַבְלֵעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ
 גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמַפְרִינִם וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם בְּכָל
 עֵת צָרָה וְצִיּוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֱלֹהֵי אֲתָה.
 אֱלֹהֵי הָרָאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלֹהֵי כָל בְּרִיּוֹת אֲדוֹן
 כָּל תּוֹלְדוֹת הַמְּהֻלָּל (בְּכָל) בְּרוּךְ הַתְּשַׁבְּחוֹת הַמְּנַהֵג
 עוֹלָמוֹ בַּחֲסֵד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְיָ עַר, הֵנָּה לֹא

יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמַּעֲזֹרֵר יֹשְׁנִים וְהַמְקִיץ נִרְדָּמִים
 (מְחַיֶּה מֵתִים וְרוֹפֵא חוֹלִים, פּוֹקֵחַ עֲזָרִים וְזוֹקֵף
 בְּפוֹפִים) וְהַמְשִׁיחַ אֱלֹמִים וְהַמְתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ
 נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף בְּפוֹפִים וְהַמְפַּעֵנֶה נַעֲלָמִים. וְלֵךְ לְבִדְךָ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים. וְאֵלֵינוּ פִּינוּ מָלֵא שִׁירָה בָּיָם וּלְשׁוֹנֵנוּ
 רִנָּה בְּהַמּוֹן גִּלְיוֹ וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שֹׁבַח בְּמַרְחָבֵי רִקְיעַ
 וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת בְּשִׁמְשׁ וּבִיָּרֵחַ וְיָדֵינוּ פְּרוּשׁוֹת בְּנִשְׁרֵי
 שָׁמַיִם וְרַגְלֵינוּ קָלוֹת בְּאֵילָנוֹת אֵין אֲנַחְנוּ מִסְּפִיקִים
 לְהוֹדוֹת לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֶךְ אֶת
 שְׁמֶךָ, מַלְכֵנוּ עַל אַחַת מְאֹלָךְ אֱלֹהֵי אֱלֹפִי אֱלֹפִים
 וְרַבֵּי רַבּוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת נָפִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעֵשִׂית
 עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ. מַלְכֵנִים מְבַצְרִים גְּאֻלָּתֵנוּ יְיָ
 אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתֵנוּ. בָּרַעַב וְנָתַנוּ. וּבְשָׁבַע
 בְּלִפְלִתֵנוּ. מִתְּרַב הַצִּלָּתֵנוּ. וּמִדְּכָר מַלְטָתֵנוּ. וּמִחֲלָלִים
 רָעִים וְרָבִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתֵנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ.
 וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסִדֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 לְנֶצַח. עַל בֶּן אֲבִירִים שֶׁפִּלְגֶּתָ בָּנוּ וְרוּחַ וְנִשְׁמָה
 שֶׁנִּפְחַתָּ בְּאַפֵּינוּ. וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁמַתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם
 יוֹדוּ וַיִּבְרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ
 וַיִּקְדִּישׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מַלְכֵנוּ תָמִיד. בִּי כָל פֶּה
 לָךְ יוֹדָה וְכָל לִשׁוֹן לָךְ תִּשְׁבַּע וְכָל עֵין לָךְ תִּצְפֶּה,
 וְכָל בֶּרֶךְ לָךְ תִּכְרַע וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה וְכָל

הִלְכָּבוֹת יִירָאוּךָ וְכָל קָרֵב וּבְלִיּוֹת יֹמְרוּ לְשִׁמְךָ.
בְּדִבְרֵי שְׁכָתוֹב כָּל עֲצָמוֹתַי תֵּאֱמָרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ.
מִצִּיר עָנִי מִחֶזֶק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגִּזְלוֹ שְׁנֹעַת עֲנִיִּים
אֶתָּה תִשְׁמַע צַעֲקַת הַדָּל תִּקְנִיב וְתוֹשִׁיעַ. מִי יִדְמָה
לָךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָךְ וּמִי יַעֲרֶךְ לָךְ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. נִחַלְלֶךָ וְנִשְׁבַּחְךָ
וְנִפְאָרְךָ וְנִבְרַךְ אֶת שֵׁם קִדְשֶׁךָ. בָּאֲמֹר, לְדָוִד, בְּרַבִּי
נִפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קָרֵב אֶת שֵׁם קִדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצוּמוֹת עֶזְךָ הַגָּדוֹל בְּכְבוֹד שִׁמְךָ הַגִּבּוֹר לְנִצָּח
וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא:

שׁוֹכֵן עַד מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צְדִיקִים בִּי
לְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמָר תִּהְלָה: בְּפִי יִשְׂרָאֵל תִּתְרוֹמֵם
וּבִשְׁפָתַי צְדִיקִים תִּתְבָּרַךְ וּבְלִשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדֵּשׁ
וּבְקָרֵב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל:

וּבְמִקְהֵלוֹת רַבָּבוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָנָה יִתְפָּאֵר שִׁמְךָ
מִלִּבְּנוֹ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שָׁפֵן חוֹבֵת כָּל הַיְצוּרִים
לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבַּח
לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדָּר וּלְנִצָּח, לְבָרֶךְ לְעֲלֶה וּלְקַלֵּם, עַל כָּל
דְּבָרֵי שִׁירֹת וְתִשְׁבָּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשִׁי עֲבָדְךָ מְשִׁיחֶךָ:

וּבְכֵן יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לְעַד מִלִּבְנוֹ, הָאֵל, הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל,
וְהַקְדוֹשׁ, בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. בִּי לָךְ נֶאֱמָר יְיָ אֱלֹהֵינוּ

וְאֵלֵּי אֲבוֹתֵינוּ. שִׁיר וְשִׁבְחָה הִלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמְשִׁלָּה
נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתַפְאֶרֶת קִדְשָׁה וּמִלְכוּת.
בְּרָכוֹת וְחֻדְאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ וּמַעֲזֶלֶם וְעַד עוֹלָם
אַתָּה יְיָ

יְהִלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְחֲסִידֶיךָ צְדִיקִים
עֲשֵׂי רְצוֹנְךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה
יִזְרוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׂבְּחוּ וַיְפָאֲרוּ וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ
וַיִּקְדִּישׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּפָנֵינוּ תָּמִיד. כִּי לָךְ טוֹב
לְהוֹדוֹת וּלְשַׁמֵּךְ נָא אֶת לְזִמְרָה כִּי מַעֲזֶלֶם וְעַד עוֹלָם
אַתָּה יְיָ. בְּרִינָה אַתָּה יְיָ מִלָּךְ מְהִלָּל בְּתִשְׁבְּחוֹת:

מחזה אברהם

כי לך טוב להודות וכו' כי מעולם ועד עולם אתה אל.

שיתרבה שמו הגדול. ואתם המינים
עד אנה תהותתו על איש לדבר הוות
על הקב"ה שנקרא איש שאינו בביתו
הלך לדרך למרחוק. ובזה"ק (פ' ויחי.
ותרומה) מכנה שכינתא תתאה בשם
קיר שנא' ויסב חזקי' פניו אל הקיר
ובעוה"ר עכשיו מקויים ובפשעכם
שולחה אמכם היא קיר נטוי' וישראל
הם גדר הדחוי'. מי יתן תרצחו
כולכם כקיר נטוי' גדר הדחוי' מדה
כנגד מדה להראות שעוד שכינתו
בתוכינו. וזהו כי מעולם ועד עולם
אתה אל ומצוי בתוכינו ע"כ לך טוב
להודות:

הענין כתיב (פ' ויצא) הפעם אודה את
ה'. לפי כשנולד יהודה ירדה
השכינה למטה בעוה"ז ולכך אומרים
מקצת שבחו בפניו. ובסנהדרין (דף
צ"ו ע"ב) דרשו ע"פ כי אין האיש
בביתו. שהמינים אומרים שהקב"ה
סילק שכינתו מישראל ורוצים
לפתותם ולדחותם מאמונתם הלך
בדרך מרחוק צרור הכסף לקח בידו
ליום כסא יבא. הגאולה שהבטיח
אתכם היא מכוסה ואתם עיניכם
כלות מיחל. ובזה פירשנו (תהלים ס"ב)
אך הוא צורי וישועתי. שאינני
מייאש עצמי משגבי לא אמוט רבה.

הללו את ה' כל גוים וכו' כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה

ונתנה בך, וזה שעשה הקב"ה ישיש עליך האומות כדי שמתוך שמחתם יהפוך אפו מעל ישראל, ובוזה ישיש ג"כ ה' כיון שרואה בנקמתם ע"כ ישיש יש לו שני משמעות, שמישיש לאחרים ושש ג"כ הקב"ה שימצא מקום לגבות חובו מהאווה"ע, ואלו לא ששו לא היה מקום להפוך עליהם רעתם, נמצא מתוך קללת ישראל זוכר רחמיו ע"ש.

אך באמת אלו לא היה שום סיבה מקודם אלא פחד פתאום אשר היה גם מלך קשה לחשוב מחשבות רעות וסיבות בנפילת היהודים אשר לא יודע לצוררי ישראל לשמוח בהם ח"ו היה קיום לגזירתו. אך הקב"ה ברוב רחמיו עושה שיעשה כל דבריהם בפרסום בעצת השרים ויועצים ונתפרסם הדבר, ע"כ שמחים הצוררים מקודם שיבא הרעה ע"כ השיב מעלינו אפו, והקב"ה ברוגז רחם תזכור כמו שהיה בגלות מצרים אף שהיו חטאים, כמבואר ע"פ הניסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי שהיו עובדי ע"ז ושארי מדות רעות, אעפ"כ עשה וחישב סיבות להקץ, ואמר והיא, ירצה זאת המדה עמדה לאבותינו ולנו שלא

ראוי להבין וכי אומרים לראובן שישמח א"ע מחמת שהגיע טובה לשמעון (ועי' בחי' לתהלים מזה באורך). ונקדים מאמר המגיד והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו' דראוי לשום לב על שאמר והיא ולא אמר מה כקושי' המפרשים ב. דבלבד דקאמר מיותר דהיה ראוי לומר שלא עמד עלינו לכלותינו ג. דנראה דמלא אחד עד שבכל דור מיותר, דהיה ראוי לומר והיא שעמדה לאבותינו ולנו שבכל דור ודור וכו' והקב"ה מצילנו מידם. אך הענין דמבואר בפ"ק דמגילה כן ישיש להרע, ומי חדי קוב"ה במפלתן של רשעים וכו', א"ר יוסי ברבי חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב ישיש ולא כתיב יוש, והקשה הרי"ף והרי בכמה מקומות כתיב ישיש והוא שש כדכתיב ישיש עליך אלוהיך, וביאר הענין שכיון שאין הקב"ה שמח במפלת ישראל הוא חפץ להשיב אפו על הגרם הצוררים, ומה הוא עושה לאומות הרודים בישראל כיון שהאומות הם ששים ושמחים במפלתן של ישראל הופך הקב"ה חמתו ונותנה עליהם כמ"ש בנפול אויבך אל תשמח ולא יגל לבך פן יראה ה' וירע בעיניו והשיב מעליו

מחזה אברהם

אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, ירצה שאלו אחד בלבד, שהיה עושה דבריו בצנעא לבלי יודע לשום איש היה ח"ו קיום כהנ"ל, אך הקב"ה ברוב רחמיו עושה שרבים יהיו קמים עלינו ויתפרסם הדבר וישישו במפלתן של ישראל ע"כ והקב"ה מצילנו מידם כהנ"ל, אבל יותר טוב להגוים שלא יהיה לנו שום רעה אשר יגיע מזה שמחה להם באופן שיהפוך ה' עליהם, וזהו כי גבר עלינו חסדו [ובחי עה"ת פ' בשלח במדרש ד"א אז ישיר משה וכו' כתבתי בפנים אחרות הפסוק זה].

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

ביאור ירצה כי מאתו לא תצא רעות והכל הוא מצד מדת הרחמים, ואף יתדמה לפעמים שמגיע עליו צרה כי לעולם חסדו הוא חסד וטוב.

אן יאמר הכלל מכל ההודאות לה' הוא העיקר על שלעולם חסדו שעושה הכל מצד החסד אף שאינם כדאים.

טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים

במדרש (שוחר טוב) איתא שכן דוד אמר אל תבטחו בנדיבים, וראוי להבין שסותר א"ע דטוב משמע שזהו טוב יותר, אבל בטחון בנדיבים אינו רע כלל, ואל תבטחו משמע שלא יבטח כלל. ועי' (בבינה לעתים דרוש י') בזה.

ונראה לפרש דהנה (בח"ה שער הבטחון) כתב וז"ל: שעם היות שראוי לאדם לבטוח בה' בכל דרכיו ועניניו, עכ"ז אינו ראוי שיסמוך בזה בהחלט ולא ישתדל בדברים כלל, אבל ראוי שישתדל בכל כחו עד מקום שידו מגעת אלא שאין ראוי שיבטח בו ע"ש.

(ובמנחות כ"ט) מאי דכתיב בטחו בה' עדי עד כי ביה וכו', כל התולה בטחונו בה' הוי לו למחסה בעוה"ז ובעוה"ב, שראוי להשתדל בדברים שלא שיתלה השגחת השי"ת לברכו ולהצליחו, ואין ראוי לתלות השגתו בהם לאמר כי כחי ועוצם ידי עשה לי. ועי' (בס' דרש משה להרמ"א דף פ"ח) הרי שאע"פ שצריך לבטוח בנדיבים להשתדל בדברים עכ"ז יתלה הכל שהוא ממנו ית"ו ויבטח בו, וכמ"ש אשרי שאל יעקב בעזר"ו, שהוא בעצמו משתדל בזה והקב"ה עוזר לו ושברו על ה' אלקיו שהוא יעשה הכל.

וזה שהוקשה להמדרש שאמר טוב לחסות בה' ולא אמר לבטוח בה', אך ידוע מ"ש (הרמ"א שם דף ק"י) בשם הר"י ל' שועיב שמלת חסיון, מורה על הצלתו מרעות כענין מחסה ומגן, ובטחון מורה על דבר טוב שכבר הבטיחו בדבר מה, וזה שאמר טוב לחסות בה' מבטוח

בנדיבים, שכאשר תבטח בנדיבים אזי תקוה לחסיון בהשי"ת שיוכל הנדיב המבטיחו לבצע דברו ויחסה בהשי"ת שלא תארע להנדיב איזו סיבה ר"ל, אבל בלתי חסיון בהשי"ת על זה אמר 'אל תבטחו בנדיבים', כלל כי בן אדם הוא שאין לו בעצמו תשועה וכש"כ שיסמוך עליו כהנ"ל.

פתחו לי שערי צדק אבא בם

ידוע מ"ש (נדה ל.) אפי' כל העולם אומרים עליך שאתה צדיק הוי בעיניך כרשע, לחשוב תמיד כי אין די בעבודתך כדי שלא תבא לידי פני' ח"ו, ע"כ אומר תמיד 'פתחו לי', שעדיין לא נכנסתי כלל לעבודה, כי כשמתגאה וסובר שעבודתו שלימה פוגם בכל עשייתו, ואין אני והוא יכולים לדור אבל כשאומר פתחו לי אז זה השער לה' צדיקים יבאו בו.

הודו לאלהי האלהים

נראה לכאורה כמיותר כיון שכבר אמר מקודם דרך כלל, הודו וכו' כל"ח, ואם נאמר שכל המעלות הם כדי לשבח ולהלל להקב"ה בזה.

והבי הול"ל הודו שהוא אלקי אלקים וכן כלם, לזה נאמר לפרש שדע"ה ברוח קדשו בא להורות לנו הדרך מדרכי הילולים של הקב"ה שלא יעלה על לב אדם לומר באשר שה' הוא אלקי האלקים וזה דבר גדול, ע"כ נבא בזה להודות ולהלל להקב"ה שהוא אלקי האלקים, לזה

בא להורות לנו שח"ו לא יעשה כן שאין זה בגדר הילול להקב"ה לכבוד השם, כי זה לא יתכן כ"א שהיה אלקים אחרים בדומה קצת להקב"ה, לזה יכול להללו שהוא גדול מהם, אבל היה באמת לא יתכן להללו בזה שהוא אלקי אלקים, כיון שאין נכנסים לשום דמיון קצת להקב"ה, כמאמר הנביא (ישעי' א) ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו הפסל נסך חרש וכו', ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש. נועי' בפנים יפות פ' בשלח ע"פ מי כמוך באלים ה',

ע"כ לא שייך בזה ההלול שהוא אלקי אלקים, וזה אומרו הודו לאלקי אלהים, ירצה אף שהוא אלהי אלהים, לא יהללו להקב"ה הזה, אלא עיקר ההלול יהיה בזה כל"ח שעושה חסד לזה שאינם כדאים שכבש מדה"ר למדה"ר, ועד"ז אמר הודו לאדוני האדונים, דאף שהוא אדון אדונים צריך להיות ההלול על כל"ח.

מש"כ לפרש בזה] וביאר הבינה לעתים (דיוש ט"ז) ירצה כמתמיה על המתפקדים הרוצים להדמות צורה ליוצרה ולהחליט כח גמור אל המערכה כמוהו יתברך חלילה, איך יחשבו כזאת כי הלא אותו אשר אתם מדמים ומשמים אותו אלי הוא עצמו יאמר אלי קדוש, היותי מופרש ומובדל ובלתי נערב עמו כלל ע"ש.

לעושה נפלאות גדולות לבדו

יהיה בשלוחים שאז הם דינים גמורים, רק כשהוא משדד מערכת הטבע הוא לבדו, ומפרש הטעם לזה 'כי לעולם חסדו' שחסדו הוא לקיום העולם, שע"י שיגיע האדם שהוא משגיח ושהוא עושה נפלאות לבדו ובעצמו, יגיע במעלה גדולה כי העולם נברא בשביל אדם לעבוד השי"ת, וגם בזה העונש על העבירה, הוא חסד גמור,

ובזה פירשנו דברי רש"י ר"פ בראשית שמתחלה עלה במחשבתו לברא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים ושיתף מדה"ר למדה"ד, דהאדם להיותו חומר הגופני מתגבר עליו תאוות היצה"ר והוא בסכנה עצומה כי כרגע באפו ירד לשאול תחתית ולא יגיע במעלה, והשי"ת בחסדו המשגיח

יבואר עפ"י מאמר (תהלים ו' ב') ה' אל באפך תוכיחני ואל בחמתך, ואמר בילקוט (סי' תרל"ה) אדונינו בכל רצונך רדה אותנו חוץ מהשטים האלו, כך אמרו ישראל לפני הקב"ה אל באפך תוכיחני ע"כ. והוא כמ"ש (הנזר הקודש פ' ויחי) שלא יהיו היסורים ע"י שלוחי דינים, כי הם בתוקף הדינים משא"כ כשבאים מהקב"ה בעצמו הם ברחמים כי הוא מקור החסד, וז"ש (פ' קרח) 'ונשיהם ובניהם וטפם ופרש"י בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי ב"ד של מטה אין עונשין עד שיביא ב' שערות וכו' וכאן אבדו אף יונקי שדים, והוא עפ"מ דאיתא (שבת פ"ג) אין השכינה שורה מתוך המחלוקת, והוצרך לענשם ע"י שליח ע"כ אינו מבחין לאבד אפי' יונקי שדים, וזה שאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו, שלא

מחזה אברהם

אן יאמר בהקדם לבאר מענה אליהו
(איוב ל"ד) כי פועל אדם ישולם
לו, וכאורח איש ימציאנו דההפרש
וההבדל מבואר בין הנותן לאיש שכר
פעולתו ובין הנותן לאיש מצד החסד
והרחמים אשר גבר עליו בראותו
מגודל דחקו וצרת נפשו שזה שנותן
לאיש שכר פעולתו ורוצה בזה
להפטר מחובו אשר היה לזה עליו
לתבעו ע"כ הוא נותן בפרסום ובגלוי
באופן שידע המקבל מי הוא הנותן
כדי שלא יתבענו עוד פעם אחרת,
אבל הנותן מצד הרחמים אשר לא
יוכל לראות בעליל בצער חברו לזה
לפעמים נותן בהסתור שלא ידע
המקבל מי הוא הנותן, שאף גם בזה
יוצא הנותן מתוכן כוונתו, שכוונתו
היה כדי להשקיט הצער מחבירו,
ובזה שבא הטובה לידו ישקיט צערו,
וכי מה יועיל באם שידע מי הוא
הנותן או לאו, כל עיקר נמשך הדבר
אחר שבא הדבר לידו וממלא את
נפשו הרעבה, ואדרבה עיקר מצות
הצדקה שבא מצד החסד היא באופן
שלא ידע המקבל מי הוא הנותן,
ועוד שמי שישלם לאיש שכר
פעולתו אזי אינו משלם כ"א לפי
הפעולה ואין חילוק בין שעשה זה
אדם הגדול לאדם השפל, כ"א על
הפעולה ועל המעשה יביט כפי
שוויה, ולא כן בעושה מצד החסד
והרחמים שהוא נותן לפי ערך ומעלת

המוציא לנו עזר ותרופה לעשות
תשובה כמ"ש שובו אלי ואשובה
אליכם, ובמנחות (כ"ט) הבא לטהר
מסייעין אותו ירצה כי האדם ברוב
תאוותו משוקע ולא ישגיח לשוב
ע"כ שולח עליו מכות ויסורין
לעוררו לתשובה, ונתן קץ להתאוות
כמ"ש (רבה בראשית) 'והנה טוב
מאוד', זה המות שע"ז מתיירא
מאוד ויראה לשוב בכל כחו עד
שיזכה לתשובה מאהבה וגם זה
החסד שהמיתה מכפרת אף על
עבירות החמורות, אף שיותר טוב
היה לאדם שלא יקלקל מעשיו שאז
לא יצטרך לזה החסד רק שיוכל
להגיע במעלה עפ"י דין גמור, וזהו
שמתחלה עלה במחשבתו לברא
במדת הדין שלא יגיע בהטוב שהוא
יום המיתה ויהיה חי וקיים לעולם,
כי לא יצטרכו לחסד זה, אבל ראה
שאין העולם מתקיים וכו' ע"ד
מאמרם (ברכות ה.) לא נצחו, יזכור לו
יום המיתה לכך הקדים ושיתף
מדה"ר שהוא הייסורין ומיתה, וז"ש
(במדרש פנחס) 'לכן אמור הנני נותן לו
את בריתי שלום', בדין הוא שיטול
שכרו והארכנו שם. ולהנ"ל הכוונה
ע"י שקידש פנחס ש"ש ברכים זכה
שיהיה חי וקיים לעולם, כמ"ש פנחס
זה אליהו, ועי' בפרד"ס שער
ההיכלות וא"צ למדת החסד, ובדין
הוא שיטול שכרו כנ"ל.

משום שראה החסד עין בעין ע"כ היה לו לפחד ולצער שאפשר שינוכה לו מזכיותיו.

ובזוה"ק פ' בלק) פירש 'לעושה נפלאות גדולות לבדו', כמה טובי עבדי קוב"ה ולא ידע אלא איהו בלחודוהי, בר נש קם בצפרא ומשמי רגלוי על רישא דחוייא דאתא לקטלא ליה ובר נש שוי רגלוי עלוי וקטיל לי ולא ידע בו בר קוב"ה בלחודוהי הוי 'עושה נפלאות גדולות לבדו', ב"נ אזיל באורחי' וכו'. המורם מזה שהקב"ה עושה חסדים עם אדם אשר לא ידע כ"א הקב"ה וזה שאמר 'לעושה נפלאות גדולות לבדו', שהקב"ה בעצמו יודע מזה ואמר הטעם כל"ח כיון שעושה מצד החסד ע"כ אין מקפיד על ידיעת האדם כ"א שיבא הטובה לאדם כהנ"ל.

המקבל כמ"ש בצדקה (פ' ראה) כי פתח וכו' די מחסורו אשר יחסר לו, ופירשו חז"ל אפי' סוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו בדרך וכאורח האיש שהיה רגיל, וזה שאמר 'כי פועל אדם' כשבא השכר מהקב"ה עבור פעולתו של אדם, ישלם לו, לו דייקא באה התשלומין מיד ליד בפרסום ובגלוי שזכה האיש שהקב"ה גמל לו טוב, עבור מעשה ידיו, וכאורח האיש ירצה כשהקב"ה עושה חסד עם האיש אשר נקרא 'כאורח איש', שבוזה הוא נותן כאורח האיש שהיה רגיל כהנ"ל, ימציאנו אין עושה כ"א שימציאנו שהטובה יגיע להמקבל ויהיה כמוצא מציאה אשר לא יהיה ניכר לו שבא מה' דלפעמים כשיכיר האדם שבא לו חסדים מה', הוסיף לו צער ע"ז כיעקב שאמר 'קטנתי מכל החסדים וכו', כי במקלי עברתי את הירדן ועתה הייתי לשני מחנות,

לעושה השמים בתבונה

ע"י מעשה עצמו גדול יותר מן העושה עפ"י סיוע התעוררת הקב"ה שהוא א"צ לפעולת חסדו, וז"ש והיה מעשה הצדקה שלום שע"י מעשה עצמו מגיע לשלום שהם החיים הנצחיים כמו במעלת פנחס שנא' בו פ' פנחס הנני נותן לו את בריתי שלום, ובוזה מבואר כוונת המשנה

בתיב (תהלים ע"ו) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, שמזה יבין האדם רוממות הש"י ולשוב לעבוד, וזה חסד ה' וזה כי לעולם חסדו, ובוזה נראה לפרש מאמרם (ב"ב ט.) אר"א גדול המעשה יותר מן העושה שנא' והיה מעשה הצדקה שלום. ירצה כי האדם שמגיע במעלה

מחזה אברהם

(סוף עוקצין) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, שהוא שלום בין החומר והצורה כמו פנחס שאז לא תאבד ממנו לעולם הנצחיית כי אם הולך רק אחר החומר, אזי כל ברכתו שמגיע בעוה"ז יאבד ממנו בהפסד החומר והצורה, וצריך להתעוררת מהקב"ה ואין שלום.

לעושה אורים גדולים

במ"ש רש"י (פ' בשלח) משל לכלי זכוכית הנתונים בידי אדם מטה ידו מעט והן נופלים, א"כ השגחתו הוא המקיים והעושה, וכמ"ש הרמב"ם בריש הל' יסודי התורה, וזהו המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור לעושה אורים גדולים כל"ח, כמ"ש בהקדמה לגבורות ה' ובאוה"ח (פ' בראשית) שבזה עשה חסד לעולם למסור ההנהגה למזלות ולא במעשה האדם.

וכל קרב וכליות יזמרו לשמך:

כמאמרם בברכות (דף ס"א) כליות (פ' ס"א) שתי כליותיו היו נובעות יועצות, וברכה בראשית חכמה.

שוכן עד מרום וקדוש שמו וכתוב רננו צדיקים

היינו שהשי"ת עיקר דירתו בעליונים, ושמו קדוש מורה על היותו מובדל, וא"כ אין לנו שום שייכות האיך להלל אותך, אך כיון שכתוב רננו צדיקים בה', וזה שמחתו עם בשר ודם, כמ"ש 'ואבית תהלה' ע"כ 'לישרים נאווה תהלה'.

לעושה נפלאות גדולות לבדו.

כתבו המקובלים שהשתלשלות הניסים ע"י שם מ"ב. לבדו בגי' מ"ב ע"ש. ודברת ב"ם לכך רשים דרשיאל כאן. שאחרי שהוא לבדו ואין בעל הנס מכיר א"כ מה פעולה בהנפלאות. לזה מרומז שהצדיקים כשהם דורשי אל יודעים זאת. וממשיכים זאת מהשם מ"ב:

למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו:

כד: דלא חשיב הנאה כיון שנאסר בשאר הנאות ע"ש. אבל לשיטת רש"י חשיב הנאה. אך לפ"ז שוב לא מצי לפרך אבי הבן כיון דאינה מצוה מזמן לזמן שהרי איגלאי מילתא למפרע שנתחייב מלידתו בפדיון. וא"כ אינו יכול לברך אבי הבן רק לדעת התוספות. וזה הוא האיבעי' ולהכי לא מיבעיא ליה אם יברכו שניהם או שניהם לא יברכו כלל ודו"ק:

איתא בפסחים דף קי"ט ע"ב רבי שמלאי איקלע כו'. נראה דהאיבעיא הוא עפ"י מחלוקת רש"י ותוס' בב"ק (דף יא:) גבי בכור שנטרף דלרש"י הא דבעינן שלשים הוא כדי שנדע שהוא בר קיימא אבל להתוס' שם הוי הטעם משום גזה"כ. ולשיטת התוס' לא חשיב מטי הנאה לכהן כיון שלא נתן לו מקודם אף שידוע שהוא בר קיימא וכמ"ש התוספות בשבת (דף

הן הם יודו ויברכו וכו'.

בערכו בשיר מעט. ומזה המעט ונחת אביו מכל מיני זמר ומבקש מבנו שיטיב עוד הפעם לשורר אותו מעט. והוא המבואר במדרש הנעלם וזהו חדש פ' בראשית (י"ב:) א"ר אלעזר מאי דכתיב הללוהו וגו' אלא אמר דוד כל מה שחשבחו לקמי' הקב"ה בהני מיני זמר אינו כלום כאדם האומר לחבירו עכשיו עשה זה וזה וכל מה שתעשה אינו כלום עד שתעשה דבר פלוני כך אמר דוד הללוהו בצלצלי שמע וגו' כלומר אינו הללו אלא מהו הללו כל שהנשמה תהלל וגו' והאחרים אינו כלום אלא הלול הנשמה וכו' וע"כ ציוה לכפלו ב' פעמים משום חיבוב ככל הכפולים. ובמדרש רבה (פ' בלק)

הענין דאיתא (באבות פ"ג) חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. וזהו (תהלים ק"נ) הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור וגו' כל הנשמה תהלל יה. למלך שיש לו בין נחמד יודע לשורר ולנגן והי' שעשועי המלך תמיד במסיבת וארוחת שלחנו להיות אותו הבן משורר לפניו להיות לו לשמחה ונחת ופעם אירע שבנו חלה קצת והביאו עבדיו לשולחנו כל מיני משוררים מטיבי נגן אלף פעמים יותר. עכ"ז לא נתקרב דעתו של מלך בכל מיני זמרה מחמת שזהו אינו מזמירות בנו. עד לימים שבנו שב לאיתנו הראשון ובא אל שולחן המלך וכטוב לבם ביין התחיל לנגן

יש נוהגים לומר:

חַרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן קָלִיִּים מְצוֹת כּוֹס רְבִיעִית שֶׁל אֲרָבַע כּוֹסוֹת. קָשֶׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִידָה הוּא וְשִׁכְיָנִיתִיה עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. וְיֵהִי נָעַם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

מברך בורא פרי הגפן ושותה בהסיבת שמאל את הכוס כולה

בְּרִידָה אֶתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגָּפֶן:

בְּרִידָה אֶתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֹדָה מְטֵבָה וּרְחֻבָּה שְׂרָצִית וְהַנְחָלָתָ לְאַבוֹתֵינוּ לְאֹכֹל מִפְּרִיהָ וּלְשִׁבּוֹעַ מִטּוֹבָהּ. רַחֵם (נָא) יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ וְעַל יְרוּשָׁלַּיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ וְעַל צִיּוֹן מְשָׁכֵן כְּבוֹדָךְ וְעַל מִזְבִּיחְךָ וְעַל הַיִּכָּרְךָ. וּבִנְהָ יְרוּשָׁלַּיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפְּרִיהָ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ וּנְבָרְכְךָ עָלֶיהָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטָהֳרָהּ. (בשבת וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשְּׂבִיט הַזֶּה). וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה: כִּי אֶתָּה יְיָ טוֹב וּמְטִיב לְכָל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן. בְּרִידָה אֶתָּה יְיָ עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן:

מחזה אברהם

אמר בלעם להקב"ה אברהם בנה	בני והם בני. וז"ש אברים שפלגת
מזבח אחד יעקב כו' ואני מקריב	בנו כו' הן הם רומזים על שמותיו
כנגד כולם שבעה מזבחות יצתה	של הקב"ה כמש"ל במאמר אלו
ב"ק ואמרה טוב פת חריבה ושלוה	עשר מכות כו' וזהו הילול שלך
בה משור אבוס. היינו שאתה אינך	כמ"ש ואבית תהלה כו':

וכל קומה לפניך תשתחוזה.

דאיתא במדרש רבה (פ' שמות) קול ה' בכח בכחו של כאו"א. מה שגשג השגת התעוררת קול ה'. וזהו היינו לפי ההכנות ופעולת כאו"א כן

נרצה

אם עשה כסדר הזה יהא מרוצה לפני ה'

חֲסִיל סְדוּר פֶּסַח בְּהִלָּכְתּוֹ. בְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ.
בְּאִשֶּׁר זָכִינוּ לְסִידֵר אֹתוֹ. בֵּן נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ.
וְיָ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קָהֵל עֲדַת מִי מָנָה. בְּקָרוֹב
נִהַל נְטִיעֵי כֶּנֶה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם:

מחזה אברהם

מום שכבר נפגמו איבריו בחטאים
הכשירו בלב נשבר כמ"ש (תהלים
כ"ב) ולא שקץ ענות עני במעשים וזו
שמזכירין עבודה וקרבנות ולשוח.
וזהו אומרו וכל קומה. שכל מה
שהוא יותר גדול בקומה בשיעור
ההשגה לפניך תשתחוה. מציל עני
מחזק ממנו. ע"ד (סוכה נ"ב) אלמלא
הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו. וזו
(פ' אחרי) השוכן אתם בתוך טומאתם
כמ"ש (ישעיה נ"ז) שוכן את דכא
ושפל רוח וגו':

וכמ"ש בזוהר בראשית (דף ק"ג).
נודע בשערים בעלה לפום שיעורין
דילה. וכל מה שהוא גדול יותר
בירות הרוממות הוא יותר נכנע
ואשר משרתיו עומדים ברום עולם
משמיעים ביראה וכו' ואומרים
ביראה קדוש כו' וזהו (תהלים ל"ד)
קרוב ה' לנשברי לב. ובמדרש (פ'
צו) כל מה שפסל הקב"ה בבהמה
הכשיר באדם פסל בבהמה עורת
או שבור והכשיר באדם לב נשבר
ונדכה כו' יורה אף בהיותו בעל

כדבר שכתוב כל עצמותי וגו'.

שא"א להיות יהודי רק כשייחד שמו
בכל איבריו וזה רק בהיותו יהודי
מטבע אבותיו ביראה:

הענין דאיתא ברבה אסתר (פ"ו) איש
יהודי וגו' שייחד שמו של
הקב"ה אל תקרי יהודי אלא יחידי.

רב הגדה מחזה אברהם של פסח

בחוץ לארץ אומרים פיוט זה רק בלילה הראשון

ובבן ויהי בחצי הלילה

אז רב נסים הפלאת

בראש אשמורת זה

גר צדק נצחתו בנחלק לו

ויהי בחצי הלילה

הנת מלך גר בחלום

הפחדת ארמי באמש

וישר ישראל למלאך ויובל לו

ויהי בחצי הלילה

זרע בבורי פתרום מחצת בחצי

חילם לא מצאו בקומם

מיסת נגיד חרשת סלית בבוכבי

ויהי בחצי הלילה

יעין מחרף לנזפה אוני חובשת פגריז

פרע בל ומצבו באישון

לאיש חמורות נגלה רו חזות

ויהי בחצי הלילה

משתבר בכלי קדש נהרג בו

נושע מבור אריות פותר בעתותי

שנאה נטר אנגי וכתב ספרים

ויהי בחצי הלילה

עוררת נצחך עליו בגדר שנת

פורה תדרך לשומר מה

צרח בשומר ושח אתא בקר וגם

הגדה מחזה אברהם של פסח רג

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה

קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא
רֵם הוֹדֵעַ כִּי לֵךְ הַיּוֹם אַף לֵךְ
שׁוֹמְרִים הַפֶּקֶד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל
תְּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֲשֵׁכֶת
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה

בחוץ לארץ אומרים פיוט זה רק בלילה השני

וּבְכֵן וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח

אֲמֵן גְּבוּרוֹתֶיךָ הַפְּלֵאָה
בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׁאָה
גְּלִית לְאֶזְרָחֵי מִצְוֹת לֵיָּךְ
וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח:

דִּלְתִּי וְדִפְקָתָ כָּחוֹם הַיּוֹם
הַסַּעִיד נוֹצְצִים עֲגוֹת מִצְוֹת
וְאַל תִּבְקֹר רֵץ זָכַר לְשׁוֹר עֶרְךָ
וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח:

זוֹעֲמוֹ סְדוּמִים וְלוֹחֲטוֹ בְּאֵשׁ
חֲלֵץ לוֹט מֵהֶם וּמִצְוֹת אֶפֶה בְּקֶץ
טֹאטֵאֶת אֲדָמַת מוֹף וְנוֹף בְּעֶבְרָךְ
וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח:

מחזה אברהם

ואמרתם זבח פסח.

היינו שבמקום זבח יהי' פה סח במלוכה בחור כהלכה גדודיו יאמרו
ונשלמה פרים שפתינו: אדיר לו. הענין ידוע שהקב"ה חלק הע'

רד הגדה מחזה אברהם של פסח

יְהִי רָאשׁ כֹּל אֹן מַחֲצֶת בְּלִיל שְׁמוֹר
 כְּבִיר עַל בֶּן כְּבוֹר פִּסְחָת בְּדָם
 לְבִלְתִּי תַת מִשְׁחִית לָבֹא בְּפִתְחִי
 וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח:

מִסְגֵּרֶת סִגְרָה בַּעֲתוֹתִי
 נִשְׁמְדָה מִדֵּן בְּצִלֵּי שְׁעוֹרֵי עֹמֶר
 שְׂרָפוּ מִשְׁמֵנִי פוֹל וְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד
 וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח:

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לְעַמּוֹד עַד גְּעָה עוֹנֶת
 פֶּס יָד כְּתֻבָּה לְקַעֲקַע צוֹל
 צִפָּה הַצִּפִּית עֲרוֹךְ הַשְׁלָחַן
 וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח:

קָהַל בְּנֵסֶה הַדָּסָה צוֹם לְשִׁלֵּשׁ
 רֹאשׁ מִבֵּית רִשְׁעֵי מַחֲצֶת בְּעֵץ חֲמִשִּׁים
 שְׁתֵּי אֵלֶּה רִנֵּעַ תָּבִיא לְעוֹצִית
 תַּעֲזוּ יָדְךָ תִּרְוֹם יְמִינְךָ בְּלִיל הַתְּקִדָּשׁ חֵג
 וְאִמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח:

מחזה אברהם

הטעם שאחרי שהכל שלו נחלק להם
 תיכף על זה האופן ע"מ להחזיר וגם
 הע' מלאכים משרתיו עושי רצונו
 יבאו להאדירו במלוכה. אבל היותם
 מתחלה ממונים הי' מצד בחור אותם
 כהלכה ואז גדודיו הע' שרים בעצמם
 יאמרו לו:

אומות לע' שרים הממונים על ע'
 ארצות וביום ההוא והי' ה' למלך על
 כל הארץ להעביר ממשלתם. וביארתי
 בחידושי עה"ח (פ' בראשית) להבין
 דהאיך יוכל ליטול מהם דהלא אם
 אחד יתן מתנה לחבירו ואח"כ יקחהו
 בחזרה ממנו אין זה מהיושר. אבל

הגדה מחזה אברהם של פסח רה

בי לו נאָה בי לו יאָה:

אָדיר בַּמַּלְאָכָה פֿחור פֿהַלְכָה. גְּדוּדֵיו יאָמְרוּ לוֹ. לֵךְ וּלֵךְ. לֵךְ בִּי
לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יִי הַמַּמְלָכָה.

בי לו נאָה. בי לו יאָה:

דָּגוּל בַּמַּלְאָכָה תְּדוּר פֿהַלְכָה. וְתִיקֵיו יאָמְרוּ לוֹ. לֵךְ וּלֵךְ. לֵךְ בִּי
לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יִי הַמַּמְלָכָה.

בי לו נאָה. בי לו יאָה:

מחזה אברהם

לך ולך.

רומז על פסוק (תהלים ס"ה) לך דומי' כמ"ש (שם ס"ב) אך אל אלהים דומיה
תהלה אלהים בציון ולך ישולם נפשי ממנו ישועתי בעצמו. וזהו
נדר. שבציון יכולין לספר שבחו דומיה שבעוה"ז משתמש מיום
ועכ"ז אנו מוכרחים לדמות לפי שחרב בהמ"ק בשם יה. אבל כאשר
שא"א לספר שבחו אז היא תהלה לך ישולם נדר יתמלא שם הוי' ב"ה:

לך בי לך.

רומז על פסוק (דה"א כ"ט) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת
הנצח וההוד. כי כל בשמים ובארץ. לשום נברא השגה וממשלה כלל. וזו
לך ה' הממלכה והמתנשא לכל (תהלים ס"ב) א"ך לאלהים דומי' נפשי.
לראש. ע"כ ברצונם יעזבו סדר הנהגת אך דומי בגי' כס"א שיהי' הכסא שלם
כי ממנו תקוותי. שיהי' הקץ הגאולה:

לך אף לך.

רומז על פסוק (תהלים ע"ד) לך יום אף לך לילה (שם פ"ט) לך
שמים אף לך ארץ. שהארץ ומלאה עם תאוות הגשמי במדת לילה.
אף כי נסחר לבחירתם עכ"ז הכל ממך:

זכאי במלוכה חסין פהלכה. טפסריו יאמרו לו. קך וקך. קך בי
קך. קך אף קך. קך יי הממלכה.

בי לו נאה. בי לו יאה:

יחיד במלוכה כביר פהלכה. למודיו יאמרו לו. קך וקך. קך בי
קך. קך אף קך. קך יי הממלכה.

בי לו נאה. בי לו יאה:

מוזל במלוכה נזרא פהלכה. סביביו יאמרו לו. קך וקך. קך בי
קך. קך אף קך. קך יי הממלכה.

בי לו נאה. בי לו יאה:

עניו במלוכה פודה פהלכה. צדיקיו יאמרו לו. קך וקך. קך בי
קך. קך אף קך. קך יי הממלכה.

בי לו נאה. בי לו יאה:

מחזה אברהם

זכאי במלוכה חסין כהלכה טפסריו יאמרו לו.

ועי"ז יאבד הוא ועמו וחילו בים
[ועי' ביערת דבש ח"ב דרוש ה' (דף
ס"ה ע"א) בענין שלוח מרגלים] וז"ש
פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו
לשלח את ישראל. להיותו משדד
מערכת הטבע בשם הוי' כי לא ידעתי
את ה' להיות יתרונו על כל הע' שרים
שהם נקרא ג"כ אלהים להיותם
מושפעים מאתו בדרכי הטבע (ועמ"ש
לעיל במאמר ונאכל שם מן הזבחים כו' מזה)
אחרי שהוצרך לבקשני עבור עמו.
וגם את ישראל שהיא השכינה שירדה

יובן בהקדם (פ' שמות) ויאמר פרעה
מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח
את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את
ישראל לא אשלח. יש להבין דמיותר
אומרו וגם את ישראל לא אשלח. אך
לפמ"ש לעיל במאמר שפוך חמתך
וגו' שהי' מחזיק עצמו לאלוה ע"כ
חיזק את לבו וחשב כי גם הקב"ה
כביכול הוא כאחד השרים בהנהגתו
את ישראל עמו וכדמיון משל למלך
ב"ו שאין ביכולתו לגזור במדינה
אחרת אשר אינה תחת ממשלתו

קְרוֹשׁ בְּמַלּוּכָה רַחוּם פְּהִלָּכָה. שְׁנֵאֲנֵינוּ יֹאמְרוּ לוֹ. לָךְ וְלָךְ. לָךְ בִּי
לָךְ. לָךְ אַף לָךְ. לָךְ יְיָ הַמְּלִיכָה.

בִּי לוֹ נָאָה. בִּי לוֹ יָאָה:

תִּקְנוּ בְּמַלּוּכָה תוֹמָךְ פְּהִלָּכָה. תְּמִימוֹנוּ יֹאמְרוּ לוֹ. לָךְ וְלָךְ. לָךְ
בִּי לָךְ. לָךְ אַף לָךְ. לָךְ יְיָ הַמְּלִיכָה.

בִּי לוֹ נָאָה. בִּי לוֹ יָאָה:

מחזה אברהם

בשלח) אז ישיר משה הה"ד נכון
כסאך מאז. אעפ"י שמעולם אתה לא
נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד
שיאמרו שירה לכך נאמר נכון כסאך
מאז משל למלך כו' ע"ש ולזה
טפסריו יאמרו לו לך וכו' כי לך.
רומז על פסוק (ירמ' י') כי לך יאתה
כי בכל חכמי הגוים וגו':

למצרים עמהם לא אשלח. וזו זכאי
במלוכה. גם מקודם הי' אליו ית'
זכות המלוכה אחרי כי ברא את הכל
הי' היכולת בידו תיכף ברצונו לעשות
כרצונו. אבל הי' חסין כהלכה להיות
כובש כעסו כהלכת ארך אפים והן הן
גבורותיו של הקב"ה כמבואר ביומא
(דף ס"ט:) וכמ"ש במדרש רבה (פ')

יחיד במלוכה כביר כהלכה למודיו יאמרו לו.

א"כ אכתי יאמרו שותף הי' לו ביום
שני בבריאת הרקיע. ולזה פירש"י יהי
רקיע יחזק הרקיע היינו אותו הרקיע
שנברא ביום ראשון עדיין היו לחים
וביום השני הקריש שנא' עמודי
שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. וז"ש
(ישע' מ"ה) כה אמר ה' יגיע מצרים
וגו' אחר כך ילכו בזקים יעבורו ואלך
ישתחוו אליך יתפללו אך כך אל ואין
עוד אפס אלהים. ירצה שידוד שאין
ממש בשרי מעלה ואמר הטעם כי כה
אמר ה' בורא השמים ונוטיהם הוא

יובן בהקדם המדרש רבה בראשית
(ס"פ ג') ויהי ערב ויהי בוקר יום
אחד א"ר יודן שבו הקב"ה יחיד
בעולמו שלא הי' בעולמו אלא הוא
שלא נברא ביום הראשון כלום שלא
תאמר מיכאל הי' מותח בדרומו של
רקיע וגבריאל בצפונו והקב"ה עמד
באמצעיתו כו' אלא המלאכים נבראו
יום שני. ובס' נפתלי שבע רצון (פ')
בראשית) כתב שלפ"ז קשה מאחר
שביום השני נברא הרקיע כדכתיב
ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים

אָדיר הווא

יבֿנה ביתו בְּקֶרֶב. בְּמִתְרָה בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקֶרֶב. אַל בְּנֵה.
אַל בְּנֵה. בְּנֵה בִיתְךָ בְּקֶרֶב:

בְּחֹר הווא. גְּדוֹל הווא. דְּגוֹל הווא. יבֿנה ביתו בְּקֶרֶב. בְּמִתְרָה
בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקֶרֶב:

אַל בְּנֵה אַל בְּנֵה. בְּנֵה בִיתְךָ בְּקֶרֶב:

הָדוּר הווא. וְתִיק הווא. זָפֵאי הווא. חָסִיד הווא. יבֿנה ביתו
בְּקֶרֶב. בְּמִתְרָה בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקֶרֶב:

אַל בְּנֵה אַל בְּנֵה. בְּנֵה בִיתְךָ בְּקֶרֶב:

מְהוֹר הווא. יְחִיד הווא. בְּבִיר הווא. לָמוּד הווא. מְלֶךְ הווא. נוֹרָא
הווא. סְגִיב הווא. עֲזוּז הווא. פּוֹדֶה הווא. צְדִיק הווא. יבֿנה ביתו
בְּקֶרֶב. בְּמִתְרָה בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקֶרֶב:

אַל בְּנֵה אַל בְּנֵה. בְּנֵה בִיתְךָ בְּקֶרֶב:

קְדוֹשׁ הווא. רַחוּם הווא. שְׂדֵי הווא. תַּקִּיף הווא. יבֿנה ביתו
בְּקֶרֶב. בְּמִתְרָה בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקֶרֶב:

אַל בְּנֵה אַל בְּנֵה. בְּנֵה בִיתְךָ בְּקֶרֶב:

מחזה אברהם

ונקראו ביום השני שיתחזק כהלכה
כפירש"י וא"ת כפשוטו שנברא בשני
אמר למודיו יאמרו לו. שמבואר
ביו"ד סי' קע"ט ס"ב שאין מתחילין
בב"ד והטעם בשני שלא נאמר בו כי
טוב. ואיתא ברבבה (פ' בראשית) מפני
מה לא נאמר כי טוב בשני מפני שלא
נגמר מלאכת המים ובשלישי שנגמר

אלהים יוצר הארץ וגו'. וזו יחיד
במלוכה. ביום הראשון ה' הקב"ה
יחיד בעולמו שלא ברא באותו יום
שום מלאך עד יום השני כנ"ל. וכדי
של"ת הלא ביום השני נברא הרקיע
ומלאכת המים. אמר כביר כהלכה
שבאמת נברא. הרקיע הראשון והי
רקיע יתחזק שלחום היו

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לִוְחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

מחזה אברהם

בו מלאכת המים והי' עוד בריאה חדשה נאמר שני פעמים טוב א"כ למודי ה' יאמרו שלא הי' בריאת הרקיע בשני ולך כי לך וכו' וזהו (תהלים צ"ו) שירו לה' ברכו שמו בשרו

מיום ליום ישועתו. שעי"ז שנגמר מלאכת יום בראשון בשני בזה תדעו ישועתו לשדד מערכת הטבע בשם הוי' המורה על שהיה הוה ויהיה שהוא הקדמון הגמור וברכו שמו:

אחד מי יודע

יש לרמז שאם רוצה להשיג אחדותו ית"ו ההכרח להיות 'אחד מי יודע', במעלות הענוה שנקרא 'מי' כמ"ש 'מי אנכי' והאיש משה עניו מאוד וע"כ השיג הכל' גם י"ל על יראה או שמי שהוא באחדות לראות מעלת חביריו יוכל להשיג היראה שנקרא 'מי', וזהו 'מי בכס' ירא ה', או שהולך במחשבתו שהוא אחד בלי חידוד מהשני, או שהוא אחד ואין זולתו בתורה ועבודה מי יודע שאין ידיעתו נחשב כלל, כי תכלית הידיעה וכו', או שהקב"ה שהוא אחד יודע

מי ומהותו ותוכן לבות ה', [ועי' בחי' עה"ת בראשית עה"פ 'נעשה אדם', מזה].

אין יאמר ע"ד מאמרם בברכות (דף נ"ד) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, וזה שאל 'מי יודע', להכיר שלעולם היא מדה אחת בין שהשפע הוא ברום המעלה ובין שהיא בשפלות, ע"ז אמר 'אחד אני יודע', שאנחנו בנ"י יודעים שאחד הוא אלהינו, הן בשפע רב וטוב במדת שמים הרומז להשפיע והן בשפע מעט ושפלות שבמדת ארץ.

שנים מי יודע וכו'

ע"ד שדרשו חכז"ל בפסחים (דף ג.) והיה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אטו

עד האידנא לאו אחד וכו', לא כעוה"ז העוה"ב, העוה"ז על שמועות טובות אומר הטוב והמטיב, על

מחזה אברהם

שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת, אבל לעוה"ב כולו הטוב והמטיב, ופירש"י שאין שם בשורה רעה, ומהראוי להבין דמשום שינוי ברכה לאו ה' אחד הוא, והלא בין כך ובין כך אנו מברכים לה' אלקינו, אך העניין הוא דמבואר בברכות (דף נ"ד). חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ומסיק בגמ' (שם ס.) לקבלינהו בשמחה מאי קראה חסד ומשפט אשירה לך ה' אם חסד אשירה ואם משפט אשירה וכו', ורש"י (בתהלים ק"א) פירש כשאתה עושה עמי חסד אקלסך ברוך הטוב והמטיב וכשאתה עושה בי משפט אני אשיר ברוך דיין אמת, בין כך ובין כך לך ה' אזמרה, ודברי רש"י שמסיים בין כך ובין כך נראה כמיותר כיון שאמר מקודם חסד ומשפט אשירה דקאי על שניהם, ואמת שרש"י הרגיש על גוף הקרא שסיים לך ה' אזמרה נראה כמיותר, אבל באמת קרא גופי' צריך טעמא.

ונאמר זאת להבין דקאמר שם הגמ' לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה שזהו הטעם שיקבל בשמחה את הרעה הבא עליו שבודאי מזה הרעה יצמיח לטובה עי"ש. ובאמת לפי הכלל הזה היה ראוי לברך גם על הרעה הטוב

והמטיב, אך לפי הכלל שגוף האדם הוא מרגיש בצערו שאף שבלבו הוא שמח, וכיון שאין פיו ולבו שוים לכך לא תקנו כ"א לברך 'דיין אמת', כיון שבגופו נאנח אין ראוי להפך הברכה אשר נראה כתירתי דסתרי אהדדי, אבל באמת לבו צריך להיות שמח ולהאמין שממדת הרחמים נעשה זה, ולז"א הקרא 'חסד ומשפט אשירה', דמברך על כל אחד ברכתו לחסד הטוב ומשפט דיין אמת, אך שלא תאמר כמו שהברכה מחולק כך המחשבה מחולק, שבהטוב מחשבתו שבא מה' זה מדה"ר וברע לא בא כ"א מאלקים זה מדה"ד, וע"ז מסיים בין כך ובין כך ירצה בין בטוב בין ברע, לך ה' זה מדה"ר 'אזמרה', כי מאמין אני שהכל בא מה' זה מדה"ר, כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

**לעבוד השם בשמחה
בכל מדה ומדה**

ובזה נפרש (תהלים קי) עבדו את ה' בשמחה וכו' דעו כי ה' הוא האלקים, הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו, שהזהיר אותנו לעבוד השם בשמחה בכל מדה ומדה שימדד לך, אף הנראה לע"ע רעה, ואמר דעו כי ה' זה מדה"ר אלקים ירצה מדה"ד הוא מדת הרחמים, שכוונתו להטיב עמנו, היתכן היעלה על הדעת שאביו

יכווין להרע לבנו ואף שמכה את בנו כוונתו להיטיב כמו כן 'כי הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו', איך אפשר שכוונתו להרע בודאי אין כוונתו כ"א לטוב מצד מדה"ר, אך זה המדה לא נאמר כ"א בבני ישראל שאנחנו נקראים בנים למקום אז מדה"ד ומדה"ר אחד, ולא כן לאוה"ע המדה"ד שבא עליהם הוא רק רע שאין כוונתו להיטיב.

ובזה נפרש מה שאמרו במדרש עה"פ 'כל ארחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו', כל ארחות יכול לכל ת"ל לנוצרי וכו', שהקשו היתכן שהקב"ה שהוא אמת וחותמו של הקב"ה אמת לא יתנהג באמת ח"ו, ויהיה מה שיהיה והחסיד אמר 'השומר אמת לעולם', אכן לפ"ד נאמר שהרע הנראה לעינים נקרא בשם אמת, כמו שמברכים 'ברוך דיין אמת' ולנוצרי בריתו מ"מ יהיה באמת חסד שכוונתו להיטיב, ולא כן בלא נוצרי בריתו אינו רק אמת ולא חסד.

ובזה פירשנו (תהלים יח) כי מי אלהי מבלעדי ה' ומי צור זולתי אלהינו שראוי לשום לב על שלא אמר כי מי אלקי מבלעדי אלקינו, ומי צור זולת אלקינו, וזולתי שאמר ביד לבסוף משמע שמדבר בעדו, ונקדים לזה כי החילוק בין בריאה ליצירה, כי בריאה נאמר על הגוף ויצירה

נאמר על השגה השכליות שנתן לנו ה' להשיג בתורתו ולא כן לאוה"ע שלא יוכלו להשיג בשכלם שורש התורה והמצות כמ"ש (תהלים קמ"ז), מגיד דבריו ליעקב וכו' לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, ע"כ כיון שאנחנו אהובים למקום בודאי שכל כוונתו להיטיב אף במדה"ד, וזה אומר כי מי אלהי זה מדה"ד מבלעדי ה' שלא יהיה מדת הרחמים שכוונתו הכל להיטיב, והראי ע"ז שיכול לראות ולידע ומי צור זולתי, זולתי דייקא מי הוא בכל צורה שיהיה לו השגה שכליות זולתי אלהי, ירצה למי נתן השם השגה שכלית זולתי ע"כ מוכח שאנחנו אהובים בודאי הכל לטוב כוונתו, זה הוא אמת, אבל לפי הנראה בעוה"ז שמברכין בברכות חלוקות על הטוב לבד ועל הרע לבד, נראה שאף שבאמת ה' הוא אחד בעצמו שאין אלקי אחר, עכ"ז מדותיו חלוקות שרחמים הוא מדה בפ"ע ומדה"ד הוא מדה בפ"ע, וז"ש שעי הברכות נראה שה' לאו אחד הוא תמיד במדתו אצלינו כי פעם בכה ופעם בכה, אבל לעתיד לבא נראה בפירוש הכל אחדותו עלינו ואז תהיה הכרה שגם הרעה שהיה עמנו היה הכל לטובה וכמ"ש (פר' בשלח) כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאיך, היינו שהמכה הוא

שדרשו חז"ל (חולין פ"ט.) על הפסוק לא מרובכם וכו', משא"כ כשעושה טוב עמנו הוא שמח כמ"ש פ' תבא והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם והוא לעולם כמו שדרשו על פסוק כי לעולם חסדו.

ובזה נפרש (תהלים קי"ז) הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר כי ידוע בכל מקום שאין הקב"ה שמח לא נאמר בו טוב כמ"ש (במגילה י.) מפני מה לא נאמר 'כי טוב', בהודאה זו מפני שאין הקב"ה שמח, לזאת אמר הללו את ה' כל גוים על החסד שעשה לכם. א. 'כי גבר' שאין עושה ברצון טוב רק מצד התגברות. ב. עלינו חסדו ולא עד עולם וגם לא תזכרו 'כי טוב' בהודאה שלכם משום שאין הקב"ה שמח, אבל הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמר נא ישראל בלשון הזה 'כי טוב' שהוא שמח, ולעולם ולא לפי שעה ע"כ בחסד שעושה עם האוה"ע אין בה אמת, אבל לישראל כשהוא חסד הוא חסד אמיתי, ופירשנו הקדים רפואה למכה שהקב"ה עשה הרפואה שיהיה מהמכה וע"כ לאחר הישועה שיצמח מהמכה רפואה ומגיע לו מעלה יותר ממה שהיה קודם, משא"כ באוה"ע שהכה אותם ואח"כ ריפא אותם ע"כ הוי כבעלי מומין שנתרפאו, וזה אמר המדרש כל ארחות ה' חסד ואמת,

עצם הרפואה ונברך על כולו הטוב והמטיב אף על הרעות שהיה לנו שידע הכל שהיה בכל כונתו להיטיב.

ובן היה בזה אצלינו אחר גאולת מצרים שמקודם היה נחשב אצלינו קושי השעבוד לרעה כמ"ש (ס"פ שמות), למה הרעות לעם הזה וגו', ומאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה, אז השיב לו הקב"ה אני ה' ירצה זה שגורמת קושי השעבוד זה מצד מדה"ד באמת אני ה' זה מדת הרחמים שע"י קושי השעבוד לא יצטרכו להיות במשך זמן רב כי קושי השעבוד משלים לזמן ד' מאות שנה שנגזר עלינו בברית בין הבתרים כנודע.

וזה שאמר פ' ואתחנן אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, ירצה שגם מדה"ד הוא רחמים שאח"ז הבינו הכל על בוריה, ובזה פירשנו ברש"י (פ' בראשית) על בראשית ברא אלקים ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדה"ר ושתפה למדת הדין, ולא סגי בשיתוף מדה"ר ואמר הקדים להורות שהקב"ה בורא רפואה קודם למכה והרפואה מצד מדה"ר, וכמו כן בטובת הבאות יש חילוק בין ישראל לעכו"ם, שהטוב שעושה להם עושה לפי שעה כדבר שעושה בע"כ ואין הקב"ה שמח בגדולתם כי ידוע להקב"ה שכרוב טוב יתגאו כמו

הגדה מחזה אברהם של פסח ריג

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת. שְׁנֵי לִוְחֹת
הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת.
שְׁנֵי לִוְחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

מחזה אברהם

לזאת אמר 'שנים אני יודע', שמתנהג
עמנו בשתי המדות ע"י שני לוחות
הברית, ומזה אנו יודעים שכוונתו
בכל להיטיב עמנו אף במדה"ד
ובאמת זה שנראה ששנים המה זה
מדה"ר ומדה"ד, ג"כ 'אחד' הוא
אצלינו שאין להשי"ת אצלינו שום
שינוי מחמת שאנו נוצרי בריתו
ועדותיו היינו שני לוחות הברית
ולוחות העדות, וזה גורם להיות הכל
אחד כהנ"ל.

לעולם מתנהג בשתי המדות כשהוא
מתנהג באמת היינו דין יש בה חסד,
וכשמתנהג בחסד יש בה אמת והיינו
דוקא לנוצרי בריתו, אבל לזולתם
אינו מתנהג אלא באחד או בחסד או
באמת, ולזה התורה שאמרה בראשית
בשביל ישראל ובשביל התורה נברא
העולם פתח בב' להורות שהתנהגותם
תמיד בשתי מדות ומרומז ג"כ לשני
לוחות הברית כנ"ל. וזהו 'שנים'
רצונו התורה שמתחיל בב' 'מי יודע'

שלשה מי יודע ארבעה מי יודע

מאהבת ה' אתכם ומשמרו את
השבועה אשר נשבע לאבותיכם
הוציא ה' אתכם ביד חזקה וגו', נמצא
אמר שמחמת שאוהב את ישראל, וגם
ראוי לשום לב דמפשט המקרא
משמע שבא הכתוב להקטין אותם
שאינם ראויים לכבוד מחמת עצמם,
כמ"ש לא מרובכם מכל העמים וגו'
כי אתם המעט מכל העמים ומקודם
הגדיל אותם כי עם קדוש אתה וגו'
לזה משמע שמצד קדושת מעשיהם
גרמו שיבחר ה' אותם.

הנה אחר שחשב (כפ' ואתחנן),
המעלות שהראה לישראל
ולקרבם לה', אל תאמר בצדקתך
ובכשרון מעשה ידיך באת לגדולה
הזאת, כי אם 'ותחת כי אהב את
אבותיך ויבחר בזרעו אחריו ויוציאך
בפניו בכחו הגדול ממצרים',
ופירש"י בפניו בפני אבותיו כמ"ש
נגד אבותם עשה פלא, וראוי לשום
לב דהכא אמר מחמת אהבת אבותיו,
ולבסוף הפרשה אמר כי עם קדוש
אתה לה' אלקיך כך בחר וכו' כי

מחזה אברהם

לֹזֶה נאמר להבין בדוגמא למשל שאדם בשפל המדריגה ואדם גדול כמו משנה למלך אשר עושים שניהם עון אחד, אזי העונש אינו שווה לשניהם, כי לשפל המדריגה ענוש יענש במכות וביסורים, ולאדם גדול דיו שיסיר ממנו חותם המלך, ויהי היום היה איש אחד שמצא חן בעיני המלך ונשבע לו שיטיב לבנו אחריו, ויהי כשמת האיש היה בנו הולך קרוע ובלוי והיה שפל ערך מאוד עד שהי משכיר א"ע בעד לחם ומים להיות עבד, וכאשר זכר המלך משבועת אביו נטל את הבן ועשאו לשר גדול עד שהיה משנה למלך ואח"כ עשה חטא אחד עם שפל ערך וענשו המלך במשפט אחד עם העבד שהיה לו ותמהו ע"ז כי ידוע שמשפט המשנה למלך יקל עונשו מהעבד, והשיב המלך שזה דוקא במשנה אשר מחמת עצמותו ומעלתו בא לכבוד הזה ע"כ ראוי לחוס על כבודו, אבל אתה בעצמותיך הוא עבד ושפל ערך, רק המלך מעצמותו ומטובו הראה לך אהבה יתירה להגדילך, א"כ כשחטא נגד המלך ובטל אהבה אזי תחזור לקדמותך להיות בשפל המדריגה, וא"ת שראוי לחוס עליך מצד שבועת אביך, לזה השיב ששבועת אביך שנשבעתי לו לא היה שאעשך משנה למלך כ"א בזה הטובה שהייתי עושה לך שלא תהיה עבד כבר הייתי יוצא

ידי שבועתו, ורק מחמת שאנכי מלך לזה מדתי להיות טוב בתכלית וכל הטובה שיצא ממני היא בריבוי כיד המלך ע"כ מטובי הראיתי לך אהבה גדולה להגדילך יותר מדאי, ע"כ כשבטל האהבה אזי תחזור לשפל המדריגה ליענש בעונש חמור.

וְזֶה אמר הכתוב שאמר מקודם כי יסיתך את בנך מאחרי וכו' וחרה אף ה' בכם והשמידך מהר, וכדי שלא תאמר לגדולים כמונו עם קדוש תהיה עונש חמור כזה, לזאת אמר כי עם קדוש עתה זה לא בא מצידך רק לה' אלהיך הוא עשך לעם קדוש, ולא מצד מעשיך משום כך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה, כלומר בעת שבחר אותך לא היית במעלה גדולה כ"א מכל העמים אשר על פני האדמה, כי היית דומה לכל העמים כמ"ש, או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי, שהיית דומים לשאר האוה"ע שהללו עע"ז והללו עע"ז והיית בשפל המדריגה להיות בדומה להם במעשיהם, ואף גם היית שפל ערך מאוד יותר מהם כי אתם המעט, וכ"ז הגדלות היתה רק מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה, ירצה זה שהיה צריך לשמור את השבועה זה היה גורם שיראה הקב"ה אהבתו עליכם הרצון שמחמת השבועה היה צריך להוציא אתכם ביד חזקה ויפדך

מחזה אברהם

מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל, ירצה מחמת גודל צרותינו אשר לא יכולנו לסבול עוד כח השעבוד ביקשנו כל כהאי ריתחא וכו' מי יתן מציון מחמת ציון יהיה ישועת ישראל אף שלא יהיה השמחה במלואה, אבל בשוב ה' שבות עמו מחמת זכות עמו אז יהיה השמחה במלואה ויגל יעקב וישמח ישראל גם בלב כי השמחה הוא בלב ע"ד ויין אנוש וגילה הוא בנפש כמ"ש ותגל נפשי, ירצה אז יהיה השמחה בלב ונפש.

וזה אומר שיר המעלות בשוב ד' את שיבת ציון ירצה מחמת קדושת שמו אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה, ירצה שלא יהיה השמחה כ"א בחוץ בפינו זה הנפש הוא החומר שפטור מעבדות, אבל בלב לא יהיה שמחה ע"כ היינו כחולמים שלא יהיה שמחה אמיתית כ"א שמחה המדומה כמו בחלום, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, שהגוים יטעו שיאמרו שהקב"ה עשה בזכות ישראל, אבל אנחנו נאמר הגדיל ה' לעשות עמנו בזכותינו היינו שמחים בלב ג"כ, וככה היה בגאולת מצרים שעיקר הגאולה לא היה בעבורנו כ"א בעבור זכות אבות, אבל המצרים טעו ואמרו אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם, ירצה בזכותם במצרים,

מבית עבדים ולא יותר, ומחמת שאין כבוד השם להקטין טובו ע"כ עשה הטובה בריבוי ובשפע כהנ"ל, וזה אומרו קודם ותחת כי אהב, ירצה שהראה לך אהבה את אבותיך עם שצריך לקיים שבועתו לאביך ויבחר בזרעו אחריו, ע"כ הראה לך גודל אהבה, אבל באמת עיקר הגאולה לא היה כ"א בשביל אבות כהנ"ל.

ונאמר שגאולת מצרים היה נדמה לזה שפירשנו (תהלים קכ"ז) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון וגו' שמבואר (יחזקאל ל"ו) ואחמול על שם קדשי וגו' לא למענכם אני עושה וגו' כ"א לשם קדשי וגו' וזכרתם את דרכיכם הרעים וגו' ונקטתם בפניכם וגו' לא למענכם אני עושה נאום ה' וכו' יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל, הנה כשיהיה הגאולה אף מצד קדושת שמו עכ"פ לא יהיה לנו שעבוד מלכיות ויהיה לנו טובה בודאי יהיה לנו שמחה אבל לא שמחה שלימה כי בזכרנו על הגמול הרע שגמלנו לפני הקב"ה, והקב"ה גמל עמנו טוב ומבואר שעיקר קידוש שמו תלוי בציון וירושלים כמ"ש (ישעי כ"ה) למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט, ופי הרד"ק ז"ל שהם דברי השי"ת בהיות ישראל בגלות למען ציון שנקרא שמי עליה, **ובזה** פירשנו (תהלים ט"ו) מי יתן

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע
אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַוַּחֲזוֹת הַפְּרִיִת. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

מחזה אברהם

הנה זה בא מדלג על ההרים וגו', ואין
הרים אלא אבות ואלו ד' כוסות הם
זכות אמהות ע"ש אשתך כגפן פוריה
בירכתי ביתך, ואמרו שם במדרש כל
האילנות מקבלים הרכבה חוץ מן
הגפן, וזה אומר אשתך כגפן דלא
מקבל מין אחר והיא צנועה בירכתי
ביתך, כך האמהות צנועות היו ועל
היין מברכין בפה"ג ולפיכך ד' כוסות
מברכין עליהם בפה"ג רמז לזכות
אמהות ע"ש.

וזה שאמר אמר אחר שבאו לשבח
א"ע מגדולתינו הראנו לדעת כי
ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו
ומדה"ד הוא מדה"ר אצלינו ולזאת
אנחנו במעלה גדולה מאוד ולעם
קדוש, ע"כ סוברים אוה"ע ששלשה
מיני גאולה 'פסח מצה ומרור', היה
בזכותינו אבל אנחנו יודעים שהיה
בזכות שלשה אבות, וזה אומר
שלשה מיני גאולה מי יודע האמת
מאיזה סיבה באו, ושלשה אני יודע
שלא מזכותינו בא רק משלשה אבות,
וכן ארבעה מי יודע קאי על ארבע
כוסות אני יודע שבא בזכות ארבע
אמהות כנ"ל

ונקדים מ"ש המהר"ל בגבורת ה' על
דברי ר"ג כל שלא אמר שלשה דברים
אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו
הן פסח מצה ומרור, כתב להודיע כי
בזכות אבות יצאו ישראל ממצרים
פסח כנגד יעקב ולפיכך הפסח שה
תמים שנקרא יעקב שה פזורה ישראל
וכו', מרור נגד יצחק שהיה במרירות
שכהה עיניו מראות ואמרו במדרש (פ'
תולדות) יצחק חידש יסורים אמר לפניו
רבש"ע אדם מת בלא יסורים מתוך
כך מדה"ד מתוח כנגדו אמר חייך
דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל
שנא' ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו
מראות, מצה נגד אברהם בשביל
שהמצה נבדל מן השאור, ואברהם
היה נבדל משאור אוה"ע כמו המצה
הנבדל מן השאור לכן אברהם נחשב
מצה. הנה אלו שלשה דברים הם זכות
אבות וארבע כוסות המתחברים לזה
נגד ארבע אמהות וכבר אמרנו כי
השתיה נמשך אחרי האכילה וטפל
השתיה אצל האכילה ומאחר שפסח
ומצה ומרור נגד זכות אבות בא
שתיית הכוסות נגד הנשים ג"כ
טפלים אצל האנשים, כי בזכות אבות
ואמהות יצאו ישראל כמ"ש קול דודי

חמשה מי יודע ששה אני יודע.

מקבלים ישראל התורה מוטב, ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתהו ובהו, ועבור זה השמים וארץ אוהבים אותנו ומבקשים עלינו רחמים תמיד עד שנחשבם כנוגעים והקב"ה קודם שנתן לנו את התורה הודיע לנו כל זה ע"כ באנו לקבלה הזאת כמ"ש (בשבת פ"א) ויתצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לא שם תהא קבורתכם וכתב המהרש"א בח"א ואין זה סותר להא דאמר לקמן שיחזיר כל העולם לתהו ובהו דהיא היא משום שיחזיר את כל העולם לתהו ובהו ע"כ תהיה שם קבורתכם, נמצא שהודיע לישראל מזה מה שלא עשה כן לכל גוי להודיע כל זה, ובעבור זה התרעמו האוה"ע כלום כפית עלינו את ההר כמבואר שם בגמ', ולפירוש המהרש"א ההכרח לומר שטענתם על מה שלא הודיע אותם כל זה ששמים וארץ תלוי בקבלת התורה, והנה בזה שדרשו מיום הששי שתנאי התנה הא דהששי יתירה נכתבה בסוף מעשה בראשית לדרשה זו, והכי משמע יום הששי המיוחד במקום אחר והוא ששי בסיון שעתידין ישראל לקבל את התורה, והקשו בתוס' תימא למ"ד

עתה באנו אנחנו לשבח לאדון הכל אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם עתה נטע בתוכנו ירצה שנתן לנו התורה שאם כל העולם תלוי בתורה וקודם שנתן לנו את התורה הודיע לנו מדבר היקר הזה כדי שנקבל באהבה ובחיבה רבה מה' שלא עשה כן לכל גוי כמבואר. ע"כ יש בזה ב' תועליות. א, כיון שהתורה היא דבר יקר כזה שכל העולמות תלוי בזה מסתמא היא לקח טוב ויש בה כח ליתן לנו חיים ועושר וכבוד כמ"ש 'כי בי ירבו ימין וכו' אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד והעיקר שנבא על ידה לדבקות השם כמבואר בכל מקום, וגם כל העולמות אוהבים אותנו ומבקשים עלינו רחמים כי אם כל העולמות תלוי בקיום ישראל, כי באם אין ישראל אין תורה ואז אין עולם, כמבואר בפ"ק דע"ז כשקטרגו אוה"ע על ישראל ואמרו רבש"ע ישראל שקבלוה היכן קיימוהו, אמר הקב"ה יבאו שמים וארץ ויעידו בהן בישראל שקיימו אומרים לפניו אף שמים וארץ נוגעים בעדותם שנאמר אם לא בריתי שמים וארץ לא שמתי דא"ר שמעון בן לקיש מ"ד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם

ריח הגדה מחזה אברהם של פסח

שְׁשֶׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁשֶׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁשֶׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה
חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָחוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לְוַחֹת
חֲבֵרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁשָׁשְׁמוֹם וּבְאֶרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יָמֵי שְׁבֻתָּא. שְׁשֶׁה
סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָחוֹת.
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לְוַחֹת חֲבֵרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁשָׁשְׁמוֹם
וּבְאֶרֶץ:

מחזה אברהם

לדרשה, ה' על חמשה חומשי תורה,
וששה לששה סדרי משנה, וה"ק
דתנאי התנה דויהי ערב ויהי בקר
תלוי בהששי, ולכך נכתב התנאי
ברמז בששי משום דנצרך למניין
הימים ג"כ, וז"ש 'חמשה', ירצה
הה"א מהששי מי יודע שהאזה"ע
אינם יודעים מזה על מה שבאת
לרמז שהקב"ה לא רצה לגלות להם,
'חמשה אני יודע' הרמז מזה חמשה
חומשי תורה שהתנה הקב"ה במעשה
בראשית על חמשה חומשי תורה, וכן
ששה מי יודע שאינם יודעים ג"כ
שיש רמז בששה, שישה אני יודע על
סדרי משנה, וזה בא לשבח לאדון
כל על רב טוב אשר גמלנו להודיע
לנו כל זאת כנ"ל.

בשבעה בחודש ניתנה מאי יום
הששי ותיירוצם דחוק, לכך תירצו
דרכי יוסי סובר דה"א יתירה בא
לרמז לחמשה חומשי תורה, אך
עדיין ראוי לשום לב דתנאי לא שייך
כ"א קודם התחלת הדבר התנה שלא
יתחיל כ"א באופן זה, אבל כשכבר
נעשה הדבר איך שייך תנאי לכך צ"ל
דבאמת היה התנאי קודם רק שנכתב
אצל הששי משום דהתנאי היה
בהששי הידוע לכך נכתב ברמז אצל
מנין יום הששי, אבל נאמר דעיקר
בדרוש הגי' בא לרמז על חמשה
חומשי התורה, לזה היה לו לכתוב
ה"א יתירה אצל יום הראשון כשהיה
התנאי בהתחלה לכך ההכרח לומר
לרבי יוסי דתיבת הששי כולה בא

שבעה מי יודע וכו' שבעה ימי שבתא

לשבח לאדון הכל על הטובה הגדולה
שנתן לנו זה יום השבת כמש בפ"ק

ראוי לשום לב על שלא אמר שבעה
ימי בראשית, אך הענין שבאנו

את יום השבת ואפי' מחד בשבתא שים נגד פניך את יום השבת כדי לקדשו, כיצד אם יש לך מלאכה צריכה שיעור שבעת ימים תתחזק ותוסיף בכל יום ויום משה ימי המעשה חלק מה כדי שתגמור מלאכתך בששת ימים ויום השביעי תשבות,

ובן בדבר אכילה ראוי לנהוג א"ע כמדת ב"ש שמצא בהמה אמר זו לכבוד שבת עד שמצא אחרת יותר נאה וכהוא עובדא בקצב בשבת פ' כתבי, ע"כ מאחר שכל תכליתו וכוונתו הוא שבת והכל הולך אחר התכלית, נמצא כל ששת ימי המעשה לקדושת ימי שבת יחשב, משא"כ כשעושה להיפוך שנח ביום השביעי כדי שיוכל לעשות בששת ימי המעשה וזהו עיקר תכליתו, ע"כ גם שנח ביום ה' למעשה יחשב ונתהפך קדושתו לחול, ע"כ שפיר דייקו רז"ל דשבעה הבלים נגד מעשה ז' ימי בראשית דכוונת מנוחתו הוא בשביל עשייתו כמעשה נחשב, ע"כ אף שבת נחשב לימי החול ולהבל יחשב, אבל בשכוונתו גם בששת ימי המעשה הכל לשבת יחשב וקדושת שבת ממשיך לכל הימים, וזה שאמרו חז"ל תן חלק לשבעה אלו ימי בראשית, פירוש לכל השבעה תן

דשבת לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם, מה שלא עשה כן לכל גוי שלא הודיע אותם, אף גם המה שבחרים יום א' בשבוע לשבות נתן ה' בלבם לבחור יום אחד כמו שתקנו בתפלת שבת ולא נתתו ה' וכו' לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים וגם במנוחתו לא ישכנו ערילים כי לישראל עמך נתתו וכו' והנה לא זו הטובה מעצם יום השבת גופה ביומו, אף גם על ידו זכינו לכל שבעת הימים שיחול עליו קדושה, דהנה החכם אמר (בקהלת י"א) תן חלק לשבעה וגם לשמונה ופירש"י אלו ז' ימי בראשית, תן א' מהם חלק ליוצרך לנוח בשבת, ולכאור' לפירושו היה לו לומר תן חלק משבעה, לשבעה כל השבעה משמע,

ונאמר בזה להקדים לתרץ קו' המהר"מ אלשיך על מאמר רז"ל שבעה הבלים כנגד מעשה שבעה ימי בראשית, והקשה דכיון דבשבת נברא מנוחה ואיך קורא למנוחה מעשה והיא שב ואל תעשה, ונראה לפרש ע"ד שמבואר בכלי חמדה (פ' תשא) ראשון בפירושו זכור את יום השבת לקדשו (פ' יתרו) שתיבת זכור לומר שתמיד יהי זוכר

שְׁמוֹנֶה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנֶה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלָּה. שְׁבַעַה
יָמֵי שְׁפָתָא. שֵׁשֶׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה.
אַרְבַּע אֲמֹתוֹת. שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת. שְׁנֵי לְנוֹחוֹת חֲבָרִית. אַחֵר אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבִשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

מחזה אברהם

חלק מיום השבת כדי שיהיה נחשב
הכל לשבת, וז"ש 'שבעה' ירצה
'שבעה' ימי בראשית אשר המה נגד
ז הבלים 'מי יודע' להוציאם מהבל
ולמשוך עליהם קדושה, על זה אומר
'אני יודע', וזהו 'שבעה ימי שבתא',
באופן שכל השבעה המה נחשבים
אצלו שהם ימי שבתא, ירצה ימים
של שבת שהשבת הוא ראש לכולם
והמה משרתים אותו שבכולם כוונתו
לשם שבת ע"כ גם המה לקדושת
שבת יחשב ואין זה הבל כלל.

שמונה מי יודע

ע"ד שמבואר בעוללות אפרים (מאמר
שפ"ו) במילה, שבמילה חיצונית
בא אדם לשמונה מעלות אשר המה
נגד מספר הימים אשר נצטוינו
במצוה זו ואלו הן, דמילה החיצונית
זו היא סיבה למילה פנימית היינו
מילת ערלת הלב, וא"כ יש בזה ג'
מעלות לפי שמבואר ד' ערלות הם
ערלת הגוף, וערלת הלב, וערלת
הפה, וערלת האוזן נמצאת אתה
אומר שלמילה זו יש טעם נכבד
שהוא סיבה לקרב התועלת הבא
לאדם ממילת ערלת הלב לבד, והפה
לבד, והאוזן לבד, טעם ד' שהמילה
היא סיבה לתווך השלום בין עם ה'
אלה כדרך השם הנושאים חותם
המלך שמקרבין זה לזה, ונושאים

ברית שלום זה לזה, טעם ה', למעט
בתאות המשגל כמ"ש המורה (ח"ג
פמ"ט). טעם ו' למעט כח היצה"ר וכח
התאוה תלוי ברתחת הדמים, טעם
ז', הוא שהמילה נקראת אות וחותם,
כמ"ש וצאצאיו חתם באות ברית
קודש, כדרך המלך שנותן סימן
לעבדיו שלא יוכלו לברוח מתחת ידו
לעולם. טעם ח' שהמילה היא כולה
צער לגוף ובוזה ירגיל עצמו למסור
נפשו על קדושת שמו ויתחיל תחלה
באחד מאבריו ראש הגויה ואח"כ
יהיה נקל בעיניו למסור כל נפשו
כדרך שמצינו ביצחק שמתחלה מסר
עצמו באחד מאיבריו, וקיבל הטבע
מכאן ולהלן עד שהיה נקל בעיניו
אח"כ לקדש השם בכל גופו, ולז"א

הגדרה מחזה אברהם של פסח רכא

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יִרְחִי לִידָתָה. שְׁמוֹנָה
יָמֵי מִוִּלָּה. שְׁבַעַת יָמֵי שְׁבֻתָּא. שְׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה.
חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמֻחוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוֹחֹת
חֲבֵרִית. אַחֵר אֱלֹהֵינוּ שְׁשֵׁשׁ שְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

מחזה אברהם

לשבח לאדון הכל שהנחילנו שמונה מעלות הנ"ל, ואמר שמונה, הרצון השמונה מעלות מי יודע לעשות

סיבה שיבא למעלות הללו, ושמונה מי יודע לעשות שנבא למעלות הללו ומפרש ע"ז שמונה ימי מילה כנ"ל.

תשעה מי יודע

הרצון שיש עשר ספירות, והספירה הראשונה הנקרא 'כתר', עליו נאמר 'במופלא ממך אל תדרוש', ואין לך עסק בנסתרות כמבואר במסכתא אצילות ע"כ לא נשאר כ"א תשעה שאנו יכולין לדרוש בהם ולבא עד תכונתם, לזאת אמר להודות לה' 'תשעה', ירצה תשעה ספירות מי יודע מי השיג אותם, ותשעה אני יודע אני השגתי אותם, ומפרש אף שבאמת אין ביכולתי להשיגם, עכ"פ בתשעה ירחי לידה כמבואר בנדה (פ' המפלת), הדרש ר' שמלאי וכו' ומלמדים אותו כל התורה כולה שנא' ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך שמור מצוותי וחי', ואומר בסוד אלוה עלי אהלי, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה וכו',

ועב"פ נקל לאדם שלמד ושכח

לחזור ולזכור מזה שלא למד כלל ולכך מלמדין אותו כדי שיהיה נקל עליו, ולכך לא מלמדין אותו אלא דבר שיוכל לעסוק בחייו, ולא הספירה עילאה וזה לא עשה ה' כ"א לנו לישראל אשר נתן לנו את תורתו, ולכן ישבח לאדון הכל שנתן לו כח לדעת כל הספירות משא"כ לאוה"ע אף שיש להם חכמה אין להם השגה שכליות להשיג דברים כאלו, וז"ש רז"ל חכמה באומות תאמין תורה באומות אל תאמין, ובזה מיושב אחרי שאמר הגמ' שהוצרך לה"ר מקרא 'מסוד', למה לו להביא (ממשלי ד) ויורני ויאמר יתמוך דברי לבך, לזה נאמר דהביא לזה שלא תאמר מה בצע בלמדי התורה כיון שאח"כ שוכח, לזאת אמר אעפ"כ יתמוך דברי לבך שיהי לך בנקל לזכור.

עֲשֶׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשֶׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשֶׂרָה דְּבָרִיא. תִּשְׁעָה יִרְחִי
 לֵידָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יָמֵי שְׁבֻתָא. שֵׁשׁ סְדָרֵי
 מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמּוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי
 לְנוֹחוֹת חֲבֵרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

אֶחָד עֲשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד עֲשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד עֲשָׂר פּוֹכְבִּיא.
 עֲשֶׂרָה דְּבָרִיא. תִּשְׁעָה יִרְחִי לֵידָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה.
 שִׁבְעָה יָמֵי שְׁבֻתָא. שֵׁשׁ סְדָרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה.
 אַרְבַּע אִמּוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לְנוֹחוֹת חֲבֵרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
 שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

מחזה אברהם

עשרה מי יודע

עשר פסוקי מלכיות מי יודע לעשות
 סיבה שיקבל הקב"ה מלכותו עליהם,
 כמו אשרי העם יודעי תרועה,
 וז"ש אני יודע לעשות סיבה ואמר
 לפרש 'עשרה דבריא' שאנו מזכירים
 הזכות מעשרת הדברות מה שקבלנו
 עלינו מה שלא רצה שום אומה
 ולשון, הכלל שאין הקב"ה נקרא
 מלך כ"א כשאנו ממליכים אותו,
 ולא כן כשהאזה"ע ממליכים אותו
 שעדיין לא נקרא מלך אלא מושל
 כמ"ש כי לה' המלוכה ומושל בגוים
 כנ"ל.

עתה בא להתפאר א"ע במעלה
 הגדולה שיש לנו מכל אוה"ע
 שיש בנו כח להמליכו למלך מלכי
 המלכים הקב"ה, כמש (בר"ה טז).
 אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני,
 מה שלא עשה כן לכל גוי שאין
 להם החשיבות כ"כ להמליכו ומבואר
 (פ' בלק) לא הביט און וכו' ותרועת
 מלך בו, הרצון שמלך אינו תלוי
 אלא בו, וכמ"ש 'כה אמר ה'
 מלך ישראל וכו' ומבואר בר"ה
 דאומרים עשרה מלכיות נגד עשרת
 הדברות, וע"ז אמר 'עשרה', ירצה

אחד עשר מי יודע

ארורים כתובים בתורה (פ' תבא)
 והברכות אינם כתובים בפ' כמו

עתה באנו לשבח לאדון הכל שאף
 ברוגז רחם תזכור די"א

הגדה מחזה אברהם של פסח רבנ

שְׁנַיִם עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבִטָא.
אֶחָד עָשָׂר פּוֹכְבֵּיא. עֶשְׂרֵה דְּפָרִיא. תְּשַׁעַה יֶרְחִי
לִידָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלָּה. שְׁבַעַה יָמֵי שְׁבָתָא. שְׁשֶׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה.

מחזה אברהם

אשר יבא לרחמינו אז יגביה אותנו
למעלה מהמזלות כמ"ש (ישעי כ"ד)
והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא
מרום וכו' וחפרה הלבנה ובושה
החמה כי מלך ה' צבאות, ולזאת אמר
אחד עשרה ארורים מי יודע, זה
הכוונה מארורים שהמה חושבים
לגמרי ארור, אבל באמת אני יודע
אחד עשרה כוכביא, שמבואר ברש"י
שי"א ארורים הוא נגד י"א שבטים,
לזאת קלל כל אחד מכוכב שלו.

ארורים משום דהיה במשמע דשניהם
שווים ובאמת אין להם דמיון כלל,
כי שכר המצוות אין לה ערך ודמיון
כמבואר בש"ך על התורה, כי ארור
אין בזה כ"א בעוה"ז כמבואר
במהרש"א (בח"א בסוטה פ"ז), משא"כ
הישמעאלים ארורים הם בעוה"ז
ובעוה"ב וכמו כן חושבים שמאס
הקב"ה אותנו ואין לנו תקוה אבל
באמת לא עשה ה' כ"א בזה
שהמזלות יהיה נגדינו, אבל בעת

שנים עשר מי יודע

ועוד תיבת 'וגם', מיותר לזה נאמר
דהכוונה על יראת אלהי הגוי הזה,
וזה אומרו וגם את הגוי להטפיל
להגוי, אשר הגוי יעבדו אותו דן
אנכי,

ולן"א 'והיא שעמדה לאבותינו', שזה
עיקר החיזוק וקיום עמידתינו
ביניהם, ולכן ואנחנו בשם ה"א נזכר
המה כרעו וגו' וז"ש (יהושע ז')
והכריתו את שמינו ומה תעשה לשמך
הגדול, אבל זולתינו אינם יודעים
מהי"ב צרופי הוי' המרומזים נגד י"ב
שבטי יה.

הוא לרמז על י"ב צרופי השם, שכל
שבט יש לו אחיזה בכל צירוף
נגדו, וע"כ בטוחים אנחנו כשם
ששמו קיים לעד ולעולם, כן אנו
קיימים כמבואר (פ' בא) ובכל אלהי
מצרים אעשה שפטים אני ה', ודרשו
שאין הקב"ה נפרע לאומה אלא לוקה
גם אלהיה עמה שנא' והיה ביום
ההוא יפקוד על צבא המרום במרום
ועל מלכי האדמה, ובזה יתכן סמיכות
מאמר המגיד והיא שעמדה לאבותינו
ולנו, אחרי שמסיים וגם את הגוי
אשר יעבודו דן אנכי, באם כפשוטו
היה ראוי לומר וגם הגוי אשר עבדום,

חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָחוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לִוְחֹת
חֲבֵרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁשָׁשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
מִדְּיָא. שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבַטִיָּא. אֶחָד עָשָׂר בּוֹכְבִּיָּא.
עֲשָׂרָה דְּבִרְיָא. תְּשַׁעַת יִרְחֵי לַיְדָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְּחָה. שְׁבַעַת יָמֵי
שְׁבֻתָּא. שֵׁשֶׁת סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָחוֹת.
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לִוְחֹת חֲבֵרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁשָׁשְׁמִים
וּבְאֶרֶץ:

מחזה אברהם

שלשה עשר מי יודע

שלשה מי יודע הוא עיקר להאמין
הדין מהשכר והעונש וההשגחה,
ארבעה מי יודע הוא על הגלות
הרביעי שאין לנו לא מנהל יודע ולא
מחזיק בידנו ופסו אמונים ואפס
חסיד מן הארץ, ומקשה מי יודע
באיזו זכות יהיה הגאולה כקושי'
מרע"ה שאמר מי אנכי כי אלך, וכי
אוציא את בני ישראל, אבל איתא
שכוונת יעקב אבינו שהיה נושא שתי
אחיות לפי שתחילת כוונתו על רחל
שבזכותה ישובו מהגלות כדכתיב
רחל מבכה על בניה שכן התנצל לפני
יוסף בנו על שקברה בדרך. וז"ש
ארבע אמהות שלשה אבות לפי
שיעקב נשא שתי אחיות וקשה למה
נשא שתי אחיות לפי שבזכותה ישובו
מהגלות. חמשה מי יודע דאיתא
בפרקי דר"א ר' ישמעאל אומר

נבין זאת בדוגמא לאיש שר ונגיד
אשר היו לו בתים וכסף
ותכשיטים לרוב, ורוב זהב וכסף,
ויהי היום וידל מאוד לכסף מזומן,
אבל עדיין נשאר לו כל הבתים
ותכשיטין והיה אחד שעלה במעלה
לעשירות מעט ויגבה עצמו נגד איש
היורד, ואמר לו היורד לזה שמחמת
שאין אתה יודע מנחלאות ותכשיטין
שלי כמה הם שוים יותר מהונך ועי"ז
יכול להיות שעדיין אלוה מעות
עליהם ואעשה מו"מ ואגדל למעלה
למעלה, כמו כן נוכל להשיג ע"י י"ג
מדות כל הדברים.

אוי יאמר אחד מי יודע, בא להתחיל
העיקר הראשון מציאת האל ית'
שהוא אחד האמת, שנים מי יודע,
שהוא עיקר הב' שהתורה מן השמים

חמשה אצבעות של ימינו של הקב"ה כולם הם יסוד גאולה, אצבע קטנה בה הראה הקב"ה לנח מה לעשות בתיבה, אצבע שניה לקטנה בה הכה את המצריים שנא' אצבע אלקים היא

אצבע ג' לקטנה בה כתב את הלוחות. אצבע ד' שהיא שניה לאגודל בה הראה למשה זה יתנו כופר נפשם. וכל היד עתיד הקב"ה להשמיד בה זרעו של עשו וישמעאל שנא' תרים ידך על אויביך וכו', ר' אליעזר אומר חמשה אותיות שנכפלו בתורה הם יסוד הגאולה כ"ך, בו נגאל אברהם שנא' לך מ"ם בו נגאל יצחק נגאל יעקב מפלשתים שנא' לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד. נן, בו נגאל יעקב מעשיו שנא' הצילני נא מיד עשו. פ"ף, בו נגאלו אבותינו ממצרים שנא' פקוד יצא צץ, בו עתידים לגאול שנא' איש צמח שמו מתחתיו יצמח. ולכאורה יש לדקדק בדברי ר' ישמעאל למה לקו המצריים באצבע הסמוך לקטן, נראה שדבריו מכוונים לדברי ר' אליעזר שגאולת מצרים היה מוכרכת להיות ע"י פ' כפולה שהיא אות ד' מן הכפולות, לכך לקו באצבע ד', ואין להקשות הרי בנח התחיל מאצבע הקטן, ונמצא הסמוך לאגודל הוא אצבע ד', אבל לפי שהאצבע הסמוך לאגודל היה מוכן למשה

להראות בזה יתנו, ומוכרח לההשב אצבע הד' מאגודל.

או יאמר אחד מי יודע אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

דאיתא במדרש את הכבש האחד תעשה בבקר נגד אברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר, ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כנגד יצחק שנא' ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב. וביומא (כח.), אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה וכו', מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון. ובירושלמי שם (הביאו רש"י ד"ה ואבע"א), כדי להזכיר זכות אבות מזכירין חברון, ואיתא אמר הקב"ה לאברהם אתה הכרתני שאני יחיד בעולמי אף אני אודיע שאתה יחיד שנא' (יחזקאל ל"ג), אחד היה אברהם.

ובזה יש לתרץ קו' הגמ במגילה (כח.) אם נאמר כבש למה נאמר אחד, דהכתוב משמיענו לזכור זכות אברהם, וזו הכבש האחד, כלומר הכבש שהוא נגד אברהם שנקרא אחד תעשה בבקר, וזו אחד מי יודע, כלומר מי יודע לפרש למה נאמר 'אחד', כיון שנאמר כבש, אלא שפי' הפסוק הוא שהכבש שהוא נגד אברהם שנקרא אחד, דקשה למה קראו הקב"ה אחד לכך מתרץ אחד

מחזה אברהם

'שלשה עשר' דהיינו הי"ג דברים שהתנדבו מי יודע נגד מה הם מרומזים, והשיב ע"כ נגד שלשה עשר מדיא, דליכא למימר נגד שלשה עשר שבטיא דהא רק שנים עשר שבטיא דהלא אחד עשר כוכבים ראה יוסף ולא מלך רק על עשרה שבטים אע"כ ששבט לוי אינו מן המנין וע"כ הי"ג הם נגד שלשה עשר מדיא כהנ"ל.

אחד מי יודע כו'. נראה לכווין הענין כך בספר המורה נבוכים ח"א פל"ה מכריח שהבורא ב"ה אינו גוף אחר שהכריח כבר שהוא אחד מכריח שאינו גוף. וז"ל כי הגוף אינו אחד באמת כי הגוף הוא מורכב מחומר וצורה וכל דבר שבעולם אינו אחד רק הבורא ב"ה. ובספר המדע פ"א מיסה"ת ה"ז שהוא אחד ולא אחד במין שהוא כולל אחדים הרבה ולא אחד בגוף שנחלק למחלקות והוא מורכב מחומר וצורה והשם אינו גוף ולא כח בגוף לכן הוא אחד אמיתי והפסוק המורה ע"ז (העיקר השלישי) והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מחמת ואי אפשר לגוף שיהיה בשני מקומות עכ"ד. וזהו אומרו כאן אחד מי יודע שיהא אחד אמיתי שאין אחדות כמוהו שכל דבר מורכב מחומר וצורה. ואמר אחד שאני

אלהינו בשמים ובארץ, כלומר שהקב"ה קרא לאברהם אחד לפי שהודיע שהקב"ה יחיד בעולם וק"ל.

אחד עשר שנים עשר שלשה עשר מי יודע

דאיתא במדרש וזאת התרומה וגו', זהב וכסף ונחשת תכלת וארגמן תולעת שש ועזים ועורות אלים ותחשים עצי שטים ובשמים ואבנים טובות כלם י"ג מינים נגד י"ג שבטים דהא שבטו של יוסף נחלק לשני שבטים. ובתרגום ירושלמי (פ' תשא) גבי בשמים חשיב נגד י"ב שבטים, והיינו אי אמרינן ששבט לוי אינו מן המניין שהוא לגיונו של מלך וגם בקרבנות ונמצא מנין השבטים חוץ שבט לוי והם רק י"ב. ואיתא במפרשים שהחלום של יוסף היה מראה על מלכות ירבעם ולכאור' קשה הלא יוסף ראה בחלומו אחד עשר כוכבים משתחווים וירבעם לא מלך רק על עשרת שבטים כנבואת אחי' השילוני, אלא ע"כ צ"ל באמת אין חלום בלא דברים בטילים, וזה היה דבר בטל שהרי מלכות בית דוד לא מלכו רק על יהודה ובנימין ונמצא שבט לוי לא היו נמסרים לשום מלך, כי בפי' נאמר בניכם ובנותיכם יקח לעבדים ושפחות אמנם שבטו של לוי הם משרתי ה', ומוכח מכאן ששבט לוי אינו בכלל מנין השבטים, והא"ש

מחזה אברהם

ימלט היות השמים הם הגלגלים אחד משני דברים הנ"ל. או שהם הווים ונפסדים א"כ ממציאו אחר ההעדר והוא השם ב"ה. ואם הם נצחיים א"כ ע"כ מניע זאת התנועה הנצחית אינו גוף ולא כח בגוף והוא השם ב"ה אע"פ שחלילה לומר כהכת השני שהכל מחודש מאתו יתעלה וממציא אחר ההעדר ואפס המוחלט אעפ"כ מחוייבים להראות כנגד האפיקורסים כמבואר הכל במורה:

אן יאמר הובא במורה ח"ב פ"א מופת על מציאות השם ב"ה והוא כשנמצא דבר מורכב משני דברים וימצא אחד משני הדברים לבדו בפני עצמו מתחייב מציאות השני בהכרח לבדו והנה כל הגלגלים והאדם וכדומה הכל מורכב ממניע ומתנועע ונמצא מתנועע בלי מניע כמו האבן והארץ שהיא מתנועע בלתי מניע. וא"כ יתחייב בידוע שנמצא מניע בלי מתנועע דהיינו שלא יתנועע בשעה שמניע והוא האל ב"ה. וזהו אומרו כאן אחד מי יודע מופת על מציאות האל האחד זולת קבלה האמיתית. ועז"א אחד אני יודע שיש מופת ע"ז אחד אלהינו שבשמים וארץ שראינו השמים והם הגלגלים כולם הם מורכבים ממניע ומתנועע והארץ היא מתנועע בלתי מניע וא"כ בהכרח שנמצא מניע

יודע אחד אלהינו שהוא אחד אמיתי שאין אחדות כמוהו בעבור שאינו גוף ולא כח בגוף. והראי' ע"ז אמר אחד אלהינו שבשמים וארץ כמ"ש והשבות וגו' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואי אפשר לגוף שיהי' בשני מקומות כראיית הרמב"ם הנ"ל ומזה ראי' שאינו גוף והוא אחד אמיתי [ועי' בפ' המשניות להרמב"ם בפ' חלק יסוד השני]:

אן יאמר הובא במורה ח"ב פ"ב מופת על מציאות השם ב"ה שראינו הארץ הד' יסודות שהם הווים ונפסדים תמיד וראינו הגלגלים שהם גשם החמישי לא ימלט היותם על שני אופנים אם הם ג"כ הווים ונפסדים כמו הארבע יסודות שלמטה א"כ יהי' ממציאם אחר ההעדר והוא האל ב"ה שבלתי אפשר שדבר ימציא עצמו. ואם הם נצחיים שהתנועה הזו לא סר ולא יסור היותו מתנועע יתחייב לפי ההקדמות שהקדמנו שיהי' מניע זאת התנועע: הנצחית לא גוף ולא כח בגוף והוא השם ב"ה. וזו אומרו אחד מי יודע מציאות השם נקרא אחד שהוא לבדו אחד ואמר מופת על מציאות השם ב"ה ואמר אחד אני יודע מופת ע"ז אחד אלהינו והוא שבשמים וארץ שאנו רואים רואים השמים הוא גשם גלגל החמישי והארץ הם הד' יסודות שלא

בלתי מתנועע דהיינו שאינו מתנועע
בעת שמניע והוא האל ב"ה:

שנים מי יודע. הענין הובא במורה
ח"ג פי"ז וי"ח יש כת
הכופרים בעיקר של נבואה באמרם
שזה לא יתכן שיהי' דביקות העליון
העליונים בשפלים (וכמש"ל במאמר מי
כה' אלהינו וכו') והנה ראינו בחוש
בלוחת האבן (מגילה ג'). שמ"ם וסמ"ך
שבלוחות בנס היו עומדין
שהרוחניות היו מעמידין אותן וא"כ
הי' דביקות העליון העליונים בדומם
כש"כ במדבר. וזש"א שנים מי יודע
שיש לשנים דביקות. דביקות השפל
השכל עם עליון העליונים לזאת אמר
שנים אני יודע כמ"ש במורה ח"א
פס"ו שני לוחת הברית שראינו אז
בעין שהרוחניות היו מעמידין אותן:

או יאמר הובא במורה ח"ב פל"ב
לדעת כת אריסטו מאמיני
הקדמות ימ"ש שלא יתהוו דבר מלא
דבר. שענין נבואה היא הכרחי
למשיגי נבואה והוא מן הנמנעות למי
שאינן משיג מעלת נבואה. וזו לפי
דעתם ימ"ש מאמיני הקדמות
שהעולם מחוייב מאתו שהגלגלים
מחוייבים מהשכליים והכל באמצעות
השכלים וזולתם אי אפשר לקבל
נבואה. אבל לפי האמת שהכל
מחודש והכל ברצון מחדש אין
הנבואה הכרחי למי ששיג מעלת

נבואה ואפשר שיגיע לנבואה אפי'
למי שלא ישיג' מעלת נבואה כמו
שמצינו בברוך בן נרי' שהי' מקוה
לנבואה למעלתו הגדולה ונמנע כנ"ל
וכן מצינו במתן תורה שהיו כולם
משיגי' נבואה גדולים וקטנים שאנכי
ולא יהיה לך מפני הגבורה שמענום.
כולם. אף שלא הי' לכולם הכנת
נבואה עכ"ז היו נביאים ברצון עליון
וא"כ אחרי שאין הכל באמצעות
השכליים מוכרח שהעולם מחודש.
ודיבור אנכי ולא יהי' לך הם
הכוללים השני לוחות הברית כי אנכי
הכולל מכל מצות עשה ולא יהיה לך
הוא הכולל מכל מצות ל"ת כולל כל
התורה ובשני לוחת נכלל כל התורה
כידוע. וז"ש כאן אחר שיש הוכחה
על מציאות השם כנ"ל אמר עוד
הוכחה על שני עיקרים שהיא מציאת
השם וחידוש העולם ולא כדעת הכת
מאמיני הקדמות ימ"ש ואמר משני
לוחת הברית שהם אנכי ולא יהי' לך
שמפי הגבורה שמענום והגיעו כולם
למעלת נבואה וזו בלתי אפשרי לפי
מאמיני הקדמות אלא ע"כ שהעולם
מחודש ויש לו מחדש בהכרח והכל
ברצון מחדש:

שלשה מי יודע. הענין במורה ח"א
פע"ד כת המדברים הביאו
מופת על חידוש העולם מהשארות
הנפש מהאדם אחר המות בהקדם

היות הסיבוב הזה על ארבעה אופנים. אופן אחד אם יהי' מניע הגלגל הזה ג"כ גשם או שיהיה נבדל או שיהי' כח מתפשט או כח בלתי מתחלק. ואם המניע גשם בע"כ יתנועע כשמניע ויהי' מניע אחר ויקשה ג"כ קושי' זו ויהי' זה לבלתי תכלית וזהו מן השקר שהמנויים ע"כ יש להם תכלית למספרם. ואם יהי' כח מתפשט כחום האש א"כ יהי' כחו בעל תכלית כמו שהוא בעל תכלית מאחר שהוא מתחלק בהחלקו ואנו ראינו שהגלגל סובב תמיד. ואם הוא כח בלתי מתחלק כנפש האדם באדם זו ג"כ שקר שא"כ יהי' מתנועע במקרה וכל מתנועע במקרה ינוח בהכרח. אלא ע"כ שהמניע הגלגל האחרון הוא נבדל ואינו מתנועע בעת שמניע רק בשפע מאתו והוא האל ב"ה וכל המתנועעים הם על ארבעה אופנים הללו והם אמתות לכל. וזהו אומרו ארבע מי יודע כו' שמארבע עניינים שהם אמהות לכל כנ"ל. מזה איכא ראי' על מציאות השם ב"ה שבהכרח הסיבוב האחרון הם על ארבעה אופנים הללו ומוכרח ממנו שהוא נבדל כנ"ל:

חמשה מי יודע. באבן עזרא (פ' יתרו) עשרת הדברות הם נגד ט' גלגלים (נגד ט' מספרים עי' בדבריו שמות ג' ט"ו) והעשירי הוא שכל. וחמשה

שמציאות נפשות מנויים אפי' הם נבדלים אין תכלית למספרם הוא מן השקר. שא"כ יהי' החלק כמו הכל. וזו בלתי אפשרי וא"כ שהי' העולם קדמון חלילה יהי' מציאת נפשות הם הנשמות מן בני האדם המתים שמתו כבר אין תכלית למספרם וזו מן השקר. ומזה הביאו ראי' שהעולם מחודש ויש תכלית למספרם. והנה הנפש נחלק לשלשה והוא שכל ההיולי ושכל הנקנה ושכל הנאצל והם כולם אבות לחיי האדם שהוא נפש החיוני לבד. והראי' הנ"ל הוא מהנשאר אחרי מות האדם השכל הנקנה שזהו יש לכל אחד בעצמו מה שקנה ולא מאינן שנים שיכול להיות אחד להרבה. וזהו אומרו כאן שלשה מי יודע כו' שמהשלשה שהם אבות שהנפש נחלק לשלשה כנ"ל. מזה איכא ראי' על חידוש העולם שהאחד משלשה הנ"ל נשאר אחר מות האדם והוא שכל הנקנה ממנו איכא ראי' על חידוש העולם שאל"כ יהי' מציאות מנויים שהם הנשמות מבני אדם המתים אין תכלית למספרם וזהו מן השקר אלא ע"כ שהעולם מחודש:

ארבע מי יודע. הענין הובא במורה ח"ב פ"א מופת על מציאות השם ב"ה שהגלגלים מתנועעים וכשיגיע להגלגל האחרון והוא הגלגל היומי המסבב הכל לא ימלט

מחזה אברהם

חומשי תורה הם כנגד חמשה כדורים והם כדור הירח וכדור השמש וכדור שבעה כוכבי נבוכה והם נחשבים לאחד וכדור כוכבים העומדים וכדור היומי המקיף בכל (יום) וכל ארבעה כדורים התחתונים סובבים ממערב למזרח וגלגל היומי ממזרח למערב מכריח אותם היפך תנועתם בכל הכ"ד שעות. ועליו נאמר (פ' ברכה) בגאווה שחקים שהמניע הגלגל היומי הוא האל יתעלה. וזהו אומרו חמשה מי יודע חמשה אני יודע כו' שמחמשה חומשי תורה שהם נגד החמשה כדורים הנ"ל מזה איכא ראי' על מציאות האל שהכדור העליון מסבב היפוך תנועת הגלגלים התחתונים. ומזה איכא ראי' על מציאות האל ב"ה:

שישה מי יודע. הובא במורה ח"ב פ"י ראי' על ההשגחה מאתו יתעלה באמצעות הגלגלים וז"ל שם כשתבחן פעולות אלו הכחות תמצאם שני מינים. (פירוש שלמטה מגלגל הירח היא בשתי ענינים) הוויית כל (דבר) מה שיתהווה ועמידת (כל) המתהווה ההוא. ר"ל שמירת מינו שיהא מינו מתקיים ע"י ההולדה ושמירת אישיו שיהא מתקיים זמן מה והם שני כוחות הנשפעים מאתו יתעלה ע"י אמצעות הגלגלים וזהו מורה על היותו משגיח. והנה כל מה שלמטה

מגלגל הירח נחלק לששה חלקים והם דומם צומח חי מדבר והחי נחלק לשלשה חלקים הם השט וההולך והמעופף וכולם הם ששה וכל אחד מהם סידורו משנה שיש בו שני ענינים אחד שמירת מינו ואחד שמירת אישיו זמן כך וזהו מורה על ההשגחה מאתו יתעלה. וזו שאמר ששה מי יודע ששה אני יודע. שמהששה סדרי משנה שהם הששה שתחת גלגל הירח שסידורם משנה שיש בהם שני ענינים מזה איכא ראי' על ההשגחה מאתו יתעלה:

שבעה מי יודע. הענין הובא במורה ח"ב פ"ט עוד ראי' שלא ככת אריסטו מאמיני הקדמות ימ"ש לפי מאמיני הקדמות הכל בטבע ואם הטבע נותן אשר הכוכבים יהיו סובבים א"כ אמאי בגלגל השמיני שם כולם כוכבים עומדים. ואם הטבע נותן שיהיו כולם נחים ועומדים א"כ השבעה כוכבי לכת אמאי הם סובבים אלא ע"כ שהכל הוא בהשגחה מאתו יתעלה והוא חידשם. והגלגל השביעי הוא גלגל שבתאי. וזהו שאמר שבעה מי יודע כו' שהשבעה שהם ימי שבחא שהגלגל השביעי הוא גלגל שבתאי המורה על השבת שהוא הראשון משבעה כוכבי לכת והם כולם סובבים והגלגל השמיני שהם כוכבים

מחזה אברהם

במורה ח"ב פי"ז סתר ראייתו שאין להביא ראי' מהטבע שנוהג עכשיו על הקודם. והביא ראי' במשל שאיש מכשיל נולד בארץ שאין בו רק זכרים ובהיותו קטן מתה אמו לא ראה נקיבה מימיו והשתלם במדע ושאל לאחד איך נמצאים אנחנו בעולם ומאין באנו והשיב לו מברי' שהיא כמונו על צורה כך ומהזיווג נתהווה מהטיפה ברחם אשה. איש על צורה כך וישתהה שם תשעה חדשים חי מתנועע כל הט' חדשים עד שיהי' בגבול כך וכל זמן שמכביד עולה למעלה כדאיתא בנדה (דף ל'. ג') חדשים ראשונים וכו' ואח"כ יפתח לו שער מתחתיו ויצא והנה האיש השואל ישחק על זה ויאמר היאך אפשר הדבר הזה הלא ראינו מטבע העולם שהחי אשר רוח בו אם יסגר בעדו הרוח שעה אחת ימות מיד ואיך הוולד זה חי ומתנועע ברחם אמו תשעה חדשים שלימים והרוח בקרבו וגם אחר שיכביד יעלה למעלה שאינו עפ"י הטבע. אך שאין להביא ראי' מזה שהיא עתה עפ"י הטבע לאחר שיצא הוולד זה לאויר העולם על קודם שיצא לאויר העולם וכן בכללו של עולם שהוא הכל כאיש אחד ואין להביא ראי' ממה שהוא עתה בטבע על קודם בריאת עולם. ואדרכה ממנו ראי' על ההשגחה מאתו יתעלה. וזהו אומרו תשעה מי יודע תשעה אני

עומדים מזה איכא ראי' על חידוש העולם והשגחת השם ב"ה:

שמונה מי יודע. בדרך פשוט כי כל מעשה בראשית בצביונם נבראו (חולין ס'). בכל דבר הנאות להם ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. והערלה היא תוספת ומאוסה היא הערלה בדרך הטבע ואין טעם לה לפי כל חכמי הטבע ובמורה ח"ג פמ"ט הביא שחשבו שזאת המילה היא השלמת חסרון יצירה. רק שרצון ה' הי' להתהוות אדם ושיהא האדם יתקן זאת במילה כמ"ש החינוך (פ' לך) והעקידה שער י"ח. והוא מורה על השגחת האל ב"ה מעשה בני אדם ושבמעשיו עושה רושם למעלה כמ"ש בזוהר (פ' יתרו) קוב"ה כד ברא לי לב"ע סדר ב' כל דיוקנין דרזין עלאין דעלמא דלעילא כו' ויברא אלהים את האדם בצלמו ע"ש. והוא צורך גבוה (איוב י"ט) ומבשרי אחזה אלוה. והשמיני הטעם עד שיבלע בו דמו. וז"ש שמונה אני יודע משמונה ימי מילה הוא ראי' על השגחת השם במעשה בני אדם שנברא יתר ושהאדם יתקן אותו:

תשעה מי יודע. הנה אריסטו הביא ראי' שהעולם קדמון חלילה מהטבע שנוהג עכשיו על הקודם בריאת עולם וממנו הביא ראי' שאין העולם מחודש חלילה. והרמב"ם

מחזה אברהם

יודע כו' שמתשעה ירחי לידה איכא ראי' שרוחו משתמרת ברחם אמו וכל זמן שמכביד עולה למעלה מה שהוא חוץ לטבעו וממנו סתירה על מאמיני הקדמות ואיכא ראי' על ההשגחה מאתו יתעלה:

עשרה מי יודע. באבות פ"ה בעשרה מאמרות נברא העולם כו' כדי ליתן שכר לצדיקים שמקיימין העולם ולהפרע מן הרשעים כו'. ובר"ה (דף ל"ב) בראשית נמי מאמר וכ' המהרש"א שם והאלשיך (פ' בראשית) דמש"ה לא כתיב ויאמר מחמת שהי' הבריאה יש מאין. והם העשר מדות הספירה העליונים שע"י מוריד השפע לנו ע"י קיום המצות לעורר כח מעלה להמשיך השפע ע"י עשרה צנורות כנודע. ואלו הי' נברא כמאמר אחד הי' העוה"ז נפרד מהעולם העליון ולא הי' כח בצדיקים לקיים זה העולם ע"י מעש"ט ולהוריד השפע מעולם רוחני לעולם גשמי ולא ברשעים לאבד רק ע"י מדריגות אלו העשרה המקשרם. וזה שאמר עשרה מי יודע עשרה אני יודע שמעשרה דבריא איכא ראי' על חידוש העולם וסתירה על מאמיני הקדמות ואיכא ראי' על ההשגחה מאתו ית':

אחד עשר מי יודע. הובא במורה ח"ג פ"ח ראי' על השגחתו

ית' מהאבות כי רגלי חסידיו ישמור וגו' כי לא בכח יגבר איש. ושלא כדעת כת אריסטו כי השגחת השם תכלה ותפסק אל גלגל הירח. והראי' היותר גדולה מיוסף שאמר ואחד עשר כוכבים משתחוים לי. והתחכמו להורגו וסוף דבר שהיתה בו ההשגחה פרטי להיותו מושל עליהם וכמ"ש במדרש רבה (פ' ויחי) בפסוק אותם חשבתם עלי ראה וגו' עשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכלו לו. ובעקרים שער ל'. וזש"א אחד עשר מי יודע אחד עשר אני יודע שמאחד עשר כוכביא אני יודע השגחת הבורא. שעשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכלו לו. וע"כ ראי' שהשגחה ביד הקב"ה גם על העולם שתחת גלגל הירח [וע' מורה שם פי"ד]:

שנים עשר מי יודע. הוא פשוט כמ"ש (פ' תבא) ארמי אובד אבי שבקש לעקור את הכל. ולולא אלהי אבי בעזרי וגו' וגם ביציאתו מלבן ביקש עשיו להרגו עם השבטים. ומזה איכא נמי ראי' על ההשגחה מאתו ית' וז"ש שנים עשר מי יודע וכו' שמשנים עשר שבטיא אני יודע השגחתו עלינו תמיד:

שלשה עשר מי יודע. הענין שמקריעת ים סוף נודע

חד גדיא. חד גדיא. דובין אבא בתרי זוי. חד גדיא. חד גדיא:
ואתא שונרא. ואכלה לגדיא. דובין אבא בתרי זוי. חד גדיא.
חד גדיא:

ואתא כלבא. ונשך לשונרא. דאכלה לגדיא. דובין אבא בתרי
זוי. חד גדיא. חד גדיא:

ואתא חוטרא. והכה כלבא. דנשך לשונרא. דאכלה לגדיא.
דובין אבא בתרי זוי. חד גדיא. חד גדיא:

ואתא נורא. ושרף חוטרא. דהכה כלבא. דנשך לשונרא.
דאכלה לגדיא. דובין אבא בתרי זוי. חד גדיא. חד גדיא:

מחזה אברהם

השגחת השי"ת לרחם עלינו מוכתר ב"ג מילי דרחמי משגיח
בתפלינו כמ"ש (פ' בשלח) והנה עלינו. וז"ש שלשה עשר מי יודע כו'
מצרים נוסע אחריהם ויצעקו בני שמשלשה עשר מדיא רואין השגחת
ישראל אל ה' וגו' והשי"ת אב הרחמן השי"ת תמיד על בריותיו:

[לפי מסורת מהג"ר אביש מפרנקפורט המחבר חד גדיא
הוא התנא רבי יונתן בן עוזיאל].

חד גדיא חד גדיא זבן אבא בתרי זוי חד גדיא חד גדיא

הכפל נראה דהנה נודע שיעקב זמן ועושין גם עתה הב' גדיים, וזה
אבינו עשה מטעמים ליצחק אומר אחר אכילת האפיקומן במקום
אביו בשני גדי עזים ומבואר ברש"י פסח להזכיר זה.
(פ' תולדות) ובכלי יקר שאותו לילה
היה פסח, והיה א' לפסח וא' לחגיגה,
ואיתא שצריך להיות בשתי כסף,
ובודאי לקח יעקב אבינו ג"כ בשויר,
ע"כ נתעורר כח ברכת יצחק באותו

ואתא שונרא ואכלא לגדיא

כי אמרו חכז"ל האוכל ממה שעכבר
אוכל משכח תלמודו חתול
האוכלת עכברים לא כש"כ, וע"כ

וְאַתָּא מֵיָא. וְכִבְּה לְנוֹרָא. וְשִׁרְף לְחוּטְרָא. וְהִכָּה לְכַלְבָּא. וְנִשְׁךְ
לְשׁוֹנָרָא. וְדִאֲכָלָה לְגִדְיָא. וְזִבִּין אָפָא בְתִרֵי זִוְיֵי. חַד גִּדְיָא.
חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא תוֹרָא. וְשִׁתָּה לְמֵיָא. וְכִבְּה לְנוֹרָא. וְשִׁרְף לְחוּטְרָא. וְהִכָּה
לְכַלְבָּא. וְנִשְׁךְ לְשׁוֹנָרָא. וְדִאֲכָלָה לְגִדְיָא. וְזִבִּין אָפָא בְתִרֵי
זִוְיֵי. חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

מַחֲזֵה אֲבֵרָהם

כלפי מעלה ומשעבדים את לבם
לאביהם שבשמים היו מתגברין וכו'
על עמלק.

ואתא נורא ושרף לחוטרא

ידוע שהיצה"ר הוא אש התבערה
הבוער בלב של אדם וביומא
(דף ס"ט:) כי גוריא דנורא וכו' היינו
יצרא דע"ז, וזהו היה המסך המבדיל
שנוכל להסתכל כלפי מעלה, וזהו
ושרף לחוטרא.

ואתא מיא וכבה לנורא

שהתורה והבהמ"ק נמשלו למים
כדאיתא בסוכה (דף נ"ב).
והאבן שתיה שם על התהום כדאיתא
שם (דף נ"ג.) שזהו ביטול היצה"ר.

ואתא תורא ושתא למיא

שבבל נקרא 'שנער', ואמרו בפסחים
שכל מימי עולם ננערים
לתוכה וע"כ נמשל בבחי' שור

חתול אינו מכיר את קונו, ופרעה אחז
מדה זו כמ"ש אשר לא ידע את יוסף
וכו', ולכן אמר למשה מי ה' אשר
אשמע בקולו לא ידעתי את ה', וע"כ
אמרו בברכות (דף נז.) הרואה שונרא
וכו', נעשה לו שינוי רע, והם אכלו
הברכה של יצחק ומקטרג על ישראל.

ואתא כלבא ונשך לשונרא

נשיכה מלשון נגיעה וחיבור, כי
אחרי גלות מצרים שיצאו
משם ולא יחרץ כלב לשונו, כי הכלב
מכיר את קונו, בא עמלק, וילחם
בישראל שהי ג"כ בבחי' זו, ולא ירא
אלקים ומאז אין שמו וכסאו שלם עד
שיבנה בהמ"ק.

ואתא חוטרא והכה לכלבא

בי החוטרא הוא מקל הרומז על
התנשאות למעלה לרקיע כמ"ש
התוס' במנחות וכתוב והיה כאשר
ירים משה את ידו וכו' ואמרו בר"ה
(דף כ"ט:) כ"ז שהיו ישראל מסתכלין

הגדה מחזה אברהם של פסח ר"ה

וְאַתָּא הַשּׁוֹחֵט. וְשַׁחַט לְתוֹרָא. דְּשִׁתָּה לְמֵיָא. דְּכָכָה לְנוֹרָא.
דְּשִׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכִלְכָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאִכְלָה
לְגִדְיָא. דְּזַבִּין אָבָא בְּתַרִי זַוְי. חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא מְלָאךְ הַמָּוֶת. וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשִׁתָּה לְתוֹרָא. דְּשִׁתָּה
לְמֵיָא. דְּכָכָה לְנוֹרָא. דְּשִׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכִלְכָּא.
דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאִכְלָה לְגִדְיָא. דְּזַבִּין אָבָא בְּתַרִי זַוְי. חַד גִּדְיָא.
חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא תַּקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא. וְשַׁחַט לְמְלָאךְ הַמָּוֶת. דְּשַׁחַט לְשׁוֹחֵט.
דְּשַׁחַט לְתוֹרָא. דְּשִׁתָּה לְמֵיָא. דְּכָכָה לְנוֹרָא. דְּשִׁרְף
לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכִלְכָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאִכְלָה לְגִדְיָא. דְּזַבִּין
אָבָא בְּתַרִי זַוְי. חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

מחזה אברהם

שהביאה הגזירות ביטול תורה יכתבו
על קרן השור שאין להם חלק באלקי
ישראל, להעבירם על חוקי רצוניך,
והם ביטלו מלכות פרס מהיותה
גברת ועדיין וכו', והם מעשו,
ובמקום שנא' בית עשו לקש ובית
יוסף להבה כשזה נופל זה קם, וידוע
מל"ך יו"ן בגי' יוס"ף, ואתא הקב"ה
ושחט למלאך המות, שיפקוד ה'
בקרבו הקשה ויבולע המות לנצח.

השונה מים, שהיא החריבה בהמ"ק
ובטל כבוד השכינה והתורה, וימירו
כבודם בתבנית שור אוכל עשב.

ואתא השוחט ושחט לתורא:

הוא מלכות פרס ששחטו והרגו
למלך בבל ואנשיו, ונתנו
רשות לבנות הבהמ"ק, ואתא מלאך
המות ושחט לשוחט, הוא מלכות יון

פירוש על חד גדיא

מנכר המחבר האברך בו' מו' יצחק מאיר נ"י מקאשיין:

שהוא החוצץ ומפריד שם הוי' ב"ה שהוא הכולל כל התורה בסוד כ"י ראת"ה גוים בא"ו מקדש"ה. ובקידושין (דף ל':) יצרו ש"א מתגבר כו' ואלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו. ומרומז בדברי המגיד אני ולא מלאך ולא שרף ולא שליח רק ה' בעצמו בכחו הגדול הוציאם.

וידוע שהעשר מכו' נחלקו לד' מחלקות (עי' בפי' מחזה אברהם למר זקני במאמר ר"א אומר כו'. ובש"ת ח"ג בהקדמה. ובביאור המלבי"ם) וגם במצרים הי' ד' סוגים. פרעה שהוא המלך הכולל. החרטומים המושפעים מרוחות הטומאה. העבדים שש מאות רכב בחו"ר. רי"ו הקליפות במנין אר"י. העם מצרים כמ"ש (פ' בא) ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ. וידוע (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה. והם מתחלקים לשבע עשר שנים לכל חלק. כמו שביאר הרש"פ המאמר כי הנה כחומר ביד היוצר. ובאבות (פ"ה מכ"א) בן עשרים לרדוף בן שלשים לכח בן ארבעים לבינה. ופירשו כי בעת היותו בן עשרים שנה רודף בטבעו אחר התאוות. ובהיותו בן שלשים מתעורר

חד גדיא. נודע דברי הרמב"ם באגרת הראשונה לבנו וז"ל. כי פרעה מלך מצרים הוא היצה"ר באמת וארץ גושן הוא מקום הלב ומצרים בכללו הוא הגוף בכללו האברים השרים. וידעת כי בני ישראל הם אשר שלט בהם פרעה הרשע ועבדוהו בעבודת פרך כו' ומשה רבינו ע"ה הוא השכל האלהי. והמקובלים כתבו כי זה לעומת זה עשה אלהים בג' שערים וישראל נשתקעו במ"ט שערי טומאה ולולא הוציא אותם באותו הרגע היו משועבדים ולא יכלו לצאת עוד משם להיותם בשער החמשים. ופרעה הי' ראש קליפות הטומאה ולכן אמר מי הי' אשר אשמע בקולו (פ' שמות) כי הי' אחוז לאל אחר אדם הרשע. ועשה עצמו אלוה ואמר (יחזקאל כ"ט) לי יאורי ואני עשיתיני. ונקרא (שם) התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו זה הנחש הקדמוני הוא היצה"ר הוא השטן הוא המלאך המוות (כ"ב ט"ז). כל הולך גחון (חולין דף ס"ז ע"ב). זהו נחש. ואמרו (קידושין דף ל'). וא"ו דגחון חציין של אותיות. הוא הנחש שורש עשירי הנק' נחשירכן כמ"ש בתרגום (פ' תולדות) עשירי דבר נחשירכן הוא חציין של תיבות.

מחזה אברהם

להנשמה אחרי יצירת הולד. וירמוז עוד כי באתרא דקרי לה שונרא. הוא שונא רע הוא השי"ת לא יגורך רע. ואכלא להקרבתן שהקריב הבל שהוא הגדי כמ"ה (בראשית) וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין כו' לא שעה:

ואתא כלבא (מחלקה ראשונה) והכלבים עזי נפש זה היצר הרע הבא לאדם בצאתו מבטן אמו. ולכן נקרא זקן וכסיל. וזו (פ' בא) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. ונשך לשונרא שבתאוותיו מכלה הגוף מעוה"ז ומהעוה"ב. וירמוז עוד על קין הנמשל לכלב ופגם בכבוד השי"ת השונא רע וגנב דעתו של המקום:

ואתא חוטרא הם הייסורים הבאים על האדם לטובתו לצרפו ולזככו מבלי פסולת להביאו להרגיש החרטה ועזיבת הרע בתיקון מעשיו הטובים בעיני אלהים ואדם. וירמוז עוד על העונש שהגיע לקין מהטיית המטה והקשת שהרגו למך. כאשר נגזר על ישראל עבדות במצרים כדי שיזדככו ויצורפו כזהב טהור:

ואתא נורא (מחלקה שני) זה הכח החום הגופניי לוהט כאש ושרף לחוטרא לבלי יעזוב דרכו הרע כמ"ש (ישעיה א') על מה חוכו עוד תוסיפו סרה וירמוז על אותו הדור של למך שברותחין קלקלו כמ"ש רש"י

בקרבו הכח המעציר להיות הדם נח מרתיחתו. ובהיותו בן ארבעים שכבר עברו רוב שנותיו מתבונן הוא בנפשו לזככה. ואמרו (שבת) חיי וחמרא לפום רבנן ותלמידהון.

בא גם המסדר הלז שהוא יונתן בן עוזיאל כאשר הוכיח מר אבא הרה"ג שליט"א (הובאו דבריו במסורת ההגדה בסופו ד' קאלימייא תרמ"ג. בהגדה דמשק אליעזר) להזכיר לנו הרמז הנכלל ביציאת מצרים ולהוציא מסיפור הזאת למודי מוסר להכניע הגוף ותאוותיו הגשמיות תחת הנפש המשכלת ובחר לשון ערומים בחידתו ואמר חד גדיא כינוי לנשמה הנשתלשל ממחצב כבודו ית' מלשון אגוד. וישראל המכונים להצורה הרוחנית נק' צאן קדשים. וז"ש (ישעי' י"א) ונמר עם גדי ירבץ. וירמוז עוד על מ"ש העשרה מאמרות ח"ג פ"ט. כי הבל נקרא גדי וקין נק' כלב בסוד הגדי והכלב שקפצו מראש הגג. דובין אבא בתרי זוזי. ב' במקום עם הכסף כדומה היינו שאבינו שבשמים קנה הנשמה עם השני שותפין אביו ואמו כמאמרם בנדה (דף ל"א.) שלשה שותפין יש באדם כו':

ואתא שונרא. זה הגוף כי השונרא איננה מכרת אדונה רק הבית אשר תשכון בה והגוף נזדווג

(ק"ד.) כל האומר נח נפשי' דרבי ידקר בחרב. כי עי"ז שאומר שמוכרח נפשו להפרד מדרכי הטבע אז לא יבאו לשוב. וירמוז עוד כי המשחית שהם חם וכנען ומצרים לא הצירו מעצמם בלי שליחות הקב"ה. כי זהו ה' עוד סיבה נוספת מעילת העילות כמ"ש לאברהם בין הבתרים:

ואתא הקב"ה. שהוציא את ישראל ממצרים ושחט למלאך המות להוציא מסבלות היצר הרומז לפרעה הרשע שהוא המלאך המות האמיתי לומר שהכל בא מדרכי הטבע ויכבד לבבו. כי לולא הקב"ה עוזר לו לא ה' יכול לו. ואז יתגבר משה על פרעה ויצא ממצרים. והשכל האלהי הוא היצ"ט יתגבר על היצה"ר וה' לא יעזבנו בידו ויוכל לעבוד השי"ת באמת לטוב לו בזה ובכא:

אודה ה' בפי ובתוך רבים אהללנו אשר נדרתי בעת צרה במחלת המגפה אשר דכאה רבים מעירנו בחודש מרחשוון נ"ד אחרי אשר נשפט ה' אתנו באש ביום כ"ו תמוז ג"ג. יסור יסרני יה ולמות לא נתנני. כאשר יקימנו ונחיי' להדפיס כת"י ביאור ההגדה ש"פ מאא"ז הגאון הקדוש המחבר זי"ע כן תקבל תפלינו "ברחמי"ם וברצו"ן לפ"ק: הק' יוסף במוהר"א ז"ל האבד"ק סעראצק יע"א:

(ב' בראשית) עדה וצלה שהיו משקין כוס של עיקרין כו' ומלאה כל הארץ:

ואתא מיא אין מים אלא תורה (ב"ק פ"ב) מכבה חום ותאוה. כמ"ש (תהלים א') ובתורתו יהגה יומם ולילה והי' כעץ שתול על פלגי מים. ואם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד בראתי יצה"ר בראתי תבלין (קידושין ל') וירמוז עוד שבא מי המבול ושטף העולם ושכך רוגז הקב"ה:

ואתא תורא (מחלקה שלישית) הוא זוהמת הנחש שנתעורר מצד חטא העגל שעשו תבנית שור אוכל עשב (תהלים ק"ו) ומבטל כחו שלא יגיע בלימוד לשמה וירמוז עוד כי נח ובניו מצא חן בעיני ה' צדיק תמים נמשל לשור כמ"ש (ישעי' א') ידע שור קונהו:

ואתא השוחט. עפ"י מאמרם ז"ל (ברכות ה'). אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שהיא התפרדות הרכבת היסודות שבהם זוהמת הנחש ובזה יתבטל הזהמא. וירמוז עוד כי חם ובנו מצרים הצירו על נח וישראל בכל הכוחות הטומאה להביאם תחת כוחות הרעים מהסט"א:

ואתא המלאך המות (מחלקה רביעית) שמאמינים שהמות בא כדרך הטבע ולא בצד הגזירה ואז לא יבאו עי"ז לסור מדרכם כמ"ש (ישעי') אכול ושתה כי מחר נמות. וזו כתובות

מאמר 'מסורת ההגדה'

הננו להציג בזה מאמר 'מסורת ההגדה' שנכתב ע"י הגאון צבי יחזקאל ז"ל מיכלזאהן אשר לשמו ולזכרו נדפס הגדה זו

במשנה פסחים (דקט"ז). כולו מרור: עי' בפרמ"ג או"ח (סי' תע"ג במ"ז סק"ט) שכתב בשם הלבוש שאין לומר כולו מרור אלא הלילה הזה מרור. עבדים היינו: (דברים ו-כ"א) ועי' פסחים שם. ואפילו כלנו: מקורו מכילתא בא (פ"ח). מעשה בר"א: תוספתא פסחים (פ"י), בשינוי קצת מעשה בר"ג וזקנים עיי"ש.

ואנכי בפירושי הארוך על ההגדה הארכתי בעזהש"י לבאר בהא דמביא המגיד מעשה הזאת לאשמעין דאף אלו התנאים הרבו לספר ביצי"מ כל הלילה. היינו ע"ד דאיתא במדרש רבה שמות פ"ה ששבט לוי לא שיעבדו במצרים ע"ש. ולזאת הביא הא מעשה בר"א שהיה לוי כדאיתא במדרש רבה נשא (פ"ט ובירושלמי סוטה פ"ג ה"ד) ועי' במדרש חקת (פ"ט) שהי מבני משרע"ה. ועיין בהריב"א עה"ת פ' יתרו ור' יהושע שהיה לוי כדאיתא ערכין (די"א. ועיין תוס' ב"מ די"א:). וראב"ע שהיה כהן כדאיתא בברכות (דכ"ז מנחות דנ"ג) ור"ע שהיה בן הגר צדק כדאיתא סנהדרין (דצ"ו) ע"פ גירסת הרבינו ניסים ברכות שם. ור"ט שהיה כהן כדאיתא רש"י קידושין (דע"א ובכוורות דנ"א:). וכבר כתבתי בגליון הירושלמי יבמות (פ"א ה"ו) בהא דרדב"ה ראה לראב"ע ור"ט: ירושלמי יבמות פ"א וראה את רבי לעזר בן עזריה וקרא עליו [שם לו כהן] נער הייתי גם זקנתי. מכירו אני שהוא דור

אמר זעירא צבי יחזקאל ז"ק מיכלזאהן הנני להציג בעז"ה מאמר 'מסורת ההגדה' אשר ציינתי מראה מקומות ומאמרי מדרש הגדה ש"פ, לתנ"ך וש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים ומכילתא ופדרר"א וכו', גם החלופי גרסאות מפי ראשונים ואחרונים, ומאמרי ההגדה הכל בקיצור להשלמת הגליון.

הא לחמא עניא: כן הוא הגירסא בפרד"ס מרש"י (סי' קלב). ובתניא רבתי (סי' מ"ח). ובהרמב"ם (פ"ח מה' חמץ ומצה). ובאבודרהם, ועי' לזקני בס' גבורת ה' (פנ"א) שכתב 'הא לחמא' הגי' ולא 'כהא לחמא'. ועי' במטה משה (סי' תר"ל) שכתב ואין לשבש ולומר כהא לחמא, או הא כלחמא וכו', נכון לומר כנוסח הקדמוני 'הא לחמא', ועי' במג"א (סי' תע"ג סקכ"ד), ולדו"ז בסידור יעב"ץ ובסה"י (דנ"ה), ובס' יסשה"ט (ש"ט פ"ו), ועי' לאברבנאל שכתב ר"ת לע"ד.

ויד"נ הג"מ יוסף שי' האבד"ק סראצק כתב לי שבכת"י זקינו הגה"ק ר' אביש זי"ע האבד"ק פפד"מ על ההגדה כתב שר"ת ה"א כלחמ"א הנביא אליהו כתבה לומר חילוף מקדש אבותינו. כל דכפין: עי' (תענית כ:). יית' ויפסח: רבינו ישעי' מובא בשבלי הלקט דלא גרסינן ל"י, אכן התניא כתב דנכון לאומרו ועי' במטה משה (סי' תרל"א). מה נשתנה:

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ובאמת הרי מהחכמים האלה היה ר"ע ועי' סנהדרין (דל"ב) אחר ר"ע לבני ברק עי"ש. הרי דזאת היתה מקומו של ר"ע. וראיתי במפתח לר"נ גאון בברכות דכ"ז שכתב כדאיתא בסנהדרין מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון ר"ע עכ"ל. ובאמת ליתא שם אלה הדברים ומאן אינון ר"ע רק למדו תורה בירושלים ועיין בגיטין (דף נ"ז) הגירסא למדו תינוקת בירושלים.

אמר ראב"ע: עי' ברכות (י"ב תוספתא שם פ"א) ספרי ראה פ' ק"ל ילקוט ראה תתתק"ד תנחומא בא י"א מכילתא בא פט"ז ועי' קה"ר פ"ר ילקוט ירמיה רצ"ה 'שנאמר למען': דברים (ט"ז-ג). ארבעה בנים: פסחים בירושלמי פ"ה ה"ד מכילתא סו"פ בא. מה העדות: (דברים ו-כ) אין מפטירין: פסחים (פ"ו קיט). מה העבודה: שמות (י"ב כ"ו) 'את שיניו': תהילים (ל"ד-יב) זומם רשע לצדיק וחורק עליו שיניו ובהילים (ק"ב-י). רשע וכו' שיניו יחרוק. ונאמר יחזקאל (י"ח) ושני הבנים תקהינה ע"ש. ולזאת נאמר בהמגיד לשון זה לבן הרשע הקהה את שניו ועיין ברש"י תענית (ז:) שמביא מאמר זה מהגדה ש"פ. בעבור זה: שמות (י"ג-ח). מה זאת: שם (י"ג-ד). שנאמר והגדת: שם (י"ג-ח). יכול מר"ח: מכילתא בא (פי"ז). מתחלה עכו"ם: פסחים קט"ז שנאמר ויאמר: יהושע (כ"ז-ב). ברוך שומר: עי' עדיות (פ"ב מ"ט). ויאמר לאברהם: בראשית (טו-ג). צא ולמד: פסחים (קט"ז) ארמי אויבד: דברים (כ"ו-ה).

וירד מצרימה: ספרי תבא (פ ש"א ופסיקתא ז תבא) כל האריכות. שנא'

עשירי לעזרא עי"ש. ופירשתי דהא דקרא המקרא הזה ע"ד דאיתא בספרי ברכה (פ שני"ב). רוב כהנים עשירים הם, נער הייתי גם זקנתי וכו' זה זרעו של אהרן עי"ש. ועי' תוס' כתובות (דכ"ו) וצ"ע. ועד"ז איתא יומא (ד כ"ו). גבי קטורת מפני שמעשרת ואיתא פסחים (דמ"ט). הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן, ולזאת כאשר ראה ר"ד ב"ה את ראב"ע שהיה עשיר גדול כמובא שבת דנ"ד דתריסר אלפי עגלא וכו'. ואיתא ברכות דכ"ז שהוא עשיר ואיתא שם הרואה רבי בחלום, ראב"ע יצפה לעשירות. ואיתא קידושין דמ"ט, ע"מ שאני עשיר א"א כראב"ע ובסוטה מ"ט, משמת ראב"ע פסקו העושר, וכן כאשר ראה לר"ט שהיה עשיר עי' ש"ס נדרים (דסב וכן במס' כלה פ"ה ה"א) ובמדרש רבה בהר (פל"ד) מרוב עשרו ושניהם היו כהנים לזאת קרא עליהם המקרא הזה דדרשינן מיניה בספרי שם זה זרעו של אהרן העשירים. ועיין פסחים דע"ב ותוספתא כתובות פ"ה גבי ר"ט ואין המקום להאריך, עכ"פ זאת קאמר לנו המגיד דאף אלו החכמים הרבו לספר ביצ"מ אכן בתוספתא שם מובא כעין זאת בר"ג וזקנים ודו"ק.

וראב"ע ור"ע: עי' בתוס' כתובות דק"ה מביאין דברי ההגדה. בבני ברק: עי' לבעל זבח פסח שכתב דהיה כלים יפים מבריקים ובאמת ליתא והוא שם מקום מובא ביהושע (י"ט מ"ה) ובני ברק וגת רמון עי"ש. ומובא מקום זה בש"ס שבת (ד"מ כתובות דק"א). וראיתי כן באברבנאל שכתב וז"ל: 'שם מקום', והיה ממשפחת המן ונתגירו עכ"ל. וכוונתו להנאמר בש"ס סנהדרין (דל"ו)

לקט ובתניא רבתי וכלבו ואבודרהם ועיין בסידור רב עמרם גאון דליתא זאת, וכן בנוסחת הרמב"ם (פ"ה מחור"מ) חסר, ונדפס בגליון הרמב"ם מבעל מעשה רוקח וז"ל: מצאתי בס' כת"י קדמון להר"א בנו של רבינו ז"ל וז"ל: ויש מי שמזכיר דרוש אחר לחז"ל במכות והוא ריה"ג וכו' ואח"כ אומר כמה מעלות טובות וכו', על אחת כמה וכמה וכו' גלוי ההבנה ואמירת זה מנהגיני ומנהג קדמונינו אבא מארי ז"ל. והקודמין לו וחכמי המערב ועם היות שא"מ ז"ל לא זכרו בנוסח ההגדה שכתב בסוף ה' חור"מ לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות עכ"ל. והנה הלשון מעיד ע"ע שהיא מחז"ל בלשון תלמידיו. וד' האיר עיני וראיתי ששורש מאמר זה הוא בספרי ראה פ' פ"ו עיי"ש. [אמנם מצינו בסדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר פסח כמה מעלות טובות למקום עלינו.]

ר"ג אומר: במשנה פסחים (קט"ז). פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבהמ"ק קיים וכו': וכן הוא בנוסחת הרמב"ם (פי"ח מה' חור"מ). אכן בנוסח המשנה שם הוא פסח ע"ש שפסח ע"ש. והוא נ"מ רבתי לדברי התשב"ץ בס' יבין שמועה שהאריך על ר"ג אם היה בזמן הבית וכתב דמאמר זה אמר ר"ג אחר החורבן עיי"ש. ובאמת לנוסחת המשנה י"ל דאמר זאת בזמן הבית ודו"ק. ובתשובותי הארכתי ת"ל במה שדיברו האחרונים אם היו מקריבין פסח אחר החורבן עיין בס' כפתור ופרח פ"ו שכתב שהר"ח מפאריש אמר לבוא לירושלים בשנת י"ז לאלף הששי ושיקריב קרבנות בזה"ז עיי"ש. ועיין בשו"ת זקני שער אפרים

ויאמרו: בראשית (מ"ד) כמה שנאמר: דברים (ו-כ"ב). שנאמר ובני ישראל שמות (א-ז). שנאמר רבבה: יחזקאל (ט"ז) ואת ערום ועריה: בקצת הגדות נדפס אחר זאת הנאמר יחזקאל שם ואעבור עליך ואראך וכו' וכן מביא מרחיד"א זי"ע שכן הוא נוסחת האר"י זי"ע, וכ"כ דו"ז הגאון רי"ע שכן היה מנהג אביו זקני הגאון חכם צבי זי"ע לאמור במקום הזה מקרא זה עי"ש, ושורש הענין הוא ממדרש רבה בא פ"ט עי"ש, וירעו: דברים (כ"ו-ו) שנא הבא שמות א-י. שנא וישימו: שם י"א. שנאמר ויעבדו: שם י"ג. ונצעק: דברים (כ"ז). שנאמר ויהי: שמות (ב כ"ג). שנא וישמע: שם (כ"ד י) שנאמר וירא: שם (כ"ה).

בל הבן: שם (א כ"ב). שנאמר גם: שם (ט-ט). ויוצאנו: דברים (כ"ו-ח). ועברתי: שמות (י"ב-ב). שנאמר הנה: שם (ט-ג). וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם: דברי הימים (כ"א-ט). או הנסה: דברים (ד-ל"ד). ואת המטה: שמות (ד-יז). ונתתי מופתים: יואל (ג-ג).

ר"י היה נותן בהם סימנים: עי' מנחות (צ"ו). דדרכו היה כן. דצ"ך: עי' ספרי תבא שם. מדרש רבה וארא פ"ח, תנחומא וארא, תנחומא תזריע פ"ח, ריה"ג אומר: מכילתא בשלח פ"ו מדרש רבה שמות פ"ה בשלח פכ"ג מדרש תהלים מט"ח, ועי' אבות פ"ה מ"ד אבות דר"נ (פל"ג). ויאמרו החרטומים: שמות (ח-ט"ו). וירא ישראל: שם (י"ד ל"א). שנאמר ישלח: תהילים (ע"ח מ"ט).

כמה מעלות וכו': על אחת כמה וכמה וכו': מובא בנוסח ההגדה שבשבלי

אסרה תורה לשוב למצרים והבן. והא דכמה קהלות ישורון שוכנים במצרים אף בזה"ז ואף הרמב"ם ז"ל ושאר גדולי ישראל דרו שם כבר דיברו בזה בס' יראים להר"א ממיץ סי' ש"ג ובהגמ"י פ"ה מה' מלכים.

ובמרדכי יבמות (פי"ח ע"ב). ובסמ"ג ל"ת רכ"ז) ובהריטב"א יומא (ל"ז) ובפסקי מהר"ם ריקנטי (סי' תקע"ג), ובס' כפתור ופרח פ"ה שופטים ובברטנורא ומזרחי פר' שופטים ובד"מ אה"ע סי' ד' ובשו"ת הדרכ"ז סי' ע"ג ובס' החינוך מצוה ת"ק ובזוהר הרקיע ל"ת קפ"ו, ועי' בשו"ת שואל שואל ומשיב מה"ב ח"ד סי' ק"ז בזה. ואנכי כתבתי בזה בעשה"י תשובה ארוכה ונפלאה לאחי הצעיר יניק וחכם המופלג המשכיל זית רענן מ' נטע יצחק נ"י מיכלזאהן כעת בוולאדוויא ואין כאן מקום מרחב ועוד כתבתי בזה בספרי הרי בשמים על הריקנטי שם.

מן הזבחים ומן הפסחים: בנוסח המשנה פסחים שם הוא מן הפסחים ומן הזבחים וכן היה אומר מהר"ש מובא במהרי"ו. וכן מביא האלשיך בשם י"א וטעמם מפני שפסחים הם תדיר, משא"כ חגיגה אינו דוחה שבת.

אכן כתבו בתוס' פסחים (דקט"ז) ד"ה ונאמר דגרסינן 'מן הזבחים ומן הפסחים', שחגיגת י"ד נאכלת קודם לפסח, לפי שהפסח נאכל על השובע. וכ"כ במרדכי או' י"א וכ"ה בנוסח המשנה במשניות ובנוסח סדר הרמב"ם וכ"כ בטור (סי' תעג) ובאבודרהם ובמהרי"ל ובמטה משה סי' תרמ"ג, ובטו"ז ומג"א שם מביאין דעת המהרי"ו וב"ח דכשחל פסח במו"ש

(סי' ע"ט). ובשו"ת דו"ז שאילת יעב"ץ (ח"א סי' פ"ז פ"ט). ובשו"ת נוב"י מהד"ק חאו"ח סי' ל"ה ובשו"ת ח"ס חיו"ד סי' רל"ו ובס' פאה"ש ה' א"י פ"ג סי' ל"ג ובשו"ת רצ"ה (סי' ב' ס"ט). ובשו"ת אמרי בינה (סי' י"ז י"ח). ובמבוא לס' האשכול פ"ו הערה י"ב ובשו"ת בנין ציון סי' א' ובס' מאיר עיני חכמים לידי"ג גאון יעקב שור שי' אבד"ק דארנא במערכת ג' אות ל"ח ונ"ה, ובשו"ת יגדיל תורה (ח"ב סי' ז'). ואנכי דיברתי בזה בעזה"ש"י מהש"ס וירושלמי ומדרשים וזוה"ק וראשונים בראיות מאירות ואין המקום להאסף בזה, וקצת מזה כתבתי לאדמו"ר הרב הגאון האמיתי נזר הקודש וכו' מ' זאב וואלף נחום בארינשטיין האבד"ק ביאלא שליט"א.

שנאמר ואמרתם: שמות (י"ב-כ"ז). שנאמר ויאפו: שם (ל"ט). שנאמר וימררו: שם (א-ד'). בכל דור ודור: פסחים שם. שנאמר והגדתי: שם (י"ג-ח). שנאמר ואותנו: דברים (ו-כ"ג). לפיכך: (במשנה שם) למי שעשה: שם ברכות (ז). ונאמר לפניו: בתניא רבתי (סי' מ"ח). ובנוסחת הרמב"ם הוא ונאמר לפניו הללויה עי"ש. ועי' בתוס' פסחים שם. ובתניא רבתי (סי' ד). ובסידור רי"ע ובמג"א (סי' תע"ג סקכ"ז). הללויה: תהילים (ק"ג). בצאת: שם (ק"ד). בא"י אמ"ה: פסחים שם ירושלמי ברכות פ"א ה"ה). אשר גאלנו: המפרשים פירשו כ"א בדרכים אחרים מאירים ומזהירים וגם אנכי בפרושי על הגדה הארכתני בעזה"ש"י. וכאן אכתוב אשר לדעתי הכוונה ע"ד רמז להנאמר (דברים י"ז ט"ז). לא תוספין לשוב בדרך הזה עוד וזה אשר גאלנו שעל כל אחד

חשמעו. ועי' מדרש תהילים (מצ"ה) מיד היו נגאלין ויש רבות לדבר בזה. זכר למקדש: פסחים דקט"ו זבחים דע"ט). שנאמר על מצות: (במדבר ט י"א).

בכתוב ואכלת: דברים (ח-י). יראו את ה': תהלים (ל"ד): הודו: תהילים (ק"ז ק"ח קמ"ה). ברוך הגבר: ירמיה (י"ז ז): פותח את: תהלים (קמ"ה) נער הייתי: שם (ל"ז כ"ה). כוס שמכנין בסדר בסדר ש"פ לאליהו הענין מזה עי' בס"ס ברכת אליהו מביאו בס' עוש"ח מ"כ (סי' כ"ז). שפוך חמתך: תהלים ע"ט ועיין ירמיהו י' בזה.

לא לנו: תהלים (קט"ו). אהבתי: שם (קט"ז). הללו: שם (ק"י"ז). הודו: שם (ק"י"ח). הודו: שם (קל"ו). נשמת כל חי: מוזכר בזה"ק תרומה דקל"ח פסחים דק"ח ועי"ש בתוס' שבשבתות היו אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה גם בימי חז"ל ועי' בטור אור"ח סי' רפ"א, ופליאה על ר"י בסוף פ"ה דברכות שכתב שאין אמירת נשמת מבורר מפי חז"ל אלא מנהג הגאונים עי"ש. ועי' בש"ס תענית (ד"ו ע"ב). מביא שם מהדברים אשר בנשמת וכן בברכות דנ"ט ועי' בטושו"ע אור"ח (סי' רכ"א) ועיין בהרמב"ם (פ"י ממתנות עניים ה"ג) שכתב והקב"ה קרוב לשועת עניים שנאמר שועת עניים אתה תשמע והדברים אלה המה בנשמת כל חי.

חם: סידור פסח מכאן ואילך אינו בנמצא בשום נוסח הגדה מהראשונים כלל והמה מליקוטי הפיוטים כמו 'אז רוב ניסים', הוא ביוצר לשבת הגדול 'אומץ גבורתיך', בפיוט ליום ב' דפסח וידי"נ הגאבד"ק סטארעץ הנ"ל כתב לי בזה"ל המאמר האחרון חתום בה

יאמר 'מן הפסחים' קודם שהרי לא הקריבו חגיגה בשבת, והכנה"ג סי' תע"ג ובספרו פסח מעובין (סי' רס"ח) כתב דאף במו"ש אין לשנות ומקדימים זבחים וכן כתב האלשיך שכן מנהגו דלא כהמהרי"ו, והסכמת האחרונים כהמהרי"ו, ועיין בקול הרמ"ז פסחים פ"י מ"ה ובשו"ת כנסת יחזקאל (סי' כ"ג). והנה ראיתי בתניא רבתי שכתב בזה"ל: כן ד' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתינו לשלום ויש תמהון הא קי"ל בניסן עתידין ליגאל והיכי קאמר יגיענו למועדים וכו' דמשמע שבועות וסוכות ומתפלל שתהיה הגאולה בינתיים והרי כמו תפילת שוא פירש וכתב בס' שבלה"ק דהכי קאמר כשם שהגיעני הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור כן יגיענו וכו' למועדים ולרגלים הבאים לקראתינו לשלום מן המלכיות לקיים בהן המצות שלא יעכבו עלינו, ועוד יגיענו למועד להיות שמחים בבנין עירך, והנה המוכיח ושם נאכל מן הפסחים ומן הזבחים וזה לא יתכן אלא בפסח עכ"ל הזהב. והנה באמת לפי הנסחא מן הזבחים ומן הפסחים א"כ אין שום ראי' דקאי אפסח די"ל דזבחים קאי אשבועות וסוכות הקודמין לפסח.

אבן: באמת עיקר הקושיא אינני מבין די"ל דהא דאיתא (ר"ה די"א מכילתא בא פ"ד תנחומא בא פ"ט) בניסן עתידין ליגאל היינו אז הוא עת הגאולה, ובאמת אנו מתפללין להשי"ת שיגאל אותנו בקרוב, ואת צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, ויחוש לגאלינו ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו יגאלנו מהרה למען שמך, ע"ד דאיתא סנהדרין (דצ"ח) לא זכו בעתה זכו אחישנה ואמרינן שם היום אם בקולו

אני יהונתן בן העוזיאל והוא עולה בגי' ח"ד גדיא דזכן אבא בתרי זוזי חד גדיא ומזה איתא דהתרגום יב"ע פ' תולדות כתב שהיו שני גדיי עיזים פסח וחגיגה, כמ"ש הגר"א והג"מ יונתן והח"ס וזקיני שזה רמז חד גדיא. והוא ליב"ע. ועשה"ג להחיד"א שהביאו דאינו ליונתן עכ"ל הרה"ג הנ"ל ע"כ. כתבתי בקיצור כי המדפיסים מיהרו עלי שאשלים פעולתי ושאמהר לשלוח להם.

ואחתום בחפלה ליוצר אורה, יאיר פניו אלינו, ובאור תורה יחזו עינינו, ושלח אורך המה ינחנו יבואינו אל הר קדשך, ונעלה לציון ברנה, העלוב ומצפה לישועת השי"ת בתוך כלל אחב"י הנכספים לראות בתפארת ציון במהרה יבנה צבי יחזקאל ז"ק מיכלזאהן בלאאמ"ו מ' אברהם חיים זצ"ל מפיעטרקוב הכותב יום ב' ויקרא ג' אדר שנת תרמ"ג פה ע"ח זאמושטש.

דרוש 'אבן יחזקאל'

דרוש 'אבן יחזקאל' אשר נדפס בהגדה של פסח דמשק אליעזר שיצא לאור ע"י נכד המחבר מוהר"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן זצ"ל.

מלמד שהיו ישראל מצוינים שם

עיי' בתניא רבתי (סי' מ"ח) שכתב כלומר שהיו נחשבים אומה בפ"ע דאמר מר בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם, ושלא שינו את לשונם, ושלא היה בהם פרוצים בעריות ושלא היה בהם לשון הרע עכ"ל. וכן הוא במכילתא פ' בא (פ"ה) ובפדר"א (פמ"ח) ובמדרש רבה (שמות פ"א). ובמדרש אמור (פל"ב). ובמדרש נשא (פי"ג). ובמדרש בלק (פ"ב). ובתנחומא שם ובמדרש שה"ש (פ"ד סי' י"א). ובמדרש תהלים (מק"ד). ובתנא דבי אליהו (פכ"ג). עיי"ש בכל מקומות אלה בקצת שינוי נוסחאות.

והנני להעתיק מה שכתבתי בדרושי בענין לה"ר וגסות רוח אשר השני המידות האלה שוים בכל מקום בעונשם וגרועתם. ואגב יתבאר אשר הזכות שלא היה בהם לה"ר היה סיבה וזכות לגאולה. וזאת אשר כתבתי במקום אחר אמרין בש"ס (סנהדרין ד"א סוטה דמ"ח מדרש שה"ש פ"ח א"ר). פעם אחת היו מסובין בעליית בית גדיא ביריחו, נתנה עליהם בת קול מן השמים ואמרה, יש אדם בכס שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך. נתנו את עיניהם בהלל הזקן, וכשמת הספידוהו, אי חסיד, אי עניו, מתלמידיו של עזרא. ושוב פעם אחת היו מסובין בעלייה ביבנה, נתנה עליהם בת

קול מן השמים ואמרה, יש בכס אדם ראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך, ונתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת הספידוהו, אי חסיד, אי עניו, מתלמידיו של הלל. עיי"ש.

ולבאורה מה זה אשר נתנו עיניהם בהלל ובשמואל יותר מבאחר ומה שייכות יש לכאן הא דכשמת אמרו עליו הי חסיד וכו'. ונלענ"ד לפרש הענין בעזהשי"ת ומקודם נאמר הקדמה אחת הנה אמרין בש"ס סוטה ד"ה ואת דכא ושפל רוח שהרי הקב"ה מניח כל ההרים והשרה שכינתו על הר סיני. ועי' במדרש נשא פי"ג זה סיני שהשפיל א"ע והנה במגילה (כט.) אמרו דאמר הקדוש ברוך הוא לתבור וכרמל כולכם בעלי מומין אצל סיני, שנאמר (תהלים סח, יז) "למה תרצדון הרים גבנונים". אמר ר' אשי, שמע מינה האי מאן דיהיר בעל מום הוי. (והא דאיתא במדרש ויחי פצ"ט א): אמר הקדוש ברוך הוא למה תרצדון הרים וגו' כולכם הרים אלא כולכם גבנונים, היך מד"א (ויקרא כא) או גבן או דק, כולכם נעשה עבודת כוכבים על ראשיכם, אבל סיני שלא נעשה עבודת כוכבים עליו (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו, עיי"ש. יש ג"כ לפרש עד"ז דהא איתא (בסוטה ד) כל שיש בו גסות רוח כעובד ע"ג עיי"ש.

ובדרושי הארכתי עד"ז בענין הא דאמרין ש"ס (ברכות דס"ד הוריות ד"ד).

גדלות השי"ת אז יבין פחיתותו ומיעוט ערכו. קרוץ מחומר וכי מה הוא.

ולזאת אין הקב"ה משרה שכינתו רק על הענוים ואיתא בתד"א (פט"ו) בזוטא בזמן שהאדם עניו וכו' ואפי' העכו"ם מתייראין ממנו שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך היינו השראת השכינה, וכבר נאמר ישעיה ס"ו כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי וכו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח, היינו על נכה רוח אוכל להשרות שכינתי, להיות כי הוא מצמצם א"ע ועושה עצמו כאין ואין לו מקום כלל, ע"ז אוכל להשרות שכינתי להיות מלא כל הארץ כבודו ועמו אוכל לדור בעולם. וזה פי' וחכמה מאין תמצא היינו מפי שעושה עצמו בבחינת אי"ן ע"ד אשר אמרינן באבות (פ"ג מ"א) ירושלמי סוטה פ"ב ויק"ר מצורע פ"יח קוה"ר י"ב א דע מאי"ן באת שזאת הוא לענין גאות כדאיתא בזוה"ק (ויקהל קצט). אסתכיל מאי"ן באת מטפה סרוחה ולא תתגאי קמיה וזה איוב (כח-יב). והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה: ונאמר מי ישכון בהר קדשיך וכו' נבזה בעניו נמאס.

והנה נאמר שופטים (י"ז): בפרשת מלך שום תשים עליך מלך וכו' והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה וכו', מלפני הכהנים הלויים וכו' לשמור את כל דברי התורה וכו' לבלתי רום לבו מאחיו וכו' למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. הרי נזהר המלך לבלתי ירום לבבו היינו כי השי"ת עשה המלכים אחר אשר היה רועי צאן ממכלאות צאן תהלים

סיני ועוקר ערים איזה מהם קודם. ורב יוסף היה סיני (כ"ב קמ"ה). ועד"ז ביארתי הא דאמר רב יוסף סוטה (דמ"ט) לא תיתני ענווה דאיכא אנא. ואכ"מ להאריך ועייין לקמן בזה. מבואר לנו מכל זה דאין הקב"ה משרה שכינתו רק במקום הענווה כי במקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו מגילה דל"א ועי' ש"ס (נדרים דל"ח) אין הקב"ה משה שכינתו אלא על גבור ועניו וכולם ממש. ועי' שבת (דצ"ב) ודו"ק. ואיתא בזוה"ק תרומה (דקנ"ח). דאע"ג דאנא מרום וקדוש אשכון בגון דאתעביד דכא ושפל אנא נחית לדיירא עמי'. ואיתא בזוה"ק ויקרא ד"ט ושפל רוח אלין אינין מאני דמלכא. ובמדרש צו פ"ז כלי תשמישו שבורים. ועייין תנחומא (וירא פ"ב) ועייין באותיות דר"ע (א"ח) עמו שכינה מהלכת.

ועל דרך זה אמרינן ברכות דפ"ג המהלך בקומה זקופה כאילו דוחק רגלי השכינה ועי' קידושין (לא). ואיתא בסוטה (ה). במי שיש בו גסות אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם, והענין מובן פי' בזה שהוא מתגאה הוא בכלל הנאמר פ' עקב ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך ואמרת כוחי ועוצם ידי. והוא דוחק מקומו של השי"ת אשר מלא כל הארץ כבודו ואין לשום נברא מקום כלל בלי חיות השי"ת אשר מהויהו ומחיהו וכי הוא הנותן כח לעשות חיל, ולזאת אמרינן שם על גסות הרוח שהוא כעובד ע"ג, וככופר בעיקר, כי הוא ככופר אשר השי"ת הוא הבורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, וכל אשר האדם יעלה ויבוא למדריגות היותר גדולות להתבונן על

(פ"ח). וכן כולם תלו ישועתם בכוחם וכמו שנחרב שאמר מלכים (ב י"ח) מי בכל אלהי הארצות וכו', כי יציל ה' את ירושלים מידי, ובזה מאסו את ה' ממלך עליהם אשר הוא הנותן תשועה למלכים תהלים (קמ"ד). והושיע ה' משיחו (תהלים כ) ובעוזו ישמח מלך שם כ"א ואין המלך נושע ברוב חיל (שם ל"ג), ולזאת נאמר למלך לבל ירום לבבו היינו כנאמר (פ עקב ח) ורם לבבך וכו', ואמרת כוחי ועוצם ידי רק שידע אשר ד' הוא הנותן כח לעשות חיל וכי השי"ת הוא מלך העולם ומלכותו מלכות כל עולמים (תהלים קמ"ה) ולו אנחנו עמו (שם ק). ונאמר שם (ע"ט). מצאתי דוד עבדי וכו' הוא יקראני אבי אתה אלי רצור ישועתי אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ, היינו שדהמע"ה תלה הישועה בהשי"ת מגודל ענותנותו, וזה יפאר ענוים בישועה (שם קמ"ט), היינו שהשי"ת שולח הישועה ע"י הענוים שלא יקחו לעצמם כלום ח"ו וזה מדריגת משרע"ה העניו אשר נשתבח בכל ביתי נאמן הוא היינו שהיה נאמן שמכל המדריגות שהיה לו ובכל הישועות שנעשה ע"י ולכל היד החזקה וכו', אשר עשה משה לעיני כל ישראל ברכה ל"ד לא היה נוגע לעצמו כלום ולא לקח לעצמו התפארות כלל ולזאת אמר השי"ת אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ היינו שאתן לו המלוכה, כי המלוכה יאתה להאיש העניו מאן דזעיר איהו רב (וזה"ק דקס"ח), ועליו הקב"ה משרה שכינתו בתוך ישראל. וע"י מלך עניו גם הקב"ה קובע דירתו בעולם ויוכל לדור עמו להיות מלך הכבוד על עמו וצאן מרעיתו (שם ק) וכנאמר נחית כצאן

ע"ח כעושה רועה לצאנו אשר הרועה מדרין ומנהיל הצאן עפ"י פקודת בעלי' ואדוניו כן המנהיג ינהל את ישראל אך ממשלתו יהיה ברצון השי"ת על פי ד' וע"י הנביא ואו"ת וידע אשר ה' האיש מלחמה בשלח י"ד). ד' ילחם לכם, ואל יתפאר הגרזן על החוצב בו (ישעיה י). וכבר נאמר לאעז"ה הבט נא השמימה.

וכדאיתא במדרש רבה לך (פמ"ד), העלה אותו למעלה מהרקיע ואמר לו הבט השמימה מלמעלה למטה דישראל הוא למעלה מהמזל, והינם תחת השגחת השי"ת, וד' הגבור מלחמה לא כן הגוים אשר בטחונם במלכם אשר הוא תחת השר ומזל שלהם, ולזאת נאמר (ואתחנן ד). פן תשא עינך השמימה וכו', כל צבא השמים וכו', אשר חלק ד' אלקיך אתם לכל העמים, היינו פן תשא עינך היינו מלמטה למעלה, ותבטח במזלות אשר זאת חלק העמים, אבל אנחנו למעלה מהמזל, ואין מזל לישראל נדרים (דל"ב), וחלק ד' עמו (האזינו ל"ב), ויעקב בחר לו י"ה ונאמר (שמואל א'-ח) דאמרו ישראל לשמואל והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתינו ויאמר ד' אל שמואל וכו' כי אותי מאסו ממלוך עליהם, היינו כי בזה נתנו עוז ובטחונם במלכם, וכי הוא ילחם מלחמתם, וזאת הוא כחוקות כל הגוים אשר בטחונם במלכם, ורבים ממלכי עכו"ם עשו עצמם כאלהים כמו פרעה שאמר (יחזקאל כ"ט) לי יאורי ואני עשיתיני וכמו נ"נ שאמר (ישעיה י"ד) אעלה על במתי עב אדמה לעליון וכמו חירם שנאמר (יחזקאל כח ב) בן אדם אמר לנגיד צר ותאמר אל אני, עי' מדרש וארא

עמך ביד משה ואהרן שם ע"ז כי המלך איננו רק מנהיג על פי השי"ת. ולו יאות להיות רועה ישורון למידת ענותונותו ולו יתן השי"ת הגדולה כדאיתא עירובין ד"ג כל המשפיל א"ע הקב"ה מגביהו,

ובנאמר איוב (כ"ב). כי השפילו ותאמר גוה ונאמר (ישעיה מ). כל גיא ינשא ונאמר יחזקאל י"ז הגבהתי עץ שפל ושם יחזקאל י"ז הגבהתי עץ שפל ושם כ"א השפלה הגבה ונאמר תהלים ל"ז וענוים יירשו ארץ ושם קל"ד ושפל יראה, ושם קמ"ה וזוקף לכל הכפופים לא כן על מי שיש בו גסות רוח נאמר (ישעיה ב) ושח רום אנשים. ושם ה' ועיני גבהים תשפלנה ושם י"ג ונאות עריצים אשפיל ונאמר תהלים י"ז ועיניים רמות תשפיל. ושם ק"א גבה עינים אותו לא אוכל כי השי"ת נותן הגדולה להענוים וע"ד אשר שמעתי בשם אדמו"ר הרב הקדוש ונורא אספקלריא המאירה רבן של ישראל מו"ר שמחה בונם נבג"מ מפרשיסחא זי"ע שאמר על הא דמגביה שפלים עדי מרום אשר לכאורה כיון שנעשה עדי מרום א"כ צריך אח"כ להשפילו. כנאמר מקודם משפיל גאים. אך הפי' הוא שהשפל עומד בשפלותו אף אחר שהקב"ה מגביהו עכ"ד הקדושים. היינו שאינו לוקח לעצמו חשיבות וכבוד מהגדלות רק נותן הכבוד והגדולה לחי עולמים. וזה פי' כל הכבוד מן הכבוד הכבוד רודף אחריו וכל הרודף אחד הכבוד הכבוד בורח ממנו היינו אף שאינו רוצה בהכבוד א"כ איך ירדוף הכבוד אחריו אך הפי' הוא כנ"ל כי באמת הכבוד אינו משיגו כי אין הצדיקים נהנים מהכבוד ואינם לוקחים לעצמם כבוד.

נחזור לעניינינו אשר לזאת נזהר המלך לבלי ירום לבבו מאחיו ושידע אשר ה' הממליך מלכים אבל לו המלוכה, היינו שהמלוכה הוא להשי"ת והמלך הוא רק מנהיג על פי רצון השי"ת, ולזאת אמרינן בש"ס ברכות דל"ד המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ויעו"ש ברש"י כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו עי"ש. וע"ד אשר אמרינן בש"ס מנחות דף ק"י אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, היינו אף המרבה צריך כוונה וזה בלבד שיכוין לבו היינו כי באמת להמרבה קשה הכוונה כי יש לו התפארות ועי' בטו"ז (או"ח סי' א') ודו"ק כמו כן הוצרך המלך להיות נזהר מרום לבבו ולזאת מצינו אשר כל המלכים זכו לגדלותם מצד ענותותם כמו שאיתא בתוספתא (פ"ה דברכות) מפני מה זכה יהודה למלכות מפני הענוה ועי' מדרש תהלים מע"ז בזה ואמרינן במדרש שמות פ"א אע"פ שזכה יוסף למלכות לא נתגאה על אחיו כשם שהיה קטן בעיניו בהיותו עבד במצרים היינו באומרו ויחי נ' התחת אלהים אני וכאשר אמר בעודו עבד (מקץ מ"א). בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה ולא תלה גדולה בעצמו, ומשרע"ה זכה לגדולתו מעטה כדאמרינן מכילתא יתרו פ"ט ומשה נגש אל הערפל גרם לו ענותנוו מגיד שכל מי שהוא עניו סופו להשרות שכינה ע"ש. ובש"ס נדרים דל"ה אין הקב"ה משרה שכינתו אם לא וכו' על עניו וכולן ממה, ואמרינן ברכות (ד"ז ויק"ר שמ"ר פג). בשכר ויסתור משה פניו זכה לקלסתר פנים ע"ש היינו כי באמת איתא סוטה ד"ה שת"ח צריך

ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין, ולכאורה צריך ביאור הלא מבואר בכל מקום אשר התורה מתקיימת רק במקום השפל וכנ"ל ועיין ש"ס תענית ד"ת אין מתקיימין רק במי שדעתו שפילה ועיין שבת דס"ג יכול אם הגיס דעתו, ואיתא אבות דר"נ פ"א כל המגביה עצמו וכו' ועי' נדרים דנ"ה אליהו זוטא פט"ז ואם הגביה עצמו ועוד ברבות מקומות, וא"כ איך אמרינן כאן שבשביל שהם עזין נתנה להם התורה אכן לדרכנו נראה דכן הוא הפי' מפני מ"ה היינו מפני מדריגת מ"ה שהיה למשה ניתנה התורה לישראל מפני שהן עזין היינו אמאי לא ניתנה התורה להם בעצמם דהא אין התורה רק במדת הענוה וכל מה שזכו לתורה היינו מפני שהיה להם מדת מ"ה, וניתנה למשה והוא נתנה לישראל ועי' תנחומא (בראשית פ"א) ושניהם היה במשה וזה פירוש המדרש (תהלים מה). וממתנה וכו' ודוק ואכ"מ להאריך ועיין מדרש תהלים עי"ש.

נחזור לענינינו דמשרע"ה נשתבח בפסוק במידת ענוה ובזה זכה לכל הכבוד, וכן יהושע בן נון זכה למלכותו מצד ענוה, עיין מדרש פנחס פכ"א ועיין ילקוט שמואל קכ"ד שומע אני שזחה דעתו עליו משנתמנה ברשות ת"ל וכו', וכן שאול עיין תוספתא שם. וכן שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה ועי' מגילה ד"ג מה צניעות היתה בשאול דכתיב ואת דבר המלכות לא הגיד ועיין ילקוט שמואל קיא על הא דהיה נחבא אל הכלים שהיה בורח מן השררה ואמרינן זבחים (קב). ואיבעית אימא שאני שאול דאפי' בגויה לא קאים כדרי'

שיהיה שמיני שבשמינית גאות וא"כ האיך נאמר במשה רבינו ע"ה בהעלותך י"ב והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה הלא צריך לת"ח קצת שב"ש גאות, אכן באמת ניחא דהא כל מה שהת"ח צריך שב"ש הוא כדי שיראו ממנו וישמע מוסרו עי"ש ברש"י וא"כ לזאת נתן השי"ת פנים אשר נאמר (תשא לד). והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו וזאת בשכר ויסתר משה פניו אז ראה השי"ת גודל ענותנותו ונתנו לו הקלסטר פנים שיראו ממנו עי"ז וזאת היה שאלת השי"ת לאהרן ומרים בהעלותך שם אשר דיברו במשה ועי"ז נאמר והאיש משה עניו מאד היינו שלא ענם ואמר השם לאהרן ומרים, לא כן עבדי משה וכו', ותמונת ה' יביט [היינו שזכה לקלסתר פנים] ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה, היינו היה לכם לירא ממנו ואיתא בחולין (דפ"ט) גדול הנאמר במשה וכו' ממ"ש באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואילו במשה כתיב ואנחנו מ"ה עי"ש הרי דמדריגת משה בענוה היה במ"ה וזאת כונת הש"ס (שבת דף פ"ט) לך אצל בן עמרם הלך אצל משה אמר לו תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא אמר לו וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה וכו' הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר זכרו תורת משה עי"ש היינו שע"י שאמר וכי מה אני נקרא התורה על שמו. ובאמת אמרינן נדרים דל"ח לא ניתנה התורה אלא למשה נהג בה וכו' ונתנה לישראל והיינו עי' מדריגת מ"ה

ובזה עולה יפה דברי הש"ס ביצה דף כ"ה תנא משמי' דר"מ מפני מה

איהו זקיף לי על כלא, ובגין כך אתרעי
 ב' קב"ה וכו' דוד איהו הוה מלכא
 עי"ש. ואשר לזאת לא נבחר אליאב אחי
 דוד הגדול כדאיתא פסחים (דס"ו). כל
 שכוּעס אפי' פוסקין עליו גדולה מורדין
 אותו מנלן מאליאב וכו' הכונה הוא
 על דרך שכתבתי דהקב"ה בחר למלך
 להאיש העניו ולזאת אף שמקודם היה
 אליאב ראוי לגדולה אבל כיון שכעס
 נעקרת המלכות ממנו משום דכעס הוא
 מצר גאות ע"ד אמרם נדרים דכ"ב כל
 הכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו
 שנאמר רשע כגובה אפו עי"ש.

הרי דררשינן כעס מקרא דגובה אפו
 דזה מצד גאות ולכך שכינה אינו חשובה
 נגדו כנ"ל, דגאות דוחק רגלי השכינה,
 וכן אמרינן שם כל הכועס דכל מיני
 גיהנם שולטין בו דזה נאמר על גאות
 (סוטה ד). ואיתא ב"ב (דע"ח). כל אדם
 שיש בו גסות רוח נופל בגיהנם. ואיתא
 ע"ז (ד"ח) המתיהר נופל בגיהנם ואמרינן
 זוה"ק בראשית דכ"ז קרח דקע"ט עי'
 זוה"ק תצוה דקפ"ב פקודי דרס"ג שבח
 דק"ה הכועס כאילו עובד עכו"ם פקודי
 דרס"ג שבת דק"ה הכועס כאילו עובד
 עכו"ם דזאת נאמר בגסות כנ"ל, ואיתא
 מדרש קהלת יב-א). והסר כעס מלבך
 וכו' מאין באה דזאת נאמר לענין גאות
 כנ"ל דכעס הוא מצד גאות כי העניו
 והשפל בדעתו אינו כועס, ובזה נשתבח
 מרע"ה בהא דותדבר מרים ואהרן, והאיש
 עשה עניו מאוד, היינו ועי"ז לא השיבם
 והיה מהנעלבים עי' אבדר"נ (פכ"ג).

ובזה נשתבח הלל אשר היה ענותן סגי
 ולא הקפיד עי' שבת דף ל"א ומדוקדק

אלעזר אמר רבי חנינא בשעה שפוסקים
 גדולה לאדם פוסקים לו ולזרעו עד סוף
 כל הדורות שנאמר לא יגרע מצדיק
 עיניו ואת מלכים לכסא וגו', ואם הגיס
 דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר
 ואם אסורים בזקים ילכדון בחבלי עוני.
 הכוונה הוא כנ"ל דהמלוכה יאתה מצד
 הענוה, וע"ז נאמר לבלתי ירום לבבו
 מאחיו למען יאריך ימים על ממלכתו
 הוא ובניו בקרב ישראל, וא"כ באמת
 ניתנה המלוכה לו ולבניו אך כאשר
 הגיס דעתו אז ניטלה ממנו המלכות וזה
 דאמרינן בתד"א (פלא) וכן שאול מלך
 ישראל גסות רוח היה בו לפיכך נעקרת
 המלכות ממנו ע"ש. וזאת אמרם יומא
 (כ"ב) מפני מה לא נמשכה מלכות בית
 שאול מפני שלא היה בו שום דופי ופי
 רש"י משפחה ויתגאו המלכים היוצאים
 מזרעו על ישראל עי"ש.

ועד"ז אמרי' ש"ס הוריות די"ב ויק"ר
 פ"י אין מושחין את המלכים אלא על
 המעיין כדי שתמשך מלכותם הרמז הוא
 ע"ד אמרם ש"ס תענית ז' מדרש שה"ש
 א' ג' מה המים מניחין מקום גבוה
 והולכים למקום נמוך כך התורה מנחת
 מי שדעתו גבוה עליו ומדבקת מי שדעתו
 נמוכה וזאת הכונה שימשוך מלכותם
 כמעין היינו כמו המעיין מושך למקום
 נמוך כן המלוכה, וכן בדוד המע"ה נאמר
 תהלים קל"א לא גבה לבי ואיתא מדרש
 תהלים מכ"ב חולין (דף פ"ט). נתתי גדולה
 לדוד אמר ואנכי תולעת

ואיתא בזוה"ק פקודי (דרל"ב). ודוד
 מלכא תדיר איהו הוה שפיל גרמיה לגבי
 קב"ה דכל מאן דמאיך גרמיה קמי קב"ה

אמרם מדרש מצורע (פט"ז פ"ז אבות דר"נ פ"ט). על גסי רוח ועל לה"ר נגעים באים ושניהם צריכין שילוח מחוץ למחנה, היינו דלכך בא ע"ז נגעים לשלחם מחוץ למחנה משום דגסות ולה"ר המה מדוחקי רגלי השכינה, ואיתא סוטה דנ"ה משום לה"ר דמרגלים לא נכנס דור המדבר לארץ, ועד"ז איתא סנהדרין דק"י דעת ר"ע דדור המדבר אין להם חלק לעוה"ב עיי"ש.

והוא ע"ד דאיתא פרדר"א (פנ"ג) דבעלי לה"ר אין להם חלק לעולם הבא עיי"ש. ואיתא בתנדר"א פל"א דור המדבר גסות הרוח היה במ לפיכך לא נכנסו לארץ עיי"ש. והוא באמת הכל ממקום אחד כנ"ל דגסות ולה"ר הוא דבר אחד ובשניהם אין הקב"ה משרה שכינתו ולכך לא נכנסו לארץ דכל ענין יציאת מצרים היה שהקב"ה רצה להשרות שכינתו בתוך ישראל ועם גסות ולה"ר אין הקב"ה יוכל לדור בעולם וזאת אמרם מבואר למעלה דבשביל וזכות שלא היה בהם לה"ר נגאלו ממצרים. עכ"פ מבואר דגסות הרוח ולה"ר הכל אחד הוא ואת הנאמר תנחומא בראשית פ"ח דלה"ר הוא ככופר בעיקר נאמר בגסות כנ"ל, ובשניהם אין הקב"ה משרה שכינתו ולזאת נעקרת חלק ממלכת בית דוד כנ"ל, וזאת אמרם פסחים דפ"ז מפני מה זכה וכו' להמנות עם מלכי יהודה מפני שלא קיבל לה"ר, היינו משום דיסוד מלכות בית דוד הוא על הענוה ולה"ר הוא מצד גאות לאשר המתגאה רואה נגעי חבירו ואינו רואה נגעי עצמו, וזאת אמרם עירובין דט"ו מה תקנתו של מספרי לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם ע"ה הוא ישפיל

הנאמר ש"א ט"ז כי מאסתיהו וכלשון הזאת נאמר גם לשאול (ש"א ט"ו כ"ג-כ"ד). יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך, וזאת נאמר (ש"א-ה) באומרם תנה לנו מלך כי אותי מאסו וכל הדברים האלה היה מצד גאות כנ"ל וזאת נאמר גם לאליאב שכעס כי מאסתיהו ע"ד אמר מס' דרך ארץ (פ"ב תד"א פט"ו) המאוסין בעיניהם וכו', עליהם הכתוב אומר מלכים יראו וקמו לא כן לאליאב לא יאות לו המלוכה, דודו הוא הקטן (ש"א י"ז). וכדרשתם מגילה (דף י"א). כשם שבקטנותו הקטין א"ע כך במלכותו, וא"כ לזאת ניתנה המלוכה לדוד וזרעו עד עולם. והנה אמרינן שבת דנ"ו אילמלי לא קיבל דוד לה"ר לא נחלקה מלכות בית דוד עיי"ש. הרי הא דכל אשר נלקחה המלכות מרחבעם היה ע"י לה"ר והוא ג"כ ניחא לדרכינו דהא איתא תענית ד"כ דגסות מביא לידי לה"ר עיי"ש בחדושי אגדות שם. ובאמת איתא (סוטה ד"ה). על גסות ועל לה"ר אין אני יכולין לדור בעולם, דשניהם ענין אחד הם והוא כנ"ל דאין השראת השכינה רק בענוה ולה"ר הוא מצד גאות, ואיתא סנהדרין (דק"ג). דכת מספרי לה"ר אין מקבלין פני שכינה. ובתד"א זוטא (פ"י). בא לידי לה"ר וכו' שלא ישרה את שכינתו ובמדרש תצא (פ"ו) ע"י שהיה ביניכם לה"ר סלקתי את שכינתי מביניכם ואיתא מדרש אמור (פכ"ו). מדרש שופטים פ"ה מדרש תהלים מ"ז ירושלמי פאה (פ"א). דדורו של דוד כולן צדיקים היו וע"י שהיה בהם דלטורין היו נופלין במלחמה וכו' אמר דוד רבש"ע סלק שכינתך מביניהם וכו' שבשביל לה"ר השכינה מסתלקת וזאת

כי טובים הם ממנו ובדרך זה פירשתי גם דברי רב יוסף (סוטה דמ"ט). לא תיתני ענוה דאיכא אנ"א, היינו שאני הנני ראש ישיבה, אם כי נמצאים טובים ממנו, אך לענותנותם לא עלו לגדולה כמוני וא"כ לא בטלה ענוה והוא ברור, ולפי"ז שפיר נתנו עיניהם בהלל דהא השראת השכינה יאתה לאיש עניו, וא"כ בודאי הבת קול הוא על הלל,

ישוב פעם אחת נתנו עיניהם בשמואל הקטן הוא ג"כ לזה דהיה מפורסים בענותנותו וכאשר לזאת היה נקרא שמואל הקטן שהיה מקטין א"ע דכן איתא בירושלמי סוטה (פ"ט ה"ג) ועיין שמחות (פ"ח) ובש"ס חולין ד"ס ולו יאות השראת השכינה ומזה מדוקדק היטב מה דיש שינוי בין בת קול דהלל לדשמואל דעל הלל נאמר שראוי להשראת השכינה כמשה רבינו ובשמואל לא נאמר כמשה רבינו. ולדברינו ניחא דהא עוצם ענוה דהלל מצינו שאמר אבות (פ"א מ"ד) וכשאני לעצמו מ"ה אני וזאת היה בחינת משרע"ה בענוה מדריגת מ"ה כנ"ל. ועיין מדרש רבה ויקרא פ"א רחק ממושבך וכו' שיאמרו לך עלה וכו' ואף משה לא נכנס עד שקרא לו, וכן הלל היה אומר השפלותי הוא הגבהתי עי"ש. הרי דבחינת הלל בענוה הגיע למדריגת משרע"ה ולזאת נאמר להלל כמשה רבינו אבל שמואל הקטן אם כי זכה להשראת השכינה מצד הענוה אבל לא במדריגת משרע"ה ועי' ירושלמי סוטה פ"ט ה"ט דשוב פעם אחת נתנו עיניהם בר"א בן הורקניס.

ואפשר לומר לדרכינו דבר"א מצינו גודל ענוה בש"ס סוכה דכ"ח שלא אמר

דעתו והוא כדרכי דלה"ר הוא מצד גאות לכן תקנתו שישפיל דעתו, ואם ת"ח הוא יעסוק בתורה, וזאת ע"ד אמרם ברכות ד"ה יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה הכונה הוא דלכאורה מג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום ואחד מהן לה"ר וא"כ איך קאמר פשפש ולא מצא, אך זאת הוא באמת כונת הש"ס יתלה בביטול תורה היינו מהתיקון של לה"ר ממילא לא ניצול מג' עבירות (ב"ב דקס"ד) ולזאת באו עליו היסורין ובדרוש הארכתי בזה וכאן לקצר אני צריך, כי כבר יצאתי מגדרי שלא להאריך יסדתי דרשתי וכבר הארכתי יותר מרצוני עכ"פ עיקר יסוד נתינת המלוכה הוא למקום הענוה והקב"ה משרה שכינתו בתוך ישראל.

וכאשר לזה הגיעני נבוא לבאר בעזהש"י דברי הש"ס סנהדרין שהתחלנו דלכך נתנו עיניהם בהלל הזקן ע"ד מאמרם שבת (ד"ל) לעולם יהיה אדם ענוותן בהלל דהלל היה עניו גדול ועיין ש"ס ביצה ד"כ וברש"י שם ועי' בש"ס סוכה דנ"ג דהלל היה אומר אם אני כאן הכל כאן בשמחת בית השואבה ופירש"י בכבוד המקום היה דורש, כוונתו דבשביל עצמו לא היה אומר כך דהא היה עניו נורא ואפשר דיש לפרש דכן היה אומר דבאמת שמחת ב"ה היה עבדות נורא דעיקר העבדות הוא העבדות בשמחה כנודע, ויש רבות לדבר בזה, ואשר ע"כ היו אנשים אשר דימו בנפשם שאינם ראויים לאותה העבדות, כי גדול הוא לפנייהם, ולזאת כן אמר הלל העניו א"ם אנ"י כא"ן, היינו אם אני השפל הנני כאן הכ"ל כא"ן, יוכלו הכל להיות כאן

ובזה יבוא כנופת צופים סיום דברי הש"ס וכשמת אמרו עליו הי עניו הי חסיד, היינו כיון ששמעו קול דודי דופק שראוים המה להשראת השכינה א"כ שלימים הם במידת ענוה כנ"ל, והוא שאמרו עליהם 'הי עניו', והא דאמרו הי חסיד הוא ג"כ כנ"ל דהא חסידות מביא לידי ענוה (עיין בש"ס ע"ז ד"כ סוטה דמ"ט, ירושלמי שקלים פ"ג ה"ה, ירושלמי שבת פ"א ה"ג, מדרש שה"ש פ"א א' זוה"ק נשא דקמ"ה בגירסות שונות בדברי רפב"י, ועי' באור זרוע באלפא ביתא (סי' מ"ה) וא"כ הי עניו בא מהי חסיד והארכתי רבות בזה לפרש הענין ואכ"מ.

ובביאור יותר יש לפרש בהקדם מה דאיתא (מדרש תהלים מפ"ו ועיי"ש מט"ז), אף דוד כן היה שומע חרפתו וקללתו ושותק לפיכך שמרה נפשי כי חסיד אני עיי"ש. ולכאורה מה זה ענין לחסיד, (ועי' ברכות ד"ג לא חסיד אני פירשתי עפ"י דברי הוזה"ק וישלח דקע"ח מקץ דקצ"ד ויגש דר"ז). אך נראה לפרש בעזה"ש ונקדים מאמר הש"ס שבת (דפ"ח). הנעלבים ואינן עולבים שומעין חרפתם ואינן משיבין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש (ועי' יומא דכ"ג גיטין דל"ו ד"א פ"ב) וצריך ג"כ ביאור מה ענין זה לאוהביו, אך נראה עפ"י המבואר דחסיד הוא העושה לפמשה"ד (עי' ברכות ד"ז מ"ה כתובות דצ"ז ב"ק ד"ק ב"מ דכ"ד למ"ד) והוא ע"ד אמרם זוה"ק תצא (דרפ"א): איזה חסיד המתחסד עם קונו וכוונתם שעושה חסד עם קונו והיינו לפמשה"ד יותר מהחיוב מצד חסד, וזאת הוא חסיד, וזאת בא מצד אהבה, כי יראה מביא שיעשה החייב כעבד לרבו, ואהבה מביא שיעשה מצד חסד כהא דר"ע (ברכות דס"א)

דבר שלא שמע מפי רבותיו, וזאת הוא מצד ענוה שלא רצה לעמוד על דעתו וכמו דאיתא נדה ד"כ דר' חנינא נקרא ענותן ואיתא ירושלמי נדה פ"ב שלא היה דין מה שלא שמע מרבותיו, ועיין בב"י יור"ד סי' רמ"ב וא"כ כמו"כ בר"א בן הורקנוס ולזאת מצינו מאמר ר"א סנהדרין דס"ח ולא חסרתי מרבותי הוא משום דכל לימודו היה מרבותיו ועיין אבדר"נ פכ"ה מדרש שה"ש פ"א ד' זוה"ק (וירא דצ"ח) אכן עי' מדרש חקת (פייט) אליעזר בני כך אומר עיי"ש. וצ"ע דהא זאת היה מתורת רבו ריב"ז אבל יש ליישב ואכ"מ.

וראה עוד מאמרו של ר"א אבות (פ"ב מ"י), יהי כבוד חבירך חביב עליך כשליך וכאשר כן למד לתלמידו (בש"ס ברכות דכ"ח), הזהרו בכבוד חבריכם ועי' מס' ד"א (פ"ג) ועיין באבות דר"נ פט"ו והוא מצד ענוה ע"ד אמרם (פסחים דקי"ג) היודע בחבירו שהוא גדול ממנו ועיי"ש באבדר"נ על מאמרו דר"א אל תהי נוח לכעוס מביא דברי הש"ס בהלל הזקן שלא הקפיד מענותנותו, ועיין למעלה שכעס הוא מצד גאות, עכ"פ מבואר גודל ענותנותו ועד"ז אמרינן פרדר"א (פ"ב) והיה יושב ודורש וקרנותיו יוצאות בקרנותיו של משה, וקרן משה בא מצד ענוה כאשר הארכתי למעלה. [והא דאמרינן תענית (דכ"ה) שזה מעביר על מידותיו עיי"ש, לכאורה זה מידת ענוה ור"א לא היה מעביר ע"מ עיי"ש. וצ"ע ויש לדבר בזה רשות ולא אוכל להאריך כ"כ. ועיין הענין הלז דר"ע ור"א מובא גם בווה"ק (שמות דט"ו) בפנים חדשות ודו"ק]. עכ"פ נכון לדרכינו אשר נתנו עיניהם בר"א בן הורקנוס,

מתי יבוא לידי, ור"ע הוא החסיד עיין סנהדרין (דק"י). ר"ע לחסידותיה וכדומה ואי"צ לפנים כי נודעת היא, והנה דעת הסמ"ג מובא בחינוך מ' של"ח דמדינא אין החיוב לשתוק כשחבירו מחרפו, וכ"כ הריב"א עה"ת לך בהא דותענה שרי עיי"ש. וא"כ מי שהוא מן הנעלבים ושומעין חרפתם ואינם משיבין הוא לפמשה"ד, והוא מידת חסיד מצד אהבה להשי"ת, ולזאת שייך עליו ואוהביו וכו', וזאת היה חסידותו בדוד המע"ה ודו"ק. והנה מובן שמדה זאת מעונה בא כנ"ל דמשה לא השיב לדיברת מרים ואהרן משום דהיה עניו מאוד. ופירש"י שם שהיה עניו וסבלן ודבריו מבוארים במדרש תנחומא (פ"צ"ו) בזה"ל: והאיש משה עניו מאוד עניו שפל וסבלן היינו שהיה סובל חרפתם ועיין גיטין (דנ"ו). ענוותנותו של ר"ז בן אבקולס ופירש"י סבלנותו וזאת היה גם בדוד ע"י ענוה שבו, וזאת מצינו גם בהלל שהיה שומע חרפתו ושתק כמו שמבואר למעלה מש"ס שבת ואיתא עירובין (די"ג יבמות י"ד) דמפני ענוותנותו דב"ה זכו לקבוע הלכה כמותם משום דהיו עלובים נגד ב"ש עיי"ש. וא"כ זאת הוא לפמשה"ד מצד חסד כנ"ל ולזאת

נכון לאמר עליו הי עניו הי חסיד ודו"ק. ועיין בש"ס ביצה (דט"ז). הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים עיי"ש. ובפיסקתא רבתי (פכ"ג א') ולכן נאמר על הלל הי חסיד.

ובזה נסיים בסיום הש"ס שם דגם על ריב"ב בקשו לומר כן הי חסיד עיי"ש הכוונה הוא למאמרם (ש"ס ב"ק דק"ג תמורה דט"ו) כ"מ דאמרינן מעשה בחסיד הוא ריב"ב או ריב"א וזאת הוא ע"ד אמרם (ירושלמי סוטה פ"ט ה"י) כל מעשיו דיב"ב היה לש"ש חוץ ממעשה דעז (ומעשה דעז מובא בב"ק ד"פ עיי"ש מעשה בחסיד). וזאת הוא מאמר ר' יוסי החסיד בתלמידי ריב"ז באבות פ"ב מ"ב חייב כל מעשיך יהיו לש"ש דמאמר זה נכון לחסיד לומר כן שעושה כ"מ לש"ש היינו לפמשה"ד וכאשר כן מצינו בריב"ב החסיד, ולזאת בקשו לומר בשעת פטירת ריב"ב הי חסיד, ועיין בס' עין זוכר מ"מ אע"א שכתב בשם ס' הקנה דפ"ג דגם רבינו הקדוש הוא בכלל החסידים בש"ס והארכתי בזה בחידושי על הש"ס דזאת ג"כ למאי דאמרינן ב"ר פל"ג הוי ענותן סגי ואכ"מ.

שיעורי הלכה

בהלכות ההכנה לפסח
וליל הסדר

שנמסרו ע"י הרה"ג
רבי דוד א. ל. שרייבר שליט"א
מח"ס דיני מגדים וקנין יורה דעה
ומו"צ בבי"ד דהגרמ"ש קליין שליט"א

♦ תשואות חן להגאון המחבר שהואיל בטובו להדפיסו כאן ♦

תוכן הענינים

בל יראה - וחובת ביעור.....	רנז
בדיקת חמץ.....	רסא
מכירת חמץ.....	רסט
קטניות.....	רעג
הכשרת המטבח לפסח.....	רעד
דיני ליל הסדר.....	רפו

החוברת מוקדשת לדפואתו השלמה של האברך הרב
חיים יוסף בן שפרה
בתושח"י

בדיני ביעור ובדיקת חמץ

בל יראה – וחובת ביעור.

א. השיעור לעבור עליו בבל יראה.

א. מה"ת עוברים בבל יראה אלא על חמץ בשיעור כזית, אבל על פחות מכזית אין עוברים בבל יראה, ונחלקו הפוסקים האם יש דין חצי שיעור על לאו של בל יראה.

ב. השיעור המחייב בביעור

ב. עוד נחלקו האם פחות מכזית חייב בביעור מדינא, או רק במקומות שיש חשש שיצטרפו ביחד לכזית או באופן שהכלי מצרפם וכדו', ולהלכה ב' דעות במ"ב האם יש חובת ביעור גם על פחות מכזית, אבל באופן שהחמץ הוא פחות מכזית וגם מטונף קצת, למרות שודאי שלענין איסור אכילה דינו כחמץ גמור, מ"מ לכו"ע אין עליו חובת ביעור וכדלהלן.

ג. תערובת חמץ

ג. כל שיעור שאסור באכילה מה"ת כגון שאין בתערובת ס' כנגד החמץ שנתערב בו, אסור לקיימו. ונחלקו הראשונים האם האיסור לקיימו הוא מה"ת, אבל מדרבנן לכו"ע ודאי שיש בו חובת ביעור, יתר על כן גם מה שאינו נאסר באכילה אלא מדרבנן חייב בביעור, מחשש שמא יבוא לאכלו.

ד. כשיש בו ס', בתערובת של לח בלח ונתערב לפני הפסח בטל ומותר לכו"ע, בתערובת של יבש ביבש ונתערב בפסח עצמו להלכה אינו בטל אפי' במשהו משא"כ בתערובת של יבש ביבש ונתערב לפני הפסח, נחלקו הפוסקים האם חוזר וניעור בפסח, וכן יש כמה דעות באיזה אופנים אומרים חוזר וניעור.

ה. מאכל שהתבשל בכלי של חמץ לפני פסח וקיבל רק טעם מהכלי, למרות שיש בו טעם חמץ, מותר להשהותו, אמנם צריך להצניעו ולכן יעשה עליו סימן הניכר מבחוץ.

ו. כל מאי דאמרינן דבטל הוא בנתערב מאליו, אבל אם עירבו בידיהם, אפי' אי עירב לפני הפסח, ואפי' אי עירב רק משהו, אינו בטל. ודבר זה שכיח בתערובות של מאכלים שמערבים לטעם

וכדו', ומכיון שכך יש לאסור את כל המאכלים שיש בהם תמציות, עמילנים, גלוקזה וכדו' להיות ומערבים את החמץ בתבלינים וכדו' בידיהם, הם לא מתבטלים.

ז. לבד מדיני חיוב השבתה ואיסור בל יראה, יש מדרבנן חובה נוספת לבער משום שמא יבוא לאכלו, ולכן גם חמץ שבתערוכות בדרגא כזו שאין עליו בל יראה, כל שהוא במצב שיש חשש שמא יבוא לאכלו חייב מדינא לבערו.

◀ חמץ נוקשה

ח. חמץ נוקשה מה"ת אינו חייב בביעור אולם מדרבנן אסור באכילה וחייב בביעור שמא יבא לאכלו. חמץ נוקשה היינו חמץ שמתחלת הווייתו לא נתחמץ כראוי, או שמתחלת יצירת החמץ היה ראוי למאכל אדם רק ע"י הדחק,

ט. חמץ שמתחלת הווייתו לא היה ראוי למאכל אדם, אין עליו חיוב ביעור אפילו מדרבנן כיון דלא חששו שמא יבוא לאכלו.

י. אבל חמץ שהיה ראוי לאכילה ולפני הפסח נפסל רק מאכילת אדם חייב לבערו.

יא. ולכן מזון לבע"ח אפילו שמעורבים בהם מאכלים הפוגמים אותם ממאכל אדם, אם החמץ שבתערוכות בעין אסור להשאירם בפסח. וביותר, כיון שאפשר להפריד את חלקי החמץ משאר המאכלים שאינם ראויים למאכל אדם אינו נחשב לאינו ראוי, וכדלהלן.

יב. הנפק"מ מה אסור מה"ת ומה מדרבנן הוא, שהאסור מה"ת ולא ביערו אסור לאחר הפסח באכילה והנאה, אבל האסור רק מדרבנן מותר הנאה לאחר הפסח ובאכילה מחלוקת, ועוד נפק"מ למקפידים שלא למכור חמץ גמור, שבתערוכות או אופנים שאינם עובר עליהם מה"ת, וביותר למהדרין אפילו שלא לאכול אחר הפסח חמץ גמור שנמכר כדין.

◀ שאור ואינו ראוי לאכילת כלב

יג. חמץ שלפני הפסח נפסל גם מאכילת כלב אינו חייב לבערו, אבל אם נפסל בתוך הפסח מאכילת כלב חייב לבערו.

יד. אם אינו ראוי לכלב רק מחמת עוצם חמיצותו הרי"ז שאור שאסרה תורה. ולכן תמציות, עמילנים, גלוקזה, שמרים וכדו', למרות שמחמת חמיצותם אינם ראויים אפילו לכלב מ"מ זהו שאור שאסור מה"ת.

טו. וכן חמץ רגיל בעין גם אם נפסל מצד עצמו מאכילת כלב חוששים שראוי לחמץ בו עיסות אחרות וממילא הוא בכלל שאור ועוברים עליו מה"ת. אבל כאשר נפסל מאכילת כלב מחמת תערוכות של דברים אחרים, בזה לא חוששים שראוי לחמץ בהם עיסות אחרות.

טז. עוד טעם לאסור חלק מהדברים המוזכרים לעיל מאחר ואם בשעת העיבוד בשלב מסוים נפסלו מאכילת כלב ובהמשך חזרו ונהיו ראויים לאכילה, מאחר וזהו צורת תהליך העיבוד שלהם הרי הם אסורים.

יז. לא כל דבר תערובת מחשיב את הדבר עצמו לנפסל בעצמו, ויש אופנים שאף שהתערב בחמץ דבר הפוסל אינו מתירו, כגון שהניח עליהם דברים מרעילים וכדו' שאינו נחשב שהחמץ עצמו נפסל אלא רק כשתי דברים המעורבים זה בזה, ובחלק מהפוסקים כתבו שרק אם נתערב הרעל והמאיסות במזגו ממש נחשב שהוא עצמו אינו ראוי, ומ"מ כאמור לעיל גם כאשר מחמת תערובת מזגו נחשב כאחד ונפסל מאכילת כלב מתירו רק אם נתערב לפני הפסח.

יח. מאחר וכאמור דבר הפוגם ממאכל כלב שמתערב עם האוכל בדרגה ומצב שנהיה כאחד נחשב כאינו ראוי לאכילת כלב, טבק אפילו שיש בו אלוהול מיקרי נפסל מאכילת כלב, כיוון שהעירוב הוא ממש במזגו.

< בליעות

יט. בליעות שבכלים, אפילו בדרגה שנותן טעם במאכל אין עוברים עליו בבל יראה. וכן אין חיוב לבער את הבליעות שבכלים, ומדינא כאשר הכלים של חמץ נקיים די בכך שהוא מצניעם ואין צריך כלל למוכרם, וגם לא את הבליעות שבהם. אולם צריך לעשות היכר שלא יבא להשתמש בהם ולכך לא ישאירם במקום שיכול לפתוח בניקל או במקום שרגיל לפתוח, ולהניח במקום גבוה מבואר במשנ"ב שמותר והמחמיר תע"ב. מלבד כלים כאלו שיש בהם סדקים וכדו' שמבואר בשעה"צ שצריך למוכרם, ויבואר לקמן בהלכות מכירת חמץ בס"ד.

< גביעים ששתו בהם משקאות חריפים

כ. וכן אין להשאיר במקום נגיש (ויטרינה) גביעים שמשמשים במשך השנה למשקאות חריפים שחלקם חמץ, או שיש חשש שכנס בהם פירורי חמץ יחד עם המשקה, אלא אם כן סגורו בצורה שקשה לפתוח.

< השיעור המחייב בביעור - פירורים

כא. פירורים בריצפה שנדרסין מאליהם, מבואר במ"ב שלא צריך לבערם, ולכן כל הפירורים שנמאסים גם אין עליהם חובת בדיקה. - ועפ"ז כלים של חמץ שלא אמור להשתמש בהם די בכך שמנקה אותם באופן שלא יהיה בהם חמץ בשיעור שיכול להצטרף לכזית, ואפי' אי איכא חשש שנשארו פירורים, מאחר וע"י הנקיון הם נמאסו, ועוד שאין בהם חשש שיבוא לאכלו כיון דמצניעם, אין עליהם חובת ביעור. וכ"ש שאין כל ענין לנסות להסיר כתמים של לכלוך שבכלים.

< המנהג לגרר הכתלים (מקומות שבוודאי אין בהם כזית חמץ)

כב. כפי שנזכר לעיל נחלקו הפוסקים האם יש חיוב ביעור על חמץ פחות מכזית, אמנם גם לדעת המחבר שפחות מכזית אי"צ לבער מבואר שישראל קדושים הם ונהגו לגרר הכתלים שנדבק בהם חמץ, ובשעה"צ ביאר דהטעם הוא משום שחששו לאיסור משהו.

כג. אמנם כ"ז רק במקומות שיש חשש לאיסור משהו, אבל מקומות שאין חשש שנדבק אפי' משהו, אין כל ענין לגררם.

< מקומות הנמכרים

כד. וכ"ש מקומות ודברים כאלו שמוכרים לגוי, אף אם יש שם שאריות של חמץ כל שאין שם חתיכות חמץ בעין אלא לכל היותר פירורים וכדו' שאין לו מצד חשיבות, אין כל ענין לגררם. ובפרט אם ניקו אותם שכבר מאיסי ובטלי [וגם אם לא מוכרים אותם כאשר הם מאוסים ודאי בטלי, וממילא אחרי ניקוי עם חומרים וכדו' ובפרט כשמנקים עם חומרים הפוגמים, אין כל ענין להשקיע בנקיונם].

< תנורי אפיה וכדו'

כה. ולכן תנור (טויסטר מיקרוגל וכדו') שלא משתמשים בהם בפסח, מספיק להוציא את החמץ הנראה בעין ודי בכך, וכ"ש אם השתמשו בחומרים הפוגמים, והעיקר הוא שיהיה כיסוי והיכר.

< כלי בישול, ארונות בגדים וכדו'

כו. וכן ארונות בגדים שנמכרים, ועושים מחיצה ואין חשש שיבוא לאכלו, וגם אינו עובר עליו בבל יראה, כל שמוציאים את החמץ הניכר בעין אפילו אם נשאר פירורים, ודאי שאפשר להסתמך על המכירה, ואין צורך לנקות ולחפש יותר מזה.

כז. וכן מיקסר או כל כלי בישול וכדו' משחקים הנמכרים לגוי ומונחים במקום מוצנע, כל שרואה שאין ממש חמץ בעין יכול לכתחילה להצניעם ולמכרם כך, ובפרט אם עבר עליהם עם חומר ניקוי.

< כופת שאור (צמחי נוי מחמץ שחנוטים וכדו')

כח. עוד מהדברים שאינם טעונים ביעור הם כופת שאור שיחדו לשיבה, דהיינו למרות שמצד החמץ הוא ראוי לאכילה אבל הופקע ע"י מעשה שנעשה לדבר אחר אם ניטוח בטיט אינו טעון ביעור, וכגון בר בצק וכדו' וכן צמחי נוי חנוטים שיש בהם גרעיני חטים צבועים /מיועד לנוי או למשחק, וגם נעשה בו מעשה כל אלה אינם טעונים ביעור. אבל אם רק נצבע אבל לא נעשה בו שינוי והוא ניכר מבחוץ הצבע לבדו לא משנהו ממהותו ונחשב כחמץ גמור.

בדיקת חמץ

◀ השיעור שהצריכו לבדוק אחריו

כט. חיוב הבדיקה הוא גם מחמת החשש שמא יבוא לאכול, ולכן לדעת חלק מהפוסקים בכל דרגה ומצב שאיכא חשש שיבוא לאכול איכא חיוב בדיקה, וע"כ כתבו בח"א ובמחנה ישראל שבדקים אחרי כל משהו, וכמוש"כ הרא"ש שישאל קדושים וכבר נהגו לבער כל חמץ אפילו כל שהוא שמא יבא לאכול, וכן דעת החזו"א שכל מה שפירורים בטלי הוא רק לענין חובת ביעור וביטול שכל מה שבטל מאליו אי"צ לבערו, אבל מצד חשש של שמא יבוא לאכול כל אופן שיש בו חשש שיבוא לאכול יש בו חיוב בדיקה. (ודלא כדעת הגר"א שגדר החשש של שמא יבוא לאכול הוא רק עד כמה שיש עליו דין ביעור) וכ"כ בפר"ח שפירורים שחשיבי לא בטלי וחייבים בבדיקה.

◀ פרורים מטונפים ומאוסים

ל. אבל כשהפירורים מטונפים ומאוסים מבואר במ"ב שאין את החשש שמא יבוא לאכול ואינו חייב לבדוק אחריו, וכן כתב בחזו"א לענין חמץ הנדרס ברגלים, לפי"ז בחריצים שבין המרצפות אין מקום להצריך בדיקה אא"כ חושש שבפסח יפלו מאכלים על הריצפה וידבק בהם

◀ כשיש חשש שיפול לתוך מאכל או יבלע בתוכו

לא. כאשר אין חשש שיבוא לאכול מחמת הטינוף, אולם יש חשש שיפול לאוכל ללא שימת לב, למרות שאין חיוב בדיקה מ"מ יש חיוב הרחקה מלבוא למצב כזה, יתירה מכך כתב במ"ב לגבי בגדים שלמרות שאחרי כיבוסם החמץ שלהם כבר נפסדה צורתם עכ"ז לא יניחם על השולחן, וכ"כ בשו"ע לענין קלפים. ולכן ספרים גם אם אין עליהם חיוב בדיקה כי החמץ שבהם מטונף, מ"מ צריך להמנע מלהניחו במקום שיכול ליפול לאוכל, ומאידך גם לדעת החזו"א שמחייב בדיקה, כשאינו בודק ולא משתמש בו יש אומרים שאין צריך מחיצה ממש כבכל חמץ, אלא בהיכר שלא להשתמש בו סגי.

לב. וכן כיסים שמכניסים בהם את הידים, כיון שהפרורים שמצוים בהם עדיין ראויים לאכילה אינם בטלים, לכן צריך לנקותם ולבדקם.

לג. וכן טלפונים וכדו' שיש בהם חריצים ומשתמשים בהם עם האכילה עצמה, צריך לנקותם היטב או לעוטם כראוי לפסח

◀ חובת בדיקה במקומות מנוקים היטב

לד. גם בימינו שמנוקים היטב יש חיוב בדיקה, [ברמ"א כתב שראוי לכבד הבית תחלה ובמ"ב ביארו כדי שיוכלו לבדוק] וחובו הוא מכמה טעמים או מכיון שדין בדיקה הוא בלילה לאור הנר, או שזה גופא החיוב לברר שניקו כראוי ואין בו חמץ, או שנקיון לבד ללא כונה לבדיקה בחורים ובסדקים לאו שמיה בדיקה. או כדי שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה כלומר שיקיימו בכל מצב דיני בדיקה.

לה. אמנם אם בשעה שניקה בדק היטב ונתכוין גם לבדקו מחמץ, לדעת חלק מהפוסקים עלתה לו בדיקה, ולכה"פ במקומות כאלו שאין בהם חורים וסדקים שאין בו חיוב בדיקה בנר, בנקיון היטב בשימת לב עלתה לו בדיקה.

לו. כדי שהנקיון יעלה גם לבדיקה, או יפטור מבדיקה מחמת שיחשב מעתה למקום שאין מכניסים בו חמץ, מועיל רק אם עשה אותו יהודי, אבל כאשר לוקחים עובד זר וכדו' שניקה, מאחר ואינו נאמן על הבדיקה [וגם חמץ באריזה וכדו' אינו נחשב אצלו כחיסרון נקיון], הנקיון לא פטר את המקום מבדיקה.

◀ בדיקה קודם ליל י"ד

לז. עוד הביא המ"ב מחלוקת כאשר בודק כמה ימים קודם י"ד האם עלתה לו בדיקה, והאם ראוי לעשות כך, וכתב המ"ב שאם בדק בלילה כדינו עלתה לו בדיקה, אבל בדק ביום לא עלתה לו בדיקה, אמנם גם להסוברים שלא עלתה לו בדיקה, אבל יש אומרים שמו"מ אחרי בדיקה כראוי נהפך המקום למקום שאין מכניסים בו חמץ שפטור מבדיקה. אלא שגם כאשר בודק בלילה צריך שישאיר מקומות בדיקה לליל י"ד כדי שלא יפסיד את המצוה, וממילא מאחר וכאמור יש מקומות שמופקעים מחיוב הבדיקה, בזה צריך גם לשים לב כשרוצים לבדוק כמה חדרים לפני י"ד ולהשאיר חדר אחד לי"ד שישאיר מקום ששייך עליו בדיקה כדין. ולכן כשמשאיר מקומות שיש עליהם חיוב בדיקה מדינא יכול לסמוך ולבדוק בלילות הקודמים ולהפכו למקום שאין מכניסים, ולפעמים אולי אפילו עדיף טפי מאשר שישאר לו הרבה מה לבדוק בליל י"ד ולא יבדוק כדין.

לח. כדי שיפטר לכו"ע לבדוק במקומות שכבר בדק לפני י"ד, הן מצד שכבר עלתה לו הבדיקה בדיקה, והן מצד שנהפך למקום שאין מכניסים בו חמץ, כשיש ילדים וכדו' ורוצים לסמוך שיהפך למקום שאין מכניסים בו חמץ וחזקתו בדוק, צריך לסגור את המקום או להגבילו וכדו' ובפרט בבית שיש ילדים וכדו' כדי שלא יהיה חשש רחוק שהכניסו בו חמץ אחרי שניקו ולא מספיק הודעה בעלמא שבדוק וכדו' כדי להפכו לחזקתו בדוק.

◀ בדיקת חמץ בכיסי הבגדים

לט. מבואר ברמ"א שהכיסים צריכים בדיקה, ובמ"ב הוסיף ככל דיני בדיקה, והעולם אין נוהגים כן. אלא שדעת החק יעקב שעיקר תקנת חיוב בדיקה נאמרה על ביתו ומי שאין לו בית אין

לו חיוב בדיקה, ולפי"ז מאחר שכיסים אינם בגדר ביתו, אפשר שאינם מחויבים מצד עיקר דין בדיקה אלא כל החיוב בדיקה שלהם הוא מצד שמא יבוא לאכלו בלבד, שעל זה לבד אין מברכים [וכ"כ המגן האלף סק"ט], וכן מספיק לנקותם היטב במברשת, וכן להוציא את הכיסים החוצה לפני הכביסה וכדו' ויוצא בזה. ועוד שגם אם על בגדים יש דין בדיקה כדינו וגדרינו, אבל מאחר ובמהותם א"א לבדוק אותם עם נר, לא נתקן בזה חובת נר, ולכן גם אם ניעור בלבד לא מספיק אבל ע"י נקיון היטב מקיים בהם חובת בדיקה - וכן אם מכבסים את הבגדים עם הכיסים בחוץ וכדו' מועיל. - ולכן עדיף שינקו היטב לפני י"ד וע"י הנקיון יחשב למקום שאין מכניסים בו חמץ, כדי שבליל י"ד ישאר לו לבדוק דברים שיש עליהם חיוב בדיקה מעיקר הדין דהיינו חדרים.

◀ מקומות החייבים והפטורים מבדיקה.

מ. כל מקום שלפעמים מגיעים לשם עם חמץ חייב בבדיקה, ולא מועיל שעתה זוכר למפרע שלא הכניסו בהם חמץ, כי הכלל הוא שדבר שלא רמא עליה דאיניש לאו אדעתיה, מלבד מקום או דבר שכל השנה מקפידים בדוקא שלא להכניס בו חמץ. בפרט בבית שיש ילדים שיש לבדוק גם מקומות שאנשים מבוגרים לא מכניסים בהם חמץ כגון אמבטיה פינות של ספות וכורסאות וכדו'. וכן מקומות שיש לחשוש שמגיעים אליהם באקראי באמצע האוכל כגון ארון תרופות כביסה וכדו' חייב בדיקה.

◀ נפלה עליו מפולת

מא. מקום שנפלה עליו מפולת ולא עשה כן בידיים והוא במקום שאין חשש שיתגלה, אינו מחויב בבדיקה, ויש בזה כמה דרגות, יש שהוא מבוער מה"ת, ויש שהוא כנפל לבור עמוק וכדו' שא"א להגיע אליו שאי"צ לשכור פועלים להוציאו, דנקרא אבודה ממנו ומכל אדם.

מב. ולכן חמץ הנמצא מתחת ארון כבד או מאחוריו בינו לקיר, ולא שייך שיתגלגל החוצה, וגם אין חשש שקטן יגיע אליו ויוציאנו משם, וכן חריצי המיקסר שאינם נגישים, חריצים וחורים במקרה, (מלבד פירורים הנמצאים במקומות שהמאורר עלול להוציאם שחייב לבערם מכיון שיכול לצאת ולהתערב במאכל, וממילא יש בזה גם חובת בדיקה, או לפגמו בצורה ודאית) וכן סדקים ברדיאטור וכדו' שהרי"ז בכלל אלו שא"א להגיע אליהם.

◀ מקומות שאפשר להגיע אליהם ע"י טורח קל

מג. ואולי גם מקומות שיש הברגה ואפשר על ידי טורח קל להוציא, גם יש להקל, כיון שסכ"ס החמץ מכוסה כבמפולת, אמנם בכל אלו עדיף לפסלם בחומרים רעילים וכדו', וכן תחת ערימות זבל, או גרוטאות בחצר וכדו', נחשב כנפלה עליו מפולת שלא נתקנה חובת בדיקה, אבל מקום גבוה שיש צד שיגיע אליו או שיפול כגון מעל ארונות וכדו' צריך לבדוק.

< לא נמצא בחג בביתו

מד. מבואר בהלכה שהיוצא תוך ל' מדירה שלו ולא נכנס לדירה אחרת, מאחר שכבר דר בבית תוך ל' יום של החג, כבר חל עליו חובת הבדיקה, ולכן אפילו שלבית שיצא ממנו נכנס לדור עכו"ם שיהיה לו חמץ, מ"מ מאחר ואין לו מקום אחר לקיים הבדיקה, כבר חל עליו החיוב, וצריך לבדוק. והנפק"מ לדידן הנוסע מביתו להורים וכדו' לכל ימי הפסח ומוכר דירתו לעכו"ם, מלבד שמפסיד את עיקר המצוה, [ובפרט לדעות שהוזכר לעיל שדין בדיקת חמץ הוא רק על בית אבל על כיסים וכדו' חיובו הוא רק מצד שמא יבוא לאכלו], גם כבר חל עליו הבדיקה אפילו שהשכירו לעכו"ם. ואפילו אם ישייר מקום בביתו שלא יכלל במכירה כדי לקיים בו בדיקה, אם הוא מקום הנדרס ברגלים, מאחר והחמץ שעלול להיות באותו מקום אין עליו חשש של שמא יבוא לאכלו, ועוד שמא יסי, אינו מקיים בזה בדיקה כלל, ובפרט אם הוא מקום גלוי שלא שייך בו בדיקה. ומה שנמצא אצל ההורים ונתנו לו שם חדר, לענין בדיקה בברכה לא יועיל, ואפילו אם ישכור מההורים את החדר שנמצא בו, כי צריך שגם החמץ יהיה שלו, ולכן כדי להפטר מבדיקת ביתו צריך גם שישכור את החדר וגם שיקנה בעצמו חמץ ויקיים בדיקה, ואם יעשה כך גם יקיים מצוות בדיקה וגם יפטר עי"ז מהבדיקה בדירתו שמכרה לגוי, אמנם גם בכה"ג כתב בשבה"ל שלא יברך משום שאינו אלא הערמה.

מה. וכן מי שמשכיר דירה, והשוכר שלו עזב את הדירה לפני י"ד, או להיפך ששכר דירה לאחר פסח והמשכיר הביא לו את המפתח לפני י"ד, מתחייב בבדיקה, ולכן צריך לזכור למכרה לגוי. וכן שכר דירה ויצא ממנה ב"ד, אפילו נכנס לדירה אחרת חייב בבדיקה, ולכן צריך לזכור למכור את הדירה הקודמת לגוי.

מו. וכן השוכר דירה או חדר וכדו' לפסח, או מתארח והעמידו לרשותו מקום מיוחד, אם המקום לא נבדק חייב בבדיקה.

< חמץ של ישראל ברשות ישראל

מז. חשש נוסף הוא, שלדעת הגר"א חמץ של ישראל ברשות ישראל גם בעל הרשות עובר על בל יראה, דשל אחרים אתה רואה נאמר רק על חמץ של עכו"ם שברשות ישראל ולא על חמץ של ישראל, ולכן כשמשכירים דירות לחילונים ויש צד ששכירות לא קניא ממילא הרי"ז חמץ של ישראל ברשותו, ולמכרו אינו יכול כי אינו חמץ שלו.

< בדיקת, ומכירת חמץ בבניין משותף.

מח. מקומות המשותפים בבנין מדינא חייבים בדיקה, ובמקומות שילדים אוכלים בער"פ וודאי שהיה בו בער"פ חמץ, טעון בדיקה, ואף שהוא מקום שאינו משתמר אין זה פוסט כיון שהוא רשותו כמבואר במג"א, ועל כן חייבים לבדוק חדרי מדריגות וארונות חשמל וכדו', אך בחצר שאינו ודאי שהכניסו שם חמץ מליל י"ד, ומסתובבים בו בע"ח, ואין בו פינות מיוחדות שקשה

לבע"ח להגיע אליהם, אינו טעון בדיקה, אבל אם ודאי הכניסו שם חמץ טעון בדיקה, אלא שי"א שבקומות שמעליו אינו חייב לבדוק כי רק נחשב שיש לו זכות להשתמש, ואפילו שהוא בפועל שותף בו, לא מוטל עליו.

מט. ונחלקו האם שייך במקומות אלו מכירה, או שעצם הדבר שממשיך להשתמש בו כרגיל כל ימי הפסח הוא סתירה למכירה, ויש מחלקים בין חדר מדרגות וכדו' שאין דרך בני אדם להקפיד שאחרים נכנסים שאפשר למכור והשימוש אינו מהוה סתירה למכירה, לבין מקומות שהדרך להקפיד על אחרים, אבל מחסן וכדו' שלא משתמשים בפסח ודאי יכול למכור חלקו, אמנם יכול להפקיר את כל אותם מקומות עד אחרי פסח, ולהמשיך להשתמש בהם ללא כונת קנין.

פחי אשפה.

נ. אמנם בפחי אשפה וכדו' אם הוא מטונף כל שאין בחמץ כזית ודאי בטל ולכן צריך לבדוק לפי מראה עיניו בלבד שאין שם חמץ יותר מכזית ומספיק, או לשפוך חומר שפוסלו דעי"כ נפטר מחיוב בדיקה, ולא לזרוק אח"כ בו יותר חמץ.

צורת ודיני הבדיקה.

נא. גם במקום מואר אם אינו מול החלון ממש, או מרפסת שאינה מקורה, תקנו חז"ל לבדוק לכתחילה בנר והיינו דווקא נר, מלבד מקומות שיש חשש חשש שריפה וכדו' מחמת הנר, שעדיף לכתחילה לקחת פנס כזה שאורו אינו מסנוור, [וכן מבואר במ"ב שהבודק באבוקה שחושש שיוצר ממנה שריפה לא אלעתה לו בדיקה].

נב. אין ענין לכבות את האור בחדר שבודק בו.

נג. לכתחילה לא ישיח כלל באמצע הבדיקה שלא מענייני הבדיקה, שח אינו חוזר לברך, אבל שח בין ברכה לבדיקה חוזר ומברך.

נד. מאחר ופירורים הנדרסים ומאיסי בטלים מעצמם ואינם חייבים בדיקה, נמצא שעיקר קיום חובת הבדיקה היא בחורים וסדקים, ומאחר ואם שח בין ברכה לבדיקה צריך לחזור ולברך, יש לחשוש שלפני שיגיע בבדיקה לחו"ס ששם עיקר מקום חיוב הבדיקה יפסיק בדיבור, וכיון שעדיין לא קיים את עיקר התקנה צריך לחזור ולברך, לכן מהראוי מיד אחרי הברכה להתחיל את הבדיקה תחלה בחו"ס שבאותם המקומות שיש לחוש שיש בהם פירורים הראויין ואינם בדרגה שנמאסים ברגלי אדם, כגון פינות מסילות מגירות פינות הסמוכים לארונות וכדו', שלמרות שעברו נקיון היטב אם נמצא שם שקדי מרק עוגיות וכדו' ילדים אוכלים אותם. וכן לא יתחיל את הבדיקה בכיסים שאפשר שלדעת החק יעקב אין בהם את עיקר חובת הבדיקה.

נה. להניח הפירורים מדינא יכול בעצמו, אלא שי"א שעדיף אחר כדי שעי"ז יפקיעו ממקום שאין מכניסים בו חמץ.

נו. הבדק כמה מקומות להלכה אינו מברך שוב, ולכתחילה ראוי שיכון על כולם. אבל אם בדק את שלו וסיים והולך לבדוק של הוריו וכדו' הוי מצוה בפני עצמה ומברך שוב.

נז. קשה לו לבדוק הכל, יכול לעשות קצת בעצמו והשאר ע"י שליח, אמנם לכתחילה אם לא שמע הברכה לא יתן לו, ולכן כשיש צד שירצה בהמשך לעזרה, שישמעו לכתחילה את הברכה. אבל אם השליח בודק את כל הדירה כגון הבדק לאדם מבוגר וכדו' הוא המברך.

◀ לאכול לפני שהגיע זמן בדיקת חמץ

נח. עיקר התקנה הוא לבדוק דווקא בתחלת ליל י"ד, ולכן לדעת חלק מהפוסקים וכמבואר ברמ"א אפילו שבכל מצוה דרבנן כשהתחיל לאכול בהיתר אינו צריך להפסיק, בדיקת חמץ חמיר טפי שצריך להפסיק, וכ"ש שמשעה שהגיע זמן בדיקה אסור להתחיל באכילה ולימוד, גם חצי שעה קודם זמן הבדיקה מותר רק אכילת ארעי כפירות וכדו', ולכן גם כשלא גמרו לנקות את הבית לא ימתין עד שיסיימו את הכל, אלא יתחיל במקום שמוכן, ויבדוק לפחות אותם מקומות בזמנו.

◀ מאכלים שצריך לבער בפסח, ודברים שזקוקים להכשר

נט. יש בהלכות אלו כמה דרגות - דברים שטעונים הכשר מדינא, דברים שטעונים הכשר לחומרא, ודברים שזקוקים להכשר רק בגדר מהיות טוב, וכדלקמן

תרופות

ס. חולה שזקוק לתרופות וכל החלפה בדומה יכול ליצור בעיות סכנה וכדו', ודאי שאסור לו להחליף באלו שאינם חמץ גמור גם אם הוא ראוי למאכל אדם ויעשה שאלת חכם.

אחשביה לעניין תרופות

סא. למרות שברוב התרופות החמץ שבהם נפסל מאכילה, עכ"ז נחלקו בכמה דברים שיתכן ומחמתם יש לדון אי מותר להשתמש בתרופות בפסח, והיסוד הוא האם אמרינן בזה אחשביה בעצם זה שרוצה לאכול ובכה"ג אסור מדרבנן באכילה אפילו שנפסל, והנידונים - א' האם שייך בזה אחשביה מצד עצם הדבר שצריך את התרופה דבזה השאג"א סובר שאמרינן והרבה אחרונים חולקים וס"ל שלא אומרים. ב' במציאות כיום, ברוב התרופות, החומר המרפא עצמו לרוב אין בו שום חשש חמץ, וכל הנידון הוא המעטפת של התרופה" וגם בזה נחלקו האם שייך בזה אחשביה, ולדעת החזו"א מאחר וכל עיקרו הוא עבור התרופה, ל"א אחשביה על המעטפת. ומו"מ אם אפשר

לפתוח את הקפסולה ולרוקנה עדיף. אמנם גם אם נימא שאמרינן בזה אחשביה, היינו דוקא לגבי שלא לבלוע את התרופה אבל אין צריך למכרו לגוי.

תרופה שמצד עצמה ראויה לאכילה.

סב. אבל באם התרופה עצמה ראויה לאכילה הרי"ז אסור גם לקיימה, ואפילו אם יהיה במה שמכיל בתוכו פי שישים מהחמץ מ"מ אינו מתבטל.

סג. ולכן גלולה או סירופ ממוותקים כשיש בהם חשש חמץ והחמץ שבו ראוי לאכילה, למרות שאדם בריא נמנע מלאכלו מחמת החומר שבתוכו שמזיק, עכ"ז כתב החזו"א שמאחר ומצד האכילה הרי זה נחשב כאכילה, נחשב ראוי ואסור מדינא, וחייב לבערו, [אלא שהוא חמץ בתערובות שיותר מקילים בו במכירה]

סד. תרופות טבעיות, תכשירים הומופאטים ויטמינים חמור הרבה יותר כי יש מהם שמעורב בהם חמץ ובחלקם לא נפסל כלל מאכילה, וממילא כשיש בהם חשש חמץ הוא אסור ממש.

טיפות פתילות וכדו'

סה. מבואר להדיא בשו"ע לענין קילור האספלנית וכדו' שנפסל מאכילה ואינו טעון ביעור, והוא גם ככופת שאור, וגם מותר להשתמש בו, כי לא שייך בזה בזה אחשביה.

משחות סבונים וכדו'

סו. משחות, קרמים, סבונים, קוסמטיקה, תכשירי איפור, במציאות בחלקם אין חשש תערובות חמץ ובחלקם נפסל ממאכל כלב, ובאלו שיש חשש שמעורב בהם חמץ השימוש בהם תלוי גם בנידון של סיכה כשתיה. ראשית, נחלקו הראשונים האם אמרינן סיכה כשתיה רק לגבי תרומה ויוהכ"פ, או בכל מילי, והאם רק בשמן או בכל דבר, ועוד נחלקו האם נאסר רק כשזה לתענוג, וכן סוברים חלק מהאחרונים. להלכה דעת הגר"א היא שגם בשלא לתענוג נאסרה סיכה אא"כ הוא מצטער שמתירים כיון שאיסורו הוא רק דרבנן, ובביה"ל כתב לענין סיכה בחלב שיש לחוש לדעת המחמירין.

סז. וע"כ בסדר חומרת הדברים והצורך בהכשר בהם יש לחלק בין מוצרי סיכה לתענוג, לבין סבונים, ולבין אותם תכשירים שנועדו רק למניעת ריח, וכן יש לחלק בין משחות ותכשירים שנועדו גם לא למניעת צער, למשחות שמורחים רק במקום צער.

סט. ויש לצרף לזה גם את הנידון שהוזכר לעיל בדברך כלל התכשירים והמשחות נפסלו מאכילת כלב, אך מאידך כיון שזה כל מהותו של התכשיר אולי יש להחמיר בזה אפילו שאינו ראוי לאכילה, (ובחזו"א דן בזה), אכן אין איסור להשהותם כיון שאינם ראויים.

סט. מוצרים המיועדים לריח למרות שלא סכים בהם אלא מניחים על הגוף, אותם שמיועדים לריח ולא רק להעביר ריח רע, יש מחמירין יותר שלמרות שבחלקם אינו סיכה, וגם נפסל, אבל עיקר הריח הוא מהחמץ, ונהנה מהריח עצמו.

משחות שינים

ע. משחת שינים מצד אחד חמיר טפי בגלל שמכניסו לפיו וטועם, וכנ"ל במי פה, ומאידך מאחר ואין לו שום ענין לבלוע אותו אין בו אחשביה, וגם אינו בגדר סיכה שהובא לעיל שאם מטרתו לתענוג ולעדן הוא חמור טפי, וממילא אם באמת אינו ראוי יש צד קולא יותר, אמנם דעת רבותינו לכתחילה לא להכניס לפה דבר שאינו כשר לפסח.

ניירות עטיפה, כפפות, חד פעמי וכדו'

עא. נייר שיש בו עמילן שיש בו חמץ, גם אם העמילן שבתוכו ראוי לאכילה מ"מ יש לדון שנשתנה והר"ז ככופת שאור, ושלא למכור לגוי ודאי אין צורך להחמיר, אבל להשתמש בהם בחם או בלח ודאי אסור שיש לחשוש שהבליעות יצאו.

עב. ומטעם זה גם כלים חד פעמים לקיימם אין איסור, אבל להשתמש בהם אמנם יש מהם שאין בהם כל חשש חמץ, אבל בחלקם יש חשש, וכשישתמש בהם בחם יפלט למאכל, ויש לדון האם נחשב כפגום, ולכן צריך לברר איזה יש לחוש ואיזה לא.

עג. וכן כפפות יש מהם שמעורב בהם עמילן, ומאחר ומשתמשים בהם במים ובחם, יש לחשוש שיתערב, ולכן צריך לברר האם הם מאלו שאין עליהם חשש, וכן במגבונים לחים יש להזהר שלא יבוא במגע עם מאכל.

סבון כלים

עד. סבון לרחיצת כלים, אם הסבון נפסל מאכילת כלב מותר להשתמש בו, כי לא שייך בו אחשביה, כי אין לו ענין שישאר סבון ואדרבה מעדיף שהכל ישטף, ואם לא נפסל יש לאסור, ובמיוחד שיתכן ואף נבלע בכלים אם שוטף במים חמים וכדו' ויש בליעות, ולכן ראוי להחמיר בזה. אבל מוצרי נקיון אחרים אין כל צורך לכשרות.

< איסור נגיעה בחמץ אף כשאינו שלו

עה. ליגע בחמץ אפילו אינו שלו אסור שמא יבוא לאכלו, ולכן חמץ של עכו"ם שנפל לרשותו דוחפו רק בקנה, אבל ליגע בחמץ שלו כדי לפנותו ולבערו מותר, כי מתעסק עליו לשרפו ולא חיישינן שמא יאכלנו.

עו. מצא חמץ בשבת או ביו"ט כופה עליו כלי, אבל אסור ליגע בו דהוא מוקצה,

עז. כשמוצא חמץ של הפקר ברחוב, חצר וכדו', ורוצה לשרפו או להזיזו וכדו' כתב בב"ה"ל שאסור להגביהו כי יש צד שזוכה בהגבהתו ועובר על לא יראה.

מכירת חמץ

< מה מוכרים

ע"ת. מדינא מועילה מכירת חמץ אפילו על חמץ גמור, אלא שנהגו להחמיר שלא למכור חמץ גמור.

< ממרחים, קפה וסוכר, שמשתמשים בהם כל השנה

ע"ת. אבל כשהוא בתערובת, ובפרט באופנים שרק יש בהם חשש שבמשך השימוש נכנס בו משהו חמץ, וכגון כל סוגי הממרחים וכדו' שמעורב בהם חמץ, או שנמצאים במטבח ונופל בהם פירורים בשעת האכילה, אפילו אם חושב שלא נתערב, להשתמש בהם ודאי אסור, דחיישינן שמא נתערב ולא אדעתיה כמבואר בשו"ע שכל שלא שמר להדיא במהלך השנה לא סומכים על זה, ולכן נהגו למכור את הנ"ל, ואין סיבה להחמיר בזה.

< מי שצריך לתרופות חמץ מיד אחרי הפסח

פ. מי שצריך מיד אחרי הפסח לחמץ כגון תרופות כאלו שאסורות מדינא וכדו', ודאי עדיף שהוא עצמו ימכרם מאשר יקנה אח"כ מחילוני וכדו' שמכר את חמצו.

< הפקר כדי לזכות בו מיד אחרי פסח

פ"א. הפקרת חמץ על דעת שיחזור ויזכה בו אחר הפסח לא מהני, וכ"ש ביטול, [כמבואר במ"ב] ולכן לא מועיל להניח משקאות חריפים ותרופות ודומיהם במקום מופקר בצורה ועל דעת שיוכל לחזור ולזכות.

< כל אדם ימכור את יחמצו

פ"ב. ולעולם אין ראוי מלהחמיר שלא לעשות בכלל מכירת חמץ, כי בפועל קיימים היום הרבה מוצרים שלא יודעים שיש בהם תערובת חמץ, ועוד שיש כאלו שיש להם מניות ותוכניות חיסכון שכידוע המכשולות בענין הזה רבים מאוד.

< השכרת המקום

פ"ג. עוד מדיני המכירה הוא שצריך להשכיר את המקום שבו מונח החמץ, ויש בזה כמה טעמים ראשית כדי להאליים את המכירה, ועוד כדי שעי"ז יפטר מבדיקת המקום. עוד טעם עיקרי הוא כי חמץ של עכו"ם ברשות ישראל צריך מחיצה, ומבואר במ"ב שצריך מחיצה כזו שאין הולכים

תחתיה, אבל חמץ של ישראל שנמכר לגוי ועתיד לחזור אליו חמיר יותר וצריך שיהיה גם ברשותו של הגוי, ולכן צריך להשכיר את המקום, ומאידך אחרי שהשכיר את המקום מאחר והוא ברשותו של גוי, מספיק בהיכר ולא צריך דיני וגדרי מחיצה, ובחזו"א דן שכאשר משכיר חדר שלם אפשר שאפילו לא יצטרכו לסגור את הדלת. אמנם מצד שהמכירה לא תראה כחוכא וטלולא צריך להמנע מלהכנס, ולכן מוצרים שברור שאינם צריכים מכירה וחושש שיצטרך להשתמש בהם בפסח צריך לדאוג להוציאם לפני פסח.

פד. למרות שכדי שלא יחשב חמץ של עכו"ם ברשות ישראל צריך להכניס את כל המוצרים שיש בהם חשש תערובת חמץ ומוכרם למקום שאותו משכיר, מ"מ גם חמץ ותערובת שלא היה במקום מסויים שהושכר, בכלל המכירה הוא, וכאשר מוצאו יכניס למקום שמושכר.

◀ מכירה על 'המקומות המסומנים'

פה. יש שבמקום לציין בשטר מכירה את המקומות כותבים שמוכרים את המקומות המסומנים, וצריך להקפיד לכתחילה לסמן את כל אותם המקומות לפני המכירה, וכ"ש אם רוצה גם להיפטר מהבדיקה ע"י המכירה, אבל מ"מ אם לא עשה בדיעבד יכול לסמוך על ברירה. וממילא גם אם אחרי שמסר את השטר רואה שצריך להוסיף עוד מקום ולסמנו יכול להוסיף לפני זמן המכירה בפועל.

◀ הרב המוכר הוא שליח שלנו

פו. כשמוכרים אצל הרב אינו מכירה אלא רק שליחות למכור, ושליחות מדינא אי"צ קנין ורק כדי לחזק עושים את הקנין, ונפק"מ שגם חולה וכדו' שלא יכול להגיע לרב למכור יכול למכור דרך הטלפון.

◀ שוכר דירה שאין לו רשות להשכיר

פז. גם מי ששוכר דירה ואפילו כתוב בחוזה שאין לו רשות להשכירו לאחר יכול לעשות שכירות כמבואר בשעה"צ תמ"ה סקנ"ה, דהכונה היא שאין לו להשכיר לאחר שידור שם.

◀ נוסע מביתו באמצע חג הפסח

פח. כדי שהמכירה תהיה תקפה יותר, כשלא נמצאים בבית צריך לציין את המקום שניתן להשיג את המפתח ואפשרות כניסה, וכ"ש שאם מעמיד מכירה בצורה שמעכבו מלהכנס שלא חל.

◀ מכירה כדי לפטור מבדיקת חמץ

פט. זמן המכירה מדינא הוא סמוך לזמן איסור חמץ, אלא שנחלקו הפוסקים האם מחמת כן נפטר גם מבדיקה בליל י"ד, ולכן הנהיגו להשכיר מקומו גם בי"ג.

◀ מכירת חמץ בבניין משותף שגרים בו אינם שותומ"צ

צ. כשיש לו שכנים חילונים או גוים ולא יועיל לו הבדיקה כי זורקים שם חמץ והרי"ז ברשותו, ולמכור נחלקו הפוסקים האם שייך מכירה במקומות כאלו שהוא עתיד להשתמש בהם בפסח, לכן יפקיר את חלקו, ויוכל להמשיך ולהשתמש בהם בפסח, וי"א שיתנה במכירה שיכול להמשיך להשתמש בהם בפסח.

צא. מצא חמץ או תערובת חמץ בביתו בפסח ועשה מכירה כדין, ידחפנו למקום המכירה, אם א"א להכניסו למקום מכור בלי להגביה, כתב בשבה"ל שיכול לפרש להדיא דעתו שאינו רוצה לזכות בו, גם יכול לשרוף את החמץ שמצא אף שמכרו, ואין בזה משום גזל עכו"ם, כי מסתמא אינו מקפיד. ובחזו"א כתב שלא שייך גזל עכו"ם במקום תקלה.

◀ זמן שריפת חמץ

צב. אחר השריפה מבטל את החמץ וצריך לבטלו לפני סוף זמן איסורו, אבל הביטול צריך להיות רק אחרי שנשרף כדין, ומאחר מצות השבתת החמץ ע"י ביעור ושריפה מקיים גם אם שורפו לפני עיקר זמן שריפה, ראוי להקדים ולא לשרפו ממש סמוך לזמנו, כדי שיספיק לבטלו אחרי שכבר נשרף.

◀ שריפת חמץ והשבתתו

צג. מאחר ולכתחילה קיי"ל לחוש לדעה שעיקר ההשבתה הוא בשריפה, לקיום שריפה לא די שיתפס בו האור אלא צריך שיעורו הוא עד שלא יהיה ראוי למאכל, ולכן כשיש לו הרבה חמץ צריך לראות ולבדוק שהחמץ באמת נשרף, וכן את הביטול לא יעשה עד שנשרף כדין, דאל"ה יפסיד את מצות השריפה, ומאידיך צריך לבטל מיד אחרי השריפה כדי שלא שישכח, ועוד שחייב לבטל לפני זמן איסורו, ולכן ראוי לא להשאיר כמות גדולה של חמץ לשריפה.

◀ לזרוק את החמץ לפח אשפה ציבורי

צד. אם כן נשאר לו כמות גדולה של חמץ, יזרקנו לאשפה ציבורית לפני זמן איסורו או יום לפני כן, ומועיל מצד שהוא כהפקר שהרי בודאי מפקירו, ואפילו שלא הפקירו לפני אחרים [אגרו"מ מנח"ש ועוד] אמנם זה רק כאשר זורקו לאשפה ציבורית, כי באשפה שלו נשאר ברשותו.

צה. אמנם כ"ז רק כשזורק לאשפה וכדו' שמוכח מצד עצם המעשה שהוא הפקר [הגרי"ש], אבל אם סתם מניח במגרש וכדו' במ"ב מבואר שצריך שיפקיר בפיו.

◀ פרטי דינים בעצם השריפה

צו. מבואר במ"ב שמאחר ושיעור קיום שריפה כדינו הוא בכזית, כדי שיוכל לקיים מצות שריפה לא ימכור הכל לגוי אלא ישאיר כזית לשריפה.

צז. וכן לא ישפוך עליו מיד חומר כמו נפט וכדו' שפוסל את החמץ עוד לפני שריפתו וממילא יפסיד את המצוה, ויש חוששים גם שלא יהיה בתוך נילון כי הוא נמס ונדבק בחמץ ופוסלו.

צח. לכתחילה יש אומרים שיש מקום להחמיר וראוי שיכניס בעצמו לאש ולא ע"י קטן אפילו בנו קטן כי היות ואין יכול למנותו כשליח הרי"ז כנתכלה החמץ מאליו, וגם ע"י בנו גדול עדיף שיעשה הוא בעצמו דמצוה שבגופו עדיף, וכן מצוי שמתגלגל ממקום המדורה החוצה וילד מחזירו ואפשר שמחמת כן לא יקיים את המצוה.

◀ תזכורות חשובות לערב פסח

- צט.** אם לא סומך על בדיקת הכפולות ראוי לבדוק לפני זמן שריפה ולשרוף את הנצרך.
- ק.** יש לצחצח שינים לפני סוף זמן אכילת חמץ ולחצוץ את שיניו, ובפרט מי שיש לו גשרים וכדו', ואת המברשת וכל אלו שיש בהם חשש שיבוא החמץ לפיו, צריך להצניעם.
- קא.** ראוי לנער את כיסי הבגדים שלבוש בהם ואכל חמץ אחרי שכבר בדקם.
- קב.** יש לשים לב כשמביאים שקי תפו"א וכדו' דברים הנגררים לבית אחרי שכבר ניקו, שיתכן ותוך כדי סחיבתו מהרחוב נדבקו בו פירורים מבחוץ.
- קג.** כמו"כ כשנוסעים ברכב ציבורי, מונית ואוטובוסים וכדו' שיתכן ולא ניקום מחמץ, ויש בהם פירורים, לשים לב שלא ידבקו לכלים, מאכלים, וכדו'.
- קד.** לברר אם לא השאירו במקפיא ומקומות דומים חמץ שמור בשקיות וכדו' ל"ד ולא הוציאו.

◀ פרטי דינים באיסור חמץ

- קה.** אסור להריח מאפה חמץ (מצוי כשהולכים בעיר העתיקה וכדו'), כשכונתו להריח ונהנה ממנו, וכשאינו לו דרך אחרת ולא מתכוין מותר.
- קו.** אסור להאכיל בע"ח חמץ משעת האיסור אפילו בע"ח שאינם שלו, ולכן כשרואה חמץ במגרש וכדו' אסור להעמידם לפני חתולים וכדו'.

◀ ביעור חמץ לנשים

- קז.** יש שהחמירו שנשים יעשו ביטול חמץ, כי יש להם משלהם קרנות שרשומים על שמם, וכן לפעמים חלק ממעשה ידים שייך להם. אבל צריך שידעו ביאור הדברים ומשמעות הדברים.
- קח.** כתב בשו"ת מן השמים ו'כל המאריך בדקדוקיהם (של בדיקת חמץ ביעורו והשבתו) מאריכים לו ימיו ושנותיו'.

קטניות

קט. מנהג אשכנז שלא לאכול את כל סוגי הקטניות, והוא מנהג מזמן הגאונים, וברמ"א כתב שאין לשנות, וממילא הם מוקצים ביו"ט ושבת, וסיבת האיסור הוא או מפני שא"א לבררם יפה, או שאת חלקם טוחנים ודומים לקמח ויבואו להחליף, ועיקר האיסור נאמר באותם קטניות שהזרעים עצמם הם מה שנאכל כגון אורז, דוחן, וכדו'.

קי. נפלו קטניות לקדרה כשיש רוב כנגדו אין אוסרים בדיעבד, וצריך להוציא מה שניכר, אך אסור לבטל לכתחילה.

קיא. מותר להשהות קטניות בבית ואין שום סיבה לבער, מלבד אותם שמכילים גם חמץ כגון פיצוחים למיניהם שקולים אותם עם קמח, או פצפוצי אורז שמעורבים עם קמח.

קיב. הקטניות מותרים בהנאה, כגון להדליק בשמן קטניות, וכן להאכיל בע"ח.

קיג. יש כמה דברים שנחלקו בהם האם הם קטניות.

קיד. חולה שאיב"ס או קטנים או מי שזקוק לתרופות שיש בהם קטניות מותר, דבכה"ג לא גזרו.

< דייסא לתינוקות

קטו. תינוק או ילד קטן שזקוק לדייסא קורנפלור וכדו' מותר (כשאינן תחליפים), כמובן בהשגחה לאוכלי קטניות, שלא התערב בזה חמץ, וכשצריך לבשלם, לכתחילה ייחד כלים, ולא יערה עליהם מים מהמיחם או מהדוד אלא ישתמש בכלי נוסף.

< דין הכלי שבישלו בו קטניות

קטז. בישל אוכל בכלים שבישלו בהם קטניות בדיעבד המאכל מותר, ולענין להשתמש בכלים לכתחילה אחרי מועל"ע, נחלקו בזה הפוסקים.

< גרעיני אבטיח

קיז. גרעיני אבטיח בעצמם אסורים באכילה, אך מ"מ כתבו הפוסקים שמותר לאכלם ביחד עם האבטיח כיון שעיקר אכילתו הוא האבטיח.

הכשרת המטבח לפסח

יש לדעת מה מכשירים מדינא, מה רק חומרא, מה סיבת הכשירו של כל דבר ואיך צורת הכשירו, ולאילו דברים לא מועיל בכלל הכשר, ובאיזה כלי מכשירים, מה צריך כיסוי מדינא מה לא.

הגעלה לפסח

קית. ג' חומרות יש בפסח יותר מכל השנה הא' הוא שאין בו נ"ט בר נ"ט, הב' שאין בו היתר דנטל"פ, הג' שאוסר במשהו, כלומר, חלוק היתר מאיסור לענין נ"ט בר נ"ט, שכלי שהתבשל בו בשרי ואח"כ בישלו בו אורז וכדו' מאחר והאורז קיבל רק טעם שני בליעתו מועטת ולכן לפחות בדיעבד אם עירבו אותו עם חלבי מותר באכילה, אבל מאכל איסור שהתבשל בקדירה כגון שבישלו בטעות חלב בסיר בשרי ב"י ומעתה יש בו בליעות של איסור, ואח"כ יבשלו באותו סיר מרק פרוה ויחממו אח"כ שוב את המרק הזה ביחד עם מאכלים אחרים וכן הלאה הכל יאסר כי אחרי שכבר חל עליו שם איסור גם טעם קלוש שבו נשאר איסור. ולענין פסח, להלכה קיי"ל להחמיר שלמרות שחמץ לפני פסח הוא עדיין היתר אבל מאחר ושמו עליו, ביחס לנ"ט בר נ"ט נחשב לאיסור, ולכן מאכל חמץ שנבלע בקדירה, ואח"כ בישלו בה מאכלים אחרים אינו נחשב לנ"ט בר נ"ט ונאסר אפילו בדיעבד.

קית. חומרא שניה לענין פסח הוא שאפילו שברוב האיסורים שבתורה יש ביטול בס', אבל בפסח עצמו בליעות של חמץ אינם בטלים אפילו במשהו.

קכ. חומרא נוספת היא שלדעת הרמ"א הוא שלמרות שבכל האיסורים שבתורה נטל"פ מותר, דהיינו אפילו כלי שיש בו בליעות של איסור ממש, אם כבר עבר מעל"ע משעה שהתבשל בו האיסור, אמנם לכתחילה אסור להשתמש באותו כלי אבל בדיעבד אם כבר בישלו בו כל מאכל שהוא [מלבד דבר חריף] מאחר ונבלע במאכל רק בליעות שכבר אינו ב"י המאכל מותר, אבל לענין פסח אינו כן ומחמירים גם בהצטרף כל הג' חומרות כאחת, ולכן אם בישלו בפסח בטעות כל מאכל שהוא בקדירה של חמץ, למרות שכבר עבר מעל"ע משעה שבישלו בה חמץ, וגם החמץ הוא טעם ראשון בכלי, וטעם שני במאכל, וגם ודאי שיש במאכל ס' כנגד הבליעות של החמץ שבכלי, כגון קדירה גדולה שיודע שרק פעם אחת בישלו בה מעט דייסה וכדו' ועכשיו בישלו בכל הקדירה מאכל, הכל נאסר.

קכא. אלא שכל דינים אלו הם דברים השנויים במחלוקת, ולכן יש אופנים שמצרפים את הדעות שלענין נ"ט בר נ"ט נחשב להתיר, וכן את הדעות שגם בפסח בטל בס' וכן את הדעה שכשאינו ב"י גם בפסח אינו אוסר.

צורת הגעלה לפסח

קכב. מאחר ועיקר ההיתר של הגעלת כלים הוא נטל"פ ואינו נו"ט, לכן לדין שחמץ בפסח אוסר במשהו, וכן אוסר גם בנטל"פ, לכן מבואר ברמ"א שלא מגעילים כלים של חמץ בפסח, וכגון מי שבישל בטעות גריסים וכדו' בסירים של פסח, ואין לו סירים אחרים, לא יועיל לו שימתין מעל"ע, וגם יכניסו לתוך סיר גדול שיש בו ס' כנגדו להגעילו, כי הפליטות יחזרו ויבלעו ויאסרו, ולכן כל הגעלת הכלים צריכה להתבצע לפני ער"פ, אמנם כל זה בהגעלה, אבל ליבון שמהותו שמכלה את הבליעות מועיל גם בפסח, ולכן בשעת הדחק וכדו' יעשה שאלת חכם. אבל זה רק בליבון חמור אבל ליבון קל מאחר ומבואר בפמ"ג שאינו שורף אלא רק מפליט ממיילא יש חשש שיחזור ויבלע מעט ממנו במקומו ולא מועיל. וכן זמן ההגעלה הוא לפני זמן איסורו, ולכתחילה אחרי מעל"ע משימוש החמץ כדי שיתבטל, דלכתחילה חוששים בו שגם לפני פסח נחשב לאיסורא בלע לענין נ"ט בר נ"ט, אא"כ יש ס' כנגד, ולכתחילה צריך שתיהם, ובשעה"ד יכול לפגום ולהגעיל.

קכג. כלי שדבוק בו לכלוך לא מועיל לו הגעלה כי חוששים שמא יש תחתיו חמץ, וכן שהבליעות שנכנסו לפני הלכלוך לא יצאו ע"י ההגעלה. וכן אם צבעו את הכלי לסימן חלבי וכדו' אחרי השימוש צריך להסירו לפני ההגעלה.

הכנת הכלים לפסח

קכד. כלים שלא מתכוונים להשתמש בהם כלל לפסח, אפילו אם מבשלים בהם כל השנה חמץ ממש, ואפילו אם יש בהם בליעה מרובה של חמץ כלומר שבקביעות מבשלים בהם אטריות וכדו', אם יש בהם בעין ולא רוצה לנקות אותם מוכר כמו שהם, ולא מוכרים את הכלים עצמם אלא את הבעין שבהם, ונהגו למכור גם את הבליעות שבהם ואם מנקה אותם מדינא אפילו לא צריך למכור אותם אלא להצניעם, אלא שמבואר בהלכה שצריך להצניע בצורה שאין לחשוש שיטעה וישתמש בהם, ולכן אין להשאיר כלי כסף שיש בהם חשש בליעות בוטרינה או בהשג יד, אלא צריך לסוגרם במפתח ולהצניע המפתח, וכן אם מדביק בצורה שודאי לא יפתח בטעות למעט אם בקל יפתח, [וכן להיפך מבואר בהלכה שגביעים של פסח אין להשאירם בוטרינה במשך השנה מחשש שישתמשו בו בחמץ ומשקאות חריפים ויבלע בהם ע"י כבישה].

קכה. כל זה בכלים שאינו חושב להשתמש בהם בפסח, אבל כלים שרוצה להשתמש וצריך להגעילם, וכן כשצריכים להכשיר את המטבח לפסח, המקומות מתחלקים ומתחלפים לפי צורת הבליעה שבהם.

חלקי המקרר

קכו. כל מה שהשתמשו רק בצונן צריך רק הדחה, ולכן חלקי המקרר מספיק להדיחם. אלא שיש מקומות שיש בהם חריצים ויתכן שיש בהם חמץ וניתן גם בפסח להגיע אליהם, וכן פתחי

אורור שיתכן שיש בהם פירורי חמץ ויצאו בפסח ויתערבו במאכל, ולכן צריך לנקותם היטב בכל המקומות שניתן להגיע אליהם, ובמקומות שלא מגיע אליהם רצוי לשפוך חומר הפוגמו, ונהגו לכסות אותם במקומות שמניחים בהם אוכל, ואפשר משום המבואר במ"ב שבמקומות שיש חריצים חוששים שנשאר שם משהו.

◀ הארון מעל הגז, קולט אדים, וכדו'

קכז. לענין דרגת וצורת הגעלה קי"ל שכבולעו כך פולטו ולכן צריך הכשרה באותו הגדרת בליעות שנהיה במשך השנה, ומבואר בשו"ע לגבי כיסוי הכלים של חמץ שצריכים הכשר מחמת הזיעה הנבלעת בהם, ולכן הארון שמעל הגז, וכ"ש קולט אדים, מאחר וכל השנה מבשלים תחתיו דייסה, אטריות של חמץ, אם הם נמוכים בקרבה כזו שהזיעה המגיעה אליהם היא בדרגה שהיס"ב הרי זה ככיסוי הכלים [שמבואר בסי' תנ"א סי"ד] שמחמת הזיעה של המאכל עולה ונבלע בארון שמעליו, וכשיבשל בפסח יעלה זיעה מהבישולים לאותו מקום ויפליט את הבליעות של החמץ שנבלעו מחמת הזיעה ויתחבר עם המאכל, ואפילו שזה נ"ט בר נ"ט שנבלע מהמאכל לארון ומהארון חוזר ונבלע בפסח במאכל, וגם כבר עבר זמן מבישולי החמץ והוא נטל"פ, לדעת הרמ"א בפסח נטל"פ אוסר אפילו בדיעבד. [אלא שכשלא ניכר חיבור של זיעה מהסיר ועד הארון תלוי במחלוקת הפוסקים אם התחתון נאסר]

קכח. וכן ארונות שמעל השיש אם הם נמוכים, ובמשך השנה מסירים סירים רותחים מהאש ומניחים על השיש ופותחים אותם, הזיעה עולה ונבלעת בתחתית הארון, ובפסח כשניח שם סירים רותחים ויסיר את המכסה יעלה מהם זיעה, או שיעמיד שם כד חשמלי ויעלה ממנו זיעה, תפליט את הבליעות מהארון לתוך המאכל.

קכט. אלא שאם יכסה היטב את תחתית אותם מקומות בנייר כסף וכדו', גם אם הנייר כסף יקבל את הזיעה של הבישולים שבפסח, כל שבין הנייר כסף לארון יהיה יבש, אין מה שיפליט את הבליעות של החמץ מהארון, דמכלי לכלי לא עוברים בליעות ביבש, וכמבואר במ"ב [שם סקל"ד] לענין חצובה, אלא שמ"מ לכתחילה לא סומכים על ב' כלים, [אמנם אפשר שכל מה שמדינא לא סומכים זה רק כאשר מניח כלי אחד על גבי המין ההפכי ולא בכה"ג] ואם יניח נייר כסף כפול ודאי שהוא לכתחילה.

קל. וכשרוצה להכשיר את אותו מקום, מאחר ונבלע ע"י זיעה מכלי ראשון שהוא תתאה [וכמבואר לענין זיעה ממחבת שכשעולה מלמטה נחשב לתתאה] לא יועיל לערות עליו מים רותחים. ואם יתיז מים רותחים ישירות מהקומקום על אותו מקום, יש לדון האם נחשב כעירוי, או עדיף ממנו, אבל אם יעמיד קומקום חשמלי וכדו' פתוח מתחת לאותו מקום וירתיח בו מים באופן שיעלו בשעת הרתיחה אדים עד לאותו מקום, אפילו שמבואר בשו"ע שבכל הגעלה כבולעו כך פולטו, אבל להגעיל ע"י זיעה נחלקו הפוסקים אם מועיל ובבית שלמה חילק בין אם הדבר הנאסר הוא מחמת זיעה סגורה (כגון מיקרוגל של חמץ שרוצה להכשירו לפסח, או מגיע למקום שיש בו

מיקרוגל ואינו יודע מה כשרותו באופן שכל האיסור יכול להיות ע"י זיעה שיצאה מהמאכלים ולא שניתן מהמאכל על גוף המיקרוגל), שבכה"ג מאחר והוא סתום לגמרי מצד אחד הזיעה חמורה יותר ונחשב כמים ממש, אך מאידך מהני הגעלה ע"י זיעה, כי נחשב כמים, משא"כ מתחת לארון וכדו' שאינו סגור לגמרי, כל סיבת האיסור שע"י ומוחמת הזיעה הוא רק מפני שבעת הבישול השני הוא מתחבר עם הבליעות שנבלעו תחלה ע"י הזיעה, אבל מאחר ואינו סגור לגמרי אין בכוחו ליפול למטה ורק מתחבר עמו, ובזה הזיעה אינו נחשב כמים להועיל להגעלה. - ולכן ודאי שראוי גם להכשירו ע"י מים רותחים, וגם לכסות אותו היטב עם נייר כסף אחרי שהוא יבש לגמרי. אמנם כל זה רק לכתחילה, כי בדיעבד אינו אוסר רק כאשר הזיעה מגעת בדרגה שהיס"ב במקום שהגיע וזה רק בקרוב מאוד.

< החרסינה שמעל השיש

קלא. לענין החרסינה שע"י הקיר שכל השנה מגיע אליו זיעה של מאכלים של חמץ, אמנם הוא קל טפי מהארון שממעל כי כל שאינו מכוסה אלא הוא מהצד נחלקו האחרונים האם ועד איזה שיעור של קירבה יש עדיין לזיעה את מעלתה שיחשב שנבלע ממנה תמצית המאכל, אבל מבואר בהלכה בדין של מחבת שצריך לחוש גם למהצד, ויש עוד שחששו ברגילות שנוגע בהם כלי חמץ שהם כ"ר ויש רטיבות ביניהם, ולכן אמנם יש מקום להחמיר גם לערות עליהם מים רותחים, אבל אינו מדינא כלל כי הוא חרס ולא מועיל לו הגעלה, והעיקר לכסותה עם נייר כסף ושיהיה יבש ביניהם ואז יהיה ב' כלים ולא יעברו בליעות של זיעה של פסח, או כשישעונו עליו לפעמים בטעות כלי פסח רותחים וכדו'.

< השיש

קלב. למרות שעיקר חשש האיסור שלו הוא רק מפני שנבלע בו חמץ ע"י שניתן עליו וכדו', וזה לכל היותר נחשב לעירוי, וברוב הפעמים זה גם נפסק הקילוח כי זה רק טיפות, וממילא הכשירו הוא ע"י עירוי, אבל מאחר והרבה פעמים מניחים עליהם ממש גוש חמץ רותח, כמו פיצה וכדו', וכן מניחים סירים רותחים והשיש רטוב, אפילו שכל אלו יש להם דין עילאה שמבליע רק כד"ק, מ"מ מבואר במ"ב [שם סקנ"ב] שדפי מוליאות שנותנים עליהם לפעמים חמים לא מהני להו עירוי לבד, וכן מבואר בהמשך [סקקי"ג] לגבי שולחנות, ובטעם הדבר נחלקו הפוסקים, ביד יהודה ביאר שודאי שכל עילאה אין בכוחו להבליע יותר מכד"ק, אבל מאחר שהוא נבלע ע"י גוש אלימא בליעתו יותר, ואין בכח העירוי להפליטו, ובפמ"ג ביאר טעמו דגוש מבליע יותר מכד"ק אפילו בהיותו עילאה.

קלג. למרות שרוב תשמישו של השיש הוא לא ע"י הנחת דברים גושיים רותחים מ"מ נחלקו בזה המחבר והרמ"א, ולדעת הרמ"א לא הולכים אחרי רוב התשמיש של הכלי אלא צריך הכשר לפי מיעוטו. [ואפשר שגם לדעת המחבר כאשר תשמיש הרגיל בעצמו יש שתי צורת איסור מיעוט ורוב חוששים גם למיעוט]

קלד. ומ"מ באופנים דומים מבואר בשו"ע שיכול לעשות עירוי ולהעביר על גביו אבן מלובנת, ואפילו שבמקום שצריך הגעלה מדינא והיינו כאשר רוב תשמישו הוא בכ"ר לא מהני להגעילו ע"י אבן מלובנת, בזה שרוב תשמישו הוא ע"י עירוי מהני אבן מלובנת. [כמבואר במ"ב סקנ"א].

קלה. אלא שבמציאות שלנו בשיש א"א להעביר אבן מלובנת, או משהו רותח וכדו' כי השיש יתפוצץ, וכל שיש חשש שיתפוצץ גם בדיעבד לא עלתה לו הגעלה כזו, כי חוששים שמא לא יעשה כראוי, [כמבואר בס"ז, ובמ"ב שם] ובנוסף לכך לא כל שיש יכול להועיל לו הגעלה, דרך אם הוא עשוי מאבן מועיל לו הגעלה [כמבואר בס"ח] אבל אם זה נעשה מכתישת אבנים כלומר שיש יצוק כגון שיש קיסר כתב ביד יהודה שדינו ככלי חרס שבולע בין הדבקים ולא מועיל לו הגעלה [וכ"כ בדרכ"ק כ"א כ"ה].

קלו. לכן ודאי ראוי שיכסה את השיש, ואז אפילו אם הכיסוי ממשי צמוד לשיש [כגון כשמכסה בנייר כסף] אם באמת לא יהיה כל רטיבות ביניהם הרי זה כב' כלים הנוגעים זה בזה שלא עובר בליעות מאחד לשני, אלא שבמציאות בדרך כלל רטוב בין השיש לכיסוי שמעליו, ואפשר שגם אם הרטיבות אינה חמה מחברת ביניהם להחשיבו ככלי אחד.

קלז. גם ראוי תחלה במקומות שיש סדקים להכניס חומר הפוגם.

< צורת ההכשרה בשיש ובשאר הדברים

קלת. למרות שמכסים את השיש וגם העירוי לא מספיק, מ"מ מבואר בשו"ע שלכתחילה נהגו לערות עליו, ובסוג שיש ששייך בו הגעלה גם מועיל מדינא לרוב תשמישו שע"י עירוי, צורת ההכשרה הראויה לערות מהקומקום ברגע שהמים רתחו, ועדיף אם אפשר לערות כשעדיין פועל ע"י הסרת הכיסוי בסיום הרתיחה או החזקת המתג, וכן באמצעות חוט מאריך שלא יפסק הרתיחה עד שמביאו למקום השפיכה. כשמערה עליו מים רותחים צריך לערות ממקום הכיור לכיון חוץ, כי להיפך המושך השיש אמנם רטוב מהמים, אבל לא מהכח ראשון של השפיכה אלא נזחל ע"י השיפוע אחרי שנח מהכח ראשון שלו, וזה כבר לא עירוי שיועיל להגעלה. וכשירתח עוד מים וישפוך שוב, מאחר והוא עדיין נשאר רטוב לא מהני ההגעלה [כמבואר ביו"ד קכ"א ס"א, ובמ"ב תנ"ב סק"כ]. וכן שישפוך ישירות עליו ולא באויר כי אז לא נחשב עירוי עליו אלא מנפסק הקילוח.

קלט. ומאחר ולא בכל שיש מועיל הגעלה, וגם כאמור עירוי לא מועיל להכל ומצד ב' כלים, הלא בדרך כלל במציאות יש רטיבות ביניהם, לכן ודאי ראוי להחמיר בפסח שגם אם השיש מכוסה לא להניח עליו סירים רותחים אלא על גבי אבן או כל דבר אחר החוצץ. ויש מניחים על הריצפה וזה הרבה יותר גרוע כי יש יותר לחשוש שמא יש פירורי חמץ שהגיעו ברגלים וכדו' מבחוץ, ואמנם

ב. ולמרות שב' כלים אסור לכתחילה מסתברא שבכה"ג מותר ואכמ"ל.

הם מאיסי מצד עצמם ובטלין אבל הם חמץ גמור שיבלעו בסיר כשהוא רותח, ועוד שבמשך השנה הניחו שם תבניות חמות או נשפך או נפל מאכלים חמים, על אותו מקום.

< שולחנות אכילה

קמ. שולחנות, מעיקר הדין בסתם שולחן אין טעם להצריך גם עירוי וגם מפה, אבל במ"ב מבואר שהטעם של מפה הוא בגלל החריצים שנכנס בו בעין, וממילא תלוי במציאות עד כמה חלק, ומ"מ צריך גם הגעלה, כמבואר במ"ב, אמנם אם תמיד משתמשים רק בצלחות, או במפה, קיל טפי. וממילא מספיק בכיסוי או כדי לשים מאכלים חמים להניח ב' כיסויים וממילא לא גרע מב' כלים.

קמא. אבל אם הרגילות שמוניחים עליהם סירים רותחים, או אפילו פיצה רותחת וכדו', אם היה מבליע רק בכדי קליפה שלו היה מספיק להניח מפה, אך מאחר ומניחים עליו גם דבר גוש מבואר במ"ב [סקק"ד] שצריך הגעלה ולא מספיק עירוי, והטעם או שגוש גם כאשר הוא מלמעלה מבליע בכולו או שלמרות שמבליע רק כד"ק אבל מבליע באיכות חזקה יותר מכדי שיספיק לו הכשר בעירוי. וכן אם לשים לפעמים בצק או מניחים עליו שיתפח מבואר [בסי"ז] שצריך הגעלה ולא מספיק בעירוי, לכן א"א להכשירו רק ע"י שישפוך עליו מים רותחים ויעביר עליו באותה שעה מוגהץ רותח, אמנם גם בזה דן בביה"ל [ד"ה צריכים] שלדעת הפר"ח לא מהני ע"י אבן מלובנת לדבר שצריך כ"ר ממש, ובפרט כשאר יש פורמיקה שירא שיתפוצץ שמבואר [בס"א] שאפילו בדיעבד לא מהני בכה"ג הגעלה, ואפילו כשעושה עירוי וגם מכסה עם מפה מבואר במ"ב [סקצ"ו] שי"א שבכלי לישא גם ע"י הפסק מפה אין להשתמש, ולכן ודאי שגם אחרי שמערה עליו ומכסה אותו כמבואר בשו"ע צריך להמנע מלהניח עליו חמין מבלי עוד הפסק.

קמב. שולחן תינוק במציאות נשפך עליו במשך השנה וגם מניחים עליו מאכלים חמים ולכן צריך עירוי וגם כיסוי.

< כיורים

קמג. כיורים, חשש איסורו הוא, מפני שעירו מים רותחים עליו כשיש בו חמץ, או שעירו חמץ רותח רטוב כגון דייסות, ובפסח כשיהיה בו כלי פסח, ע"י העירוי יחזור ויפליט ויבלע בכלים, ואפילו אם אין בכח העירוי להפליט ולהבליע כאחד. מ"מ בעירוי הרוחת הראשון יפליט בליעות מהכיוור, ובעירוי השני המים יבלעו בסירים ובשאר הכלים של פסח, ואפילו שזה נטל"פ, אבל קיי"ל שבפסח אסור, ולכתחילה מיהת ודאי אסור, וכן כשיכניסו שם סיר רותח עילאה בפסח, ויהיה רטיבות בין הסיר לכיוור, יפליט את הבליעות של חמץ מהכיוור ויבלעו בכלי. [ועוד יש לחשוש לדעת הט"ז להחמיר בעירויים הרבה שנבלע בכולו].

קמד. להכשירו, אם הוא כלי חרס לא מהני לו הגעלה, [כמבואר בס"א]. ורק בכיורים מנירוסטה אפשר להגעיל, אלא שלהגעיל ע"י מים רותחים בלבד לא מהני, כמבואר לענין שולחנות [במ"ב סקק"ג] שמאחר ולפעמים מניחים שם סירים רותחים לא מהני עירוי בלבד, וכן מאחר ולפעמים

מדיחים כלים במים חמים מהברז בשעה שהבוליער דולק, אפשר שזה נחשב כעירוי מדבר שעומד על האש ממש, ולא יועיל לו הגעלה מאינו אצל האש, וכל העצה היא ע"י אבן מלובנת כמבואר במ"ב שם שאפילו שאין דינה ככלי ראשון ממש, לענין זה מועיל, ולכן הנהוג הוא להניח כיור אחר בתוכו או כל דבר המפסיק בין הכיור לכלים, וכרגיל מקפידים שיהיה הפרש ומרחק בין אחד לשני, שאז יחשב כב' כלים, וגם מאחר והרגילות שיהיה רטיבות והצטברות לכלוך ביניהם לכן צריך שיהיה הפרש ומרחק ביניהם כדי שגם כשיכניס בכיור סיר רותח וכדו', לא יהיה בכוחו להרתח את המים שבין הכיורים שיוכל להפליט מהכיור הרגיל לתוך הכיור שהכניס. ומ"מ מאחר והכיור השני קרוב לכיור הרגיל ויש רטיבות ביניהם ראוי שגם אם מכניס עוד כיור, שלא להניח בפסח סירים ורתחים לתוך הכיור.

קמה. וכן ראוי כשמנקים לשפוך גם חומרי ניקוי, כי מצוי שבצינורות נשאר דבוק חמץ ואמנם אינו חייב בביעור כי הוא מאיס, אבל לא נפסל מאכילת כלב, וכשיפתח את המים הרתחים יהיה חיבור שע"י ניצוק שלכתחילה אסור, ולכן ראוי לפוגמו לפני פסח, וגם כי לעיתים נוצרת סתימה בכיור ויתכן שיעלו שיירי חמץ וכדו', [יש המחמירים משום ניצוק בבנין משותף עם גוים או חילונים לא להשתמש במים ורתחים מהברז שמא מחובר ע"י ניצוק עם מים אחרים שמשתמשים בו חמץ]

קמו. ומ"מ גם בצורה זו יש להקפיד שלא להגעיל את השיש הכיור ושאר הדברים אלא אחרי שכבר לא השתמשו בו מעל"ע, כי אבן מלובנת אינה מומש כהגעלה בכ"ר. [כמבואר במ"ב סקנ"א] אלא ימתין מעל"ע. ובמ"ב מבואר שלכתחילה צריך להמתין מעל"ע משעה שניקו אותו, ואפשר שבמציאות מאחר ומנקים אותו עם חומרי ניקוי כאלו שפוגמים אין את החומרא הזו.

קמז. באיזה קומקום להגעיל את השיש וכדו' נחלקו בזה הט"ז והחק יעקב לדעת הט"ז אין כל ענין שלא להכשיר בשל פסח, אבל החק יעקב כתב להחמיר שניצוק חיבור וכששופך מהעליון החם ע"ג התחתון הקר אפילו שזה ברמה שהזיעה לא עולה אבל ניצוק נחשב שיש חיבור, וכדבריו מוכח גם במ"ב, ולדבריו לכאורה צריך להגעיל בשל חמץ, אבל שלא יהיה ב"י משימוש חמץ, כי אחרת לא ירויח בזה כ"כ [כי יהיה כמו עירוי מכלי של חלב לשל בשר שלדעת הרמ"א חמור אפילו מכל נ"ט בר נ"ט] ואם הוא אינו ב"י, וכן אם השיש ודומיו כבר אינו ב"י משימוש רותח [כמבואר בהלכה שכך צריך לעשות], אין כל נפק"מ באיזה כלי לעשות.

< ברזים

קמת. ברזים, יש בהם גם בליעות של זיעה העולה מסירים ורתחים עם חמץ שמכניסים לתוך הכיור, וזה לחלק מהפוסקים חמיר טפי שמאחר והזיעה מגיעה מלמטה נבלע בכולו, ובפרט אם בשעה שעלה זיעה מלמטה ממאכל חמץ זרמו בברז מים ורתחים שאז גם הברז רותח וגם אם הזיעה שמגיע מלמטה כבר אין יס"ב נבלע בו, ועוד סיבת חשש איסור הוא ע"פ המבואר במ"ב לענין ידיעות הכלי שצריכים לחשוש שכשהוא רותח נגעו בו עם ידיים מלוכלכות של חמץ, ולהכשיר

אותם רק ע"י עירוי מכ"ר לא מספיק, ולכן מהראוי הוא שגם ידליקו את הבוילער ויפתחו את הברז של המים החמים שיעברו גם מתוכו מים רותחים בגדר ודרגה שעומד אצל האש, וגם לערות עליהם מים רותחים מבחוץ בשעה שהם רותחים, וראוי גם לערות מלמטה שיגיע גם לתחתית הברז, ושגם יכסה את הברז. - ומ"מ מן הראוי לא להכניס כלים רותחים תחת הברז בפסח.

חצובות

קמט. החצובות שעליהם מניחים את הסירים, מבואר ברמ"א שצריכים הגעלה מפני שחוששים שלפעמים גולש ונבלע בחצובות, ומ"מ מבואר במ"ב [סקל"ד] שסגי בליבון קל, מפני שבליעות לא עוברות מכלי לכלי, וגם שכשנשפך עליו נשרף, ורק משום חומרו של חמץ החמירו בו לכתחילה.

קנ. בחצובות שלנו, מאחר והאש אינו מפוזר בכולו ממש יש אומרים שא"א לסמוך על זה, ולהכשירו ע"י ליבון א"א כי מחמת החומרים שלו אינו מגיע לדרגה ורמה כזו של ליבון, אמנם כאשר מעביר את כולו מעל האש יש ליבון קל, אבל רובם עשויים מאמייל שלא מועיל להם הגעלה וליבון קל, ועוד שאם בספח יגלוש ויהיה חיבור ביניהם לא יועיל הגעלה וליבון קל על החמץ שנבלע כשגלש והיה צריך ליבון חמור, ומ"מ אם מכוסה לגמרי ולא יכנס ביניהם נוזל לפחות את טעם ההיתר של ב' כלים יש כאן, ולכן העצה היחידה אם יעטוף את כולו בנייר כסף עבה שלא יקרע, אבל בדרך כלל זה לא מציאותי.

שאר חלקי הגז

קנא. המשטח מתחת לגז מאחר והוא רותח ונחשב כ"ר ונופלים עליו מאכלים ונבלעים בו, נחשב כ"ר ולפעמים אפילו ע"י האש וממילא אם לא יהיה מכוסה היטב ויגלוש, גם יעלה זיעה מהמשטח לכלי, וגם לפעמים הגלישה עצמה יהיה חיבור ויאסור את הסיר, ועירוי לא מספיק להכשירו, לכן ראוי להגעילו בתוך כ"ר, אבל לכסות היטב ודאי צריך לפחות בנייר כסף אחד, ושיהיה יבש ביניהם, ורק אז אם נפל עליו מאכל רותח בפסח, או שיגלוש מהסירים בחיבור עד לנייר כסף לא יאסר.

מבערים

קנב. המבערים עצמם ידליק אותם לרבע שעה ויהיה ליבון בפרט שבמקום האש עצמו נשרף, ואמנם יש לחשוש שהוא חומר שלא מועיל לו ליבון, לכן ראוי גם לעטוף אותו עם ניר כסף היטב ולנקב במקום החורים של יציאת האש.

אינדוקציה

קנג. למרות שמצד עצמו אין לו מקור חום, אבל הוא מתחמם מכח הסירים, ובגלישה יעביר בליעות ופליטות, ולא ניתן להכשירו, אבל ניתן להניח עליו מתקן מסליקון החוצץ בינו לבין הסירים, ובגובה כזה שלא מפריע לבישול [לא בכולם הגובה שוה] או להניח מתאמי אינדוקציה ולבשל עליהם.

< כירים כרמיות

קנד. אי אפשר להכשירם [בשעת הדחק, מתחזקים וכדו' יעשה שאלת חכם] אמנם יועיל לכסותו חלקית חוץ ממקור האש עצמו, אבל צריך לברר היטב כיצד לכסותו שלא יגרם תקלה.

< תנורים

קנה. תנורים מבואר בשו"ע שכל שתשמישו ע"י האש צריך ליבון חמור עד שניצוצות ניתזים ממנו, ומאחר והרבה פעמים בשעת האפיה ניתז, או נשפך, בתוך התנור דברים בעין נחשב ע"י האור, ולהכשיר באופן זה א"א, מאחר וזה יתקלקל, וגם מבואר [שם] שכל שנבלע ע"י האור צריך שיהיה הסיקו מבפנים וכאן הסיקו מבחוץ, וגם אין כל מציאות שבחום של התנור שלנו יגיע לניצוצות, ואפילו שהבליעות עצמם שנעשו ע"י האור לא היו בדרגת ניצוצות, מ"מ כל שתשמישו ע"י האור מאחר וליבון אינו מפליט אלא שורף לגבי להכשירו צריך לשרוף הבליעות, וזה אינו נמדד לפי הדרגת החום שבו הוא נבלע, אלא אחרי שכבר הוגדר כע"י האור צריך ליבון חמור של ניצוצות, דליבון קל אינו שורף אלא פולט. [כמבואר בסימן תנ"א ס"ד, ובסקט"ו, ובמ"ב סקס"ה, וכן פירש באש"א סק"ל, ובמשב"ז סימן תנ"ב סק"ד]

קנו. ואפילו שעיקר האפייה בתנור הוא בתוך תבניות ולא בתוך האש עצמו, נמצא שרוב איסורו הוא רק בגלל הזיעה שנבלעת ולזה אפילו שהוא נהיה ע"י האפייה שאצל האש אין לו דין אש ובהגעלה סגי, וכל שסגי בהגעלה כשא"א להגעילו מספיק להכשירו ע"י ליבון קל, ואפילו לדעת הרמ"א שחוששים למיעוט שימוש כל שהסיבה שצריך ליבון הוא מחמת מיעוט תשמישו מבואר במ"ב [סקמ"ח] שכליבון קל סגי, לכן אם ידליק את התנור על החום הגבוה ביותר לזמן ממושך יש לדון שמגיע למצב ודרגה של ליבון קל, אבל אם הרגילות שגולש א"כ מה שגולש זה כבר ע"י האור, וסתם להדליק על החום הגדול ביותר לא יועיל וכמבואר לעיל. ולכן דעת רבותינו לכתחילה בפסח לא להסתמך על ליבון והגעלה ולא להשתמש בו. תנור המונקא את עצמו מחמת החום כתב בשבה"ל שמ"מ לענין פסח לא לסמוך ע"ז, ועוד יש חיסרון של הדלת שהוא זכוכית. - ובשעת הדחק בכל זה ינקה היטב במסירי שומנים וכדו' שגם ודאי לא יהיה בעין וגם יפגום, וידליק על החום הכי גבוה, ובפרט אם אח"כ ידביק היטב את כל דפנותיו ואם דלת הזכוכית בנייר אלומיניום שלא יקרע יוכל להשתמש.

קנו. אבל תבניות ורשתות שמניחים עליהם מאכלים צריכים ליבון חמור ובמציאות לא ניתן לביצוע מוחשש שיתקלקלו ולכן אין להשתמש בהם.

< פלטה חשמלית

קנה. לענין פלטה חשמלית מאחר ולפעמים גולש עליו בעין ודינו כאש ממש, קי"ל שכל שתשמישו ע"י האור הגעלה לא מועילה לו וצריך ליבון, וכן הבלעך שמניחים בשבת, ובפרט שלפעמים מניחים ע"ז עצמו את החלות, וחמור מחצובה שבחצובה אחד מהטעמים שדי בליבון

קל דמאחר והוא עומד אצל האש הבליעה נשרפת, [כמבואר במ"ב שם] ובמציאות בבלעך ופלטת האש אינה כ"כ חזקה לשרוף, וא"כ יצטרכו ליבון חמור, דאפילו שניקו אותו לגמרי מהבעין אבל הבליעות שבו לא נשרפו, ואפילו שגם הבליעות נעשו רק בדרגה וצורה כזו אינו מועיל לו רק ליבון חמור כי כל שנבלע ע"י האש לא מועיל לו אותו דרגה של חום שנבלע אלא צריך גדרי ודיני ליבון עליו, ולהדליק על החום הכי גבוה ברוב הפלטות לא מגיע לדרגת ליבון, וגם לא יועיל מפני שיש אומרים שבכל מצב של ליבון צריך שהיה הסיקו מבפנים, אלא שאם ברוב תשמישו לא מניח עליו ממש מאכלים ללא הפסק כלי מספיק ליבון קל. ומ"מ אם גם ידליק על חום הכי גבוה, וגם אח"כ יססה אותם היטב עם שני ניירות כסף שודאי לא יקרע, יכול להשתמש בה ולסמוך על זה שגם אם יגלוש מהסירים בפסח ויהיה רטיבות לא תגיע הרטיבות עד הפלטה להפליט את הבליעות של חמץ שבתוך הפלטה.

< קומקום חשמלי, מיחם של שבת

קנט. קומקום חשמלי וכן הדוד של שבת, במשך השנה פעמים שניתז עליו ממאכלים של חמץ, ומבואר במ"ב [סקס"ט] שצריך לחשוש לזה, וכן לפעמים מניחים עליו פיתות וכדו' להפשיר. להגעיל פלסטיק דנו הפוסקים האם הוא מוגדר ככלי חרס שלא מועיל הגעלה, ולכן ודאי שצריך להחמיר לא להשתמש בו, אבל דוד המים של שבת למרות שצריך לחשוש שבמשך השנה ניתז עליו ממאכלים של חמץ, מ"מ כשהוא ממתכת מהני לו הגעלה, אלא שיש חוששים שמצטבר בתוכו אבן ויש לחשוש שתחתיו פירוורי חמץ, וכמבואר במ"ב לענין טלאי, ולכן אם יסיר את האבן ודאי יועיל הגעלה.

קס. וכן יש לדון באלו שמוניחים לפעמים, (או רגילים להניח) חלות ע"ג הדוד לחמם, שאפשר שלפחות הכיסוי יחשב כבליעות שע"י האור שצריך הגעלה ולא ליבון, וכמבואר לענין כיסוי החררה [בסט"ו ובמ"ב סקפ"ה] וצ"ע, אלא שמ"מ מאחר ורוב תשמישו אינו כן גם לדעת הרמ"א מספיק ליבון קל.

< מיני בר

קסא. מיני בר וכדו' (תמי 4) כל החשש הוא שעלה זיעה מלמטה כשעירו לתוך מאכל חמץ מים ורתחים, ואפילו אם הזיעה לא היתה יס"ב, אם הפלסטיק עצמו היה יס"ב נבלע בו, אלא שהזיעה היא רק מכ"ש, ולכן למרות שזה פלסטיק, יש מתירים שבצירוף שהוא רק חשש שמועיל לו עירוי מכ"ר על הפלסטיק.

< סירים

קסב. כלים שיש להם קמטים כגון שפת הסירים וכדו', וכן אם בתוך הכלי מבפנים, או אלו שיש להם ידיות שיש חשש שנכנס תחתם בסדק, מבואר בהלכה שלא מועיל להם הגעלה, אלא ליבון קל במקומו לשרוף את הבעין, ובידית בדרך כלל א"א לעשותו.

< טבעות

קסג. טבעות שעל האצבע, יש אומרים שצריך להגעילם כי לפעמים נוגעים בהם בכ"ר או בגוש, וכן לשים איתם בצק, ולכן צריך לנקות היטב וכן להגעילם בכ"ר, ויש המשרים אותם לזמן מה בחומרי ניקוי, ואם חוששת מלהגעילם ראוי שבשעת אכילה או התעסקות במאכל חם תסירם מידה.

< גביעים

קסד. אם רוצים להשתמש בשל חמץ מאחר ובמשך השנה יש בו פירורים וגם משקאות חריפים יש לחשוש לכבוש של דברים החריפים שנהיה בשיעור זמן מועט מאוד ולכן צריך להגעילו בכלי ראשון. אבל כוסיות כאלו שמשתמשים בהם במשקאות חריפים, במ"ב מבואר לענין כלים שמאכסנים בהם שלא מועיל הגעלה כי נשאר ריחו, ונחלקו הפוסקים האם רק כלים שנשאר בהם זמן רב או ה"ה כל כלים שזה בהם בשיעור זמן כבישה, ובכוסות בין כך לדעת הרמ"א לא מועיל הגעלה.

< טרמוס

קסה. טרמוס אמנם הוא כ"ש אבל הוא זכוכית וי"א שחמיר מכלי שני, ולסמוך שלא השתמש בו בחמץ א"א כי לאו אדעתיה, וכן בקבוקי תינוק, וחמיר כי יותר שכיח, ועוד שמדיחים אותו ביחד עם חמץ, ולהמחבר מהני מצד רוב תשמישו.

< מפות ומגבות

קסו. מפות ומגבות, מבואר בהלכה שאם השתמש בהם בחמץ ורוצה להניח בהם מאכל צריך כיבוס, וחביטה, ובחמין ולא בצונן, ובאפר, ויל"ע א"כ מגבות שמכסים בהם את הסירים ולפעמים יוצא מהסיר זיעת המאכל ונבלע בהם, נחשב ככלי שיש בו בליעות של חמץ, וא"כ יצטרך הרתחה ברמה של הגעלה, [לחוש לדעת הפר"ח ביור"ד דלא כהב"י], ואם לא יעשה כך יש לחשוש לזיעה בפסח שיפליט מהמגבת ויבלע בכלים, ועוד שהרי"ז כב' כלים שאסור לכתחילה. ולכן ודאי ראוי להשתמש בחדשים, אבל יש אומרים שגם הרתחה של כביסה מועילה כהגעלה למרות שדרגת החום שלו נמוכה, ובפרט כשמכבסים עם חומרי ניקוי הפוגמים את הבליעות.

< שינים וסתימות לענין חריף וחם.

קסז. מאחר והוא לכל היותר כלי שני, או דבר גוש, וגם החשש הוא רק שבאכילה רגילה יאכל גוש או מכלי שני, ששתיים אינו מדינא, אם יקפיד שיעבור מעל"ע מאכילת חמץ חם, שמדינא הוא כבר נטל"פ, אלא שמחמירים בו בפסח, וגם י"א שישתה תחלה חם שהוא כעין הגעלה מכ"ש, כל החשש הוא רק על אכילת חריף אח"כ שע"י הדוחקא שלו יחזור

וישיחו ויפליטו, ומאחר ומדינא גם בחריף אם כבר הוגעל בדרגא קלושה מבואר בחת"ס שכבר אין לחריף כח להשיבו, ועוד שאינו ודאי כלל שהחריף בלעיסת השינים הוא בדרגה של דוחקא דסכינא להפליט, ועוד מבואר בחת"ס שבתוך השינים הוא מימאס לגמרי וממילא אינו חוזר להיות מושבח, לכן יותר מזה אין להחמיר, אבל בכל המישרי שינים וכדו' צריך להקפיד לנקות היטב זמן מרווח קודם, ולא לאכול אח"כ חמץ, כי אם אוכלים קרוב לפסח נשאר שם פירורים.

קסת. וכן שינים תותבות אם אפשר להוציאם צריך להימנע מלאכול בהם בחם מעל"ע וכן אם אפשר לערות עליו מכ"ר, או להכניסם לכ"ש, או להשהותם ג' ימים במים צוננים מתחלפים וברציפות ומי שיש לו בפה כתרים וכדו' ראוי שלא יאכל מעל"ע לפני.

◀ נתחלפו לו כלים

קסט. נתחלף לו צלחות, מסננות, כיורים וכדו'. מאחר והוא כבר נטל"פ וממילא אין כאן אלא איסור דרבנן של שימוש לכתחילה, ובפרט באלו שלא כבסירים הוי רק ספק דרבנן, כשיש טירחא או הוצאה להגעיל מבואר בער"א שיכול לקבוע מה לחלבי ומה לבשרי.

◀ דיני ערב פסח אחר חצות

קע. אסור במלאכה, אבל לא יותר חמור מחוה"מ. תספורת, מ"ב שהרבה מקילין ע"י עכו"ם. כביסה מותר ע"י עכו"ם. השלמת תיקונים בבגד חדש אסור, אבל לתקן בגד ישן מותר, ואפילו מועשה אומן. גזיזת ציפרנים למנהג בני אשכנז לכתחילה יסיר לפני חצות. שפם מותר דלא גרע מחוה"מ. אחר שעה עשירית מותר רק אכילת פירות דגים וכדו', וגם בהם אסור להרבות בצורה שימנע ממנו אכילת מצה לתאבון, מאידך צריך לחשב שמחמת רעבוננו לא יאלץ למהר או יקשה עליו לקיים כראוי סיפור יציאת מצרים ווהגדת לבנו. וכן אסור בשתיית יין אלא מעט או הרבה, שיעור הרבה הוא רוב ב' כוסות, שיעור מעט עד רוב כוס ודאי מותר, מצוי שטועמים שמכינים סוגי יין לצורך הלילה.

קעא. הנהוגים איסור בקטניות לדעת חלק מהפוסקים הוא גם בער"פ. נפק"מ לאכול חטיפים וכדו' שמקטניות בכשרות מהודרת.

קעב. מן הראוי להשכיב הילדים כדי לקיים והגדת כראוי.

קעג. לזכור להפריש חלה מהמצות.

קעד. כשחל ליל הסדר להיות בשבת, לרסק בער"ש את החריין, להכין מראש את המי מלח, ואת החרוסות, וראוי להכין את השלימות.

דיני ליל הסדר

תפילת מעריב

קעה. הלילה הזה ליל שימורים, ראוי להביא מש"כ הגרש"ד פינקוס זצ"ל בשם המקובלים שהבניין הרוחני שאנו בונים בליל הסדר מתחיל כבר מתפילת מעריב שבו בונים את נשמת הדברים ובו כלול עיקר פנימיות כל עבודת הסדר ובסדר עצמו.

ליל הסדר

קעו. בזה"ק כתוב שאוצרות של טללי ברכה נפתחים בלילה הזה.

קעז. ביסוד ושורש העבודה כתב שיאמר את הסימנים (קדש ורחץ וכו') בפה כי נרמזו בו סודות גדולים ונפלאים מאוד.

הכנת השולחן לסדר

קעת. מבואר בשו"ע שצריך למהר מביה"כ כדי שלא ישנו התינוקות.

קעט. לפעמים קורה שילד שואל בתחלת הלילה למה זה, ולכאורה חייב מיד לענות לו ולא לומר לו שיחכה.

קפ. יכין לכתחילה הכל לפני הסדר (כולל מקומות ישיבה צורת ההסיבה שיעורים וכדו') כדי שיוכל להתחיל מיד, ובשו"ע כתב שיהיה שולחנו ערוך מבע"י ולא רק מחמת שהתינוקות יהיו ערים אלא גם מי שאין לו תינוקות, אלא כדי שיספיק לפני חצות, מהר"ל, ובערוך השולחן כתב שדרך בן חורין שהכל מוכן, וזה כולל הכל.

קפא. הביא המ"ב שכל עניני הפסח לא יעשה ע"י עכו"ם, וכן ראוי שלא יעשה ע"י קטנים. אמנם, ודאי שיש לשתפם כדי שיתעוררו לשאול, ובחיד"א כתב שגם בעה"ב יסייע להכין ויש בזה תיקון גדול.

קפב. יין - כשמשתמשים בכמה מינים יש אופנים שכאשר מביאם אח"כ לשולחן חייב לברך הטוב והמטיב, ולכן עדיף להניח על השולחן הכל.

הכנת המצות

קפג. צריך להכין ג' מצות שלימות. גדר שלם בשרוף קצת שעתיד להשבר הביא המ"ב בשם השע"ת דמהי, נחלקו הפוסקים האם במצה סדוקה מועיל לחממו כך שתחשב שלימה, אמנם דעת הגרש"ז שאפילו ביו"ט אסור לעשותו. אם כשמחזיק המצה הסדוקה יעלה עמו גם החלק הסדוק נחשב כשלימה.

< כוונת

קפד. צריך לכוון בקידוש גם מצות ד' כוסות, ובסיפור יצ"מ מצוה דאורייתא. (אף כשלא מקיים מצוות והגדת).

< הסיבה

קפה. הסיבה. צורת המצווה הוא להראות חירות בעת אכילתו ושתייתו, וע"כ אפילו עני בישראל חייב בהסיבה, ולהלכה מועיקר הדין נפסק שהדין הסיבה אינה להרגיש חירות אלא להזכיר דרך חירות ולכן קיי"ל שלא כהראבי"ה שגם מי שאינו מרגיש נח בהסיבה מחוייב בזה, וגם בימינו שגם המלכים לא נוהגים להסב, והוא מעכב לדינא.

קפו. בגמרא מבואר לאכול ולשתות בהסיבה. וכ"כ הרמ"א דלכתחילה יסב בכל הסעודה, ואמנם העולם אינו נוהגים כך אבל נפק"מ לענין עמידה, וללא סמיכה וכדלהלן.

< צורת ההסבה

קפז. יסוד ההסיבה היא להשען על דבר אחר, ולכן הטיה באויר על צד שמאל ודאי אינו כלום, להשען לאחריו אפרקדן אינה הסיבה. וצורתו, אמנם במ"ב כתב שצריך שיטה ראשו, אבל מוכח להדיא מהדין שגידם פטור [ומעוד כמה מקומות] שהכונה לראשו וגופו והיינו ששניהם יהיו מוטים לצד שמאל, [יש שהוכיחו מהדין של גידם שגם היד בכלל ההסיבה כלומר שנשעין את הצד השמאלי וראשו וידו בתוכו לא שיוציא את היד מבחוץ וישען על גופו], וי"א שלא יטה יותר מידי רק קצת כי אם יטה יותר מידי ישב בצורה שאינה נוחה ויפסיד את המצוה ומן הראוי לבדוק ולהתאים את עצמו קודם (דהסיבה מעכבא).

קפח. עוד מוכח מגידם ומאיטור שדנו האיך יאכל שגם להכניס לפה צריך בהסיבה דאל"כ שיכניס לפיו ואח"כ יסב. [אמנם יש החולקים שלהכניס לפה לא צריך הסיבה]

קפט. תנאי נוסף. שישען על משהו בין אם יסובב הכסא עצמו וישען עליו בנטיית שמאל, או שישען על כסא אחר, או על הידית עצמה, ואפשר גם על ידי שיתובב עם הכסא וישען על השולחן. כשיושבים כמה אחד סמוך לשני, וגב הכסא שלהם אינו גבוה מידי ולא נמוך מידי, ניתן לסובב את הכיסא לצד ימין כך שכל אחד ישען על משענת של הכסא השני. כאשר נשען על ידו, מוכח לכאורה בנשען על ברכי חבירו [שכל החיסרון שנראה כדואג] שגם מועיל.

קצ. בגר"ח כתב, דלכתחילה צריך להסב ע"י השולחן. לכן הרוצה להסב בצורה נוחה על כורסה ספא וכדו' ראוי שיקרב לעצמו שולחן.

< מעכב בדיעבד

קצא. לא שתה בהסיבה, בב' כוסות אחרונות לא יחזור, אבל בב' ראשונות מחלוקת אם צריך לחזור, וכדי לצאת מספק ברכות מבואר במ"ב שיכוין שאם צריך יוכל לשתות בין הכוסות, וממילא לא יצטרך לברך שוב, וממילא יחזור וישתה בהסיבה¹.

< מתי מסיבים

קצב. בשעת הברכה עצמה, כתב הברכ"י שלא להסב. כרפס, לרוב הפוסקים אינו צריך הסיבה, מרור אין צריך הסיבה אבל כתב במ"ב שרשאי להסב. הגדה של פסח וברהמ"ז אין להסב דצריכים לאמורם באימה.

< נשים

קצג. נשים דידן להלכה אינן מסיבות, אמנם מ"מ זה רק פטור מההסיבה עצמה אבל כתב הגרי"ש דחייבות לישב ולא לעמוד או להסתובב. וצורה זו ודאי אינו דרך חירות, [וכל הפטור שלהם הוא בהסיבה עצמה שאין דרכן ועוד שיש את הקולא שהוא רק זכר לחירות] מצוי שבשעת האכילת הכזית או שתיית הכוס קמות ממקומן להגיש לילד וכדו', וכן נפק"מ לדידן בסעודה שכתב הרמ"א שנכון להסב שלפחות לא יעמוד ולא יסתובב. [ובירושלמי איתא שדרך עבדים לאכול בעמידה]

< קדש / ד' כוסות

קצד. הקידוש שונה הלכותיו משאר השנה, משום שהוא כוס' מד' כוסות ונפק"מ כדלהלן, **קצה.** מאחר ועובר הרבה זמן רב בין הקידוש לסעודה חשוב לזכור ולשים לב שלא יהיה שינוי מקום כזה המהווה הפסק בין קידוש לסעודה, מצוי שיורדים לחצר להביא מהעגלה וכדו'. [ולכן יש מעלה לשתות בכוס של קידוש רביעית, שאם אירע ויצא ממקומו לדעת הרבה פוסקים כבר התקיים מקום סעודה בשתית רביעית]

< שומע כעונה

קצו. השומעים- לענין השומע קידוש שרק שומע כעונה אולי חסר בשם כוס של קידוש ולכן יש שמקדשים ביחד עם המקדש כל אחד לעצמו, וי"א שלפחות יחזיק את הכוס בידו שיחשב שהקידוש נאמר על זה, ויש מקילין שכל שמונח לפניו הברכה מתייחסת לזה.

ג. אמנם לכתחילה בפמ"ג שיכוין שלא להוציא את הכוס השניה כי יש מחלוקת האם מברך עליו.

< סוג היין

קצו. יש להדר אחרי יין אדום שהוא זכר לדם ועוד טעמים. אם מערב גם יין לבן כשחל ליל הסדר בשבת ישפוך הלבן לאדום ולא להיפך (משום צובע).
קצח. אם מערבים אדום בלבן, בשבת יערב הלבן לאדום ולא להיפך.

< מין היין

קצט. מבואר בהלכה שמעיקר הדין לכתחילה צריך יין שאינו מבושל, אך מבואר שאם היין המבושל טוב יותר אפשר להשתמש בו. [לשון הרמב"ם שתהיה שתיה עריבה לפי היין ולפי דעת השו"ת]. יש אומרים שכיון דד' כוסות הוא משום חירות צריך יין המשכר, וממילא מיץ ענבים לא מהני, וי"א שמשום חירות די שמערב בו גם יין, אמנם צריך שהיין לא ישפיע על צלילותו שלא יפסיד מחמת חומרא זו את עיקר מצוות סיפור, וע"כ אפשר לקחת יין קליל, אמנם החזו"א והגרי"ז ועוד לא חששו ושתו מיץ ענבים.

< שיעור הכוס

ר. מי שיכול לקחת לד' כוסות שיעור חזו"א (150 סמ"ק) עדיף, אך אם יקשה עליו לגמור את הכוס וכו' אפשר לכתחילה גם בכוס קטן (כשיעור הגר"ח נאה - 86 סמ"ק). אבל לענין כוס ראשון כשיוצא בשבת מאחר ועיקרו דאורייתא מבואר בביה"ל שיש להחמיר כשיעור הגדול.

< שיעור וצורת השתיה

רא. שיעור השתיה יש בה כמה דרגות. 1. לדעת הרמב"ן [אמנם המ"ב לא הביאו אבל הב"ח פר"ח והח"א נקטו כך להלכה] צריך לשותות כל הכוס ואינו תלוי בשיעור כי הוא דין בכוסות. 2. י"א בכל גודל של כוס צריך שישתה רוב כוס, ועוד שי"א שאם לא שתה רוב כוס לא יצא. 3. י"א רביעית. 4. וי"א רוב רביעית.

רב. ולכן עדיף לקחת כוס יותר קטנה ובלבד שיהיה בה שיעור כדי שיקיים גם את שיטת הרמב"ן ששותה כל הכוס, ובפרט שי"א שרוב כוס הוא לעיכובא. (אמנם אם לוקח כוס של רביעית ממש בב' כוסות אחרונים יכולה להיוצר בעיה בברכת על הגפן משום דמצוי שבשעת הברכה ותחלת ההסיבה נשפך מעט, והוא בספק האם מברכים על הגפן בפחות מרביעית, ובב' כוסות ראשונות אין לחשוש דאין מברך עליהם משום שנפטר ברכהמ"ז)

רג. כדי להרויח גם את דעת הרמב"ן, וכן אם יש לו שיעור מצוצמצם של רביעית מצוי מאוד כשמיסב שנשפך מהכוס כשמתחיל לשתות, ואם ישתה ממנו מעט קודם ללא הסיבה גם לא יצא כל הכוס, ועוד שיש לדון שאם חיסרון של כוס פגום הוא לא במעשה הברכה אלא בקיומו והוא בשתיה מאחר וקיומו הוא רק בהסיבה אם ישתה קודם כבר יחשב לפגום. ע"כ יקח מעט יין בפיו מהכוס לפני שמתחיל להסב ויבלע כשמיסב, [אמנם יש אומרים שגם ההכנסה לפיו הוא

בחלק מעשה השתיה וצריך הסבה] או שיניח תחתית מתחת הכוס, ומה שישפך יחזיר בחזרה לכוס וישתה בחזרה.

< זמן השתיה

רד. לכתחילה צריך לשתות רוב רביעית בב"א, אך עכ"פ שלא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית שהוא ב' לגימות, ומספק, אם שהה בב' כוסות ראשונות חוזר, ובכוסות האחרונות לא יחזור, אבל ביותר מכא"פ שלדינא נקטינן העיקר בדרבנן שבכא"פ הוא 4 דקות, ובדאורייתא חוששים ל-2 דקות, לא יצא כלל.

רה. ולכן נחוץ מאוד לסדר מתחילה את מקום וכרית ההסיבה כראוי כי אחרת גורם הפסק באמצע השתיה כמצוי שלא נח או זו וכדו', ובפרט אם לא היה בחלקו הסיבה כראוי.

< קטנים

רו. בד' כוסות מבואר בהלכה שאפילו קטנים ביותר מניחים לפניהם כוסות משום שאף הם היו באותו הנס, אבל כתב בח"י שזמן החיוב הוא מבין ה' ו', ואפילו שגם לפני כן כבר בגיל שיכול לשתות מ"מ אם אינו יכול לומר הגדה ממילא לא שייך לד' כוסות וצריך לשתות על הסדר, ואמנם קטנים אלו הסדר אינו מעכב אצלם, ורק שלא ישתו בבת אחת, אך היות ומ"מ מהות הכוס הוא חלק בכל ענין יצ"מ, ממילא היכא שהקטן אינו שייך לזה לא שייך בזה חינוך, וכ"כ בגר"ז שהחיוב מתחיל משעה שמבין ביציאת מצרים, ושצריך לחנכו לשתות על הסדר, ויל"ע לדינא, כשהקטן רוצה לשתות באמצע ההגדה או רוצה ללכת לישון, האם צריך לתת לו לשתות, [ואולי תלוי בביה"ל שדן האם על הסדר צריך ממש או העיקר שלא יהיה בבת אחת ככוס אחד אך א"כ גם אם אינו מבין ענין יצ"מ]

ריז. השיעור לקטנים. קטנים יכולים לשתות מלא לוגמיהם דידהו, אבל מ"מ הכוס צריך להיות בשיעור רביעית.

< שתיה בין הכוסות

רח. למרות שאסור לשתות בין הכוסות, היינו רק מידי דמשכר אבל לא דבר אחר, וממילא מי שקשה לו מחמת רעב או צמא יכול לשתות קפה וכדו' [ולא יברך שהכל מפני שנפטר ביין, ולענין בורא נפשות יש לעיין] אמנם לדעת המ"ב כל מה שהותר הוא רק עד שמתחיל את ההגדה, כי אחרי שהתחיל את ההגדה אסור להפסיק. [אכן יש שכדי שלא יהיה הפסק בין ברכת היין והכרפס לברכה אחרונה יותר משיעור עיכול טועמים מעט מאוד, ואפשר שאין זה בכלל ההפסק]

רט. וכן כאשר רעבים ורוצים לאכול קצת משהו כדי שיוכל לאמר את ההגדה בנחת, שקדים, פרי וכדו', לכתחילה יאכלנו לפני הכרפס כי אם יאכלנו אחרי הכרפס ויברך עליו בנ"ר יפטור גם את הכרפס ויכנס בספק ברכה ראשונה על המרור.

< ברכת שהחיינו בסוף הקידוש

רי. שהחיינו מאחר והוא גם עולה לכל מצוות היום, לכן גם נשים שיענו אמן. - ושיכונו גם לזה. ומ"מ אם לא שמעה לא תחזור ולברך.

< ורחץ- כרפס

ריא. כרפס. צריך נטילה לכרפס ככל דיני נט"י.

ריב. למרות שאין מברכים על נטילה זו מדוייק במ"ב שלכתחילה לא יסיח בינו לאכילה.

ריג. לענין דברים שטיבולו במשקה אם הרגילות לאכול ביד נחלקו האם כשאכלו בכף צריך ליטול ידיו, אבל בדברים שהרגילות לאכול בכלי, אם אכלם בכלי אינו טעון נטילה. ולכן לכתחילה נכון ואפשר שצריך שיאכל דוקא ביד, כי מאחר ואין דרכו לאכול ביד אינו חייב בנטילה כשאכלו מזלג.

ריד. לכתחילה צריך להקפיד לאכול פחות מכזית, כדי שלא יהיה ספק ברכה אחרונה, ועוד שלחלק מהפוסקים הטעם שלא מברכים תחלה אדמה על מרור הוא כי יוצא בברכת הכרפס ואם יברך ברכה אחרונה על הכרפס יכנס בספק ברכה ראשונה למרור. ובמ"ב כתב שאם אכל כזית לא יברך אחריו ובביה"ל נשאר בצ"ע.

רטו. צריך לכוון לפטור את הברכה הראשונה של המרור, אך אם לא כיוון אינו מברך על המרור משום שהוא ספק.

רטז. כתב בבן איש חי להשאיר קצת כרפס בקערה עד אחרי המצה והמרור.

< יחץ

ריז. מאחר ומניחים החלק הקטן והוא עיקר המצה שעונים עליו, ראוי לשים לב שיהיה לפחות כזית אחרי ששוברים אותו.

ריח. היות ועיקר המצה המחוייבת היא לחם שעונים עליו דברים הרבה, יש שנוהגים להניח את המצות שמחלק אח"כ לבני הבית על השולחן.

< מגיד

צורת המצה.

ריט. להגר"ח עיקר צורת המצה היא גם להגיד את טעמי המצוות פסח מצה ומרור, ודרך שאלה ותשובה, ומתחיל בגנות. וממילא אם העיקר הוא דרך שו"ת צריך שהשואל יבין שאלתו ולכן במקומות שלא כולם שואלים, לא מספיק מה שילד אחד קטן שר מבלי להבין ולא היה כאן דרך שאלה. ובהיות ולהגר"ח הגדת טעמי המצוות הוא חלק ממצוות ההגדה צריך לעורר שלא

ידלגו הקטנים המחוייבים בחינוך והנשים, ומי שמנמנם וכו', את אמירת "ר"ג אומר כל שלא אמו וכו'" - [ואגב: כתב חת"ס שזה הזמן להשריש האמונה הכללית והפרטית].

רכ. מבואר במ"ב שאת עיקר החיוב יוצא בעצם זה שעונה לו עבדים היינו וכו', ועיקר החיוב הוא תשובה לשאלה, ולכן אם אינו מתעורר בעצמו לשינוי לשאול, ראוי לעורר תשומת ליבו לדברים החריגים כדי שישאל ואז יענה לו.

רכא. לפי"ז ילדים שבהמשך יתכן וילכו לישון וכדו' לכאורה בשעה באומר עבדים היינו ראוי לפרש להם את הגנות והשבח וטעמי המצוות שבזה ודאי יצא ידי חובה.

כוונת המצווה

רכב. יזכור לכוון שמקיים מצוה דאורייתא.

נשים

רכג. יש להקפיד שנשים גם יאמרו את ההגדה לפחות דברים המעכבים.

הרהור/ בנים גדולים.

רכד. כתב פמ"ג שלא יוצאים בהרהור יד"ח סיפור יצי"מ כי צריך לקיים דרך והגדת, [ולשון החינוך להוציא הדבר בפיו כדי שיתעורר לבו בדבר כי בדבור יתעורר הלב כי זהו עיקר מהות ומטרת הסיפור].

רכה. ישנם ב' מצוות האחד הוא סיפור יצי"מ והשני הוא והגדת לבנך ולכן צריך לשים לב שגם ילדים גדולים צריכים לשמוע את סדר ההגדה כי זו מצות והגדת. דזה ודאי שהמצוה הוא סיפור כצורתו. וגם בשאר האנשים המבוגרים יותר י"א שעיקר קיום המצוה הוא בסיפור עם מה שיותר פרטים שמעורר ומתחבר אליו, ולא הוארטים והמהלכים והפירושים וכדו'.

רכו. וממילא גם הבנים הגדולים ואף הנשואים צריכים להקשיב ולדבר עם האב, ולא לחפש דברים אחרים ופירושים אחרים, כי מפסיד את עיקר המצוה⁷.

רכז. כשכמה משפחות מסיבות יחד, דעת חלק מרבתינו שגם בעצם הבאת הילד שישמע את הסיפור נחשב לסיפור ולא צריך דוקא שישמע מהאב.

רכח. ולמרות שבחלק מהסיפור אחד מספר והשני שומע, גם זה הוא מעיקר צורת הסיפור ולא רק מדין שומע כעונה וממילא כולם מקיימים בזה את עיקר המצוה. וכמבואר בגר"ז שבני הבית שומעים, ובמ"ב שהנשים שומעות. ויש לעיין האם כשקטן מספר והרי הוא אינו בכלל החיוב, האם יוצאים השומעים.

⁷ ד. וכמפורסם דגדעון אומר למלאך אמש הקרני אבא את ההלל ואת יציאת מצרים ואיה נפלאותיו. ובילקוט שלילי הסדר היה ואביו היה עובד לבעלים היה לו אשרה ופר שפיטמו שבע שנים לע"ז ועכ"ז גדעון הקשיב לסיפורו של אביו, וזהו הצורה של המצוה שיעבור דור דור באותה צורה.

רכט. גם כאשר ההגדה לוקחת זמן רב אם אינו משנה מקום אין חיסרון של מקום סעודה. אם עבר שיעור עיכול בין כוס ראשון לשני דעת רוב רבותינו שלא הופסד ברכה אחרונה מכוס הראשון.

רל. לפי אשר גאלנו ובלפיכך ימלא את הכוס ממה שנחסר ובפרט אם יש בו שיעור מדוייק משום ברכה אחרונה.

רחה

רלא. אם שמר ידיו יחייב עצמו בנטילה. (ואפשר שגם בסתמא מחמת אמירת ההגדה שמר ידיו).

מצה

לכם

רלב. במצה נאמר דין 'לכם' וע"כ ראוי לשלם מראש על המצות.

רלג. אורח, י"א שצריך הבעה"ב להתכוין להקנות, והאורח לקנות, וכן צריך לעשות לכתחילה, וי"א שא"צ להתכוון כי קונה במועשה האכילה, ולכתחילה שיכוון.

קטנים

רלד. חינוך קטן לענין מצוות אכילת מצה, ברמ"א כתב ששיעורו כשיכול לאכול פת, ולכאורה גדרו הוא כשיכול לקיים המצוה והיינו רק בשיעור של כזית בכא"פ, ומהגרש"ז מובא שאם אינו יכול לאכול כבא"פ (אך יש להקל בשיעור אכ"פ של 9 דק') לא יברך. (וסגי לקטן בשיעור הקטן שבכזיתים וכדלקמן).

שיעור המצה ושיעור זמן אכילה

רלה. שיעורי מצה וזמנה, מתחלק בין דאורייתא לדרבנן.

רלו. שיעור כזית, כזית ראשון הוא דאורייתא והוא שיעור הגדול, ממוצע 28 גרם במצות יד כשליש מצה, ובמכונה יותר מחצי מצה. אבל בדרבנן, (ובדאו' בשעה"ד) יש להקל כשיעור קטן שב' כזיתים הם בערך 30 ביחד (כ-15 גרם לכזית).

רלז. זמן כאכ"פ בדאורייתא ראוי לחשוש שהוא 2 דק' בדרבנן 4 וי"א 9 והוא שיעורו לקטנים. אמנם זמנו י"א שאינו מתחלת הלעיסה אלא מתחלת הבליעה, ויש חולקים שהוא מתחלת הלעיסה אבל ודאי שלא משעת הכנסה לפיו, וממילא ראוי ללעוס היטב קודם שיתחיל לבלוע כדי שיהיה יותר קל לבליעה.

הברכות והבציעה

רלת. בברכת המצוה יכוין גם על כורך ואפיקומן ולא יסיח ביניהם. אמנם עד האפיקומן במציאות קשה להזהר בזה.

רלט. לדעת רוב הראשונים מצות המצה הוא בפרוסה שעונים עליה דברים הרבה, והלחם משנה מתקיים בעליונה ותחתונה, ולכן אחרי שמברך המוציא מניח את התחתונה, וממילא צריך שהכזית יהיה מהאמצעית שעליה עולה ברכת המצה, ועוד מעט מהעליונה, אמנם השו"ע חשש לדעה שברכת המצה היא על העליונה, ולכן כתב שיאכל ב' כזיתים, ולכתחילה שיאכלם בבת אחת, ואם לא לפחות שיכניסם בב"א. אמנם ברור שהכזית השני הוא דרבנן, וממילא אפשר שיקח מהאמצעית כזית דאורייתא גדול, ומהעליון שלרוב הפוסקים הוא רק על הלחם משנה שיעור קטן, אבל לקחת מכל אחד כזית קטן יפסיד את עיקר הדעות שהמצוה הוא בפרוסה. אבל י"א שאינו צריך מהשני כזית אלא שבצירוף מעט מהשני יש כבר ב' כזיתים, וי"א שגם זה לא צריך כי לא חששו לכזית זה, ורק מעט מהעליונה. אמנם כל זה רק אם כולם אוכלים מהמצות של המברך, אבל במציאות כיום במצות הדקות לא שייך, ולכן יש שמניחים לכל אחד ב' מצות, ויש שעושים כמין קבוצות של ג' מצות, ואם לא עושים כן אלא אוכלים משאר מצות שמביאים על השולחן, י"א שאין כל ענין לאכול ב' כזיתים, ולפחות יתן להם מעט מהעליונה, אלא שבכה"ג שאין לו מספיק לתת לכל אחד ואפילו אם יתן רק מעט מכל אחד לא ישאר לו כזית, יתן להם רק מעט ממנו כדי שיקבלו מהלחם משנה. אמנם בפועל מאחר ובכזית של חיוב דאורייתא לוקח כשיעור הגדול ויש בו שיעור ב' כזיתים קטנים לענין השיעור של המצה אין נפק"מ בזה, אבל הנפק"מ הוא לענין להכניס בבת אחת וכדלהלן.

רמ. צורת הבציעה על המצות, בהמוציא ודאי מוציא את כולם כי צריך לברך על שלימה, אך בברכת על אכילת מצה יש מנהגים שונים, יש שמאחר והמסובים כאשר הם אוכלים מהמברך צריכים להמתין עד שיאכל וממילא יהיה הפסק זמן רב, נוהגים שהבעה"ב מחלק את המצות למסובים לפני אכילתו, ויש שנוהגים שמחלק רק אחרי אכילתו. [מ"ב קס"ז סקע"ט וסקפ"ג] ואפשר שעדיף שאחר יחלק בזמן אכילתו.

הסיבה

רמא. שכח להסב לא יצא, מצוי שבאמצע האכילה משנה תנוחה, או מתרומם לתת הוראות וכדו' ויש לשים לב להכין מראש ולתכנן את צורת הישיבה וההסיבה.

צורת האכילה

רמב. צריך ללעוס לכתחילה עד שירגיש, אבל מ"מ בלע יצא.

רמג. צורת אכילתו, במ"ב כתב שיאכל בבת אחת ולפחות להכניס לפיו את שתי הכזיתים בבת אחת, כי מאחר ויש ספק על מה הולך ברכת המוציא ממילא אם יכניס קודם השני יש הפסק, והכונה שכשמכניס לפה אחרי שיטחן יהיה ב' כזיתים בפיו, ובביאור הגר"א כתב שאם אינו עושה כן יוצא רק בדיעבד, אמנם הקה"י ועוד כתבו שהכונה שיאכל כדרכו במהירות, ובודאי שאם האכילה תהיה בצורה משונה לא יתחשב אכילה, ומי שקשה לו גם זה, עצם זה שמכניס כזית אחד גדול יש בו כבר ב' כזיתים קטנים, ולענין הידור זה ודאי עלתה בידו.

רמז. מאחר וכל הסיבה להכניס בבת אחת הוא כי יש ספק על איזה כזית חל ברכת על מצות אכילת מצה ואם מכניס את הכזית השני תחלה הוא הפסק, א"כ זה רק ביחס למברך הבוצע, אבל שאר המסובים אם אוכלים מהמצות שעל השולחן לא שייך כל זה, ולכן אינם צריכים אלא לאכול כזית בבת אחת, ובדיעבד בשיעור כדי אכילת פרס אבל אינם צריכים להכניס שני כזיתים בבת אחת.

קטנים זקנים וחולים

רמז. קטנים זקנים או חולים וכדו' שמתקשים באכילת המצה, לכתחילה עדיף שיפוררו את המצה קודם האכילה, אמנם נראה במ"ב שעצה זו רק למי שמתקשה באכילת המצה. עוד אופנים המבואר במ"ב שהם לכתחילה, לשתות מים תוך כדי הלעיסה והבליעה שסייע לאכילה, לשרות את המצה קודם האכילה במים פושרים או קרים. אבל אין לשרות במים רותחים משום שמפקיע שם מצה, וגם אין לשרות בשאר משקין, והמ"ב מיקל בזה במקום הצורך, ולכו"ע אין להשרות או להטביל בלפתן.

< מרור

השיעור וצורת האכילה

רמז. מאחר וחויבו הוא מדרבנן שיעורו בדרבנן, ושיעור כזית חסה להחזו"א כ-50 גרם" לגר"ח נאה 27, ומי שקשה לו יכול ב-17 גרם כן הורה החזו"א. וסגי בשיעור כאכ"פ של 4 דקות. וראוי אם אפשר להכין ולבדוק שיעורים לפני הסדר.

רמז. בלע מרור לא יצא. ומ"מ יש אומרים שבחריין שהוא חריף, להחזיקו בפה זמן מועט ג"כ מהני.

רמז. י"א שמאחר והוקש מצה למרור ראוי גם לקנות את המרור שיהיה שלכם, וכן להוציא מוננו מעשר ראשון ועני.

מרור שהשרה

רמז. השרה את החסה בתוך מים מעל"ע כדי לנקותו אפשר שלא יצא, וכן בחומץ אף בשיעור זמן מועט, תלוי בחוזק של החומץ.

רנ. כשאוכלים חריין ואי אפשר להטבילו, גם להניח עליו נחשב טיבול כן הוכיח מהירושלמי.

< שולחן עורך

רנא. אם אוכלים מהחרוסת בסעודה י"א שצריך לברך עליהם כי אינו בא מחמת הסעודה.

< כורך

רנב. יש שדנו שצריך לאכול את כל הכזית מצה והמורור ביחד וממילא צריך שיהיו מעורבים באכילתו ביחד.

< צפון

השיעור

רנג. לכתחילה יאכל שתי כזיתים, אך החיוב הוא מזרבנן ונפק"מ לשיעור.

אכילה גסה

רנד. למרות שנאכל על השובע, אבל צריך להזהר שלא יהיה קץ באכילתו דאז לא יצא יד"ח.

הסיבה/ הפסק בין האכילות

רנה. אפיקומן צריך הסבה. ואם לא היסב, במקו"א כתב המ"ב שבדיעבד יצא, אמנם בהלכות אפיקומן כתב שאם לא קשה עליו יחזור ויאכל, ובאגרו"מ כתב שתלוי אם כבר בירך או אמר הב ונברך אז לא יאכל אבל אם לא צריך לחזור, ואם לא יכול לאכול שוב. ומבואר מדבריו שאין צריך לאכול את האפיקומן מיד בסמיכות לסעודה, אכן בהליכות שלמה כתב דאם כבר הפסיק לאכול, לא יחזור ויאכל אפיקומן, (ויש לשים לב דלפי"ז לכתחילה אין להפסיק בין הסעודה לאפיקומן). וכן לפי"ז נראה שאחרי שכבר יצא ידי חובתו אסור לאכול אח"כ עוד מצה סתם, ואולי כשאוכל כאכילה אחת בהמשך קיל טפי.

רנו. ומבואר במ"ב שלא יאכלנו בב' מקומות ובמ"ב שאפילו לא בשתי שולחנות.

רנז. שכח ואכל אחריו מאכל אחר יחזור ויאכל שוב כזית.

< הלל

רנת. כתב הגר"א דלכתחילה יגמור הלל וכוס רביעית לפני חצות ובפמ"ג כתב שאם עבר חצות אינו מברך, אבל להלכה אמנם מברך אבל ודאי שכאשר עומד במצב שיכול לסיים ראוי להזדרז.

רנט. צורת אמירתו בלא הסיבה אלא באימה וביראה, ונוהגים לאמרו בנעימה, וגם נשים חייבות בו.

רס. מאחר ובלילה זה הוא דין שירה ולא הלל, מותר לכפול את המילים וגם לומר פירושם באמצע. בשם הגריש"א.

רסא. טעה וסיים את הברכה על ישתבח יאמר את היהלולך ללא סיום ברכתו.

רסב. ידועים דברי רעק"א בתשובה שהאריך שבלילי הסדר יתנהג בקדושה ובטהרה ובשמחה, ועיי"ש שמנה כל המצוות דאורייתא ודרבנן שמקיימים בלילה זה, וכתב שצריך להזהר שיאכל

כזית מצה ברווחה ולא בצמצום, וכמו"כ במרור שאם יאכל מעט ממנו הפסיד המצווה, וסיים ולדעתי מי שיש לו מח בקדקדו, ומאמין בתורת ה', איך לא יחוס על נפשו ולא יהיה מתיירא שמצווה גדולה כזו שלזכות בה עד שיעבור שנה, מי יודע אם יחיה יהיה נפסד בידו, ודי לנו בעו"ה במצוות שרגילים תפילין וכדו' ולמה נעשה כזה במצוות אלו, ולכן כשאפשר מי שלא קשה לו ודאי יהדר בכולו הסיבה שיעורים וכדו'. ואף במרור שקשה לו קצת, הלא בכל יום אנו מקבלים לעבוד ה' בכל נפשינו, אני מבטיח באמונה שמי שיחשוב בזה הרגע שמקיים מצוות בורא כמעט לא ירגיש מרירות כלל. ובפרטות בד' כוסות שמדקדקים בהם לשתות כשיעור מועט, ובפרט בג' וד' אוי לאותה בושה איך יבעטו במצוות וכו' וגדול עונם מנשוא.

**ויה"ר שנזכה בזאת השנה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, בבא משיח צדקינו,
ובבניין בית מקדשינו ותפארתינו, אמן.**

נס ההצלה של משפחתנו משפחת אלבוים עם עלייתנו לארץ ישראל.

חובה על כל איש הישראלי להודות ולהלל להשי"ת על כל החסדים אשר עושה עמו, וכמש"כ (תהלים ק"ה) שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו. ובפרט אם עשה לו נס מיוחד, לכן אמרתי אעלה על הכתב, (ולמען ידעו צאצאינו והבאים אחריהם) את הנס הגדול שעשה השי"ת עם משפחתנו, שהוציאנו ממדינת פולין בטרם עלה הצר הצורר הגרמני ימ"ש.

דבר זה אירע קרוב ממש לזמן המלחמה הנוראה, מלחמת עולם השניה, המפורסמת בשמה "שואה". ובטרם אנש אל עצם ענין הסיפור המופלא, אקדים 'ואומר איזה ידיעות אודות המצב בתקופה ההיא בכדי שיובן לדור הצעיר כל השתלשלות הנס שאירע לנו.

בתקופה ההיא המדברת משנת ה' אלפים תרצ"ה בערך (אולי מעט מאוחר יותר) התחיל אבק השריפה של המלחמה הנוראה, להפיץ ריחו הרע בעולם, והניצנים נראו כבר בארץ, וככל שהתקרב זמן התפרצות המלחמה, הורגש הפחד ביתר שאת וביתר עז. ומכל המדינות כגון פולין הונגריה ושאר מדינות אירופה ביקשו יהודים לצאת משם לארץ ישראל.

באותו זמן שלטו בארץ ישראל הבריטים (האנגלים) ושלטונם היה נקרא המנדט, שהערימה מכשולים רבים בדרכם של הרוצים לעלות לארץ ישראל. ומי שרצה להגיע לארץ ישראל היה זקוק שתהיה לו משפחה בארץ ישראל המבקשת שאחד מבני משפחתו יגיעו ארצה. דבר נוסף שהיו זקוקים לו בכדי שיוכלו לבוא לארץ ישראל הוא שהמשפחה הנמצאת בארץ ישראל מקבלת על עצמה לפרנס את המשפחה שתגיע מחו"ל בכדי שלא תהא למעמסה על השלטונות, וקרוב משפחה זה המתגורר בארץ ישראל היה צריך להוכיח ברורות שאכן יש ביכולתו לפרנס את המשפחה המהגרת. דבר בקשה זו היתה נקראת 'דרישה'.

אך גם אחר כל זאת היה קשה לצאת מהמדינות בחו"ל לארץ ישראל. מפני שהמנדט הקציב בכל שנה סכום מסויים של אישורי הגירה הנקרא סרטיפיקטן, אשר חלקם היו מקבלים הציונים, וחלקם אנשי המזרחי, והמעט שבמעט נשאר עבור הציבור הירא והחרד לדבר ה'.

עוד ידיעה נוספת, מי שלא הצליח להשתמש בדרישה שלו שנה אחת מאיזו סיבה שהיא ולעלות ארצה, היה יכול לבקש הארכה לתוקף הדרישה לשנה נוספת, אך אם גם בשנה השניה לא הצליח לעלות ארצה, פג תוקף הדרישה ושוב לא יכול להגיש בקשת הגירה.

אחד הרבנים המפורסמים שכיהן כרב בא"י שהוא הרב הרצוג זצ"ל באותה תקופה בראותו את הקושי של הציבור החרד לדבר ד', הפעיל את כוחו והשפעתו בתוקף

תפקידו, והצליח בכדי לפעול שהמנדט יקציב מכסה מיוחדת נוספת של אישורי הגירה עבור רבני עיירות במדינות השונות באירופה הרוצים לעלות לארץ ישראל, סכום זה היה בערך כמה אלפים מלבד המכסה הכללית הנ"ל. וכמובן שגם מכסה זו היתה בבחינת אין הקומץ משביע את הארי כי הדרישות לעלות לארץ ישראל היו פי כמה וכמה מהמכסה הנ"ל וכל אחד רצה לזכות באישור.

לאחר איזו תקופה גזרה ממשלת המנדט הרשעה, על ידי השפעת המופתי (הוא השליט מטעם הערביים בירושלים), אשר רבות הציק ליהודים בארץ ישראל, וגם עתה העליל וטען שהיהודים משקרים ומזייפים הן בדרישות הן בשאר ענינים ובאמת אינם מכהנים כרבנים כלל, והמנדט הבריטי אשר גם הוא לא היה חסר לו מאומה בשנאת ישראל קיבל מיד את טענותיו של המופתי וגזר גזירה שהאדם שיש לו דרישה בתור רב צריך להוכיח שאכן הוא משמש בפועל כרב באותה עיר עליה הוא מצהיר, ולצורך זה היה זקוק לאישור מהרב הראשי באותה מדינה בה הוא מכהן כרב. (הרב הראשי נקרא צ"ף ראבי) המאשר שהאיש הוא הרב של עיר פלונית.

לאחר כל ההקדמות הנ"ל נגיש לספר מאשר נוגע למשפחתנו. אבי ז"ל היה שמו ר' אברהם אלבוים בן ר' קלמן לייב ז"ל. התגוררנו בעיירה קטנה הנקראת קראסנבראד במדינת פולין באיזור העיר המעטירה לובלין ע"י טאמאשוב.

בארץ ישראל התגוררה דודתנו אחות אמי שמה שרה ז"ל והיא הגישה בקשה שרוצה שמשפחתנו תגיע לארץ ישראל, וקיבלה על עצמה עול פרנסתנו כפי החוק וכנ"ל. ובארץ ישראל עצמה כולם קפצו על המציאה לזכות בדרישה אך לא הצלחנו להשתמש באותה דרישה באותה שנה, מפני שאבי לא היה לו העז לפנות אל הרב מיכלזאן הרב הראשי למדינת פולין שיאשר לו שהוא מכהן כרב בפועל, משום שלא היה לו אתו שום קירבה ושייכות, והרב צבי יחזקאל מיכלזאהן זצ"ל הוא היה הרב הראשי לפולין, ובידו היה הסמכות לאשר מי הם הרבנים, והאישור שלו היה מוסמך כלפי השלטונות. ובקשנו הארכה לשנה נוספת והאריכו לנו הדרישה, אך גם זמן זה עמד לחלוף ועמו תפוג תוקף הבקשה.

ואבי ז"ל היה מתהלך שבור ועצוב מהעתיד הבלתי ידוע, מכיון שלא היה מכהן כרב, ולזייף מסמכים כאילו משמש כרב באיזו עיירה ולאחר מכן לנסות לפנות לרב הראשי לבקש שיאשר זאת, לא עלה בדעתו כלל, מכיון שהיה יהודי תמים ולא הורגל בכגון אלו לפי טבעו ומהלך חייו ולכן נשבר לבו בקרבו ובמצב זה התהלך עם דאגה ועצבות על פניו. אבי ז"ל נסע לוורשא במיוחד למטרה זו בכדי לזכות באישור מהרב בוורשא. אך לא היה לו העז והתוקף אפילו לפנות ולדבר עם הרב.

באחת השבתות בזמן סעודה שלישית בבית הכנסת, בעת רעוא דרעוין פגש אותו אחד מידידיו שמו ר' שמעון וכינויו בפי הכל 'שימעליה', ושאלו בידידות, אברהמליה למה נפלו פניך ומדוע הנך עצוב, כנראה שמשעה מעיק לך, ספר נא לי ויריה לך כמאמר החכם מכל אדם 'דאגה בלב איש ישיחנה', ודרשו חז"ל ישיחנה מדעתו, ישיחנה לאחרים.

אך אבי התחמק ממנו ולא רצה לספר לו, ושימעליה הנ"ל עומד בתוקף ומפציר
שיספר לו דאגתו אולי יוכל להיות לו לעזר, עד שאבי ז"ל לא עמד בהפצרותיו וסיפר
לו את כל ענינו, אמר לו ידידו ר' שמעון אל תדאג הכל יסתדר על צד היותר טוב,
ודיבר עם אבי כאילו ענינו ענין פעוט ודבר פשוט מאד, לסדר זאת, ועתה אמר לאבי
הסר דאגה מלבך הלא שבת היום ובא אכול עמי סעודה שלישית, אך אבי השתמט ממנו
לפי שחשב שדבריו נאמרים בלי דעת ובלי מחשבה, וכי נביא הוא לדעת מה יהא בסופו,
ושוב אמר לו שמעון כבטוח שכל הענין יסודר ועכשיו יסיר דאגה מלבו, אך באזני אבי
לא נקלטו הדברים.

אזי פתח ידידו ר' שמעון את פיו ואמר לו הט אזנך ושמע לאשר אני מספר לך.
(אך בטרם נזכיר את אשר סיפר לו נקדים ונאמר שאבי התייתם בגיל 9 בערך מאביו
ר' קלמן לייב ולכן לא שמע מאביו את כל הסיפור דלהלן) ונחזור לסיפור הדברים.
וכך סיפר ר' שמעון לאבי: הנה הרב הגאון ר' צבי יחזקאל מיכלזאן, אשר הוא כהיום
הרב הראשי במדינת פולין. בצעירותו היה רב בעיירתכם קראסנבראד ומכיון שלא
היתה השתוות בין הנהלת הקהלה והרב ונעשה ביניהם מחלוקת, אזי ראשי הקהילה
הרחיקוהו ממשרתו ופטרותו מרבנותו, וכך נשאר הרב מיכלזאן עם אשתו ועולליו
הרכים ללא פרנסה, עוללים שאלו לחם פורש אין להם, ור' קלמן לייב אביך היה יהודי
בעל הבית מכובד ומסודר בפרנסה, ובראותו מצב זה של הרב מיכלזאן לבו נשבר
בקרב לראות מחזה כזה שהרב שהיה בעל משפחה נשאר כספינה מטורפת בלב ים בלי
משען ומשענה, ולכן פנה להרב ואמר לו שעד שישתדר וימצא איזו משרה רבנית, אזי
מקבל על עצמו ובלי נדר שידאג הוא לכל מחסורו, וכך החזיקו אביך ר' קלמן לייב י"ח
חדש בערך, עד שעזרו השי"ת ומצא איזה עיירה קטנה אחרת שניאותה להכתירו כרב,
לאט לאט עלה הרב מיכלזאן ונתעלה עד שהגיע לדרגא שהכתירוהו כרב הראשי מטעם
ממשלת פולין. כל זאת סיפר ידיד אבי ר' שמעון לאבי ז"ל. ואז הבין אבי שיש דברים
בגו, וכי ידידו מדבר דברי טעם וחכמה, וניאות לבא לסעוד עמו סעודה שלישית.

במוצאי שבת קודש לאחר הבדלה צעדו שני הידידים אבי ור' שמעון יחדיו אל
התחנה בכדי לנסוע עם הרכבת החשמלית הנקראת טרמבייל למקום מגוריו של הרב,
לאחר נסיעה של איזה זמן הגיעו ופנו לעבר ביתו של הרב.

כאשר הגיעו נתקבלו בבית הרב, ולאחר אמירת שלום כנהוג, אמר ר' שמעון להרב,
הבאתי לכבוד הרב אורח חשוב מאד, וישאלהו הרב ויאמר מי הוא האורח הנכבד הזה,
ויען ר' שמעון ויאמר הלא הוא בנו של ר' קלמן לייב מקראסנבראד, כמובן ששמחה
גדולה אפפה את הרב והושיט את ידו לשלום פעם נוספת בחיבה יתירה. ומיד הזמין את
הרבנית בהתרגשות להראותה את האורח החשוב, ובלב מלא גיל ושמחה אמר לה הנה
הוא בנו של ר' קלמן לייב ז"ל, וביקשה שתכין לשולחן מזונות ומשקה כראוי וכיאות
לאורח חשוב כזה.

לאחר שטעמו האורחים והודו על ההכנסת אורחים, פנה ר' שמעון אל הרב מיכלזאן
ואמר כבוד הרב, מזונות ואוכל יש לר' אברהם די מחסורו, אך באנו למטרה אחרת

לגמרי, חזר הרב ושאל א"כ במה אוכל לעזור לו, ואז גולל ר' שמעון לפני הרב את כל הפרשה הסבוכה ובדבר הדרישה העומדת לפוג תקפה, ותיאר את הצרה הגדולה בה נמצא ר' אברהם, וכי בלי אישורו של הרב לא יוכל לצאת מפולין.

כאשר שמע הרב את כל הענין בפרוטרוט, ענה ואמר האמת אגיד ולא אכחד, שמדי יום ביומו מתדפקים על דלתי ביתי יהודים רבים בבקשה, שאחתום בחתימת ידי שאני מאשר שהם מכהנים כרבנים, ויש אנשים שאף מציעים לי הון רב כפיתוי וכשוחד שאאשר להם זאת, אך אין לי ברירה ואני משיב פני כל הפונים אלי ריקם, מפני שאני מוזהר באזהרה חמורה מהממשלה הפולנית וכן מהמנדט הבריטי שחלילה לא אעז להנפיק אישורים בלתי נכונים, ובאם יתפשנו שזיפתי אענש בעונש חמור ה' ישמרנו.

אך הואיל והמדובר בכאן הוא בנו של ר' קלמן לייב אשר בעת היותי במצוקה קשה מנשוא, ולא ידעתי האידך אוכל לקיים נפשי ונפשות בני ביתי אפילו יום אחד, ובאותה העת קיבל אביד ר' קלמן לייב על עצמו משימה נכבדה כל כך, והיה שליח טוב להחיותנו מגוע ברעב, ופרנס אותי ואת משפחתי בדרך כבוד ובעין יפה, ודאי שחיוב הכרת הטוב עומד מעל כל השיקולים, וחייב אני עתה לעשות ככל אשר תשיג ידי, ולא אוכל לשכוח ולהיות חלילה כפוי טובה. וכבר רבות בשנים שאני מחפש להחזיר טובה למשפחתו של ר' קלמן לייב ולא עלתה ביד, ועכשיו כאשר הגיע הזמן שיש לי האפשרות לשלם טובה תחת טובה לבנו של ר' קלמן לייב ז"ל האני לא אעשה זאת?...

ומיד ביקש הרב כל המסמכים אשר תחת יד אבי, ואבי מסר לו כל המסמכים הנדרשים כמובן, והבטיח לו הרב שביום שני כאשר יפתחו משרדי ההגירה ויסדר כל מה שצריך. ובשעה 10 יתייצב בקונסול של פלשתינה וכל האישורים יהיו אז מוכנים ומסודרים. ביום שני בשעה המיועדת התייצב אבי במשרדי ההגירה, והנה הכרוז הראשון יוצא ומכריז, ראבינער אלבוים מוזמן, באותו מעמד קיבל אבי בס"ד את אשור היציאה מפולין, וכעבור שבועיים בערך כבר הפליגה משפחתנו אל הארץ הקדושה חמדת כל ישראל, ונסענו מקרסניבראד ללמברג, ומשם נסענו ברכבת עד לעיר קושטא שבמדינת תורכיה, ומשם הפלגנו באניה לארץ ישראל והגענו לנמל חיפה, ימשם לעיה"ק ירושלים ת"ו, וכך ניצלנו מבעוד מועד מידי צפראני הנאצים ימ"ש.

ועל מעשה החסד שעשה זקני עם הרב מיכלזאן אפשר להמליץ את הפסוק בקהלת (י"א-י) 'שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו', ואף שכוונתו היתה לשם שמים לרחם על הרב ומשפחתו, ברוב הימים 'אחר ארבעים שנה' היתה לו טובה מזה.

וכאן המקום לתת קצת קוים לדמותו של הרב מיכלזאן זצ"ל. ולכך אעתיק מש"כ בספר פינת יקרת שהוא ספר הזכרונות של ק"ק טאמשוב לובעלסקי מיום הווסדה ועד חורבנה) בדף מס' 145) הוא כותב אודות הרב מיכלזאן זצ"ל: הרב הגאון הגדול ר' צבי יחזקאל נולד בשנת תרכ"ג בבולגורייא, היה בעל כשרונות וסופר מהיר, למד תורה אצל הגאון בעל אגודת אזוב מביאלא, והתחתן בשנת תר"מ כבן ח"י שנים, בשנת תרמ"א קבע משכנו בעיר טאמאשוב ושם הדפיס את ספר שאלות ותשובות שלו הנקרא תירוש ויצהר, בשנת תרמ"ד נתקבל לאב"ד בקראסניבראד, ובשנת תרנ"ג בעיר

פלונסק, ומשם נתקבל לחבר בועד הרבנים בוורשא, היה נחשב בין הרבנים הגדולים והחשובים, הן בלמדנותו המופלגת והן בעסקנותו, חיבר חיבורים רבים וקונטרסים רבים, פעמים רבות היה שליח ועד הרבנים בוועידות שונות, ופעל בתור רב עד פרוץ המלחמה הנוראה, והמצב המדוכא של אחינו בני ישראל תחת הכיבוש הנאצי דיכו את נפשו ונפטר בשנת תש"ב. עכ"ל של הספר פנינת יקרת הנ"ל. יזכרהו ה' לטובה ותהיה נשמתו צרורה בצרור החיים עדי יקיצו וירגנו שוכני עפר בביאת משיח צדקנו בב"א.

גם יזכר לטוב ר' שמעון הנ"ל אשר היה לעזר ואחיסמך להצלת משפחתנו כפי שאנו נוכחים לדעת מתוך הסיפור את טוב לבו ואהבתו לבריות ויגע ועמל להיות לעזר לאבי ז"ל בעת צרה ומצוקה, ושכנע את אבי ז"ל שיבוא עמו לביתו לסעוד וקרבו ועודדו ולא נח ולא שקט עד שראה שענין ההצלה מסודר על הצד היותר טוב, ועליו אפשר להמליץ הפסוק במגילת רות (פרק ג' פסוק י"ח) כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום, וכמו שאמרו חז"ל (במדבר רבה י-ז) כל מעשי הצדיקים במהירות, ונהרג על קידוש השם הי"ד.

ומן הראוי היה להזכיר את שמו של ר' שמעון בתואר לפי כבודו, אך מחמת שלא שמעתי מאבי אודותיו ואפי' את שם משפחתו איני יודע, אבל בעולם האמת ששם הכל ידוע בוודאי שבא על שכרו על מעשיו הגדולים ויושב ונהנה מזיו השכינה תנצב"ה.

וכאן המקום להזכיר את זקנתי אשת הרב קלמן לייב ז"ל מרת ברכה ע"ה שהיא רצתה להשאר בפולין ונהרגה עקה"ש הי"ד.

יום השנה של זקני הר"ר קלמן לייב ז"ל הוא ביום כ"ה כסלו נר א' דחנוכה. יום השנה של אבי הר"ר אברהם ז"ל הוא ביום כ"ד כסלו ערב חנוכה תשל"ו. יום השנה של אמי מרת לאה רחל ע"ה הוא ביום י"ב מנחם אב תשמ"ה.

וחתמתי שמי בחודש ניסן שהישועות בו מקיפות ה' אלפים תשנ"ח

יהושע אלבוים

ירושלים עיה"ק ת"ו. מח"ס דברי יהושע עה"ת והש"ס.

[העתקתי הנ"ל מספרו של דודי הנ"ל האדמו"ר מטאמשוב ירושלים].

נר זכרון

נשמת מו"ח הרה"ג
המופלא ומופלג בתורה ובמעשים טובים
מוה"ר ר' **יצחק ב"ר חיים רובין זצ"ל**
מבוני ומקימי עיר התורה גייטסהעד יצ"ו

מגזע קודש מחצבתו
שייף עייל שייף נפיק וגרס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
בהיותו נער בודד בעולמו, עמד כצור חלמיש ולא נטש אומנתו ביוצרו
יגע בתורה והמית עצמו באהלה, ופעל רבות להרמת קרנה ושמירת חומותיה
במסירת נפש הקים דור ישרים יכרך, בני שלשים ורבעים הצועדים לנתיבותיו
ומתענגים לעד על זכרו הטוב
נלב"ע יום ט"ו באייר תשע"ט לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי ולזכר נשמת אמי מורתי
בת גדולים
מרת **צפורה הדסה ב"ר אברהם ברוך ז"ל**
שהשיבה נשמתה ליוצרה ליל ט"ו שבט התשע"א

תנצב"ה

לעילוי ולזכר נשמת ידידינו
נפש נקי וצדיק לב רחמן ומטיב לזולת תדיר
מותיקי לומדי בית מדשינו ישיבה הרמה
מוה"ר יו"ט **צבי ב"ר משה אהרן גליק זצ"ל**
שייף עייל שייף נפיק וגרס באורייתא תדירא,
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
נלב"ע האי שתא שבט תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה.